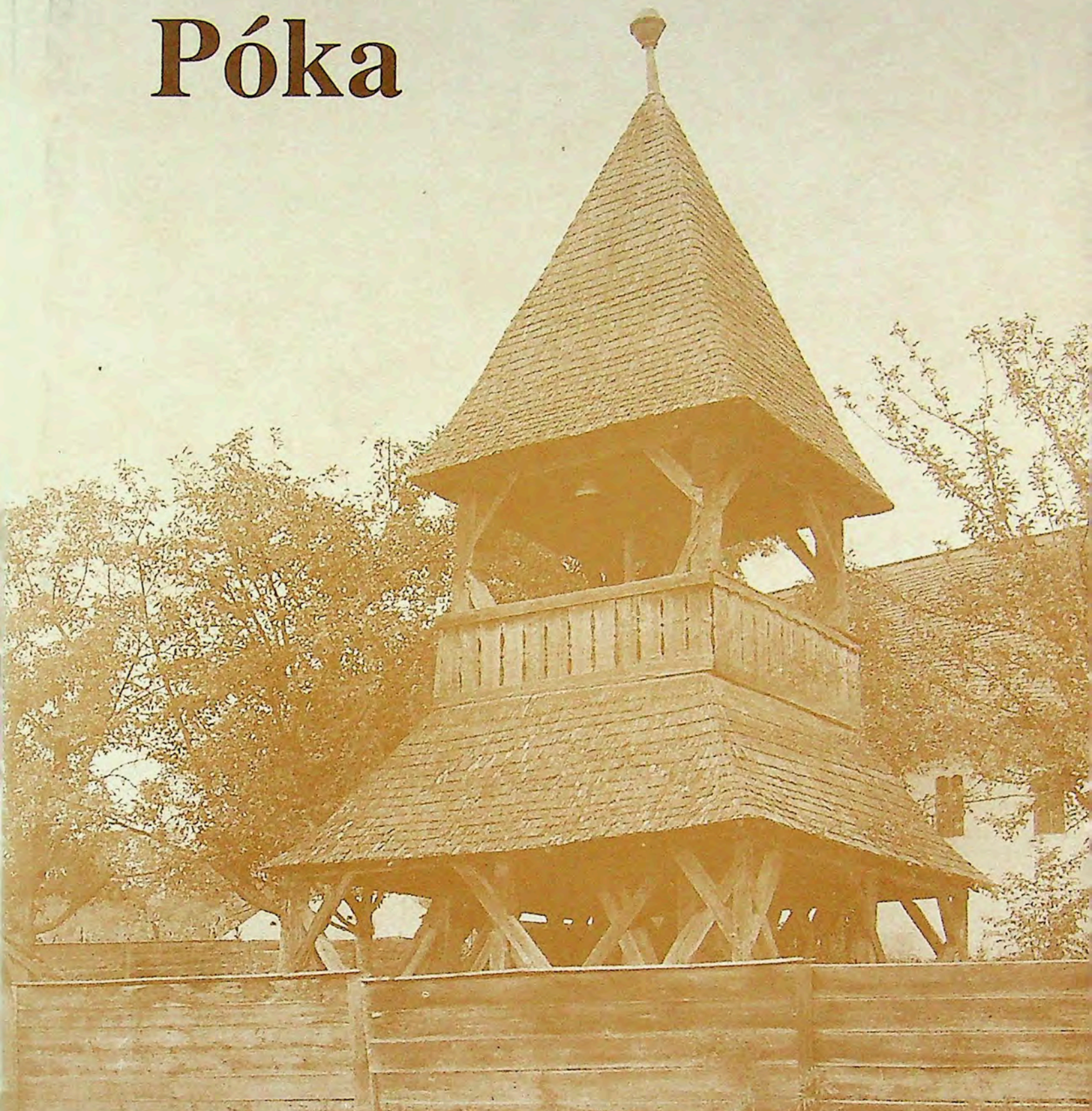

Szöllősi Árpád – id. Tolvaly Ferenc

Póka

Egy mezőségi falu a történelem sodrában
(1323–2000)

Szöllősi Árpád – id. Tolvaly Ferenc
Póka

Megjelent a település első okleveles említésének 675. évfordulóján,
a magyar államalapítás 1000. évében

Szöllősi Árpád – id. Tolvaly Ferenc

Póka

Egy mezőségi falu a történelem sodrában
(1323–2000)

(Rendhagyó monográfia)

Lektorálta
Csapody Miklós, Szabó Miklós és Tonk Sándor

A református egyházközség története című fejezetet
Ötvös József református lelkipásztor ellenőrizte

Az utószót írta Tonk Sándor

A szöveget gondozta Sztranyiczki Mihály

A borítólapot
a Grafycolor, Kolozsvár
dolgozta fel

Készült az Erdélyi Református Egyházkerület
Misztótfalusi Kis Miklós
Sajtóközpontjának nyomdájában
Felelős vezető Tonk István
Műszaki szerkesztő Bálint Lajos
Számítógépes tördelés Kőváry Éva

Előszó

Gyermek- és ifjúkorom faluja Póka, ez a Mezőség egyik kapujában kialakult helység. A falu történetének megírására a szülőföldhöz való kötődés és az iránta való kötelességérzet készítetett.

Nem itt születtem, hanem a szomszédos Sárpatokon, de már hároméves korom óta pókai lakos voltam, egészen addig, amíg egyetemi tanulmányaim elvégzése után, 1956-ban a munka mezejére léptem. Emlékezetem visszazáll a több mint fél évszázaddal ezelőtti, a maga sajátos vidéki életét élő falura: magam előtt látom a becsületes munkából élő szorgalmas embereket, a falu hétköznapijaiba is vidámságot és életet vivő fiatalságot, a szünetekben az iskola udvarát benépesítő vidám gyermeksereget, a falut körülvevő dombokat koronázó lombos erdőket.

Pályafutásom az idők folyamán arra készítetett, hogy elhagyjam a falut, azonban mégis úgy érzem, számtalan szál köt hozzá ma is, mert az emlékezés, a kötődés száalai sohasem lazultak.

A diktatúra megdöntése, az 1989-es fordulat utáni évek már lehetővé tették a történeti kutatómunkát. A fordulat nagyjából egybeesett a település első történeti említésének 675 éves évfordulójával. Elhatároztam, hogy rendszeres kutatómunkába kezdek a falu történetének feltárására. A faluval kapcsolatos minden lehetséges forrásanyagot igyekeztem megszerezni, a hazai és anyaországi könyvtárakban és levéltárakban. Ez a munka több évet vett igénybe, éppen úgy, mint a feltárt forrásanyag feldolgozása.

Még 1997 nyarán találkoztam Pókában T. „Ferikével”, gyerekkorom ismerősével. Mindkettőnknek az volt a véleménye, hogy meg kell örökíteni falunk múltját. Elbeszélgettünk arról is, hogyan alakulhat falunk jövője. Aztán szeptemberben, amikor újra találkoztunk, egy szándéknyilatkozatban rögzítettük elképzeléseinket.

Úgy láttuk, hogy még most, amíg élnek a „régiek”, papírra kell vetni az emlékeket, mert az utánunk járóknak nem lesz tárgyi bizonyítékuk (ismeretük), talán még idejük sem ebben a rohanó világban, ennek megtételére. Én a kutatómunkával, a leendő falutörténet tudományos megalapozásával, ő meg inkább a „vállalkozás” könnyebb műfajával, elbeszélésekkel, és a ma már nehéz anyagi háttér megteremtésével foglalkozott.

Ismert dolog, hogy a ma élő nemzedék nagy része, mind a határokon belül, mind azon kívül, kevésbé ismeri magyar nemzetünk történelmének fontosabb eseményeit. Ennek okát itthon az 1989 előtti oktatásnak tulajdoníthatjuk. Ez a tény készítetett arra, hogy az utóbbi ezer-ezerszáz év Kárpát-medencei történetének főbb eseményeit is leírjam, úgy, mint nemzetünk történetét is. Ezeknek az eseményeknek az összefüggéseibe helyezzem bele a Póka életében történteket. Monográfiámban mellőztem mindazt, amit korabeli forrásokkal igazolni nem lehetett. A különböző korokból származó idézetek arról is tájékoztattak, miként fogalmaztak, hogyan beszéltek elődeink a letűnt évszázadokban.

Úgy hiszem, időszerű volt a falu történetének megírása, lakói életének bemutatása a mai nemzedék számára, mert ilyen leírás Pókáról még nem született. Arra is törekedtem, hogy a szöveg közérthető legyen, idegen szavakat magam nem használtam, azokat a forrásmunkákból csupán átvettem, ezért szenteltem külön fejezetet az idegen szavak, fogalmak magyarázatának. Az ismeretlen idők óta őstermeléssel, földműveléssel foglalkozó lakosságot a szövegben sehol sem neveztem parasztnak, mert ezt a szót a falusi lakosság megjelölésére illetlennek tartom.

Egy falu leírása nyilván sohasem lehet teljes, de arra törekedtem, hogy átfogó és valóságos képet adjak a több mint 675 éves helység lakóinak egykori és mai életéről, bemutassam az ősi foglalkozásokat, a szokásokat, a művelődési életet, a nép sikereit és kudarcait, hogy mindezekből tanulságot és erőt merítve induljon Póka népe a következő évszázad és évezred ismeretlen útjain. Az a reménység is táplál, hogy egy ilyen, sok évszázados gazdag múlttal rendelkező település életében a napjainkban tapasztalható gazdasági hanyatlás és a vele járó népességfogyás az öt évtizedes volt diktatúra, mondhatjuk kettős elnyomás következménye, és ha az megszűnik, fellélegzik a falu. Merem remélni, hogy Póka mai és jövőző nemzedékei értékelni fogják a szülőfalu gazdag múltját, melynek során Póka mindig a gazdasági és társadalmi fejlődés útját járta, kivéve a XX. század második felét. A múlt ismerete és annak értékelése, az előttünk járók kitaró munkája, hűségük az anyaföldhöz alapul szolgálhat a jövő nemzedékeknek ahhoz, hogy maguknak megélhetést biztosító jövőt teremtsenek szülőföldjükön.

Köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik fáradságot nem kímélve, erkölcsileg és anyagilag is támogatták a könyv megjelenését, mint a budapesti TV2 vezérigazgatója, az Illyés Közalapítvány, Jeney József és sokan mások. Ugyancsak köszönet illeti mindazokat, akik segítettek az adatgyűjtésben, mint a Marossárpataki Polgármesteri Hivatal, a Pókai Református Egyház lelkészi hivatala, a pókai Általános Iskola igazgatósága, az EMKE Maros megyei szervezetének elnöke, Szabó György Pál, Csegedi Ákos nyugalmazott református lelkész, Varga Balázs, Kelemen Piroska tanítónő, Kardos Károly, és mindazon pókai lakosok, akik szívesen szolgáltak adatokkal és fényképekkel.

Szöllősi Árpád

Póka, 2000. október 30.

I. Földrajzi fekvés és éghajlat

Póka falu [41.]^{*} napjainkban Marossárpatak községközpontjához tartozik, Maros megye területén. Az 1876–77. évi területrendezést megelőzően Torda vármegyéhez tartozott. [57., 95. l.]

A múlt század végén (1891, 1893) megjelent egyes kiadványok a következőképpen írták le Póka fekvését: „A Sár-pataka messziről ered s több helyen elszélesedve tavakat alkot, ilyenek a nagyercsei, körtvekapui, unokai, toldalagi, puszta-almási kisebb tavak. A Sár-pataka mellett fekszenek: Nagy Ercse a jobb parton, ettől kissé távol Bala. A bal parton vannak: Körtvekapu, Unoka és Toldalag. Ezek már egészen erdőtlen, mezőségi faluk, melyeknek oldalos, sárga agyagos határuk van. A jobb partra átlépve: Puszta Almás, Mojós, Póka és Póka-Keresztúr falukat találjuk, melyeknek lakói vegyesen magyarok és románok, kik egészen baromtenyésztéssel és földműveléssel foglalkoznak.” [24.] Egy másik kiadvány szerint „Póka fekszik Maros-Torda megyében, Maros-Vásárhely és Szász-Régen városoktól csaknem egyenlő távolságra, a Maros jobb oldalán, attól mintegy 6 kilométernyire a Mezőség szélén.” [25.] A magas dombok völgyébe beszorított, hosszan elnyúló falu domboldala-inak tetejét főleg tölgyesek és gyertyánerdőségek borítják. Ezek övezik a települést, egyben utolsó nyúlványai a Mezőség egyik kapuja előtti erdőségeknek.

A helység keleti részén emelkedő dombok (Enyed, Ógát), és a nyugati részén elterülő szelídebb lankák (Kopár, Ördögös) oldalait juhnyájuk legeltetésére alkalmas legelők borítják.

A hosszan (mintegy 3 km-en) elnyúló falu – hossz tengelyével kelet–nyugati irányú elhelyezkedésben – a települést hosszanti irányban átszelő kis patak (Falupataka) két oldalán fekszik, valószínűleg hajdani lápok, tavak, nádasok kiszikkadt völgyében. A Falupataka a település alsó felét (az Alszeget) elhagyva ömlik a pókaiak által Rétpatakknak nevezett, már említett Sárpataka nevű gyűjtőpatakba, amely Marossárpataknál éri el a Marost. A Sárpataka napjainkban már csak helyenként létezik, mert az 1970-es években medrében (a meder folyási irányában) – a Faragó és Marossárpatak között elterülő lapályon (réten) – mesterséges halastavat hoztak létre. A két helység között mintegy 17 km-es hosszúságban több duzzasztógát biztosítja a mesterséges medencék vízellátását a halállomány számára. Ezek a létesítmények igen hátrányosan befolyásolták a környező falvak állattenyésztési lehetőségeit, ugyanis azelőtt a Sárpataka menti árterületet a települések állatállományát füves takarmánnyal (szénával) ellátó természetes kaszáló (rét) foglalta el.

A falu kissé távol, 8 km-nyire fekszik a vasúti és fontosabb országúti közlekedési útvonalaktól. A Sáromberkét Faragóval összekötő megyei út – amely napjainkban már végig aszfaltozott – déli irányból jövet Póka keleti részén érkezik a helységbe, majd ennek közepe felé tartva éles kanyarban folytatódik, és északi irányban haladva hagyja el a települést. Az út körülbelül 1 km-nyi hosszúságban érinti a falut, és ebben az éles kanyarban szeli át a Falupataka feletti vasbetonhidat. A hosszan elnyúló falu két részét (az Alszeget és a Felszeget) a patak párhuzamosan és a mellette nyugatról keleti irányba haladó községi út köti össze. Ez képezi a közlekedés gerincét és kapcsolja be a települést a megyei úthálózatba.

Az Alszeg a faluközponttól északkeletre fekvő, míg a Felszeg a faluközponttól nyugati irányba haladó utca menti falurész. Ezt a falurészt Bogátinak is nevezik, mely nevet való-

^{*} A []-ben szereplő számok a monográfia végén található forrásmunkákra utalnak.

színüleg az itt régóta lakó Bogáti nevű családoktól kapta. A Kis utca az előbbi utcából jobbra ágazik el, az újabb Szél utca pedig a falu keleti részén terül el. Mivel magasabbra kiemelkedő, sima területen fekszik, gyakori az uralkodó szelek járása, ezért nevezték el Szél (Kálmán?) utcának. Ezen utcák nevei nem hivatalosan bejegyzett utcanévek, hanem a mindennapi élet gyakorlata, a néphagyomány alkotta meg őket.

A Falupataka bal oldalán elterülő falurész napsütötte, délies fekvésű. A reggeli nap sugarai az Enyed, Ógát és Szakadás meredek dombtetőin terebélyesedő erdők lombjain áthatolva és följük emelkedve, tiszta időben egész nap verőfényrel ragyogják be az ezen oldalon elterülő udvarokat, zöldség- és gyümölcsöskerteket, szántóföldeket és legelőket. A patak jobb oldalán elterülő falurész, valamint a fölötte levő kertek, kaszálók és legelők (Kicsicsonka, Avasalja, Csonthordó) északi fekvésűek és vizenyős talajúak. Éghajlatuk is nedvesebb, mert ide csak a déli és délutáni órákban érnek el a napsugarak.

Földrajzi elhelyezkedését illetően, Póka körülbelüli fekvése a következő: északi szélesség $46^{\circ} 45'$; keleti hosszúság $24^{\circ} 31'$. Összehasonlításképpen a legközelebbi nagy település, Marosvásárhely adatai: $46^{\circ} 33'$ és $24^{\circ} 36'$. [79.] A jelenlegi Maros megye adatai: $46^{\circ} 4' - 47^{\circ} 12'$ és $24^{\circ} - 25^{\circ} 15'$. [85.] A falu tengerszint feletti magassága 350–400 m között van. A templom körülbelül 381 m tengerszint feletti magasságban áll.

Szomszédos települések: északon Toldalag és Pusztaalmás, nyugaton Mezőmojos és Mezőcsávás, délen Pókakeresztúr, keleten Marossárpatak és Vajdaszentivány. E települések közül csupán Pusztaalmás és Toldalag irányában nincsenek erdők, a többi település és Póka között kisebb-nagyobb erdőségek terülnek el.

Póka földrajzi fekvésénél fogva mérsékelt éghajlatú. Az utóbbi években jellemző a korán, már november közepe táján beköszöntő korai tél, a rövid átmenet az ősz és tél, valamint a tél és tavasz között. A leghidegebb hónap a január szokott lenni $-3,8^{\circ}\text{C}$, a legmelegebb pedig a július, $18,9^{\circ}\text{C}$ évi középhőmérséklettel. A csapadék évi megoszlása igen változatos, különösen az utóbbi évek kiszámíthatatlan időjárása következtében. Kezdenek uralkodóvá válni a kora nyári tartós esőzések, amelyeket tartós szárazság előz meg vagy követ. Az évi közepes csapadékmennyiség 700 milliméter körül van, az uralkodó szél északnyugati irányú.

II. A történelem sodrában

1. A település nevének eredete, birtokosai és közigazgatása

Kisebbségi településről lévén szó, nem találunk adatot azzal kapcsolatban, hogy a Maros középső folyásától 6 km-nyire északnyugatra, a Mezőség kapujában mikor alakultak ki az emberi megtelepedésre alkalmas legelső helységek. Ismeretes, hogy lakott települések leggyakrabban vízfolyások és közlekedésre alkalmas útvonalak mentén, vagy azok közelében keletkeztek. Kövári László szerint a Maros megyén átvonuló római út Nyárádtőnél elérve Marosszéket, két ágra szakadt, majd az egyik ág „Láthatólag Marosvásárhelynek tartott s Póka, Abafája s Vécsnél alkalmasint Besztercének tartott.” [11.]

Ismeretes az is, hogy Erdély a történelem előtti és történelmi népek nagy országútja, időleges vagy hosszabb tartamú letelepedési helye volt. Hogy mely népfajhoz, törzshöz, családhoz tartoztak ezek a népek, örökre homályban marad. Az a nép, amely megjelenik a történetírás lapjain: a hét törzsből egyesült, új hazát kereső nép az Árpád fejedelem vezette magyar. Hogy az itt lakó népek hogyan viselték el az ókor és a középkor viharos századainak életét, a népvándorlás viszontagságait, nem tudjuk, de azt sem, hogy a magyarok bejövetele után mikor jelentek meg az első telepések.

Nemzetünk történelméből annyit azonban bizonyosan tudunk, hogy a honfoglaló magyar törzsek 894 és 900 között nagyjából három szakaszban vették birtokukba a Kárpát-medencét. 894–895 között a Felső-Tisza vidékét és Erdélyt, 895–900 között a Dunától keletre fekvő alföldet, 900-ban pedig a Dunától a Kis-Kárpátok vonaláig elterülő részt. A magyar honfoglalást előidéző döntő ok az volt, hogy a besenyők 895-ben megtámadták az Etlközben letelepedett magyarokat, akik előlük nyugat felé menekültek. Minél közelebb lakott egy törzs a Kárpátokhoz, annál több lehetősége volt állatainak a hegységen való áthajtására. A magyarok az őskronika szerint menekülés közben, a hegyeken való átkelés után „elérkeztek Magyarország végére, ti. Erdélybe”. [90.] Itt hét földvárat építettek feleségeik és vagyonuk őrzésére, megpihentek s barmaikat erőhöz juttatták.

A honfoglalást követő évtizedekben, évszázadokban Póka földrajzi fekvése és földtani adottságai lehetővé tették emberi település létrejöttét. Hogy pontosan mikor, az a múlt homályába vész. Az említett természeti adottságok kedvezőek voltak az őstermelésből (állattartásból, földművelésből) élő lakosság megtelepedéséhez. A patakok völgyében elterülő rét füve, valamint a kiterjedt domboldalak legelői az állattenyésztés meghonosodására adtak lehetőséget, míg a megművelésre alkalmas földek a gabonatermelésnek kedveztek.

A település létezésére vonatkozó első ismert feljegyzés több mint 400 évvel a honfoglalás után keletkezett: 1323-ból, Károly Róbert király idejéből származik, amikor a falut „Terra Poukateluke” néven említették. [41.] Az 1334-ben keltezett pápai tizedjegyzék szerint az előző évben, 1333-ban Albert nevű papja 10 régi banálist fizetett a vatikáni egyház pénztárába. A latin nyelvű szöveg („Item Albertus de Poukatelky solvit X. banales antiquos”) [22., 118. l.] román nyelvű adatszolgáltatásban a következőképpen hangzik: „Incepe registrul de plată a dijmelor pe anul al treilea, în ajunul sărbătorii tuturor sfinților, în anul domnului omie-treisute-treizeci și trei: – deasemenea Albert din Poca a plătit zece banali vechi”. [75., 119. l.] Az ugyanez év második felévére szóló befizetés szövege: „Item Albertus sacerdos de Poucatelky solvit XI. banales antiquos.” [22., 130. l.] Románul: „Socoteala despre plata a doua pe anul al treilea din Arhidiaconatul de Ozd – deasemenea

Albert, preotul din Poca a plătit unsprezece banali vechi.” [75., 196. l.] A szöveg magyar nyelvű fordításban: „A harmadik évre szóló dészma befizetése kezdetének iktatókönyve, mindenszentek megünneplése kezdetén az Úr ezerháromszáz-harmincharmadik évében: – hasonlóképpen Albert Pókatelkéből tíz régi banálist fizetett.” A második félévre szóló befizetés szövege: „A harmadik év második befizetésére szóló elszámolás az Ozdi Főesperesség részéről: – hasonlóképpen Albert, Pókatelke papja tizenegy régi banálist fizetett.”

Amint látható, az említett év első felében 10, második felében pedig 11 régi banálist fizetett a pókai pap egyházi adóként. (Régi banáliston az István bán által IV. Béla király idejében veretett dénárokat értették. 1332-ben a tizedszedők Erdélyben 1 garast 6 régi báni dénárral számították át. Azért emelik ki, hogy „régii” banálistáról van szó, mert Kolozsvár, Dés, Doboka környékén a papok egy része „új báni dénárral” adózott, amit Károly Róbert 1332-ben Kolozsváron veretett. [96.] (A dénárral adózók esetében körülbelül 1,6 dénár felelt meg egy füstnek.) Györffy György értékelése szerint a pápai tizedlajstrom alapján a lakosság számára 75%-os valószínűséggel lehet következtetni. Ennek alapján az említett időben Pókát 7–8 római katolikus család lakhatta. A falunak volt papja, egyházas helység volt, de hogy templomuk is lett volna, az nem derül ki az elmondottakból. Lehetséges, hogy ebben az időben még érvényben volt az a Szent István-i meghagyás, hogy minden 10 település (falu) építsen egy templomot. Pókakeresztúrnak Pókánál korábbi okleveles említése, és mint fontos római katolikus egyházközség kialakítása arra mutat, hogy a pókai katolikus családok temploma a szomszéd faluban volt. Ezt a feltételezést támasztja alá annak az oklevélnek a szövege is, amely egy 1416-ból származó egyházi „vizitatio” alkalmával íródott, s amely szerint „Pókában lakó Kis Pókai Miklós a keresztúri templomhoz maga jóakaratóból ígért fiúról-fiúra minden esztendőként den. 50, úgymint Kerekes János, Mező Mihály, Koós Mihály és Fazakas Márton egyházfiú idejében, de mindazáltal ilyen okon; hogy ha magának, vagy háza népének, avagy maradékja maradékjának holta történnék, a keresztúri két haranggal mindenkor szabad legyen Kis Pókai Miklósnak és utána maradékinak harangoztatni valakivel, akár szolgájával, akár jobbágyaival, póka-keresztúri emberrel, senki ellene ne mondjon. Mely dologra adta magát keze írását két forint pecsét alatt az Capitulumnak, melyből vesszük ez jegyzést. Erre reá, ígérék magokat az keresztúriak is.” [10., i.] A fenti szöveg alapján feltételezhető, hogy a Kis Pókai Miklós azért igényelte Pókakeresztúron – a közeli szomszéd faluban – a harangozást a maga és utódai elhalálózása alkalmával, mert Pókában még nem volt temploma és harangja az akkori kicsiny római katolikus egyháznak.

Csánki szerint a település neve 1367-ben még Pókatelke (Poukateluke) volt, míg a Póka helységnév csak 1397-től honosodott meg. [41.] Kelemen Lajos szerint Póka mint helységnév egy régi középkori személynévből származik, és tisztán Póka néven 1383-tól szerepel. [91., 84. l.] Ezen utóbbi megállapítást igazolja az a Nagy Lajos korából származó, 1377. október 6-án keltezett, Mentő várának birtoklásával kapcsolatos latin nyelvű pereskedő oklevél, amelynek szövegében Pokai Ellös (Ellus) János (praeterea Johannes dictus de Poka) neve fordul elő. [37., I. 335. l.] Az 1439. január 28-án kelt oklevél szövegében Pókai Péter és András (Petrus de Poka aut Andreas) mint udvari emberek vannak megemlítve. [37., I. 617. l.] Egy 1555. szeptember 8-án keltezett leírás szerint „Poka-i Pokay Ferenc, Pokay Boldizsár felesége: Borbála és fia János nevében is tiltja Was Balázs[e] özvegyét: Komlody Orsolyát attól, hogy Poká-n [Thorda vm.] az ő Pokay tho nevű halastava végében levő másfél jobbágytelket elidegenítse Pokay Jánosnak, Tholdalaghy Andrásnak és Balázsnak.” [103., II. 819. l.] A fenti felsorolásokból kitűnik Kelemen Lajos megállapításának helyessége, de az is, hogy Póka mint helységnév fordul elő. A falu lakosainak körében a későbbi évszázadokban is előfordul a Pókai személynév, mint birtokos nemes családnév. A késői utó-

dok közül megemlítjük Pokai Miklóst, akinek neve olvasható volt az 1600-as évek közepe táján épült régi templom 1666-ból származó latin nyelvű mennyezeti feliratos tábláján (lásd ott).

A helység nevének kialakulásával kapcsolatban Kiss Lajos megállapítja, hogy ez az elsődleges Pókatelke névváltozat a magyar Póka személynévnek és a birtokos személyraggal ellátott „telek” főnévnek az összetétele. Később elmaradt az utótag. Az 1918. évi hatalomváltás után a hatósági úton 1920-ban megállapított román Päingeni (többes szám) Kiss szerint azon alapszik, hogy a magyar Pókába – tévesen – a magyar 'pók' főnevet értették bele: pók = päiengen, románul. [99.] Itt kell említenünk Kelemen Lajos azon észrevételét is, hogy Pókatelke nem azonos Pókafalvával, amint azt Csánki Dezső vélte. [91., 84. l.] Valójában Pókafalva (románul Păuca, németesen Törnen) a jelenlegi Szeben megyében terül el, Vizaknától északnyugatra. 1920-ban ennek a falunak 1597 lakosából még 73 magyarnak, majd 1938-ban ebből 42-en reformátusnak vallották magukat. [63.] Itt említjük, hogy a Póka előtag előfordul néhány további kisebb-nagyobb település nevében, többfelé is, például Pókakeresztúr Póka szomszédságában Maros megyében, Pókalesd és Pókanyesd Bihar megyében, illetve Magyarországon Pókahegy Szabolcs-Szatmár megyében, és Pókaszepetk Zala megyében. [69.]

Amint azt már a fentiekből láttuk, a történeti említések kezdetén Pókát mint települést a Pókai család birtokolta, a későbbi időkben más családokkal együtt. Csánki szerint Póka birtoklásában az évszázadok folyamán a következő fontosabb családok játszottak szerepet:

- a **Pókai**, másként **Pokatelki** család. Az 1345. március 2-án keltezett oklevél arról tanúskodik, hogy „az erdélyi káptalan előtt Miklós, pokatelki nemes Pokatelek nevű birtok negyedrészt keresztúri Apród Miklós fiának, Tamásnak elzálogosítja” [21.];

- a faragói **Szentiváni** vagy **Vajdaszentiváni** családok. Az 1451. május 11-én írott oklevél szerint „néhai Poka-i László leánya: Erzsébet Póka és Bala (Thorda vm.) birtokbeli részeit 200 arany Ft-on zálogba adja saját férjének: Wajdazentywán-i Jánosnak, testvéreinek Ferencnek, valamint Wajdazethywáni-i Mátyás fia: Sándornak” [103., I. 436. l.];

- a **Szentpáli** és **Toldalaghi** családok. Az 1469. március 3-án keltezett írás szövegében mindkét család neve előfordul: „néhai Zenthpal-i Mihály fia: István, testvérei: Miklós és Anna nevében is Poka és Erche (Thorda vm.) birtokbeli részeit 50 arany forintban azzal a megkötéssel zálogosítja el Tholdalagi Andrásnak, feleségének – Dorottyának és gyermekeiknek: Jánosnak, Ferencnek, Margitnak, és Zsófiának, hogyha e részeket a testvéreivel esedékes osztozkodásig nem váltaná vissza, tartozék testvéreit Zenthpál és Ugra birtokbeli részeitől kárpótolni” [103., I. 673. l.];

- a nádasdi **Ongor** Jánosnak 1473-ban Pókában is volt birtoka [103., I. 742. l.];

- a losonczi **Bánffy** család. Az 1510. május 10-én keltezett oklevél szerint „losonczi Bánffy Ferenc[e] felesége: Katalin – gyermekei: Kristof és Zsófia nevében is – Zah, Pakocha, Zenthmarthon, Poka, Sospatak, Zenthmyklos, Lekencze, Thusson, Oroszfaja, Farago, Rywch, Domb (Belső-Szolnok vm.), Nagh-nywlas, Kys-nywlas, Kysczeg, Fyzkuta (Colos vm.), Budak (Doboka vm.) birtokbeli részeit 60 magyar arany Ft-ban elzálogosítja Chezthwei Barlabassy Jánosnak” [103., II. 304. l.];

- a pókai **Sydo** (Zsido) család. 1545. február 23-án pokai Sydo Simon és Sydo Mátyás neve fordul elő, mint helybeli birtokosoké. [103., II. 660. l.]

A fentiekén kívül még a következő családok nevei fordulnak elő az évszázadok folyamán a pókai határt birtoklók sorában: a pókai Gal, a sámsondi Nemes, Detrehi, Somkereki, a pókai Huszár, Kis, Nemes, Sarmasági, Szalai, Török, Faragói, a radnóti Bogáti, a farnasi Veres, a kendi Baládfi, Betleni, Kendi, a patai Dezső, Szobi, a ródi Cseh, a tuzsoni Bolgár,

Tuzsoni, a szentannai Tot, az almakereki Apafi, a hosszúaszói Franciás, Szilágyi, a széplaki Bordi, Vajai, Galaczi, a toldalagi Gáltói és Hosszúaszói családok. [41.]

A következőkben azt az eredeti latin nyelvű szöveget ismertetjük, amelyet 1556. szeptember 6-án írtak Pókában. Tudomásunk szerint ez a legrégebb Pókában keletkezett oklevél. Szövege arról szól, hogy „Pókai Ferencz és Pókai Zsidó Mátyás jelentik Petrovics Péter helytartónak, hogy parancsa értelmében sept. 5-én kimentek, hogy a két Ercse helységet Toldalagi Szatmári Balázs részére elfoglalják; a helyszínen azonban Toldalagi András maga és testvére, Balázs nevében tiltakozott ezen helységek elfoglalása ellen, mint amelyek a maros-szentkirályi paulinosok kolostorához tartoztak. Kelt Pókán, 1556 szeptember 6-án.” [17.] Latin eredetiben: „Nos Franciscus de Poka, ac. Matthia Sido de eadem Poka. Servitiorum nostrorum perpetuam commondationem. Die veneris proxima ante festum Nativitatis Beatae Mariae Virginis Blasius Szathmary de Tholdalag tulitad nos litteras Vestrae Magnificientiae praeceptorias, ut accederemus ad possessionem Erche untramque scilicet Puztatelek, et alteram iam incolentem, ac sibi occuparemus mediantibus praeceptoris litteris Vestrae Magnificae Dominationis cum antem nos praefati accessissemus ad dictas possessiones occupandos eidem Blasio Szathmary, obstilit nobis Egregius dominus Andreas de Tholdalagh, ac in persona Blasij de Tholdalagh eiusdem fratris, stans in porta praedictarum possessionum, quae pertinebant ad Heremitas de Szentkirály. Quare nos, praedictos Andream et Blasium Tholdalagi admonisimus praesentibus litteris Vestrae Magnificae Dominationis, ut ad quintum decimum diem adminationis, causam seu rationem redderet suae prohibitionis, ut praeferebant Vestrae Magnificentiae litterae. Deinde rogebat donationem Nos vero non habuimus praeter litteras praeceptorias.

Haec autem Vestrae Magnificentiae nos praefati fide nostra ediante seribimus. Datum in Poka, die Dominica proxima ante Nativitatis Mariae festum, Anno Domini 1556.

Euiusdem Vestrae Magnificae Dominationis servi Franciscus de Poka m.p. ac Mathias Sido m.p.

Relatorie hac directae fuerunt ad Petrum Petrovich de Suraklin Comitem, ac intra reditum Sereniassimarum Maiestatum Locumtenentum.”

Amint a fenti oklevél keltezése mutatja, 30 évvel vagyunk a Magyar Királyság történetében sorsdöntő és tragikus következménnyel járó mohácsi csatavesztés után. A szomorú kimenetelű ütközet II. Lajos magyar király 27 000 főnyi serege és az Ibrahim nagyvezír vezette török haderő között zajlott le 1526. augusztus 29-én. A magyar sereg vezérei Szapolyai György és Tomori Pál érsek voltak, akik az erdélyi vajda Szapolyai János és a horvát bán seregeinek megérkezése és a főserghez való csatlakozása előtt vonakodtak megütközni a törökkel. A seregtestek vezetőinek többsége azonban harci lázban égett, s végül a fiatal király engedett akaratuknak. A magyarok számára végzetes kimenetelű csatában 24 000 magyar harcos, 2 érsek, 5 püspök, 16 zászlósúr esett el, és maga a király, II. Lajos is elpusztult: menekülés közben lovával együtt belefűlt a csata végén keletkezett záporosó miatt megáradt Csele patakba.

A győzelmes mohácsi csata után a török hadak délkelet és dél felől, ék alakban nyomultak az ország belseje felé, szinte kétfelé vágva az ország területét. Magyarország nyugati, törökök által még el nem foglalt részén a Habsburg-ház uralkodói vetették meg lábukat, míg Erdély évtizedeken keresztül ide-oda ingadozva kereste egyensúlyát hol a török, hol az osztrák irányában. Mondhatni örlődött a két hatalom malomköve között. Bocskai István fedelemsége alatt Erdély kitartott ugyan a török mellett, de kereste az egyezséget az osztrákokkal is. Bethlen Gábor idejében Erdély kényes helyzetében is egy időre önmagára talált,

békét élvezett, közel félévszázados virágzást ért meg. Később azonban, Zápolya Jánostól I. Apafi Mihályig nem akadt egyetlen olyan erdélyi fejedelem sem, aki ne egyezkedett volna az osztrákokkal és az általuk felkínált királyokkal. Mohács után Erdélyben a török terjeszkedés idején is élt és lappangott az önállóság gondolata és vágya. A nép lelkében egységesen törökellenes volt, ezt azonban a maga erejéből tettekre váltani nem tudta. Ha helyenként került is sor összeütközésekre, erős nemzeti érzésének és elszánt hősiességének örök példaképe nyilatkozott meg Kőszeg és Szigetvár, Buda és Eger várának védelmében.

A következő évszázadban ugyanez ismétlődött meg Erdélyben is. A Rákócziak eszméje az volt, hogy a befolyásuk alatt álló román fejedelemségeket és Lengyelországot Erdéllyel egységes vezetés alá vonva, komolyan fellépjenek a török hódítás ellen. A későbbi fejlemények igazolták e terv helyességét, nem túlzás tehát azt mondani, hogy az a folyamat, amely végül Magyarország felszabadításával végződött, lényegében Erdélyből indult el. A törököt Bécs alól (Lengyelországgal és Sobieski János lengyel királlyal az élen) voltaképpen ez a törekvés üzte el, a merész feladatra jól felkészült szövetséges haderő segítségével. II. Rákóczi György halála után (1660. június 7.) Kemény János erdélyi fejedelem nyíltan szembeszegült a török Porta követeléseivel. Kemény 1660–1662 között volt Erély fejedelme. Szolgált mindkét Rákóczi Györgyöt. Hadvezérük volt, és Rákóczi György oldalán részt vett a szerencsétlen lengyelországi hadjáratban. Ő vezette a kb. 30 ezer főnyi szétvert sereg maradványait Erdély felé. Erdély határán, sok alkudozás ellenére, a török nagyvezér letartóztatta és a Krímbe száműzte. Két év múlva, kiszabadulva a székelyek támogatásával, Erdély fejedelmévé választották, a török Porta rosszállása ellenére. 1662. január 24-én Nagyszőlősnél elesett a török sereg és az Apafi Mihály ellen vívott csatában. A török követeléseit Keménnyel szemben a következők voltak: személyesen jelenjen meg Temesváron a török táborban; fiát küldje túsul Konstantinápolyba; vigye magával a kirótt 500 000 tallér sarcot és 2 évi adót. [70., 6. l.] Az 1661. április 28–29-én megtartott országgyűlésen úgy határoztak, hogy a törökök kívánságát nem teljesítik, és hogy az ország (Erdély) biztonságát és oltalmát az osztrák császárral, I. Lipóttal való szövetségben óhajtják biztosítani. Eközben a törököt ellenségnek nyilvánították. A török Portán azonban már Kemény Jánosnak 1661. január 1-én történt fejedelemmé választása igen kedvezőtlen hangulatot váltott ki, miután ott a fejedelemnek és a székelység többségének a Habsburg-ház irányába vonzó politikáját jól ismerték. Ez idő alatt a török seregek felvonultak Temesvár alá, és ott várták a tatárok megérkezését, hogy együtt induljanak a végzetes erdélyi hadjáratra. Ennek oka a „németpárti” fejedelem, Kemény János megválasztása, és annak félelme volt, hogy az új erdélyi politikai vezetés nyíltan a Habsburg-ház szövetségét fogja keresni.

A tatárok az egykor hatalmas mongol birodalomnak voltak a maradékai, lakóhelyük pedig, a Krími kánság, mint ország, a török alattvalója volt. Uralkodójuk, a tatár kán csupán helytartóként működött. A Porta a tatárokat támadó hadműveletei alkalmával különböző célokra használta fel. A támadásokban a tatárok a török sereg után következtek, rangban az utolsó helyen. A török hadjárat az iszlám törvényein alapult, éa pusztító, irtó jellegű volt minden ellen, ami nem iszlám. Előírta a rablást, gyűjtogatást, ölést, rombolást, a fák kivágását stb. Ezeket a műveleteket a török sereg hadműveletei alkalmával a tatárokra bízta. A tatárok pedig, hordajellegükönél fogva, nemigen bocsátkoztak nyílt harcba. Fő erejük a kilestett kedvező pillanat kihasználásában, az alkalomszerűségben rejlett. Ilyenkor őket a zsákmányszerzés, a rablás és fosztogatás lehetősége lelkesítette, mert ez volt a fizetésük. Ali basa a temesvári táborból már Hátszegre ért, amikor a tatárok serege is megérkezett, mintegy 50 000 fővel. Velük indult el Ali basa az Erdély elleni bosszúálló hadjáratra, körülbelül 150 000 főnyi seregével. Kemény János fejedelem a tatár-török sereg ellen nem állott ki,

mert a döntő ütközetre seregét szervezetlennek és gyengének érezte, az osztrák segítség pedig (Montecuccoli vezetésével) ebben a döntő pillanatban egyre késett és bizonytalankodott. Közben amerre a török-tatár sereg elvonult Erdély területén, de különösen a Székelyföldön, minden romokban hevert, az értékeket elrabolták, az embereket legyilkolták, vagy rabláncra verve elhurcolták. Ahol volt még rá idejük, a városok és falvak lakói az erdőkbe menekültek. Paskó Károly *Erdélyországnak keserves és szomorú pusztulásáról írt siralom* című, 1663-ban nyomtatott verses művében a következőképpen írta le a törökök és tatárok cselekedeteit: „Erdély szép városait, szép lakóhelyeit kopó módra vadásszák, beleszorult népét kíméletlenül levágták. Szomorú arccal, siralmas jajszóval sírnak sok atyák, anyák, gyermekeiket szemük láttára fegyver élére hányták... Holttesteik szerteszét hevernek. Rejtőzöttek a nagy félelem miatt nem mernek előjönni és a megölteket nincs aki eltemesse.” [70., 6. l.] A rabokat rabszíjra fűzték vagy kötéllal kötözték össze. A fiúknak a karjukat, a lányoknak hajukat kötözték a nyeregfához. A nőket hajuknál fogja összefűzve, kezüket hátrakötve nyáj módra hajtották. A kisgyermeketek ölkben vitték el. Szekereket lehetett látni, amint emberfejeket szállítottak a török táborba, bizonyítandó a leöltek számát.

Köpeczi János 1661. október 24-én Husztra, Sárpataki Mártonhoz írt levelében a következőképpen emlékezik meg a Marosszéken látott, személyesen átélt tatárdúlásról: „A disznó sok kárt tett valóban sok helyeken. Bizony ezt az egész Erdélyt talán mind elégette volt, sohult nem hiszem, hogy maradt volna meg valamely szegelet, csak egy is egészen, mind tatár Hám járásakor maradt volna... Épület semmi sem maradt Sárpatakon, a házbeli edények is, eszközök is mind elégtek, két asztalon és két padon kívül, az falu mind el, az templom is, az nagy harang is...” [70., 7. l.]

Így eshetett az akkori kicsiny Póka is a török-tatár hadak martalékává. Ezzel kapcsolatban nem találunk semmilyen fennmaradt adatot, annál inkább szájhagyományt. Az 1890-es évek közepén néhai Fodor Béla pókakeresztúri lakos a határ legmagasabb pontjáról (az Ábel csúpjáról) atyjától hallott emlékezőként mutatta meg azt a Sárpataktól Pókán át a balai határon Mezőszentmárton felé vezető útirányt, amerre Ali basának a Mezőségre pusztítani küldött lovascsapata átvonult. [91., 86. l.]

Joggal feltételezhető, hogy ha Sárpatatot romhalmazzá változtatták, akkor Pókán történt átvonulásuk sem maradhatott nyom nélkül. Az időt és az eseményeket ismerve arra lehet következtetni, hogy a falu első temploma is (mely sokszögben záruló szentélyű templom volt, építési idejét nem ismerjük) ekkor pusztult el. Csak a két harangja maradt meg: a kisebbik harang latin nyelvű felirata is arról tanúskodik, hogy katolikus templom harangja lehetett (lásd később). A templom pusztulását magyarázza az a tény is, hogy 1625-ben az akkor már református vallású falu nemes és nem nemes lakossága közakarattal kénytelen volt új templom építését kezdeményezni.

Ali basa az erdélyi büntetőhadjáráttal tehát elérte célját, teljesítette a szultán parancsát. Kevéssel ezután országgyűlést hívott össze Besztercére, amit Marosvásárhelyre helyezett át. Új fejedelmet keresett, aki ezután már teljesíteni fogja a Porta kívánságait. Választása végül Apafi Mihályra esett, akit 1661. szeptember 14-én nagy hirtelen választottak meg fejedelemmé, egyesek szerint a Nagyernyéhez közeli Libáncs vagy Borjúmező nevű Maros menti síkságon [107., 42. l.], más leírások szerint a marosszentgyörgyi malomnál tartott országgyűlésen. [100.] Apafi azonban kényszerből vállalta el az ország rész első méltóságát és egyesek szerint jó politikusként bizonyult, mert csendességet hozott a fejedelemség számára, és alatta elmaradtak a korábban sorozatos török-tatár dúlások. 1664-ben az osztrák császár is elismerte a Félhold uralmát Várad és a Partium felett, Erdély politikai helyzete azonban még évtizedig továbbra is bizonytalan maradt. 1686, Buda felszabadítása után a bécsi

udvar befolyása az erdélyi fejedelemség területén is nagymértékben megnőtt (lásd *Rákóczi-féle szabadságharc* c. fejezetet).

A XVI. és XVII. század Erdély számára újabb viszontagságokkal terhes időket hozott. A politikai és társadalmi életében – az idegen uralomtól való megszabadulás törekvése mellett – a különböző fejedelmek kezdte és irányította szabadságmozgalmaknak lényegében a pusztta túlélés volt legfontosabb eredménye. Mint már láttuk, a mohácsi vész előtt a Magyar Királyság területén a föld- és telekbirtoklással kapcsolatos változások, a különböző rendelkezések, végzések a kor hivatalos nyelvén, latinul írva, oklevelek formájában maradtak fenn. Természetesen ezek az oklevelek értékes dokumentumai a kor gazdasági és társadalmi életének is. A török hódoltság bekövetkeztével Erdélyben a korábbi törvénykezési gyakorlat sokat veszített addigi rendszerességéből. Az okiratok az ekkoriban Erdélyben beállott înséges időkben (a zsarnok Basta és Mihály vajda hadjáratai, a török-tatár dúlások következtében) jórészt megsemmisültek. Erdély a reformációnak a XVI. században történt térhódítása mellett sok más társadalmi és politikai változásnak is színtere volt. 1690-ben I. Lipót császár kiadta híres királyi levelét, a Diploma Leopoldinumot, amivel hosszú időre meghatározta Erdély közjogi helyzetét. A létrehozott önálló erdélyi fejedelemségnek, habár megvolt a maga kormányzója (gubernium), létezett országgyűlése és autonómiája a vármegyékben, székekben és városokban – a kormányzó azonban az 1694-ben Bécsben felállított udvari kancelláriától kapta utasításait s alig volt egyéb ezek végrehajtójánál. Az erdélyi rendeknek alig volt beleszólásuk a közügyek intézésébe, vagy ha volt, véleményüket nem vették figyelembe. A régi intézmények, amelyeket valamikor éppen az itt meghirdetett szabadság alkotott meg, most éppen a szabadság akadályaiává váltak. A polgárok visszahúzódtak megmaradt kiváltságaik és területi autonómiájuk sáncai mögé, s az ország dolgaival nem törődve, egyéni érdekeik rabságába estek. A protestantizmusnak, amely Erdélyt egykor a magasba emelte, szárnyait szegték, a kálvinistákat még megtűrték, de az unitáriusokat ki-rekesztették a közhivatalokból.

De térjünk vissza megint Pókához, a Mezőség egyik kapujához. A következőkben arra kísérünk meg fényt deríteni, hogy csaknem 200 év elmúltával kik voltak a pókai határ földjeinek fontosabb birtokosai.

Még az 1700-as évek elején is jelen van az ősi Pókai család: Pókai Gergely, aki 1704-ben részt vett Rákóczi szabadságharcában, és Pókai Miklós, aki a régi református templom építése idején pókai lakos volt;

– az **Egyed** család (a XVIII. századtól kezdve a XX. században is): Egyed János neve előfordul a régi református templom 1706-os újjáépítőinek sorában;

– a **Náményi** család: Náményi Gerson neve ugyancsak a régi templom újjáépítőinek sorában fordul elő, valamint a „Náményi Sámuel uramnak” neve is (ugyanott);

– a **Nyárádi** család neve az 1700-as évek végén és az 1800-as évek elején fordul elő, mint pókai kisnemeseké. „1820. jan. 6 Méltóságos Nyárádi Izsák úr és élete párja Méltóságos Libera Baronissa Kemény Julianna;”

– a **Szikszai** család. Késő utódainak belsőségét és birtokát vásárolta meg az 1800-as évek végén Tavaszy Károly marossárpataki körjegyző, aki családjával ekkor költözött Pókába;

– a **szentgericei Jakab** család. Egy 1789. április 10-i feljegyzés szerint: „kereszteltetett. Ns. Jakab Imre fiacskája Imrének” [5.];

– az előbbieken már említett **Toldalaghi** család leszármazottja lehetett az 1809. szeptember 18-i bejegyzésben említett „Mtgs Toldalagi Barbara Mtgs Köpetzi Nagy Sándor Ur

élete párja”. [5.] Köpetzi Nagy Sándor 1812-ben bekövetkezett halála után özvegye rendelkezett birtokukkal. Koporsószerű síremléke borul sírhalmára abban a kertben, ahol később

– a jobbágytelki Tolvaly család lett a birtokos. Tolvaly Zsigmond geryeszegi (1808–1809), később mezőcsávási (1821–1839) református pap vásárolta meg a Toldalaghi család birtokát és belsőségét, valamint még más birtokos családokét is, mint például a Nyárádi családot. Habár Tolvaly Zsigmond 1839-től már Udvarfalván volt lelkipásztor egészen 1861-ben bekövetkezett haláláig, úgy látszik, hogy a Pókában vásárolt belsőség és földbirtok tulajdonában a család pókai lakossá vált. Ezt egy 1844. április 29-i feljegyzés bizonyítja: az említett napon „temettetett udvarfalvi Egyházi szolga Tekts. Tolvaly Zsigmond hajtadon leánya, Sofia 18 esztendő, száraz betegségben halt meg” [6.]. Tolvaly Zsigmond fia, Tolvaly Ferenc (1821–1893) tovább gyarapította a család birtokát, amely végül a későbbi birtokrendezésekkel (tagosítással) határolódott egy területbe;

– a káposztásszentmiklósi Nagy család. 1805. június 5: „temettetett el Tekts. Káposztás Szent Miklósi Nagy Sámuelné, Tekts. Pataki Julianna asszony 37 éves korában”. [5.] Nagy Sámuelnek volt unokája Nagy Kálmán pókai középirtokos, és ennek leánya, Nagy Ilma, a későbbi dr. Köntzey Gerőné földbirtokos tulajdonos;

– a Gellért család. 1858. április 2-án temették Gellért Sárát, aki „meghalt 23 éves korában, szülésben”. [6.]

A fentiekén kívül, mint kisebb birtokos családnevek még a következők fordulnak elő: Agyagási, Ménasági, Réz, Sárosi, Solymos, Somodi, Sükösd, Szekeres, Szotyori, Tavasz, Vér és Zudor.

Az említett családok közül a Gellért, Jakab, Köntzey, a káposztásszentmiklósi Nagy és Tolvaly családok utódai érték meg az 1945. évi hatalomváltást és annak későbbi következményeit. A többi, még felsorolt birtokos családok vagy utódok nélkül maradtak, vagy idővel eltávoztak a helységből, eladván birtokukat.

Láttuk, hogy Póka már jóval Mohács előtt is (1451, 1469, 1480) mint Torda (Thorda) vármegyei település szerepelt. Az 1854. évi területi felosztás szerint (az osztrák abszolutizmus idején) Póka Torda vármegye felső kerületében a vajdaszentiványi járás területén feküdt, összesen más 7 helyiséggel. Ekkor a település utolsó postája és adóhivatala Marosvásárhelyen volt, míg törvényszéki helye Szászrégenben. [12.] Az említett felosztás szerint Póka nem tartozott Marosközéphez, hanem annak északi határán kívül feküdt. Ez a magyarázata annak, hogy Póka nem szerepel Orbán Balázs leírásában, hiszen ő a Székelyföld székeinek területén fekvő helységeket leírta. A feljegyzések szerint Póka az 1800-as évek közepe táján, a Tolvaly család megtelepedése után szolgabírói hivatali székhely, a szolgabíró (dulló) pedig legidősebb Tolvaly Ferenc helybeli földbirtokos volt. Ezt igazolja az az 1879-ből származó bejegyzés is, amely fent nevezettet így említi: „Tek. Tolvaly Ferencz szolgabíró”. [6.]

Az előbbieken alapján már tudjuk, hogy Póka az 1876–77. évi területrendezés alapján 66 más településsel együtt Torda vármegyétől elcsatoltatott és az addigi Marosközéphez került, ennek Marosi-Felső járásába. Az 1918. évi hatalomváltás után a megye Murăș-Turda, 1926-tól csak Maros (Mureș) megye néven szerepelt 1940-ig, majd pedig 1944-ig megint Maros-Torda névre hallgatott. [69.] 1950-ben, a szovjet mintát követve, közigazgatási szempontból átszervezték: „rajonálták” Románia területét, ennek eredményeként jött létre előbb Maros tartomány, ennek keretében pedig Póka a Marosvásárhelyi rajon területén volt található. Az 1952-ben 13 500 km² területen 731 387 lakossal megalkotott Magyar Autonóm Tartományon belül Póka továbbra is a fenti rajon

közigazgatási hatáskörébe tartozott. Az 1956. évi népszámlálás adatai szerint a tartomány lakosságából 565 510 fő (78,69%) magyarnak és 146 830 fő (közel 20%) románnak vallotta magát. [76.] 1961-ben a Magyar Autonóm Tartomány ismét nevet változtatott: felvette a Maros-Magyar Autonóm Tartomány nevet, amiből 1968-ban, az újabb „területrendezéssel” már csak a Maros név maradt meg, megyei közigazgatási hatáskörrel. Az új megye területe ekkor a volt Kisküküllő, Nagyüküllő, Torda és Udvarhely vármegyékből hozzácsatolt területekkel nagyobbodott meg. Úgy látszott, hogy az utóbbi területi átszervezésnek egyik célja éppen az volt, hogy megbontsa az évszázadok folyamán természetes módon kialakult etnikai tömbök egységét.

Ez a területrendezés határkövet jelentett Póka életében is. Ennek keretében szüntették meg az addig itt székelő egyik területi körjegyzőséget és csatolták azt a marossárpataki körjegyzőséghez, napjainkban polgármesteri hivatalhoz.

Valószínű, hogy az 1871. évi XVIII. sz. törvénycikk alapján a pókai falusi jegyzőség körjegyzőséggé alakult. A feljegyzések nyomán tudjuk, hogy a polgári népességmozgalmi nyilvántartás 1895. október 1-ével veszi kezdetét Pókában, a körjegyzőség keretében, amikor Szenner János volt az anyakönyvvezető. Előtte Gellért Pál lehetett a jegyző, az 1865. december 20-i bejegyzés szerint: „Gellért Pál falusi jegyzőnek Anna nevű lánya született.” [7.] Szennert 1898. augusztus 27-től Tolvaly Ferenc követte, aki 1919. november 22-ig töltötte be ezt a tisztséget. 1944 előtt a körjegyzőséghez tartozott szomszédos falvak a következők voltak: Mezőmojos (1854-ben 352, 1944-ben 589 lakos), Pókakeresztúr (1854-ben 313, 1944-ben 440 lakos), Pusztalmás (1854-ben 233, 1944-ben 472 lakos), Póka (1854-ben 757, 1944-ben 775 lakos). [12., 69. l.] Noha Póka a Marosi-Felső járásban terült el, pénzügyi-igazgatósági, törvényszéki és adóhivatali szempontból a megyeszékhelyhez, Marosvásárhelyhez tartozott, járásbíróság és közigazgatóság szempontjából pedig Szászrégenhez. Századunk elején és közepén utolsó postája és távírdája 8 km távolságban, Sáromberkén volt.

Az 1918-as hatalomváltás után, az 1920-as években a település új neve „Päingeni” lett. [50., 184. l.] Azelőtt a román nyelvű lakosság „Poca”-nak nevezte [75., 179.], német neve pedig Pokendorf volt. [82.] A község körjegyzőségi hivatalának új jegyzője Fodor Ákos lett, aki ezt a tisztséget 1919. december 8. és 1924. május 29. között gyakorolta. Utána a következő jegyzők váltogatták egymást – a történelem szeszélye szerint [31.] (felsorolás teljesség nélkül):

Ursu Simeon	1924. VI. 9.	–	1924. IX. 2.
Anoțiu Dorel	1924. IX. 18.	–	1925. XII. 31.
Pănătea Dumitru	1925. XI. 21.	–	1929. IV. 22.
Sasu Vasile	1929. V. 6.	–	1939. IV. 30.
Marcu Vasile	1939. V. 20.	–	1940. VI. 21.
Frink Sándor	1940. VII. 6.	–	1940. VIII. 8.
Pozsonyi Ignác	1940. X. 21.	–	1941. III. 21.
Frink Sándor	1941. III. 21.	–	1944. VIII. 31.
dr. Tavaszy József	1944. XII. 21.	–	1946. III. 29.
Nistor Gheorghe	1946. IV. 20.	–	1947. IX. 8.
Văidean Lazăr	1947. X. 21.	–	1949. VI. 30.

Századunk elején a körjegyzőség segédjegyzője Csegedi Jenő helybeli lakos volt.

Sasu V. jegyzősége idején a hivatal segédjegyzője Zöld Tibor toldalági kisbirtokos volt, aki e hivatást az 1940-es évek végéig gyakorolta. Ugyancsak segédjegyzői feladatokat látott el hosszabb ideig, de megszakítással Török István 1945–1955 között.

1949 nyarán a körjegyzőség – mint körzeti közigazgatási egység – az Ideiglenes Bizottság nevet vette fel, amelynek jegyzője, illetve az új elnevezés szerint titkára Olteanu Vasile jegyző, elnöke pedig Tüzesi Lajos helybeli lakos lett. E tisztséget Tüzesi töltötte be akkor is, amikor az Ideiglenes Bizottság Néptanácsá alakult, kisebb megszakítással az 1950-es évek elején Pollák Lajos elnökségét kivéve. Az elnöki tisztséget a pókai körjegyzőség megszüntetése előtt (1968-as területrendezés) Sárkány András gyakorolta rövid ideig, míg a titkári tisztséget hosszú időn át Căţineanu Leontina viselte (1964. III. 25. – 1968. V. 23.). Őt a titkári tisztségben Kiss János váltotta fel 1968. VI. 1-én, akkor, amikor Pókát a marossárpataki tanácshoz csatolták. Ezen átcsatolás után Pókát a tanácsi közigazgatásban egy-egy választási ciklus alatt alelnök képviselte. Ilyen tisztségben éveken át a falu küldötte Moldován Sándor helybeli lakos, gazdálkodó volt. A 1989. évi fordulat után is egy-két személy, mint választott tanácsos képviseli a helységet, most már a polgármesteri hivatalban. Felelősségérzetük, rátermettségük és szervezőképességük függvénye, mennyire sikerül a pókai település területén az utóbbi években elhanyagolt utak, sáncok, közutak és középületek rendbehozatala, és a korszerűség legszerényebb színvonalára való felemelése.

2. A Rákóczi-szabadságharc

Az 1526. évi mohácsi csatavesztés után az erdélyi fejedelemség nemzetközi jelentőségét féltékenyen szemlélte mind a bécsi udvar, mind a konstantinápolyi török Porta. Előbb a török szultán töltötte ki rajta bosszúját, majd a bécsi udvar törekedett rátenni a kezét.

Budavár 1686-ban történt visszafoglalása után, a császári fegyverek diadalainak nyomában a bécsi politika első áldozata éppen az erdélyi fejedelemség lett. Lotharingiai Károly herceg hadai megindultak Erdély felé, így a fejedelemség a katonai megszállást nem kerülhette el. I. Apafi Mihály fejedelem kénytelen volt az 1687. október 27-i „egyezség” alapján beletörödni a megszállásba. Erdély 12 várát a császári katonaság vette birtokba, Apafi kezéből ezzel végképp kicsúszott a hatalom. Erdély csupán árnyékfejedelemség lett. Már török földről, de 1690-ben Thököly Imre kísérelte meg – idegen segítséggel – a fejedelemség fel-támasztását, eredménytelenül. 1690-ben I. Lipót császár a hírhedt Diploma Leopoldinummal pedig véget vetett az árnyékfejedelemségnek is, s ezzel Erdély az osztrák császári korona egyik tartományává vált.

Felső-Magyarország a Rákóczi-javak legnagyobb részével már korábban Lipót birtokába jutott. Munkács vára volt a kivétel, amelyet Rákóczi anyja, Zrínyi Ilona kitartóan védelmezett ugyan, de minden segítség nélkül, magára maradva, 1688-ban kénytelen volt feladni azt.

I. Rákóczi Ferenc korai halála miatt árvái, Ferenc és Julianna Lipót császár gyámsága alá kerültek, s anyjukkal együtt Bécsbe kellett menniük. Az 1676. március 27-én, a Zemplén megyei Borsiban született fiatal Rákóczi 1694. szeptember 24-én vette nőül Sarolta Amáliát, a hessenrheinfelsi uralkodó gróf leányát. A titokban megkötött házasság miatt a bécsi udvar haragra gerjedt, s Rákóczit házi őrizetre ítélte, amiből később közbenjárásra szabadult meg, és nejével Magyarországra ment, ahol Sárospatakon, Eperjesen és más, kisebb felvidéki városokban élt.

Ez alatt Magyarországon az osztrák abszolútizmus valóságos rémuralmat teremtett, aminek következtében Thököly kurucjai, felhasználva a közhangulatot, éppen Rákóczi birtokain robbantottak ki felkelést. Elfoglalták Tokaj, Sárospatak és Sátoraljaújhely várát, vezérüknek pedig az ifjú Rákóczit akarták megnyerni. 1697-ben lángba borult a tokaji Hegyalja. Akik lángba borították, kenyeret és szabadságot akartak. A felkelést szegénylegények kezdték, majd a jobbágyság és a vármegyei hajdúk is velük tartottak, sőt a császár zsold nélkül maradt katonái is örültek, hogy szabadon fosztogathatnak a földesurak birtokain. A szegénylegények felkelése tovább terjedt Szatmár, Szepes és Heves megyékben, és senki sem hitte, hogy a forrongásnak komolyabb következményei is lehetnek. A felkelés azonban mind a Magyar Királyság, mind Erdély területén támogatásra talált a kishemesség részéről is.

Ebben az időben Rákóczi Lengyelországban bújdosott, mert a XIV. Lajos francia királlyal folytatott egyezkedését a bécsi udvar felfedte. (XIV. Lajos ugyanis 1700-ban Rákóczinak pénz- és fegyverbeli segítséget ígért arra az esetre, ha a magyarországi elégedetlenkedők élére áll. A francia király a Bourbonok jogaiért kívánt harcba szállni a Habsburg-házzal szemben, amire a spanyol örökösödési háború az alkalmat meg is adta.) A francia kapcsolat lelepleződése után Rákóczit elfogták és a bécsújhelyi börtönbe zárták, ahonnan neje segítségével csodálatos módon megszökött, s így ment Lengyelországba.

Lengyelországban Rákóczit gróf Bercsényi Miklós várta, aki már korábban kénytelen volt az osztrákok elől lengyel földre menekülni. Esze Tamás, a szervezkedő kuruc csapatok vezére is megkereste a bújdosó Rákóczit azzal a kéréssel, hogy miután az összesereglett nép már alig tudja türtőztetni magát, legalább zászlókat küldjön az összeverődött seregnek. Rákóczi a saját és Bercsényi nevének kezdőbetűivel ellátott zászlókat küldött haza, melyeken ez a felirat díszlett: „Cum Deo pro Patria et Libertate”. A Beszkidek alján várakozó, türelmetlen tömeg Rákóczi utasítása ellenére Torján, Váriban és Beregszászon kitűzte a zászlókat, melyekre az összegyűlt nép lelkes csapatokban tette le az esküt. A föld népe mindenfelé hozzájuk szegődött, amerre megjelentek, mert Rákóczit „mindenütt úgy várja a szegénység, mint a Messiást”. [32., 23. l.] Az osztrák császáriak és a velük tartó magyar katonák (a labancok) a várakba menekültek.

1703. június havában már 6000 ember állt Rákóczi zászlói alatt. Miután a bújdosó fejedelem belátta, hogy nélküle az összesereglett kuruc seregek hamarosan széteszlanak, elhatározta, hogy visszatér Magyarországra. Közben a népi felkelés nagy gyorsasággal terjedt (hiszen a mozgalomban a jobbágyok elnyomásuk végét látták), és alig néhány hónap után már egész Felső-Magyarország Rákóczi mellett állott.

A kuruc szabadságharcban a társadalmi problémák megoldására irányuló erőfeszítések az idegen uralom ellen folytatott harccal fonódtak össze, ezért vett benne részt pórember, jobbágy, zsellér, nemes és főúr egyaránt. A honi nemesi ellenzék kialakulását a Habsburgokkal szemben a bécsi udvar képviselői és a hazai vezető politikai erők közötti ellentmondás szülte. Ennek gyökerei visszavezetnek az 1671-ben leleplezett Wesselényi-, Zrínyi Péter- és Nádasdy Ferenc-féle összeesküvésig és annak vérbe fojtásáig, majd pedig 1687-ben az eperjesi törvényszék verpadra juttatta a felvidéki nemesség és vagyonos polgárság számos kiemelkedő alakját. A bécsi udvar nagy erőfeszítéseket tett Thököly kézrekerítésére is. Ilyen előzmények után érlelődött meg és tört ki Rákóczi szabadságharca, a kuruc felkelés.

Rákóczi 1703. június 14-én lépett ismét magyar földre. Vezérkara, élén Esze Tamással, valamint az általuk felsorakoztatott kuruc hadak Lawoczne mellett fogadták. Fegyverük még alig volt, bottal, kaszával, vasvillával és némelyek karddal felfegyverkezve álltak előtte. Rákóczi azonban nem keseredett el, hanem haladéktalanul megkezdte seregei szervezé-

sét és felfegyverzését, majd pedig Lengyelországból hozott, katonai ismeretekben jártas embereivel a csapatok gyakoroltatását. Néhány nap alatt 3000 gyalogos és 300 lovas katona állt hadrendben. Bercsényi Lengyelországból 800 fegyveressel, jól gyakorlott, katonailag kiképzett csapattal érkezett, majd egyesítette a két hadsereget. Az újonnan szervezett katonai erőnek egyik nagy hiányossága volt a tiszti és altiszti rangban szolgáló, valóban jól képzett és intelligens katonák hiánya. Rákóczi hadvezéri tevékenységének legérdemesebb ténye volt, hogy ezt a műveltségben hiányos, összesereglett nyers ösztönű népet, melyet a folytonos sanyargatás és a szakadatlan dúlások elvadították, rendezni tudta, csapatokba osztotta és a hadiszabályok tiszteletére szoktatta. Az így megszervezett sereg élén Rákóczi először a kállai várat vette be, ahol 4 ágyút zsákmányolt. Ez volt első tüzérsége. 1703 szeptemberében már azt írhatta XIV. Lajosnak, hogy egészen a Dunáig hatalmába kerítette az országot, majd 1704 tavaszán a Dunántúl nagy része is birtokába került. Bihar is hamarosan a kurucok kezére jutott és a felkelés lángjai már Erdély határait perzselték. Alig fél esztendő alatt az ország háromnegyed részében Rákóczi zászlaját lengette a szél. Jellemzően beszél erről egy gróf Pálffy János császári hadvezérhez írott levél, amely a kuruc sereg növekedésének veszélyére figyelmeztet: „a generalisnak pedig sokfelől hozának leveleket, hogy mind Fogaras körül szaporodnának a kurucok, mind Csíkba sokan kijöttek volna Moldovából és mindenütt csak szaporodni kezdettenek derekasan, melyről azt mondá a generalis, hogy orvosolja őket most csak hamar”. [97.] A császári csapatok visszaélései és kegyetlenkedései miatt a kuruc sereg elkeseredett dühvel ment előre. Ennek ellenére 1704. június 13-án az osztrák seregek Koronczónál (Sopron vm.) csellel mégis megverték Forgách Simon kuruc csapatát. 1704. július 6-án a gyulafehérvári országgyűlésen Rákóczit Erdély fejedelmének kiáltják ki. Az ünnepélyes beiktatásra 1707. április 5-én került sor az erdélyi rendek Marosvásárhelyre összehívott országgyűlésén, a Dinnyeföld nevű réten. [107., 64. l.]

A fejedelem Erdélybe küldte bizalmas tanácsosát, Radvánszky Jánost a katonai ügyek rendezésére, aki 1704. augusztus és szeptember havában tartott szemlét Rákóczi erdélyi csapatainál és összeíratta a felkelő alakulatokat, amelyek már javában portyáztak Erdély különböző területein. Wesselényi István *Sanyarú világ* című könyvében így emlékezik a portyázásokról: „Hétfőn megindulánk Remeteszegről és jövénk ebédre Csávásra és megszállánk egy nemesember pusztis házához, aki másként jó magabíró embernek látszott, de elmenvén a kurucokkal, a felesége is ezért előttünk elfuta (...) az elmúlt pénteken hét zászlóalj kuruc Sármáson, Frátán és több ott körül levő falukon felvervén a kurucok búzáit cséplő németeket, benne kiket elfogtanak, kiket levágtanak. (...) Ma jövének hozzám levelek a Kolozs vármegyei tisztekről, és az magam kevés oeconomiamról (gazdálkodás) a tisztek írnak, hogy nagy bajban és félelemben vadnak a kurucok miatt, mert az erdőkön széllyel lappanganak, utánok úgy leselkednek, és csak nem is tudják, miképpen oltalmazhassák magokat tőlük. Két nemesembereket most is elvittének Pókából, és kiket egingbe[n] (egy ingbe[n]) szalasztottanak, feleségeket pedig mezítelen hagyták.” [97.]

A kuruc hadseregben a legkisebb harcászati egység a tizedalja, vezetője a káplár volt. Ezután következett a gyalogságnál a sereg, mely megfelelt a századnak, s amit kompánia elnevezésben is használták. A lovasságnál a századnak megfelelő egységet a zászló képviselte, mely után a bataljon, majd a regiment, vagyis az „ezer” (ezred) következett, ezerskapitánynak, oberstereknek, kollonélusoknak nevezett parancsnokokkal.

Egy gyalogsági század felépítése a következő volt: 1 kapitány, 1 hadnagy, 1 zászlós, 1 strázsamester, 1 furir (seregdiák vagy számvevőtiszt), 1 sebész, 6 tizedes, 12 vice (al)tizedes, 4 dobos, 2 ács és 150 közkatona. Két zászlóaljból álló ezrednek volt még egy

száz fős gránátos százada. Csupán az érdekesség kedvéért említjük a legmagasabb katonai parancsnok, generalissimus (gróf Bercsényi Miklós) fizetését: ez 1200 forint volt, továbbá 150 személyre és 300 lóra való tartásdíj. Egy gyalogsági ezredesnek 160 forint készpénz, 7 ember és 7 lóra való tartásdíj volt a fizetése. [32., 40. l.]

Említettük már, hogy 1704 őszén Rákóczi Erdélybe küldte Radvánszky János nevű bizalmasát csapatai számbavételére. A Radvánszky által készített lajstrom szerint a Torda vármegyéből besorozott kuruc katonák létszáma 238 fő volt, akik közül a szemle alkalmával 48-an hiányoztak. [109., 272. l.]

A nemzeti vitézlő Haroczkai Venczel uram keze alatt lévő hadak között az Első seregben (század) szolgált Szabó Mihály pókai illetőségű, puska, kard és lándzsa felszereléssel és Nagy János pókai, puska, kard, lándzsa és kopja felszereléssel. E sereg főhadnagya: Rácz Péter kerellei (kerelői) vice; Hatházi András kolozsvári, zászlótartója: Rácz István ugyancsak kerellei, strázsamester: Bükfalvi Zsigmond volt. A Harmadik seregben szolgált Koncz János pókai illetőségű (hiányzott a szemle alkalmával), akinek felszerelése kard volt, és Molnár István pókai illetőségű (ugyancsak a Harmadik seregben), felszerelése puska és kard volt. E seregben főhadnagy volt: Barcsi Dániel szentiványi illetőségű, vice: Szabó Mihály ugyancsak szentiványi, zászlótartó: Fekete Ferencz körtvélyfalvi, strázsamester: Bányai György marosvásárhelyi illetőségű katona.

Tekintetes nemzeti Pongrácz György uram ezere (ezred) 1704. szeptember 12-én Szamosfalván állomásozott. A Negyedik seregben volt nyilvántartva Pókai Gergely Pókából, puska, kard és kopja felszereléssel. E sereg (század) főhadnagya Szalacsi Péter dési, vice Mikola Mihály cseksfalvi, zászlótartó, Olajos János udvarfalvi és strázsamester Szabó Ferencz füzesi illetőségű volt.

Az európai események sorában jelentős dátum volt 1703. augusztus 23., az a nap, amikor az osztrák császári csapatok megverték a bajor és francia hadakat Höchstädtnél. Ennek következtében XIV. Lajos is kénytelen volt megszorítani a Rákóczinak nyújtott pénzsegélyt, mégis, 1705 tavaszán még jól állott a szabadságharc ügye s Rákóczi hadserege 100 000 fő körül mozgott.

Az 1705 szeptemberében Szécsényben összehívott országgyűlésen a rendek Rákóczinak a „vezérlő fejedelem” címet adományozták. Ezen a gyűlésen rendezték a vallásszabadság ügyét is, az osztrákokkal való béketárgyalás lefolytatásával pedig a fejedelmet és a melléje rendelt Udvari Tanácsot (Consilium Aulicum) bízták meg. [107., 63. l.]

Ezzel egy időben a császári csapatok támadást indítottak Erdély ellen, és 1707. november 11-én Zsibónál a kuruc csapatok súlyos vereséget szenvedtek Károlyi Sándor hibájából. Rákóczi hadainak ki kellett vonulniuk Erdélyből, ám a Dunántúlon Vak Bottyán kuruc serege győzelmet aratott a császári csapatok fölött. Mindeközben a békekötés körüli alkudozások is megindultak Nagyszombatban, ezek azonban nem vezettek sikerre. Rákóczi kitarított Erdély függetlensége mellett, ezzel szemben a Habsburg-ház célja változatlanul Erdély birtoklása volt. Az 1707 júniusában megtartott országgyűlésen, Ónodon XIV. Lajos francia király sürgetésére Rákócziék kimondták a Habsburg-ház trónfosztását, s ezzel a bécsi udvarral való kibékülés útja lezárult.

1708 augusztusában a kuruc sereg nagy vereséget szenvedett Trencsénél, aminek a hadsereggyakorolt bomlasztó hatása hamarosan megmutatkozott. Kezdek elszöködni a katonák, Ocskay pedig, dandárjával együtt, átpártolt a császáriakhoz. A pestis is megjelent a táborban, százával ragadva el a rosszul élelmezett és ruházott kuruc vitézeket. Rákóczi és

Bercsényi azonban újra összeszedték a bomladozó sereget, és még egyszer, 1710. január 22-én csatába bocsátkoztak az ellenféllel Romhány és Vadkert között. Bár a csata döntetlenül végződött, Rákóczinak vissza kellett vonulnia a Tiszához. Ezek után Kassán és Munkácsen kívül alig maradt vár a birtokában. Miután már nem bízhatott a francia király megígért segítségében, és nem sikerült Nagy Péter orosz cárt sem szövetségesül megnyernie, veszve látván ügyét, 1711. február 22-én elhagyta hazáját. A megmaradt kuruc sereg, mintegy 12 000 ember, Károlyi Sándor vezetésével 1711. május 1-én a császári biztossal, Pálffy János gróffal való békés alkudozás érdekében, a Szatmár megyei nagymajtényi síkon letette a fegyvert. Ezek után Rákóczi előbb Angliában, majd pedig Franciaországban próbált támogatást keresni Magyarország érdekében, sikertelenül. A bújdosó fejedelem útja ezután Lengyelországba, majd ismét Franciaországba vezetett, ahol egy darabig egy kolostor lakója volt. 1717. szeptember 15-én elindult hajón Törökországba, ahol ugyan fejedelmi pompával fogadták, arról azonban hallani sem akartak, hogy keresztény sereget szervezzen és vezessen a Törökország és III. Károly osztrák császár között kitört háborúban, melyet végül az osztrákok nyertek meg. Ezzel végleg megsemmisültek Rákóczinak Magyarország felszabadításához fűzött reményei. A török Porta nem adta ki az osztrák hatóságoknak a kuruc szabadságharc bujdosó vezetőit. Mivel Franciaország az Ausztriával való jó viszony érdekében most már nem látta hasznát a Rákóczival való szövetségnek és a fejedelem Franciaországba való érkezésének, Rákóczi kénytelen volt Törökországban maradni. A bújdosókat előbb Konstantinápolyba, majd Rodostóba telepítették, ahol Rákóczi egyhangú, majdnem kolostori életet élt, ritkán szórakozott vadászattal. 1735-ben hosszabb betegeskedés után állapota válságosra fordult és ez év április 8-án, nagypénteken meghalt. Holttestét a konstantinápolyi lazarista templomban, anyja, Zrínyi Ilona mellé való eltemetése után később a nemzet 1906-ban bujdosótársaival együtt hazahozatta és Thököly kivételével ünnepélyes gyászszertartással a kassai székesegyházban helyezte örök nyugalomra.

A Rákóczi-féle szabadságharcnak sikertelensége ellenére is nagy erkölcsi hatása volt, mert megmutatta a nemzet erejét és szabadságvágyát. A felkelést lekicsinyelni semmiképpen nem lehetett, hiszen nyolc évig szinte a semmiből támadt hadsereggel védelmezte jogait egy jól felszerelt és harcban kipróbált haderővel szemben. A nép nem is feledte el soha Rákóczi emlékét, habár a felkelés után sivár és sötét, érdekhajhászó, megalkuvó és eseménytelen korszak következett Magyarországra, egészen a reformkorig és 1848-ig. Rákóczi személye körül hatalmas népi és kéziratos költészet is kivirágzott, amely a kuruc idők minden gyászát, vigaszt és örömét siratta el.

A kuruc időkben győzedelmeskedik az egységes nemzeti eszme, amely nem tett különbséget katolikus és protestáns, Magyarország és Erdély között, hiszen amikor Thököly korában az első kuruc mozgalom megkezdődött, az üldözött magyarok Erdélybe menekültek. Akkor így szólt az egyik kuruc nóta: „Most jöttem Erdélyből, Erdély országából, /Lovastól, nyergestől, egy nyergelt szolgálástól, /Szolgámnak neve: Hányd el, vesd el Gyurka, /Magamnak a neve: bujdosó katona.” [32., 121. l.]

A kuruc világnak tulajdonképpen indulója nem volt, az ún. Rákóczi-induló csak 1809-ben keletkezett. De a hadi évszak kezdetén, május 1-én Rákóczi muzsikusai rendszeren beköszöntöt fújtak trombitán, a török sípon (tárogató), az az évbeni szerencsés hadakozás reményében. Volt tüzes, forró táncuk is, mint hogy „Nosza rajta jó katonák; /gyerünk az Alföldre, /Megtöretik kezünk által /Az labanc ereje, /Szabad nekünk jó katonák, /Duna-Tisza közi, /mert nincs ottan Labancságnak, /Sehül semmi közi.” [32., 124. l.]

És hogy Rákóczi szabadságharca nem volt elvont jellegű nemzeti mozgalom, bizonyítja azt a kuruc seregekben szolgáló rutén, szepességi és szatmári német, erdélyi román, felvidé-

ki szlovák jobbágyok, zsellérek és kispapok tömeges jelenléte. A soraikból származó kurucoknak is meg voltak a maguk nyelvén megszólaló népdalaik és táncnótáik. Együtt küzdtek a magyarokkal, hát együtt is vigadóztak velük.

3. Jobbágyvilág, zsellérvilág, a nemesek

A magyar honfoglalástól kezdődően évszázadokon át, egészen 1848-ig a jobbágyság intézménye volt Magyarországon a gazdasági és társadalmi élet meghatározója. Ismert tény, hogy a jóformán csak a harcban élő honfoglalók az itt talált népek személyi szabadságát és birtokaikat bizonyos szolgáltatások ellenében meghagyták.

Szent István alkotmánya a nem nemes szabad polgárokat oly módon szervezte, hogy gazdasági és katonai szolgáltatások fejében a vár tulajdonát képező földekből birtokokat kaptak, a tulajdonjog teljessége nélkül. Így alakultak ki a következő jellemző társadalmi csoportok [45., 2. l.]: 1) A várjobbágyok (jobbationes castrii), akik hadszolgálatokat teljesítettek és idővel várkatonák lettek. 2) A várnépek (castrenses), akik a várat vezető hatóságok részére gazdasági szolgáltatásokat végeztek. 3) Az udvarnokok (udvornici). Ebbe a csoportba tartoztak a szabad földművelők is, akik a királyi, főpapi és főúri uradalmakon éltek és dolgoztak. 4) A telepések (hospites). E csoportba tartoztak a különböző nemzetiségű (olasz, német, szláv) népek elemei, de azok a magyar földműves, iparos és kereskedő polgárok is, akik a vár körül telepedtek meg.

A jobbágyság végleges formát az Anjou-házi királyok (Károly Róbert, Nagy Lajos) idejében kapott, amikor élesen elkülönült az ország lakosságának katonáskodó és adózó rétege. Ebben a korban mindenki, aki más földjén gazdálkodott, a jobbágyok jegyzékébe került és jobbágyi szolgáltatásokat kellett hogy végezzen. A XIV. században a jobbágyság két rétegből állott: az egyik réteg szabad költözködési joggal bírt (homo liberare conditionis), amennyiben tartozásának eleget tett. A másik a röghöz kötött jobbágyok (glebae adstrictus) rétege volt, akiknek nem volt szabad költözködési joguk. A Dózsa-féle felkelés leverése után az 1514. évi XIV. számú törvénycikk végleg megszüntette a jobbágyok szabad költözködési jogát, és őket teljesen a földesurak hatalma alá rendelte. Az érvényes jogrend szerint a földtulajdon joga a nemeseket illette meg, akik a falun lakó jobbágy családotoknak engedték át földjük használati jogát, s ezért tőlük különböző szolgáltatásokat kértek. Hogy a használt földterület nagysága alapján mit és miből mennyit kellett szolgáltatniuk, az rendszerint a szokástól, hagyománytól vagy éppen a szerződészerű megállapodástól függött. A jobbágy szolgáltatásai a következők voltak [45., 2. l.]: 1) Munkabeli szolgáltatások, robotok (corvata). Ezeket a jobbágy kezével, marhájával, lovával és szekereivel teljesítette a földesúr számára. 2) Adók, amelyek lehetek pénzbeliek (census, terragium) és terménybeliek (dézma = decima és nona), vagyis a termények egytized- vagy kilenced része. 3) Közvetett jobbágyi terhek voltak a földesúrnak fenntartott haszonvételek (italmérési, mészárszéki, téglalapítási, vámjog, halászati jog stb.). A szolgáltatásokat megállapító oklevelet urbáriumnak nevezték, a jobbágyi szolgáltatásokat pedig úrbérnek. A jobbágygazdaság nem árutermelő, hanem önellátó, családi jellegű intézmény volt. Nem a piac igényeihez igazodott, hanem a jobbágy család fogyasztásához, házfenntartásának szükségleteihez. Amíg a jobbágygazda meg tudta művelni családjával a földet és a földesúrral szembeni kötelezettségeinek eleget tudott tenni, a szokásjog alapján birtokolhatta, családi örökségképpen utódaira is hagyományozhatta az úrbéri vagy jobbágyföldet.

Vagyoni helyzetük alapján voltak: a) telkes jobbágyok, b) házas és c) házatlan zsellérek. A zsellérfalu a társadalmi viszonyok jellege szerint a jobbágyfalu egyik változataként fogható fel. A különbség az volt, hogy míg a jobbágycsaládot a telek birtoklásának folyamatosságában a szokásjog mellett a feudális törvények is biztosították, a zsellércsaládnak a földhöz fűződő kapcsolatai általában lazábbak, időlegesek voltak, vagy nem is léteztek. Végeredményben a zsellér is jobbágy volt, az a jobbágy, akiknek egynyolcad teleknél kisebb úrbéri birtoka volt. Ez a társadalmi réteg sokkal heterogénebb volt, mint a jobbágyság. Több alsó rétegből állt. A zsellér megnevezés az oklevelekben és a leírásokban a XIV–XV. században jelent meg s ebben az időben, valamint a következő évszázadokban a telkes jobbágytól szolgáltatásokra kötelezett földművelőt jelentett. Később két kategóriájuk jött létre [94., 34. l.]: a zsellér (inquilinus), valamint az alzellér (subinquillinus). Ezek a magyar társadalomtörténeti leírásokban mint „házas”, illetve „házatlan” zsellérek szerepelnek. Ez a megkülönböztetés azt jelentette, hogy a zsellércsaládok egy része belső telekkel bírt, esetleg külsőséggel is, amelyen inkább egy rozoga viskó, mint ház állott, és bizonyos gazdasági épületek. A házatlan zsellérek többsége más családok telkén húzódott meg.

Úrbéri telken azt az egy jobbágy birtokában levő földterületet értették, amelyet a föld tehermentesítése előtt az úrbéri táblákba, mint úrbéri tartozások alá esőt beiktattak, vagy a tartozások szakadatlan szolgáltatásával ilyenek ismertek el. Az úrbéri telek állott belsőségből (házhely, udvar, kert) és külsőségből (szántóföld, rét, legelő). Ezt nevezték az úrbér állományának. A belsőség rendszerint egy hold nagyságú volt, a külsőség mérete pedig vármegyénként és a földek osztályzata szerint 22–60 hold között váltakozott. Az egész úrbéri telket bíró jobbágy volt a telkes gazda. A törvény tilalma ellenére azonban voltak fél-, negyed- és nyolcadtelkes gazdák is.

Az igazságszolgáltatás tekintetében a jobbágyság a földesúr bíraskodásának volt alávetve, amit az ún. úriszéken gyakoroltak.

A jobbágyság felszabadítására az első lépést II. József császár tette meg 1785. augusztus 25-én kiadott rendeletében. Ebben mindenkit személyére nézve szabaddá nyilvánítottak és megadták a szabad költözködés, végrendelkezés és pályaválasztás jogát is. A rendelkezés tulajdonképpen csupán enyhített a jobbágyság személyi szabadságát korlátozó törvényeken.

Az 1840. évi VII. törvénycikk lehetővé tette a jobbágyterhek szerződészerű megváltását. 1848. május 29-én – a forradalmi események hatása alatt – a Kolozsváron összeült erdélyi országgyűlés elhatározta, hogy ezen év június 18-ával megszűntnek tekintik Magyarországon a jobbágyrendszert. Az ez évi törvényhozás kimondta a közös teherviselést, megszüntette az úrbért, dézsmát, robotot és az úriszéket. E törvény értelmében minden addigi, társadalmi függőségben szenvedő személy elnyerte személyi szabadságát és a törvény előtti egyenlőséget.

A jobbágyság és zsellérség – mint az adott korra jellemző társadalmi és gazdasági intézmény – természetesen Pókában is létezett. Csánky Dezső Pókával kapcsolatban megemlíti, hogy 1506-ban itt jobbágyként szerepelt Demjén Albert és Felei Albert. [41.] 1724-ben Pókában 20 jobbágy, 3 zsellér, 4 nemes és 13 egyéb családot írtak össze az adóköteles népesség számbavétele érdekében. A nemeseket 4 csoportba osztották: 1) egytelkesek, 2) telek nélküli nemesek, 3) nemesi özvegyek és 4) egy jobbággal bíró nemesek. Már ezek az összeírások is megemlíti, hogy a pálinkafőzés Torda vármegye területén nagyon elterjedt. Az összeírás alapján Pókában is „l pálinka üst” volt, [27.] „Serház”, csapómalom és olajütő nem létezett.

Az 1750. évi összeírás 6 család egytelkes nemesről és 27 jobbágycsaládról tesz említést. Ez utóbbiak 21 telken, 22 házban laktak. Jobbágyözvegy 1 családban fordult elő. A 12 zsellércsalád 10 és egynegyed telken 12 házban lakott, míg zsellérözvegy egy telken, egy házban. Az 5 család földnélküli zsellér 3 és fél telken 5 házban lakott. 10 kóborlót (vagi) is feljegyeztek, akik közül az 5 kobórló cigány családnak nem volt vagyona. Az összeírás név szerint a következő kisbirtokos családokat említi meg: Biró Zsigmond, Budai István, Gámán György, Jánosi Gergely, Nagy Sándor, Nagy József, Náményi Zsuzsánna (Székely Zsigmondné), Pókai Zsuzsánna, Sárosi Éva, Sárosi Mária, Szegedi Anna, Suszter István, Veér Gáspár (neje Sárosi Éva), Vesenyi Sámuel, Zsolnai (Solnai) József. A 1785–86-ból származó úrbéri összeírás alapján, Pókával kapcsolatban olvasható feljegyzés: „A Tt. Egyed Sándor úram két jobbágyi hetenkint gyalogszerben három napot szolgáltanak, egyebet semmit sem adtanak.” [4.] Továbbá: „A mtgs Biró Zsigmond úr itten levő zsellérei hetenként szolgáltanak mind ökörrrel, mind tenyérrel két-két napot; ez jelenlevő esztendőben pedig 4 Holnapban hetenként egy-egy napot, 8 hónapba pedig két-két napot szolgáltanak. Ezen szolgálton felül, esztendőben egyszer adtanak 2 véka zabot, egy tyúkot és 10 tojást karácsonba.” [4.]

Ugyancsak a fent említett időben végrehajtott összeírás alapján a következő nevek szerepelnek, mint kisbirtokos nemesek: homoródszentmártoni Biró Zsigmond, domáldi Felszegei László, beresztelki Budai Mihály, köröstarcsai Vér Gáspár, udvarhelyi Udvarhelyi Benjámín, káposztásszentmiklósi Nagy András, sárospataki Pataki Mihály, felsőkápolnai Kakutsi József, toldalagi Nyárádi Julianna, zalányi Zalányi Gábor, sepsiszentgyörgyi Martzi Sámuel, kissárosi Solnai József, székelyvásárhelyi Egyed Sándor, toldalagi Nyárádi Imre, Sámuel és Benjámín, Belényesi Sámuel, nagyajtai Cserei József, mezőmadarasi Szekeres Ferenc, Vesenyi V. Sámuel, szinai Bagathai István, Harsányi H. János, Kadátsi József, sárosi Sárosi László, Zalányi János, toldalagi Nyárádi Mihály, Gombos István, Szász Lőrincz, pókai Sárosi József és udvarhelyi Udvarhelyi Ádám. [4.] Ugyanekkor, mint a falu vénei vannak megnevezve: Csegedi István, Kelemen János, Kelemen József, Kotsis József, Molduván András, Molduván Simon, Szengyel György és Toth Ferenc.

Az 1819–20-ban elvégzett Cziráki-féle összeírás (Conscriptio Czirakiana) alkalmával Pókában a következő kisbirtokos nemesek vannak feljegyezve, mint akiknek voltak jobbágyaik, illetve zsellérek. Vannak nevek, amelyek az előbbi összeírások alkalmával is szerepeltek. Valószínű, hogy ezek későbbi utódairól van szó, 35 év távlatában: Biró István 1 zsellér, Budai Sámuel 1 jobbágy, Kakutsi József 3 jobbágy, Makkai Sámuel 1 zsellér, Madarasi József özvegye 2 jobbágy, Miriszlai Sándor 1 jobbágy, Nagy Sándor 1 zsellér, Nyárádi Elek 2 jobbágy, Nyárádi Imre 1 zsellér, Péter Dániel 3 jobbágy, Szász Anna 2 jobbágy, Szász Péter 1 jobbágy, Toldalagi Barbara, Köpetzi Nagy Sándorné (sz.m.) 1 jobbágy, Tolvaj Zsigmond 2 jobbágy, Weér Anna 1 jobbágy, Weér Eszter 1 jobbágy. [4a., 89, 405. l.] (Az adatokat dr. Szabó Miklós történész szolgáltatta.)

A felsorolt kisbirtokos nemesek tulajdonában levő szántó föld, amelyet számukra jobbágyaik, illetve zsellérek megműveltek, 3 és 25 hold földterület között váltakozott. A legtöbb földön (kb. 25 hold) Kakutsi József jobbágyai dolgoztak, míg a legkevesebben (3,5 hold) Szász Péter egyetlen jobbágya.

A jobbágyok földesuraiknak nyújtott szolgáltatásairól ad felvilágosítást az ugyancsak ebben az időben megejtett feljegyzés, amely szerint egy pókai polgár Tolvaj Zsigmondhoz akart szegődni a következő feltételekkel: „Tolvaj Zsigmond egy embere szolgának akar Tenyérrel, akár ökörrrel hogy hetenként két napszámot, egy tyúkot, Tíz tojást, fonnak három fontot, szőnek tíz sing vásznat.” [4a.]

Az 1831. évi összeírás alapján Pókában a jobbágycsaládok száma ez idő tájt már elérte a 44-et, a zselléreké pedig a 42-t. Ekkor azonban már feljegyeztek 20 „szabadparaszt” és 12 „újparaszt” családot is. Amint látjuk, az ebben az időben körülbelül 650 lakost számláló pókai településen aránylag sok volt a birtokos kisnemes.

Pálmay József 1904-ben kiadott *Marostorda vármegye nemes családjai* című könyvében a következő pókai nemes családokról tesz említést [34.]: Egyed, Jakab, Pókai, Sárosi és Tolvaly. Az említettek mellett természetesen még voltak más nemes családok is a faluban, melyeknek tagjai az utóbbi évszázadokban szerepet játszottak a település életében. A következőkben említést teszünk ezen családokról is, de előbb a Pálmay által felsorolt családokból írjuk le mindazokat az ismertebb személyeket, akik kiemelkedő szerepet játszottak.

– Az **Egyed** (székelyvásárhelyi) család. Pálmay szerint ősi erdélyi nemes família, melynek két ága volt: az egyik Agyagfalváról származott, a másik pókai eredetű. Ez utóbbi ágból való volt az az Egyed János, aki a pókai régi templom 1706. évi újjáépítésében anyagiilag segédkezett. Későbbi sarj egy másik Egyed János, aki 1789-ben, 28 éves korában Sárosi Juliánnát vette feleségül, és aki a társadalmi életben a szolgabíróságig vitte. Egyed Anna 1820 körül a Gyalai Korpos Farkas, Egyed Juliánna pedig 1832 körül a Gyalai Korpos József földbirtokos és szolgabíró felesége volt.

Egyed Sámuel földbirtokos 1869-ben, 73 éves korában halt meg. Sírköve még ma is látható a Pókába betérő megyei út bal oldalán fekvő kis temetőben. Egyed Petronella Nagy András (Nagy Kálmán apja) földbirtokos felesége volt. Egyed Kálmán az 1871. szeptember 5-i feljegyzés szerint [7.] törvényszéki ülnök volt, és az Egyed családnak második sarja, aki a járásbíróságig vitte. Szászsebesen halt meg. Egyed Lajos földbirtokos, neje Ménasági Krisztina. Meghalt 1873-ban, 47 éves korában. Egyed Berta (1869–1929) Tavasz Károly marossárpataki körjegyző felesége volt. Gyermekük voltak Tavasz Sándor (1888–1851) református teológiai tanár, püspökhelyettes és neves erdélyi vallásfilozófus, valamint Tavasz József (1889–1969), a jogtudomány doktora, aki élete végéig Pókában gazdálkodott a családi birtokon.

Egyed Lajos fia volt, egyben a család utolsó sarjadéka a faluban Egyed János, akit mindenki „szemlész” néven ismert, és aki férfiutód nélkül 1943-ban, 84 éves korában halt meg.

– A **Jakab** (szentgericei) családot a háromszéki Árkosról származtatják a Maros megyei Szentgericére (Szentgerlicére) ahol Jakab Simon 1649-ben II. Rákóczi Györgytől a haza iránti szolgálataiért András, Mihály, György és István fiaival együtt családi címert és nemeslevelet kapott. A pókai ág és későbbi leszármazottai közül Jakab Simon neve szerepel 1649-ben, akinek fia volt György, ennek fia Miklós, fia Zsigmond, fia György nevet viselt, és ennek fiúszülőtte, Jakab Farkas volt az, aki Pókába jött. Zolnai Ágnes nevű feleségétől Imre nevű fia született, aki Tordán volt főbíró. Utóbbinak Ilencfalvi Szász Anna nevű feleségétől született gyerekei közül: Imre (sz.1789), a szolgabíróságig vitte, János (1801–1863) Torda város aljegyzője, József (sz.1803), járási hivatalnok, András (sz.1809) tordai városi bírósági és Simon (1811–1870), ügyvéd volt.

J. József gyermekei: Anna, Klára, Karolina és Eszter.

J. András (1805–1846) gyermekei: Lajos, Lujza és Amália. Egy későbbi családi sarj, akit ugyancsak

J. Andrásnak hívtak (1868–1929), mint helybeli földbirtokos utód nélkül halt meg.

J. Simon (1811–1870) gyermeke volt J. Rudolf (1855–1925) pókai földbirtokos és marosvásárhelyi királyi táblabíró. Alsócsernátoni Domokos Ilona nevű feleségétől született gyermekei: Klára, Zoltán (sz. 1888), mint a császári és királyi 8. huszárezred főhadnagya harcolta végig az első világháborút Signum Laudis kitüntetéssel, és aki ezredesként vonult

nyugalomba; J. Béla (sz. 1889) jogi doktorátust szerzett, és mint tüzér főhadnagy vett részt az első világháborúban. Ennek gyermekei voltak a család utolsó sarjai a faluban: Adrienne és Zsigmond (sz.1927). 1945 után a család tagjai (Ády és Zsiga) Venezuelában telepedtek le, ahol mint eredményes üzletemberek új hazára találtak. A Jakab Béla által az 1930-as évek elején épített Jakab-féle „palota” gazdátlanul elhanyagolt, romladozó állapotban, napjainkban is áll, hasonlóképpen az elhanyagolt temetkezési hely J. Rudolf és fia, J. Béla sír- emlékével a volt családi belsőség egyik sarkában.

– A **Pókai** (pókai és káposztásszentmiklósi) család ősi székely családként van számon tartva és a település névadójának is tekintjük (lásd *A település nevének eredete, birtokosai és közigazgatása* című fejezetet). E földbirtokos nemes család több évszázadon át jelentős szerepet játszott Póka gazdasági és társadalmi életében. A feljegyzések az évszázadok folyamán a következő fontosabb családtagokat említik meg: 1377 októberében Pókai Ellős Jánost [37., I. 335. 1.], 1439 januárjában Pókai Pétert és Andrást, mint királyi udvari embereket [37., I. 617. 1.], 1451 májusában Pókai Lászlót [103., I. 436. 1.], 1465 augusztusában Pókai Mihályt [37., II. 70. 1.], 1550 februárjában Pókai Jakabot, aki János Zsigmond fejedelem tanácsosa volt [103., II. 701. 1.], 1555 szeptemberében Pókai Ferencet és Boldizsárt. [103., II. 819. 1.] Az előbbi vajdai bizalmi ember volt.

Szomorú sorsra jutott a Pókai család két fiútestvére, János és Péter. A testvérek 1575-ben Bekes Gáspár katonái voltak az emlékezetes kerelöszentpáli csatában, Báthory István seregével szemben. Miután Bekes – a bécsi udvar híve – csatát veszített, seregének egy része a szentpáli kastélyba szorult. Amikor Báthory a kastélyt bevette, számos főúr került fogságába Bekes Gáspár hívei közül, köztük a Pókai testvérek is. A győztes Báthory 1575. július 25-én Kolozsvárott országgyűlést hívott egybe, ahol bejelentette Bekes bukását és hívei egy részének kézre kerülését. Miután idegen érdekekben végzett bujtogatókat és a török véduralom megbuktatóit látta az elfogott főurakban, közülük többeket fő- és vagyonvesztéssel büntetett. A halálos ítéleteket 1575. augusztus 8. reggelén a Kolozsváron felállított vérpadon hajtották végre, lefejezéssel. A két Pókai testvér anyja a fejedelem lábai elé borult kegyelemért. Az egyik testvérnek Báthory megkegyelmezett, de hogy melyikük kerüljön a vérpadra, azt anyjukra bízta. A fennmaradt szájhagyomány és a feljegyzések szerint amíg a rokonság tanácskozott, előbb a nagyobbik testvér, János lépett önként a vérpadra. A lefejezett tetemet délután 3 óráig a téren hagyták, majd a közeli mészárszék mögé temették. [14.] Ilyen szomorúan végződött Bekes Gáspár osztrák baráti érzelmeinek játéka, és a seregében résztvevő Pókai János sorsa.

Gyulai Pál (1826–1909), a magyar irodalom kiváló kritikusa és költője, aki 1848 és 1853 között Gernyeszegen gróf Teleki Domokos titkára és gyermekeinek nevelője volt, 1851-ben *Pókainé* című balladájában így örökítette meg a történetet.

Pókainé

*Emelkedik a nap már a hegyek fölé...
Kelj föl párnáidról, özvegy Pókainé!
Tárogató harsan, tenger nép az utcán:
Szent-páli csatából jó Báthori István.*

*Fölkel és kitekint, semmit nem hall, nem lát,
Csak csörgő láncok közt két szerelmes fiát,
És csak annyit mondhat, több ereje nincsen:
„Báthori, Báthori, verjen meg az Isten!”*

*A két fi hallgat, az ablakra fölnez:
Büszke szabad homlok, sebzett arc, békös kéz,
Könny, sóhaj, fájdalom, mélyen eltemetve,
Hogy a sokaságnak ne telhessék kedve.*

*„Ti fiaim vagytok, anyátok vagyok én
– Kiált Pókainé föleszmélve büszkén –
Övé a győzelem, miénk a becsület,
Oh de hogy lássalak vérpadon titeket!”*

Jár-kel öntudatlan, fátyolt vet magára,
Fekete a fátyol, jól illik arcára,
Gyűrűt és nyakláncot, minden ékszert elhányt
Csak szemén szikrázott drága, nehéz gyémánt.

„Nagyságos fejedelem – és elcsuklott szava –
Elitelt fiáért könyörög az anya.
Én könyörgök, nézz rám, én, aki gyűlöllek;
Térdelek, mint szolgál, sírok, mint a gyermek.”

Trónján ül Báthori, Erdély fejedelme,
Szívében aluszik irgalmas kegyelme,
De haragja ébren, boszúja szomjú még,
Büszke homlokáról oda van a föntség.

„Ím ítelt közöttünk Isten síjtó karja,
A pártütő hadat sírhalom takarja;
Gyáván, nyomorultan fut Békessi Gáspár,
Fiaidra pallos, reád gyalázat vár.”

„Gyalázat én reám, Békessire átok,
Én szívből gyűlöllek, ő trónodra vágyott.
Fiaim a székely szabadságért küzdtek,
Vitéz fiaimnak, bocsáss, kegyelmezz meg!”

Nem felel Báthori, ingerülve kél fel,
Inti Pókainét s kimutat kezével,
Bitófák állanak sűrűn ott a téren,
Székelyek függenek rajtok harmincnégyen.

„Pártütés a székely híres szabadsága,
Elfeledte: székely támad, székely bánja!
Nem vagyok festett kép, nem leszek gyermekbáb,
Fejedelemmé tón Isten s Erdélyország.”

„Verjen meg hát Isten, támadjon Erdély fel!”
Kiált Pókainé, s többé nem sír, térdel,
Nagy fájdalom lelkén nagyobb elszánást szül,
Elfordul kevélyen és távozni készül.

„Megállj! szól Báthori s arca rettentő lesz.
Megáll és leborul: „Kegyelmezz, kegyelmezz!”
„Egyiknek kegyelem, a másik haljon meg,
Válaszd ki amelyik kedvesebb szívednek.”

Kegyetlen kegyelem, fájóbb öröm búnál,
Báthori hős lehetsz, de atya nem voltál!
Szegény Pókainé, mint egy tébolyodott,
A börtönbe rohan s fiaira omlott.

„Hol vagy János, Péter? Hisz mindkettő él még...
Melyiktek kedvesebb? – Oh irgalmas szent ég!
Melyiket szeressem? ... Szóljatok igazán!”
Fiai zokognak: „Anyám, édes anyám!”

Elnémult a börtön, csak sírás hallatott,
A bús atyafiak elhozták a papot;
Villog már a pallos, belépett a hóhér;
Porkolábtól rabot, anyától fiút kér.

Felsőhajt most Péter: „Én ifjabb vagyok,
Kedves bátyám, érted szívesen meghalok!”
Többet is mondana, de nem tud mondani,
Míntha még eszébe jutott vón valami.

És felel rá bátyja: „Oh neked mátkád van,
Neked élned kell még, hosszan, boldogságban,
Lásd én úgy maradtam, mint szedett szőlőág,
Az én mátkám meghalt: a székely szabadság.”

„Haljunk mind a ketten!” egymást átöleltik,
Anyjoknak kebelén nyugosznak fejeik,
Anyjok tébolyodva kiáltja szüntelen:
„Melyiket szeretem, melyiket szeretem!”

Elnémult a börtön, csak sírás hallatott,
Az anya, a fi, a pap, imádkozott,
Villog már a pallos, előbb lép a hóhér:
Porkolábtól rabot, anyától fiút kér.

„Nincs, nincs, nincs! Csak egy van, csak egy,
egyetlen „egy!”
Sikolt Pókainé és szíve megreped.
Péter átölelve tartja és nem látja,
Hogy suhan ki gyorsan a hóhérral bátyja.

„Hol van János bátyám, hol van? Mondjátok meg!”
A bús atyafiak könnyekkel felelnek.
Kiáltás hangzik fel a vérpad lépcsőjén:
„Temess anyám mellé s élj boldogul, öcsém!”

Lehetséges, hogy gernyeszegi tartózkodása alatt Gyulai Pál a kastély körül sétálva, mint legközelebbi zöldellő nagyobb hegyeket, a pókaiakat látva ihletődött a költemény megírására, miután a történetet a helybéli szájhagyomány nyomán már nyilvánvalóan ismerte.

Pókai István és Balázs 1591-ben vannak megemlítve, de a késői utódok közé tartoznak még Pókai Anna, Mikó Ferenc történész neje 1635 körül, és Pókai Miklós, 1643-ban. Ez utóbbi lehetett az a Pókai Miklós, aki a régi pókai templom második, 1666-ból származó latin nyelvű táblafeliratán szerepel. Pókai Gergely – amint előbb láttuk – részt vett II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadseregének hadjáratában. A későbbi utódok és elszármazottak közé

tartozhatnak még: Pókai János, aki Mezőbándon volt pap 1718–1768 között és Pókai Nagy Mihály, aki ugyancsak pap volt Fintaházán 1847–1867 között.

– A Sárosi (pókai) család a Sáros megyei (ma Szlovákia) Kissárosról telepedett Pókába. A család egyik őse, János a kissárosi előnevet a pókaival cserélte fel. A család Maroszáéken Sárosi Jánossal kezdi meg szereplését, aki I. Rákóczi György fejedelem ítélőmestere. Mint ilyen udvari befolyásos ember, 1642. január 26-án Szentlászlón kúriát kapott. A szentlászlói templomnak egy díszes ülőpadot ajándékozott, amelyet a család címerével és a következő felirattal látott el: „Johannes Sárosi de Poka, sibi suisque gratis posteritatibus curavit fieri 1645”. [34.]

Sárosi Györgyöt 1662-ben Marosszék főkirálybírójává választották, míg ifj. S. György és Ferenc, mint insurgensek vannak feljegyezve. [15.] Az 1750. évi összeíráskor – mint előbb láttuk – S. Éva és Mária, mint a település nemesei vannak megemlítve, az 1785–86-i összeíráskor pedig S. László és József, mint pókai kisbirtokos nemesek szerepelnek.

– A Tolvaly (jobbágytelki) család tagjai közül legkorábban Tolvaly Benedek és András neve szerepel, akik mint jobbágytelki birtokosok esküdtek fel a király hűségére 1596-ban. Tolvaly András, Benedek és Pál 1614-ben a Bethlen Gábor-féle összeírásban mint primipiliusok (főemberek) szerepelnek. [34.]

A család egyik ágának táblázata:

Tolvaly Zsigmond (1781–1861) református pap volt Bölkényben (1806–1808), Gernyeszegen (1808–1819), Mezőcsáváson (1821–1839) és Udvarfalván (1839–1861). 1861-ben bekövetkezett halálakor Pókában temették el az itteni családi sírhelyen. Jakó Mária nevű feleségétől született gyermekei: Tolvaly Zsigmond ev. református pap és német nyelvtanár a székelyudvarhelyi Református Főtanodában (1873–1890). Tolvaly Sofia 18 éves korában halt meg és Pókában temették el 1844. március 9-én.

Tolvaly Benedek (1830–1868) mérnök, Székelybőben halt meg és Pókában temették el 1868. május 4-én. Neje Ááron Mária, férje halála után Szenkirályi Gáborné.

Tolvaly Ferenc (1821–1893), már pókai földbirtokos és szolgabíró (dulló). 1837-ben a marosvásárhelyi Református Kollégium tanulójaként még mint mezőcsávási lakos van bejegyezve, apja itteni szolgálata idején. Mint fentebb láttuk, Sofia nevű húgát 1844-ben már Pókában temették el. A család tehát a két esemény közötti években telepedhetett meg Pókában. Tolvaly Ferenc első neje Péterfi Rozália, második neje Cserei Erzsébet volt. Gyermekeik:

Tolvaly Mária (sz. 1856-ban), Tavasz József felfalusi lelkész felesége volt.

Tolvaly Sándor (1857–1890), szigorló orvos és tartalékos honvéd orvos.

Tolvaly Katalin (sz. 1867-ben), Dósa Sándor mezőmojosi földbirtokos és a Maros-Torda megyei Biztosítási Intézet vezérigazgatójának neje.

Tolvaly Benedek (1868–1912), jogi doktor, ügyvéd és nyugalmazott szolgabíró.

Tolvaly Erzsébet (sz. 1870-ben), Farkas Gyula szászrégeni földbirtokos neje.

Tolvaly Ferenc (1873–1942), pókai földbirtokos és helybeli körjegyző. Neje csíkszentmártoni Becze Mariska.

Tolvaly Margit (sz. 1875-ben), a csíkszeredai Nagy Gyula felesége.

Tolvaly Irma (sz. 1877-ben), Hofbauer Aurél marosvásárhelyi alpolgármester és városi tanácsos neje.

Tolvaly Ferenc gyermekei:

Tolvaly Sándor (1901–1981), neje Posoni Rozália. Gyermekeik Pókában születnek: Ferenc (1929), és Márta (1933).

Tolvaly Margit (1904–1979), férje Kovács Dénes szászrégeni mérnök. 1950 júniusában elvitték a Duna–Fekete-tenger csatornához, ahol két évet töltött kényszermunkatáborban. Fia Kovács Ferenc mérnök.

Tolvaly Erzsébet (1905–1933), férje Bod Sándor vajdaszentiványi földbirtokos.

Tolvaly Rozália (1909–1977), férje dr. Boga Darvas István marosvásárhelyi mérnök és ügyvéd.

Tolvaly Anna (1913–1995), férje Jeney József mezőcsávási földbirtokos és nyugalmazott szolgabíró (1949-ben elhurcolták Marosvásárhelyre, kényszerlakhelyre). Leszármazottjai Jeney József közigazdász és Jeney Ferenc orvos.

Pálmai József könyvében a fent felsorolt pókai nemes családokat nevezi meg. Most tekintsük át azokat a családokat is, amelyek a XVIII., XIX. és XX. században nemes családként szerepelnek az anyakönyvi bejegyzések tanúsága szerint.

– A Gellért család. Hogy első tagjai mikor költöztek a faluba, nem tudni pontosan. Nevükkel az 1800-as évek elején találkozunk először:

Gellért Pál (1828–1891) földbirtokos, körjegyző és 1848-as honvéd. Neje Ménasági Mária volt. Gyermekük: Imre (sz.1858-ban), Emma (1860–1937), a toldalagi Zöld Lajos felesége, Róza (1851–1936), Csegedi Ferenc jegyzősegéd felesége, József (1862–1954) gazdatiszt, Klára (1871–1920), Teleki József református lelkész felesége.

Gellért Sára (1835–1858) 23 éves korában, szülésben halt meg.

Gellért Albert (1854–1920) földbirtokos, az új templom építésének egyik kezdeményezője.

Gellért Irma, Bud Tibor református kántortanító második felesége az 1910-es években. Amint láttuk, a család utolsó és utód nélkül maradt sarja Gellért József volt.

– A Köpetzi (toldalagi) család. Nagy Sándor pókai földbirtokos nemes. Neje (Mtgos) Toldalagi Barbara volt, aki férje halála után adta el földbirtokukat és belsőségüket Tolvaly Zsigmond akkori mezőcsávási papnak. A család két leszármazottja: László és Sándor 1820-ban a marosvásárhelyi Református Kollégium tanulója volt. [108.] Köpetzi Nagy Sándor napjainkban is álló koporsó alakú síremlékének (mely a település legrégebb, ma is létező síremléke, megtalálható a Tolvaly-kert temetővel határos részében) felirata a következő: „A boldog feltámadás jó reménysége alatt itt nyugszik egy jó férj, egy jó ember, barát, egy jó gazda. Köpetzi Nagy Sándor, ki született 1732-ben december 18-án, megholt 1812-ben januáris hónap 29-ik napján.”

– A Nagy (káposztásszentmiklósi) család. A feljegyzések szerint a család első pókai képviselője a XVIII. század második felében

Nagy Sámuel volt, akinek felesége, Pataki Juliánna 1805-ben halt meg 37 éves korában. Gyerekük volt:

N. András, akit 1789. augusztus 19-én kereszteltek meg. Az ő felesége volt Egyed Petronella. Gyermekük, N. András ifj. Györfi Mária nevű feleségétől született.

N. Kálmán (1856–1923) a későbbi földbirtokos, jogász és szolgabíró. Ez utóbbi gyermekei voltak:

N. Zoltán, ugyancsak jogász és járásbíró elnök Margittán és N. Ilma (1892–1943), dr. Köntzey Gerőné. Gyermekük voltak: K. Honoráta, K. Ilona és K. Ádám.

– A Nyárádi (toldalagi) család. A XVIII. és XIX. században a település társadalmi és gazdasági életében nagy szerepet játszó birtokos nemes család. A feljegyzésekben [5.] először 1789-ben találkozunk

Ny. Imre nevével (1754–1824), akinek felesége Simon Anna volt és több gyermekük: Imre, János és József kiskorukban haltak meg. Idős Ny. Imre világosbarna márvány sírköve,

aranyozott betűs feliratával századunk közepe tájáig még látható volt a család egykori belsőségének felső részében, a régi református temető betérő útjának baloldali lejtős oldalán.

Ny. Elek (1757–1841) földbirtokos és szolgabíró. Neje Egyed Anna volt.

Ny. Benjámín (1768–1804) földbirtokos nemes.

Ny. Izsák 1820 körül élt, neje Méltóságos Libera Baronissa Kemény Juliánna volt.

Ny. Juliánna 1789-ben nőül ment Egyed Sándor helybeli földbirtokoshoz.

A családból a XIX. század közepe táján még szerepet játszó személyek Mihály, Imre, Károly, Barbara, Florentina és Dániel voltak. Talán a család utolsó sarjaként tartják nyilván a faluban Ny. Mihály kisbirtokost, aki 1909-ben, 86 éves korában halt meg.

– A Szikszai család. Személyiségei közül az első, akinek a nevével találkozunk, Szikszai Zsigmond, aki 1746-ban egy szép és értékes selyemterítőt adományozott a régi templom számára. A család későbbi képviselői szerepelnek az egyház népmozgalmi nyilvántartásában is, 1789-ben. [5.] Ekkor van említve:

Sz. János, akinek 1790-ben József nevű fiát keresztelték. Ugyancsak ebben az évben van bejegyezve

Sz. Anna és Sámuel neve. Az 1820-as években egy feljegyzés a „Nemes és nemzeti Szikszai Elek Úr”-ról tesz említést, egy másik bejegyzés szerint „Tkts. Szikszai Imre Nemes Torda Vármegye Hitese, Assesora”. [13., 95. l.]

Sz. Dániel meghalt 1858-ban 34 éves korában, míg Zsuzsa 1861-ben 101 éves korában.

Sz. Sándor, aki Sz. Elek és Zudor Zsófiának volt a fia, 1882-ben 27 éves korában hunyt el. Anyjának síremléke, aki 1886-ban hunyt el, napjainkban is áll a régi temető felső szélén, amelyet Nina nevű leánya emelt.

Sz. Albert 1879-ben úgy van bejegyezve, mint „református asztalos”. [7.]

A Szikszai család belsőségét és birtokait vásárolta meg a XIX. század végén Tavaszgy Károly marossárpataki körjegyző és telepedett meg családjával Pókában.

A Szikszai család leszármazottainak egyik ága Németországba emigrált. Az 1970-es években itt élt a Sz. Ferencz Csaba, aki meglátogatta őseinek szülőfaluját, Pókát.

– A Szotyori család a fennmaradt feljegyzések szerint a XVIII. század végén és a XIX. század elején jelent meg a falu életében:

ifj. Sz. János neve 1800-ban fordul elő. 1807-ben említik a „Tkts Szotyori Miklós Úr” [5.] nevét, akinek felesége „Tkts Vér Eszter asszony volt”. 1837-ben van bejegyezve a „Nemes Szotyori József” [6.] neve és neje Gödri Zsuzsánna. Az ő gyermekük volt az 1850-ben született Zsuzsa, akit ifj. Szotyori Miklós (sz. 1824) és neje, Nagy Polixénia (1817–1875) kereszteltek. Nagy Polixénia adományozta azt a fehér és piros rózsákkal díszített zöld színű terítőt, amely a régi templom papi székének homlokzatát díszítette. A család leszármazottai ma is élnek a közeli városokban, de falunkban is, legidősebb tagja Szotyori Mihály.

– A Miriszlai és Kacsó családok. A pókai református egyház szórványtelepülésén, Pusztalmáson a XIX. és XX. században élt család. Nemesi oklevelüket Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől kapták 1675. július 6-án. A latin nyelvű ajándékozó levél hűen tükrözi a korabeli politikai állapotokat és eszmei vezérfonalat [1.]: „Mi Apafi Mihály, Isten kegyelméből Erdély fejedelme, a Magyarországi Részek ura, a Székelyek Főispánja stb. Emlékezetbe ajánljuk jelen sorainkkal jelezvén mindazoknak, akiket illet, hogy Mi, amidőn velünk született tulajdonságainkból és természetes hajlamunkból kifolyólag, bár Isten ígéjének minden szolgája iránt jó indulattal vagyunk, mindazonáltal, akik jól vezetnek és dolgoznak, azokat az Apostollal együtt kettőzött tisztességre méltónak tartjuk és ezek közé számítjuk tiszteletes MIRISZLAI LUKÁCSOT is a geryeszegi református egyház lelkészét, aki a neki Isten által adott tehetsége és ajándéka szerint, hivatásában mindig hűségesebbnek és szorgal-

masnak tanúsította magát és életével példa gyanánt szolgált hallgatói részére, ugyan őt elmei megfontolás után megtisztelni, valamint különös kegyelmünkből és bőkezűségünkből kifolyólag kitüntetni akarván, őt a póri és közállapotból és helyzetből, amelyben született és eleddig élt, kegyelmesen kiemelni és Erdély-országunk és a hozzá csatolt Magyarországi Részek valóságos, született, kétségbe vonhatatlan és címeres nemesei közé számítani, soroztatni, meghívni és beírni határoztuk, amiképpen jelen irat erejéből fogva őt azok közé számítjuk, sorozzuk, meghívjuk és beírjuk. (...) Kelt városunkban Gyulafehérvárt. Az Úrnak 1675. évében, Julius havának, 6-ik napján. Apafi Mihály s.k., Lugosi Ferenc, titkár s.k.”

Ez az adományozó levél a Miriszlai családot az erdélyi nemesek sorába emelte. Miriszlai Lukács akkor lelkész Gernyeszegen. Később a családból kiemelkedett Miriszlai Sándor, aki kisilyei, majd marosjárai lakos.

Egyik későbbi utóda id. vajai M. József, majd ennek fiai: M. József és M. Sándor. Utóbbi 1803-ban a marosvásárhelyi Református Kollégium beiratkozott tanulója.

Később a család Pusztaalmáson telepedett meg. Itt idős M. Sándornak Nyárádi Anna (pókai származású) feleségétől 1832-ben Lukács nevű fia született. Egy másik gyermeküknek, M. Sándornak Pál Ilona nevű feleségétől 1860-ban született fiúgyermek, aki ugyan csak a Sándor nevet viselte.

Idős M. József leánya M. Irma (1894–1980), aki selyei Kacsó Béla (1884–1928) pusztaalmási birtokos és gazdatiszt felesége volt, míg M. Anna Csécs József toldalagi birtokosnak a neje. M. Irma gyerekei voltak: dr. Kacsó Béla Boldizsár középiskolai tanár (1915–1990), K. Éva Borbála (sz. 1919), Bőjthe Dezsőné, K. Eleonóra (1928–1944), K. István (sz. 1929). M. József fia (1896–1979) a Sándor nevet kapta, Pusztaalmáson élt 1945-ig. A M. család utolsó tagja volt. Leánya, Irma (sz. 1931) Kolozsváron él.

A felsoroltakon kívül még a következő nemes családok vannak megemlítve a XVIII. és XIX. századi feljegyzésekben: Agyagási, Csécs, Ménasági, Náményi, Réz, Somodi, Sükösd, Solymos, Szekeres, Székely, Veér és Zudor családok. Úgy látszik, az előttük letűnt évszázadokban a település történetében szerepet játszó számos nemes család jelenléte valóban okot adott arra, hogy korukban Pókát „Kis Bécsnek” nevezzék. Amint láttuk, az említett családok soraiból a kis település nagyságát meghaladó számú szolgabíró adott a korabeli közigazgatásnak, úgymint Egyed Jánost, Egyed Kálmánt, Gyalai Korpos Józsefet, Jakab Imrét, Tolvaly Ferencet (1921–1893), Nyárádi Eleket, Tolvaly Benedeket és Nagy Kálmánt.

4. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc

Történelmünk legszebb tavasza 1848 márciusa. Amikor a magyar nemzet lelkében szunnyadó évszázados szabadságvágy a forradalom lángját lobbantotta fel. A győztes forradalom kezdetét kemény csaták, fényes győzelmek, későn felismert tévedések, elszalasztott lehetőségek jellemezték s végül egy elvesztett szabadságharcra ébredt a nemzet. A bukást súlyos megtorlás és önkényuralom követte.

Amikor az 1848–49-es szabadságharcot emlegetjük, a csatákban részt vett névtelen honvédek hősiességére, Széchenyire, Kossuthra, az erdélyi hadműveleteket vezető Bem tábornokra és a magyar költészet lehullott koronájára, Petőfi Sándorra gondolunk.

A történelemből ismert, hogy a XIX. század közepén a Nyugat-Európából elindult forradalmi eszmék áramlata Kelet felé haladva nem állott meg Magyarország határainál. A

gazdasági és társadalmi nyitás vágya egyre jobban megerősödött a Kárpát-medence népeinek életében, de a korabeli hatalom, a Habsburg-ház megpróbálta útját állni.

Magyarországon a kibontakozott reformmozgalom szellemi vezére Széchenyi István volt. Széchenyi legfőbb műveiben (*Hitel, Világ, Stadium*) programot adott az országnak, megmutatta, hogy most a társadalmi fejlődésnek új rendje kezdődik, hogy a múlt helyett a jövő az, amely az eseményeknek vezérfonalává válhat. Rámutatott arra, hogy az ország elmaradottságának felelőssége nem hárul kizárólag a bécsi kormányra, hanem abban szerepe van a hazai körülményeknek is, a maradi gondolkodásnak, nemtörődömségnek. Széchenyi eszméi és tettei által a nemzet elismert vezére lett, mivel alkalmasnak látszott arra, hogy a haladás híveit egy táborban egyesítse. Miután azonban a vezérséget következetesen mindig visszautasította, a továbbiakban egy új ember adott irányt a magyar politikai életnek. Ez az új ember Kossuth Lajos volt, aki 1840. május 5-én szabadult ki a bécsi udvar 3 éves fogságából. Kiszabadulása után kész programot adott a nemzetnek, kezébe vette a tömegek vezetését, helyes irányba terelte a népszenvédélyeket, a tömegekben szunnyadó és felhalmozott erőt a szabad Magyarország megteremtése irányába próbálta terelni. 1848. március 3-i híres beszédében független felelős nemzeti kormányt, magyar bank felállítását, a honvédelmi rendszer korszerűsítését és az ország alkotmányának képviseleti irányban való fejlesztését hirdette. E kívánalmakat a Bécsben székelő király elé kívánták terjeszteni. 1848. március 12-én Irinyi József vezetésével 12 pontos kérvényt fogalmaztak meg, amelynek legfőbb követelései a következők voltak:

- kívánjuk a sajtó szabadságát, cenzúra eltörlését;
- felelős minisztériumot Buda-Pesten;
- törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben;
- közös teherviselést;
- magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk;
- a politikai státusfogyók szabadon bocsátassanak;
- Unió Erdéllyel;
- Egyenlőség, szabadság, testvériség! [87., 89.]

Közben Pestre érkezett a hír, hogy március 13-án Bécsben kitört a forradalom. A hír hallatára az ifjúság Petőfi, Jókai és Vasvári vezetése alatt a Pilvax kávéházba vonult és ott elhatározták, hogy másnap, azaz március 15-én reggel az egész városban kihirdetik a 12 pont követeléseit. Petőfi azon éjjel alkalmi költeményt írt, a *Talpra magyart*, amelyet másnap a jogi egyetem udvarán elszavalt, Jókai pedig a 12 pontot olvasta fel. Ezek után a Landerer és Heckenast könyvnyomdához vonultak, miközben még nagyobb tömeg csatlakozott hozzájuk. A nyomdában kinyomtatták a 12 pontot és a *Talpra magyart*, a lapokat szétosztották az egybegyűlt közönségnek és beszédeket tartottak. Délután Budán börtönéből kiszabadították Táncsics Mihály politikai foglyot. Közben Bécsben a 13-án kitört forradalom elseperte Metternich kancellár elavult rendszerét. Az események hatására V. Ferdinánd király elfogadta a felelős magyar minisztériumra tett korábbi javaslatot, és ennek elnökévé gróf Batthyány Lajost nevezte ki. Ebben az ország történetében legelső minisztériumban (kormányban) Szemere Bertalan belügy-, Deák Ferenc igazságügy-, báró Eötvös József oktatásügy-, Kossuth Lajos pénzügy-, gróf Széchenyi István közlekedésügy-, Mészáros Lázár hadügy-, Klauzál Gábor ipar- és földművelésügy-, és herceg Eszterházy Pál külügy-miniszter lett.

Röviddel az elfogadott és szentesített törvények, a magyar alkotmány elfogadása és átadása, a magyar minisztérium kinevezése után azonban kiderült, hogy a bécsi udvar – miután magához tért a március 13-i és 15-i csapásokból – nyomban megkezdte az aknamunkát

Magyarország ellen. A nemzetiségi kérdés a birodalom területén most kapóra jött, és híven szolgálta az „oszd meg és uralkodj” politikát. Bécs hamarosan fellázította a magyarok ellen a nemzetiségeket abban a reményben, hogy majd kimerül a népek ereje az egymás elleni küzdelemben. Az udvar arra bujtogatta a történelmi Magyarország területén élő nemzetiségeket, hogy ne engedelmességeskedjenek a kinevezett magyar kormánynak, ne tartsák tiszteletben annak rendeleteit. Az első, aki Pest-Budára akart vonulni zömében horvátokból álló hadseregével, Jellasics József horvát származású osztrák ezredes volt. Azzal a céllal indult seregével, hogy elfoglalja a fővárost és megdöntse a kinevezett magyar kormányt. Hadával Horvátországból kiindulva már Székesfehérvárig jutott. Ezek az események már 1848 szeptemberében zajlottak, amikor Batthyány miniszterelnök a bécsi udvar ingadozásai miatt lemondott. Szeptember 2-én a sebtében megszervezett magyar hadsereg Görgey és Perczel tábornokok vezetésével visszaverte a támadást, majd Jellasicsot bekerítették és futásra kényszerítették Pákozdnál. E támadás visszaverésénél az egyik csapat zászlótartója Petőfi Sándor apja volt. Ebből az alkalomból írta meg a költő a *Vén zászlótartó* című költeményét.

Batthyány távozása után megalakult az ún. Honvédelmi Bizottmány, kézbe véve a végrehajtó hatalmat. Vezetője Kossuth Lajos lett, aki látva a bécsi udvar fondorlatait, nyíltan kimondta a kialakult helyzetet jellemző nagy szót: „veszélyben a haza”. Kossuth szavainak hatása alatt a képviselőház 200 000 főnyi újoncból álló hadsereget és 42 000 000 pengőforintot szavazott meg a veszélybe került ország megmentésére. [87., 183. l.] 1848 végén V. Ferdinánd lemondott a trónról, akinek utóda a 18 éves Ferenc József lett. Az új császár – ravasz tanácsadóira hallgatva – nem ismerte el Magyarország függetlenségét és egységét, a déli vármegyéből szerb vajdaságot alakított. Erdélyben Puchner bárót bízták meg az ellenforradalom szervezésével és a katonai megszállás biztosításával, miután pedig megkezdődött a császári seregek felvonulása Magyarország ellen, Windischgrätz herceg csapatai elfoglalták Pest-Budát. A magyar vezetés Kossuthal az élen Debrecenbe költözött. 1849 telén tovább szerveződött a fiatal magyar forradalmi hadsereg, amely ez év tavaszán 10 hadtesttel kezdte meg a nevezetes tavaszi hadjáratot a lengyel Dembinszky, majd Görgey Artúr tábornokok fővezérsége alatt. A tavaszi hadjárat harci sikereihez olyan események fűződtek, mint Branyiszkó, Isaszeg, Komárom, Nagysalló, Szolnok, Tápióbicske, Vác és végül Budavár visszavétele. Az erdélyi hadsereg vezetését Kossuth a lengyel származású Bem József tábornokra bízta, aki korábban már kitüntette magát az oroszok elleni osztrolenkai harcokban. Bem 1848 decemberében vette át az erdélyi hadsereg fővezérletét és sikeres csaták eredményeként visszafoglalta az osztrákoktól Dést, Kolozsvárt, Medgyest, Nagyszeben, Feketehalmot. Három hónap alatt megtisztította Erdélyt az osztrák és orosz csapatoktól, kivéve Dévát és Gyulafehérvárt. De Bem erdélyi hadjáratához hozzátartozik az is, hogy Vizaknánál és Segesvárnál csatát veszített a túlerőben lévő ellenséggel szemben. Vizaknánál 1000 katona és 16 ágyú volt a veszteség az osztrák sereg elleni küzdelemben. E csatánál jelen volt Petőfi is, aki a csata lefolyásától ihletve írta *Négy nap dörgött az ágyú* című költeményét.

Póka környékét illetően Szászrégen 1848. október 14-én került a császári csapatok birtokába, amikor Urbán alezredes 8 század Naszód vidéki határőrrel, pár század könnyű lovassággal és két 3 fontos ágyúval szállta meg a várost. [13., 95. l.] Ugyancsak október folyamán az Agyagfalváról elindított székely tábor egyik hadoszlopa Dorschner ezredes és Beczmann alezredes vezetésével Régen irányába tartott, és október 31-én Sárpatak és Vajdaszentivány között megtámadták Urbán előcsapatait. A csatában egy honvédszászlóalj tűnt ki vitézségével, de 80 katonát és két hadnagyot veszítettek. Urbán az összetűzést

követően visszavonult Bölkeny irányába. [61.] Régen városának megszállása után Urbán csapatai nemcsak a várost, de a környező falvak lakosait is zaklatták, rabolták. Marossárpatakig is eljutottak, ahol dúlásaik közben – a késői utódok elmondása szerint – többek között bölcsőjével együtt a Marosba hajították Fülöp György néhány hetes újszülöttet. Bölcsőjét Várhegy környékén fogták ki. Fülöp később Pókában telepedett meg és itt folytatott kovácmesterséget 1910-ben bekövetkezett haláláig. Sajnos, Szászrégen visszafoglalása után a magyar sereg vezetői szabad fosztogatást engedélyeztek a katonák számára, ami végül az egység és a fegyelem megbomlásához vezetett.

Póka környékét is érintették az események, tanúsítja egyrészt az, hogy Szemere Bertalan belügyminiszter 1848. augusztus 2/8370. sz. rendelete értelmében a Torda megyei Hadbizottmány tagjává nevezték ki a Görgényi járásban a pókai Jakab Simont, a Szentiványiba pedig ugyancsak a pókai Jakab Jánost. Másrészt a Póka környékén zajló események következtében 1849. április 17-én a faluban segélyeket gyűjtöttek a menekültek számára: 11 és fél véka búzát, 6 véka tengerit és 7 és fél forint készpénzt.

1848. november 5-én árulás folytán az ellenséges tábor megközelítette Marosvásárhelyt és 18 ágyúval ostromolni kezdte a várost. Marosvásárhelyt a túlerővel szemben a 12. honvédsázlóalj védte, amely nem bírta ellenállni s így rövid időre a császári csapatok kezére került a város. Az ellenforradalom serege szász és román nemzetörökből és lándzsásokból állott, akik fáklyák alatt vonultak be a városba és ott-tartózkodásuk alatt számos esetben garázdálkodásra vetemedtek. 1849 januárjának egyik éjjelén a városba érkezett egy 580 főből álló maroszéki előcsapat Tolnai Gábor őrnagy vezetése alatt. Hajnalban bevonultak a Vilmos-huszárok egységei, majd január 14-én megérkezett Bem tábornok is vezérkarával és tüzérségével. Hadserege zeneszóval vonult be a városba és a Nagypiacon, valamint az oda torkolló utcákban táborozott. Sok bámulója akadt a sorrendbe állított ágyúknak. Bem ekkor három napig tartózkodott a városban. Harmadízben ez év július 30-án volt még Marosvásárhelyen, amikor Petőfi Sándor is a kíséretéhez tartozott. Ekkor Bem a Vártér 25. számú házában, Petőfi és a vezérkar pedig a Nagypiacon ma is álló Görög-házban szállott meg.

Az 1849-es tavaszi hadjárat sikerei ellenlépésekre készítették a bécsi udvart. I. Ferenc József, a nemrég trónra lépett ifjú császár tanácsadóira hallgatva, I. Miklós orosz cárnál keresett segítséget. 1849 májusában, Varsóban személyesen is találkoztak és tárgyaltak a segítségadás kérdésében. Az osztrák császár arról győzte meg az oroszok cáriját, hogy a magyar szabadságharcban lengyel főtisztek (Bem, Dembiński) és szabadcsapatok vesznek részt, azzal a szándékkal, hogy Magyarország felszabadítása után a lengyelek magyar segítséggel lépjenek majd föl az oroszok ellen, hazájuk felszabadítása érdekében. Az egyezés értelmében az orosz cár 200 000 főnyi hadsereget indított Magyarország ellen, 584 ágyúval. A külföld tétlenül nézte a beavatkozást. A magyar vezetés reménytelen keresztesháborúra hívta fel a nemzetet, olyan helyzetben, amikor 160 000 honvéd állott szemben 200 000 orosz és 175 000 osztrák katonával. Az országba északi és keleti irányból beszivárgó orosz csapattestek, valamint a nyugati irányból előnyomuló osztrák csapatok ellen sok egyenlőtlen küzdelem, Pest-Buda elvesztése és a szerencsétlen temesvári várostrom után, a minden oldalról körülvevett legnagyobb magyar seregetest (30 000 katona, 144 ágyú) Görgey tábornok vezetésével 1849. augusztus 13-án Világosnál Rüdiger Fjodor Vasziljevics orosz hadtestparancsnok előtt, sok előzetes alkudozás után letette a fegyvert. Ugyanis Görgey nem volt hajlandó ezt az osztrák sereg előtt megtenni, mert úgy vélte, hogy seregét nem az osztrákok győzték le. Kossuth Lajos már az augusztus 9-i temesvári csatavesztés után minisztériumával együtt lemondott, a katonai és polgári hatalmat Görgey tábornokra ruházta és legközelebbi munkatársaival – miután a magyar királyi koronát Orsovánál elrejtették –

augusztus 17-én Törökországban keresett menedéket. Kossuth a nemzethez intézett lemondó levelében többek között a következőket írta: „A szerencsétlen harcok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta a nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz hatalmasságok ellen az önvédelem harcát siker reményével folytassuk. (...) Cselekvéssel többé nem használhatok hazámnak: ha halálom valami jót eszközölhet számára, örömmel odaadom életemet áldozatul. Az igazság és kegyelem istene legyen a nemzettel. Arad vára, augusztus 11-én 1849.” [87., 448. l.]

A szabadságharc leverése után következett Magyarország területén az a sötét időszak, amit osztrák abszolutizmusnak neveznek, és amely 1867-ig, az ún. kiegyezésig tartott. Ennek eredményeként született meg az Osztrák–Magyar Monarchia. A kiegyezéssel az akkori magyar vezetőség Magyarország sorsát Ausztriához kötötte s így 1918-ban mindketten együtt zuhantak szakadékba. A bécsi udvar a kiegyezéssel elismerte Magyarország függetlenségét, önálló alkotmányát és külön parlamentjét, majd pedig ennek alapján 1867. június 8-án Magyarország királyává koronázták I. Ferenc Józsefet.

A szabadságharc elfojtásához részben hozzájárult az is, hogy az akkori Magyarország területén élő nemzetiségek csak későn értették meg, hogy az 1848–49-ben kirobbant szabadságmozgalomnak nem nemzetek közötti vetülete van, hanem azok az abszolutisztikus, dinasztikus egyeduralkodók ellen irányulnak. A Kárpát-medencében élő nemzetiségek azokat a szabadságjogokat igényelték a magyaroktól, amelyeknek ők sem voltak birtokában, és éppen azok kivívásáért kellett fegyverhez nyúlniuk. A meg nem értés miatt kezdetben a magyar vezetés sem támogatta a nemzetiségeknek nemcsak jogtalan, de jogos igényeit sem.

A szabadságharc bukása után a bécsi udvar a legkegyetlenebb megtorlás eszközeihez folyamodott. Elsősorban az előzőleg a császári hadseregben is szolgáló magyar tisztek és katonák ellen, de polgári lakosok ellen is, akiknek valamilyen szerepük volt a forradalomban vagy annak támogatásában. Magyarország teljhatalmú katonai parancsokává a császár Haynau Julius Jakob báró osztrák tábornagyot nevezte ki. Haynau teljhatalma módot nyújtott arra, hogy bosszúját kitöltse a szabadságharc elfogott vezéreire, amiért Görgey nem előtte, hanem az oroszok előtt tette le a fegyvert. Már augusztus 28-án Nagyváradon kivégezték Kazimierz Rulikovszkit, az orosz hadsereg lengyel nemzetiségű kapitányát, aki századának élén átállott a honvédsereg oldalára. Október 6-án Pesten kivégezték a még januárban fogságba vetett Batthyány Lajost, volt miniszterelnököt, majd ugyancsak ezen a napon Aradon – Latour volt bécsi hadügyminiszter forradalmárok által történt meggyilkolásának évfordulóján – kivégezték a forradalmi hadsereg 13 vezénylő tábornokát. Közülük hármat: gróf Dessewffy Arisztidet 47 évesen, az örmény származású Kiss Ernőt 49 évesen és Schweidel Józsefet 53 évesen „kegyelemből” löpor és golyó általi halálra ítélve lötték agyon az aradi vár északi sáncának árkában. A többi tábornokot a vár déli oldalán felállított bitófákra akasztották fel. Az első bitón Pöltenberg Ernőt (osztrák nemzetiségű) 36 éves, Aulich Lajost 57 éves, Damjanich Jánost (szerb származású) 45 éves, Knézich Károlyt (horvát származású) 41 éves, Lahner Györgyöt 54 éves, Lázár Vilmost 34 éves, gróf Leiningen-Westerburg Károlyt (német származású) 30 éves, Nagysándor Józsefet 45 éves, Török Ignácot 54 éves és Vécsey Károly grófot 42 éves korában.

Az 1848–49-es szabadságharc vérbefojtásával ismét meggyarapodtak a magyar vérről öntözött kálvária stációi: Muhi (1241), Mohács (1526) és Nagymajtény (1711) után Világossal és Araddal, 1849-ben.

A szabadságharc pókai részvevői feltételezhetően mint a marosvásárhelyi 12-es és 87-es zászlóaljok önkéntesei vagy verbuváltjai vettek részt a küzdelemben. Ezek az alakulatok

Marosvásárhelyen, Vizaknán, Segesváron és Temesvár mellett küzdöttek a szabadság eszméért. Napjainkban két 48-as honvéd síremléke található a pókai temetőben: id. Tolvaly Ferenc (1821–1893) hadnagyé és Gellért Pál (1828–1891) honvédé. A pusztaalmási volt Kacsó család temetkezési helyén áll Gyalai Korpos Ferenc (1826–1905) '48-as honvédhadnagy síremléke.

5. Az I. világháború

1914 kora nyarán az európai politikai élet a nagyhatalmak közötti vetélkedések miatt színültig telt löporoshordóhoz hasonlított. Csak egy szikra kellett, hogy a félelmetes robbanás bekövetkezzen. S ez a szikra lángra lobbant 1914. június 28-án, amikor a 19 éves Gavrilo Princip, a Narodna odbrana szerb titkos politikai szervezet szolgálatában, pisztolylövésekkel meggyilkolta Szarajevóban Ferenc Ferdinándot, az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösét és nejét.

A merénylet után diplomáciai csatározások kezdődtek a szembenálló nagyhatalmak között, mikor a béke megmentésének őszinte szándékával, mikor pedig éppen a háborúra való készülődés és az arra való uszítás nem titkolt tervével. Montenegró királyának, Nikitának leányai 1914. július 22-én, egy szentpétervári fogadáson többek között ezt mondták a francia nagykövetnek: „Ön is tudja, hogy történelmi napokat élünk, még e hónap vége előtt háborúnk lesz. Ausztriából nem marad semmi. Önök visszakapják Elzász-Lotharingiát. Se-regeink Belkinben egyesülnek, Németország megsemmisül.” [55., 257. l.]

1914. július 23-án a belgrádi osztrák–magyar követ átnyújtotta a szerb kormánynak a 48 órás határidőre szóló ultimátumot, amelynek főbb követelései ezek voltak: a szerb kormány elítéli és megakadályozza a Monarchia ellen irányuló nagyszerb propagandát; feloszlatja a Narodna odbrana szervezetet; megengedi, hogy a Monarchia-ellenes mozgalmak kinyomozásában a Monarchia kormánya által kiküldendő közegek is részt vegyenek. A szerb kormány július 25-én átadott válaszát a Monarchia kormánya nem tartotta kielégítőnek, ugyanis a szerb kormány az ország függetlenségének megsértését látta abban, hogy a Monarchia képviselői is részt vegyenek a területén folyó nyomozásban, kivizsgálásban. Erre a Monarchia követsége elhagyta Belgrádot és Bécs megkezdte a részleges mozgósítást. Eközben a német kormány békeakciói sem vezettek eredményre, sem az orosz, sem a francia és angol kormányoknál. Berlin a bécsi kormányt arra próbálta rábírní, hogy fogadja el tárgyalási alapul a szerb kormány válaszát. Mire azonban ez az indítvány Bécsbe eljutott volna, a Monarchia hadüzenete július 28-án már megérkezett Belgrádba, s ezzel beállott a hadiállapot.

1914. július 29-én az osztrák–magyar hadsereg felvonult csapatai megkezdtek Belgrád ágyúzását. Ugyanezen a napon Oroszország is elrendelte a részleges mozgósítást, ezt követte augusztus 1-én a franciaországi, majd néhány perccel később a németországi mozgósítás. A háborús készülődések fejleményeként Németország augusztus 1-én Oroszországnak, augusztus 3-án pedig Franciaországnak üzent meg a háborút. Az eredetileg európainak indult háború az antant diplomáciájának eredményeként rövidesen világháborúvá szélesedett. Végül mind az öt világrész fegyverben állott, és élethalálharcot folytatott olyan célokért, amelyek nem is voltak sajátjaik. A szemben álló táborok végül a következőképpen alakultak: a központi hatalmak táborában Ausztria–Magyarország, Bulgária, Németország és Törökország. Ez a szövetség 159 500 000 embert képviselt, akik közül 22 200 000 embert vettek igénybe a katonai célok. Az antanthatalmak szövetsége 1918 közepére alakult ki, fő tagjai a következő államok voltak: Anglia, Franciaország, Oroszország, az Amerikai Egyesült Álla-

mok, Belgium, Görögország, Japán, Kína, Montenegró, Olaszország, Portugália, Románia, Szerbia és még más amerikai, afrikai és ázsiai országok. A szövetség 1 391 600 000 embert képviselt s összesen 40 600 000 embert vett igénybe katonai célokra. [55., 269. l.]

A világháború igazi okai az 1870-es francia–német háború nyomán kialakult helyzetből következtek. A vesztes Franciaország nem tudta elviselni addigi európai túlsúlyának megingását és különösen Elzász-Lotaringia elvesztését. A történeteket egyenesen léte és nagyhatalmi állása elleni merényletnek minősítette s ezért nem felejtett el alkalomadtán bosszút állni. Az esetleges francia revánsvágy ellen és Németország bekerítési tervének megghiúsítására hozta létre Bismarck német kancellár az ún. hármas szövetséget 1883. október 30-án, amely akkor osztrák–magyar, német és román hármas szövetség néven volt ismeretes. A szövetséget 1888. május 15-én Olaszország csatlakozása négyes szövetséggé egészítette ki. A központi hatalmak szövetségi rendszere azonban már az első háborús lépéseknél felmondta a szolgálatot. Olaszország és Románia nem csatlakoztak szövetségeseik hadviseléséhez, hanem várakozó álláspontra helyezkedtek. Olaszország most alkalmat talált az olaszok által is lakott osztrák területek iránti igényének bejelentésére, ezek nem teljesítése miatt pedig 1915. május 23-án egyenesen hadat üzent volt szövetségeseinek, s már másnap megindította az ellenségeskedést. Hasonló sorsra jutott a Romániával való szövetség is. I. Károly román király kitarzott ugyan a szövetség mellett, de a háború kitörése után, 1914. augusztus 3-án a koronatanács a király és Petru Carp ellenében az ország semlegességében látta a legjobb diplomáciai megoldást. A következő háborús években, amikor kissé rosszabbra fordult a harci helyzet a központi hatalmak számára, a románok részéről azonnal felhangzott az azonnali beavatkozás követelése az antantállamok mellett. Az osztrák–magyar seregek galíciai (lucki) vereségének, majd az orosz hadak előnyomulásának hatása alatt a román kormány 1916. augusztus 6-án aláírta azt a szerződést az antanthatalmakkal, amelyben Erdély, a Bánát, Bukovina és Dobrudzsa odaígérése fejében kötelezte magát arra, hogy hadba lép a központi hatalmak ellen. Az 1916. augusztus 26-ra összehívott koronatanács Petru Carp kivételével a háborúra szavazott, és a következő napon, augusztus 27-én hadat üzent a Monarchiának. Nyomban megindították a támadást is.

A hadviselő felek által felvonultatott hadseregek a következő hadszíntereken küzdöttek egymás ellen: Európában a nyugatin, illetve francia területen (a német hadsereg támadása Belgiumot és Luxemburgot is érintette), a keletin, illetve az orosz hadszíntéren (1916-tól a románok is); délkeleten, a Balkánon (kezdetől fogva Szerbia, később Románia, Bulgária, Törökország és Albánia területén), és a délnyugati, illetve az olasz hadszíntéren. Ázsiában a volt Török Birodalom akkori területén alakultak ki a hadszínterek. Ami a két ellentétes tábor hadseregeinek létszámát illeti, a háború kezdetén a helyzet a következő volt: központi hatalmak, összesen 3 385 000 fő; antanthatalmak, összesen 5 604 000 fő. A központi hatalmak mindhárom irányban 172 hadosztálllyal vonultak fel, míg az antant Szerbiával együtt 188 hadosztálllyal. [55., 291. l.] Amint előbb láttuk, a német diplomáciának nem sikerült a bekerítést elkerülni s azt sem, amitől a német hadvezetőség mindig rettegett: a kétfrontos háborút. A háborúskodást az ellenfelek a korabeli technika összes vívmányával felszerelt fegyveres erőkkel vívták szárazföldön, tengeren és levegőben, de már a háború kezdetén felfedezték – különösen az antanthatalmak – a gazdasági és propagandaháború jelentőségét is. Mindegyik küzdőfél arra törekedett, hogy minél több téren és minél érzékenyebben ártson ellenfelének. Az antanthatalmak rendszabályai azt eredményezték, hogy Ausztria–Magyarország és Németország balkáni szövetségeseivel együtt kikapcsolódott a világkereskedelemből, ami azért járt előbb vagy utóbb katasztrofális következményekkel, mert a köz-

ponti hatalmak ipara nyerstermékek, iparcikkek és élelmiszerek tekintetében erősen függött a külföldi behozataltól. A központi hatalmak védekezése előbb csak a támadás visszautasítására szorítkozott, később azonban az erőszakra erőszakkal válaszoltak. Az antanthatalmak táborá, élén Angliával, mindig számíthatott az Amerikai Egyesült Államok támogatására, ennek szinte határtalan lehetőségeire és kimeríthetetlen anyagi eszközeire. Amerika mindjárt a háború elején az antant rendelkezésére bocsátotta óriási arányú iparát és végül annak legfontosabb hadiszállítója lett. Ezért amikor Németország 1917. február 1-én megkezdte a korlátlan bűvárhajó-háborút, nem sokáig váratott magára a hadiállapot kimondása Amerika részéről, 1917. április 6-án a központi hatalmak számára. Amerika nem csak hadianyaggal és élelmiszerszállítmányokkal segítette az antant államait, hanem emberi, katonai erővel is. Foch marsall, a francia hadsereg főparancsnoka 1918. július 24-én kelt emlékirata szerint „havonta 250 000 ember teszi a lábát francia földre a szövetséges seregek háta mögött”. [84., 37. l.] Ugyancsak ő állapította meg, hogy az „anyagi erő tényezőjét a javunkra lehet elkönyvelni”, és hogy „az ellenség hallatlan erőfeszítései ellenére sem tudta kicsikarni azt a döntő győzelmet, amelyre szüksége lett volna”. [84., 38. l.]

A már négy éve tartó háború állásáról hasonlóképpen vélekedett báró Arz Arthur gyalogsági tábornok is. az osztrák–magyar hadsereg vezérkari főnöke, egyik, a háború lefolyásáról szóló írásában: „1918. áugusztus 8-án, a világháború emlékezetes napján megfordult a kocka [...] az ellenség meglepetésszerűen betört a németek állásaiba s rövidesen súlyos vereséget mért rájuk. [...] A németek kilátása a végső győzelemre elveszett és helyzetük igen komollyá vált, hiszen Hindenburg tavaszi-nyári támadása a német hadseregnek 700 000 emberébe került (az antanthatalmak 1 240 000 katonát veszítettek ez idő alatt – a szerző megjegyzése). A német támadás összeomlása, a délnyugati (az olasz hadszíntéren bekövetkezett) balsiker a központi hatalmak helyzetét aggasztóvá tette, ami teljes reménytelenségig rosszabbodott, amikor szeptemberben Macedóniában a bolgár arcvonal teljesen összeomlott s a Jordán mellett a törökök sem tudták már az ellenséges támadásokat kivédeni.” [84., 40. l.] Így összegezte a központi hatalmak haderőinek utolsó hadműveleteit 1918. év őszén az osztrák–magyar vezérkari főnök. És nem megalapozatlanul, hiszen ez év szeptemberében a nyugati hadszíntéren az antant seregtesteinek összlétszáma meghaladta a 6 millió főt, szemben a központi hatalmak 3 milliós emberállományával. A további küzdelem ennél fogva kilátástalannak bizonyult, annál is inkább, mivel a központi hatalmak mögöttes országrészeiben a hangulat a forradalom felé hajlott.

A központi hatalmak katonai helyzete a nagy veszteségek ellenére is még a legkedvezőbb 1917 végén volt, amikor Oroszország összeroppant és béketárgyalásokat kezdett. A békeszerződést 1918. március 3-án alá is írták Breszt-Litovszkban. A magára maradt Románia ugyanezt tette ez év május 7-én, amikor a bufteai kastélyban a lemondott miniszterelnök, Averescu tábornok utóda, Marghiloman írta alá a békefeltételeket a központi hatalmakkal.

Mint láttuk, a központi hatalmak katonai összeomlása – az emberben, hadianyagban és gazdasági háttérben őket messze felülmúló antantállamok szorításában – Macedóniában, a bolgár arcvonal összeomlásával kezdődött meg. 1918. szeptember 30-án a bolgárok megkötötték a fegyverszünetet az antanthatalmakkal. Bántotta őket az a tény, hogy a bufteai békekötésnél a velük szövetséges központi hatalmak nem járultak hozzá ahhoz, hogy az egész Dobrudzsát Romániától Bulgáriához csatolják.

Olaszországban az osztrák–magyar hadsereg 1918 őszén az összeomlás előtt állott. A hadsereg fegyelmére és erkölcsére károsan hatott a sajtó izgatása is. A mögöttes ország elkeseredése, nélkülözése, egyes csapattestek zendülései miatt a hadsereg-főparancsnokság a

teljes felbomlás elkerülésére nem látott más megoldást, minthogy azonnali fegyverszünetet kérjen. Az osztrák–magyar fegyverszüneti bizottság 1918. október 31-én Páduába utazott, ahol november 3-án kötötte meg az olasz hadvezetőséggel a fegyverszünetet. Ennek előzménye az volt, hogy az olaszok az október 24-én megkezdődött csatában áttörték az osztrák–magyar bellunói, 6., és az isonzói hadseregek védelmi vonalát. A páduai fegyverszünet nem érintette Magyarország területi épségét.

Németországban az 1918. november 5-i kielii matrózlázadással kitört a forradalom, november 9-én lemondott II. Vilmos császár, s ezzel a forradalom győzelemre jutott és véget vetett a háborúnak. A fegyverszünetet a német fegyverszüneti bizottság november 11-én kötötte meg az antanttal a compiegne-i erdőben egy vasúti kocsiban.

A fegyverszünet megkötése után az antanthatalmak a győztesekre mindig oly jellemző kíméletlenséggel tárgyaltak a legyőzöttekkel, és kötötték meg velük az általuk diktált kegyetlen „békeszerződéseket”. A magyar küldöttség sok eredménytelen tárgyalás után 1920. június 4-én írta alá a diktátumot a Párizs közelében fekvő versailles-i Trianon-palotában. A békekötés következtében Magyarország elveszítette történelmi területének kétharmadát: 282 871 km²-ből (Horvátország nélkül) 191 756 km²-t, lakosságának háromötödét, illetve a 18 264 533 lakosból 10 782 579-et [55., 332. l.], ezen kívül természeti kincseinek, gazdasági erőforrásainak legnagyobb részét. Meglepő módon a Magyarországot feldaraboló országok sorába egy szövetséges állam, Ausztria is felsorakozott, annak ellenére, hogy Magyarország tulajdonképpen az Európában már rokonszenvet vesztett, düledező osztrák birodalom béklyójában volt kénytelen a számára kilátástalan háborúban részt venni és osztozni Ausztria sorsában. A békeszerződés értelmében Erdély, a Körösök vidéke, a Bánát egy része és Máramaros az 1916-tól az antant oldalán háborút viselt Romániának jutott, összesen 101 097 km²-nyi területtel (a történelmi Magyarország 31,2%-ával) és (az 1910-es adatok szerint) 5 265 444 lakossal. [56., 505. l.] A Trianonban kikényszerített szerződéssel Magyarország területe 92 833 km²-re zsugorodott. A Romániához csatolt területen 1 704 855 magyar élt, az 1910-es népszámlálás adatai szerint. [40., 424. l.]

A 1918. október végi napokban az Osztrák–Magyar Monarchia már csak papíron létezett. Magyarországon ez év október 25-én szocialista és radikális képviselőkből megalakult Nemzeti Tanács a magyar hadseregnek a frontról való hazaszállítását, az azonnali békekötést és a wilsoni elvek alkalmazását követelte. A magyar kormányválság végül azzal oldódott meg, hogy IV. Károly magyar király Károlyi Mihályt, az ismert antantbarát politikust bízta meg kormányalakítással, aki már előbb, október 30-án Budapesten kezébe vette a hatalmat a munkástömegek és a karhatalom segítségével. Az új kormány hadügyminisztere, Linder Béla november 1-én kijelentette: „nem akarok többé katonát látni”. E jelszónak megfelelően a frontról visszaözlő csapatokat – a világforradalom hiú ábrándjának reményében, és abban a reményben, hogy e szellemben minden ország hadserege leteszi a fegyvert – az ország belsejébe való vonulásukban szétzüllesztették. Ezzel csaknem minden oldalról megnyíltak Magyarország határai az ellenségek előtt. Amikor pedig a Károlyi Mihály vezette magyar küldöttség 1918. november 5-én Belgrádba érkezett, hogy az antant balkáni hadseregének parancsnokával, a francia Franchet d'Esperey Louis tábornokkal találkozzon a békefeltételek megtárgyalására, a tábornok egy cseppet sem méltányolta Károlyi antantbarát érdemeit. Károlyi nem fogadta el a már említett páduai szerződést, és előnyösebb békefeltételek kicsikarását remélte a francia tábornoktól, Belgrádban azonban teljes csalódás érte. A francia tábornok kegyetlen fegyverszüneti feltételeket szabott, többek között az ország határainak megnyitását az antant csapatai előtt, és Magyarország déli területeinek kiürítését.

Közben 1918. november 16-án a Károlyi vezette kormány Magyarországot köztársaságá nyilvánította és a parlamentet feloszlatta. Az országban nyugtalanság, bizonytalanság és nélkülözés lett úrrá. 1919. január 11-én a Nemzeti Tanács Károlyi Mihály grófort államfőnek nyilvánította, aki még ez év március 19-én a hatalmat átadta a kommunistáknak, mivel nem volt hajlandó a párizsi békekonferencia feltételeit elfogadni. Ezzel kapcsolatban a Pesti Napló 1919. március 22-i száma a következő címek és alcímek alatt jelent meg: „Proletárdiktatúra. Lemondott a kormány és a köztársasági elnök. Ma éjjel megalakult a magyar népbiztosok tanácsa. Kun Béla népbiztos. Szövetséget ajánlunk az orosz-szovjetnek. A békekonferencia Magyarország megsemmisítését határozta el. A kormány visszautasította az Entente parancsát.” [49.] Több sikertelen kísérlet után Franciaország vállalta a feladatot, azt, hogy tábornokait cseh, román és szerb csapatok élén Budapest ellen irányítja a Tanácsköztársaság felszámolása érdekében. Franchet d'Esperey is ilyen irányú személyes és titkos utasításokat adott ki 1919. április 9-én, amelynek I. pontja így hangzott: „Az antant, abban az esetben, ha hadseregeivel akarná rákényszeríteni akarátát a magyar kormányra, támadást indít Budapest irányába, együttműködve a csehszlovák, román, szerb és francia hadseregekkel.” [84., 238. l.] A csapatok előnyomulása 1919 áprilisában kezdődött meg, amikor Tanács-Magyarországot három oldalról vették körül ellenséges csapatok: délen a szerb hadsereg három hadosztállal, keleten Mărdărescu tábornok nagyváradi főparancsnoksága alatt három román gyaloghadosztály és a 2. lovashadosztály. Ezen kívül Erdélyben még két román hadosztály állomásozott. Északon a csehszlovák fronton – a keleti részben – olasz tábornok parancsnoksága alatt kettő, míg a nyugati részén francia tábornok vezénylete alatt ugyancsak két hadosztály volt összpontosítva. Továbbá Szeged környékén három francia hadosztály állomásozott, míg a Muraközben még egy jugoszláv, összesen 17 hadosztály. Ilyen, több oldalról fenyegető veszedelemben próbálta megvédeni magát a magyar Tanácsköztársaság. Az újonnan szervezett magyar Vörös Hadsereg vezérkari főnöke Stromfeld Aurél volt, aki az I. világháború idején is hadtest vezérkari főnök volt, majd az összeomlás után a Katonai Akadémia parancsnoka. Stromfeld 1919 áprilisában vállalta a Vörös Hadsereg vezetését. Miskolcnál megverte a csehszlovák sereget, majd visszafoglalta Kaszát, Eperjest, Zólyomot és Érsekújvárt. Clemenceau francia miniszterelnök jegyzékére azonban – amely szerint hiábavaló a területfoglalás, mert Magyarország határait a leendő békekonferencia előzetes tárgyalásain már kijelölték – a tanácskormány visszarendelte a Felvidékről a Vörös Hadsereget. Stromfeld visszavonult, majd a Tisza irányában előnyomuló román hadsereg ellen fordult. Csapatai széles vonalon 1919. július 20-án lépték át a Tiszát, de július 25-én általános román támadással kerültek szembe a Szentés–Kisújszállás vonalon. Július 30-án fel kellett adniuk a Tisza vonalát. A vereség hírére a kommunista Kun Béla július 31-én előbb Ausztriába menekült, majd a Szovjetunióban keresett menedéket. Az így előállott helyzetben a román miniszterelnök így értékelte távirataiban az eseményeket: „Minden jól megy. Jobb felől egy székely hadosztály kénytelen volt megadni magát.” [64., 58. l.] A Kratochwill ezredes parancsnoksága alatt álló 10 000 emberről volt szó, akik akkor a magyar hadsereg egyetlen, valóban szervezett és fegyelmezett egységét alkották. Továbbá: „Budapesten már nincsenek tartalékok. Katonáink remekül viselkedtek. [...] Felvettük az érintkezést a csehekkel. [...] Budapest felé szabad az út, előttünk semmiféle hadsereg nincs. Megnyitottuk a kaput: az antant bevonulhat és a rend kormányát juttathatja hatalomra. [...] Bukarestben ismeretes volt Franchet d'Esperey tábornok véleménye, aki azt tanácsolta nekünk, hogy késedelem nélkül foglaljuk el Budapestet.” [64., 58. l.] Julier Ferencnek, a magyar Vörös Hadsereg utolsó vezérkari főnökének 1927-ben megjelent *Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén* című feljegyzése szerint a Tisza vonaláig elő-

nyomult román hadsereg megtámadásának oka az ország szenvedésének megrövidítése volt. Azzal számolt a hadvezetőség, hogy ha a támadás nem sikerül, akkor a legerősebb fegyverétől, a hadseregtől megfosztott tanácskormány bukása elkerülhetetlen. Szerinte az volt a helyzet, hogy a csapatoknál a tényleges tisztek voltak a balsikerek előidézői, valamint az, hogy a román hadvezetőség a Vörös Hadsereg haditerveinek birtokába jutott. [84., 358. l.]

Néhány napi harc után a katonai helyzet rosszra fordult. A hadseregpáncsnokság a további véráldozatot feleslegesnek látván, 1919. július 25-én elrendelte a visszavonulást. Ez a Vörös Hadsereg bomlási folyamatát tovább érlelte, amely már elkezdődött a Felvidékről való visszavonulás elrendelése után. A szökések ijesztő méreteket öltöttek. Sok csapatot részben vagy teljesen felbomlott, vagy kijelentette, hogy többé nem harcol. A Magyar Tanácsköztársaság, amelyet 1919. április 2-án a Forradalmi Kormányzótanács vezetett be, 3 hónapnyi, számtalan rossz és téves belpolitikai és gazdasági intézkedés, de főleg a külső beavatkozás nyomán 1919. április 31-én összeomlott.

Közben Bécsben a hazájukat politikai okokból elhagyó politikusok szervezkedtek, és előbb Aradon, majd 1919. június 3-án Szegeden Károlyi Gyula vezetésével nemzeti kormányt alakítottak. Ennek külügyminisztere gróf Teleki Pál, hadügyminisztere Horthy Miklós tengernagy lett. Károlyi Gyuláé után Peidl Gyula, majd Friedrich István s végül Huszár Károly kormánya alakult meg. A győztes hatalmak ettől a magyar kormánytól remélték garanciát az ország vezetésére és az egyoldalú békeszerződés elfogadására. 1919. november 14-én a román csapatok kivonultak Budapestről, november 16-án pedig Horthy Miklós tengernagy vezetésével bevonult az előző hónapokban Szegeden, illetve Szekszárdon megalakult magyar nemzeti hadsereg.

Pókában a háború kitörésének hírért Tolvaly Ferenc akkori körjegyző hozta a községvezetőség és a lakosok tudomására. I. Ferenc József „Népeimhez” című kiáltványát a következő napok újságjai közölték. Szózatában a király többek között a következőket mondta: „Mindent meggondoltam és mindent megfontoltam. Becsülettel lépek a kötelességteljesítés útjára. Bízom Ausztria és Magyarország önfeláldozó vitéz hadseregében és bízom mindenekelőtt a Mindenható Istenben, hogy fegyvereimnek adja a győzelmet.” [46.]

Nem úgy lett.

A jegyző ismertette a hadsereg mozgósítási parancsát és az azonnal bevonulók névsorát. A mozgósítási parancs szerint augusztus elsején a 20–35 év közötti, katonai szolgálatra alkalmas férfiaknak kellett legelőször bevonulniuk. Az ún. népfelkelőknek (a 35–42 év közöttieknek) a következő napokban kellett jelentkezniük. A legtöbben a Marosvásárhelyen székelő katonai alakulatokhoz (22-es honvéd gyalogezred, 51-es és 62-es császári és királyi közös gyalogezred, 8-as honvéd huszárezred) kapták a behívóparancsot. A bevonulók egy része felpántlikázott, zászlókkal díszített szekereken utazott közvetlenül Marosvásárhelyre, fegyelmezetten, katonadalokat énekelve. Akiknek távolabbi helységben székelő egységhez kellett bevonulniuk, ugyanígy utaztak a sáromberki állomásra. Már a háború első napjaiban énekelni kezdték a rövidesen mindenfelé ismert időszerű katonanótát:

Megjött a levél fekete pecséttel,
Megjött Szerbia százezer emberrel.
Kétszáz ágyúval áll a harc mezején,
Sírhatsz jó anyám, elmasírozok én.

A négy évig tartó háború alatt még sokszor érkezett behívó a település férfi lakossága számára, a háború vége felé pedig már a 18 éves korosztályt is fegyverbe szólították a harc-tereken elesett emberanyag pótlására. Ezek a bevonulások már nem voltak olyan ünnepélyesek, mind kezdetben. A katonaköteles férfiak bevonulása után a faluban az otthon maradt asszonyokra, idős férfiakra, sőt a gyermekek vállára nehezedett a mezőgazdasági munka, a családfenntartás gondja. Rövidesen sor került a lovak besorolására és elvitelére is, ami még inkább megnehezítette a mezőgazdasági munkák elvégzését. És mivel a háború a „falevelek lehullásáig” nem fejeződött be, amint azt a katonai parancsnokok jósolták, az elhúzó háború nyomasztó hangulata rátelepedett a határország egész lakosságára. A frontvonalak kialakulása után hamarosan érkezni kezdtek a hírek az első sebesültekről és az elesettekről is. Ezeket újabbak követték, újabb és újabb korosztályokat hívtak be, akiket a különböző európai hadszínterekre vezényeltek. Már 1914 végén megérkeztek híradások az első fogságba esettekről, akik Oroszországban (Szibériában) töltötték a fogság hosszú és keserves éveit. A különböző hadszíntereken lezajlott csaták és ütközetek emlékezetessé, vagy éppen hírhedtté tették egyes helységek neveit, így például a keleti hadszíntéren, Galíciában Lembergét, Przemyslét, Tarnopolét, Uzsokét, a délnyugati (olasz) harctéren Asiagót, Doberdót, Isonzót, Piavét, a szerb fronton Belgrád, Banja Luka, Novi Bazar nevét, Boszniát, Montenegrót, a román hadszíntéren pedig Nagyszebent, Persányt, Orsovát és Ojtozt.

Amilyen mértékben nyilvánvalóvá vált, hogy egy elhúzó, hosszan tartó háborúról van szó, olyan mértékben érezte a lakosság a hadigazdálkodásra berendezkedett ország nélkülözéseit. 1916-ban megkezdődött a hadikölcsön jegyzése. A református egyházközség híveinek adományából öntött két harangot leszerelték és hadi célokra vették igénybe, beolvasztották. A háború vége felé már az egyes katonadalok is visszatükrözték a harcosok megromlott lelkiállapotát, a kilátástalannak látott és meggyűlölt háborút. Míg a háború kezdetén az olasz fronton küzdő katonák lelkesen énekelték, hogy

Széles az Isonzó vize, keskeny palló rajta,
Ne menj arra magyar honvéd, mert leesel róla!
Nem esek, nem esek én az Isonzó vizébe,
Inkább esek régi babám, véled szerelembe.

A háború elhúzóásával és kilátástalanságának hatására, már a piavéi és isonzói átkelések sikertelensége után a katonák ezt a szövegváltozatot énekelték:

Hadd essem, hadd essem én az Isonzó vizébe,
Mert a világháborúnak soha nem lesz vége.

Sem az 1916-os román betöréskor, sem az 1918-as őszi oroszországi forradalom alatt Pókában nem voltak harci események. Az Oroszországban, Olaszországban fogolytáborban sínylődő katonák csak a háború végén, vagy csak évek múlva jöttek haza, már akik hazaérkeztek. 1918 decemberében Tolvaly Ferenc helybeli körjegyző három, a frontról hazatért katonát, név szerint Kelemen Pétert, Szöllösi Lászlót és Zudor Istvánt Kolozsvár irányába indított útnak, csatlakozni az ott szervezkedő Székely Hadosztály egységeihez.

A körtefáji Hajdú nevezetű őrmester vezetésével a kis csapat azonban csak Mezöszentpéterig jutott el. Itt árulás következtében, a bevonuló román hadsereg fogságába kerültek és egyhónapi marosvásárhelyi fogság után szabadultak csak meg. A fogda a felsőkereskedelmi leányiskola pincéje volt, ahol decemberben büntetésből lemeztelenített lábbal

a betonpadlón kellett állniuk. A foglyok felváltva hordozták egymást a hátukon, hogy elviselhesék a hideg padlón a meztelen lábbal való tartózkodást. Élelmükről Hofbauer Aurél alpolgármester felesége, Tolvaly Irma gondoskodott.

A tekintetes úr (id. Tolvaly Ferenc)

– Ballra hajts, jobbra előzz! – kiabálta egy lovas csendőr. – Ballra, ballra, ne foglaljátok el az egész utat!

A Keresztúri-pataknál, a hídon feltorlódott a forgalom. Valamelyik parasztszekér meglódult a lejtőn, nekihajtott a hídkarfának, az utána következők belerohantak, feltorlódtak, és megvolt a baj. Senki sem tudott segíteni. Az az egy szál csendőr hiába igyekezett ebben az összevisszaságban rendet teremteni. Nem hallgattak rá, a nagy zűrzavarban senki sem hallotta szavát, és ha értették volna, akkor sem volt mit tenni. A szekerek egymásba akaszkodtak, se előre, se hátra.

– Utat, utat! – kiabálta ismét a csend és rend őre – , jön egy katonai szállítmány, annak okvetlen tovább kell menni! Taszítsátok be azt a szekeret a patakba, nem zárhatja el a forgalmat!

Jajveszékeltő asszonyok, gyerekek hangja elnyelte a csendőr parancsát.

De nem csak a hídon torlódott fel a forgalom, hanem a híd utáni emelkedő is szinte legyőzhetetlen volt azoknak a szegényes kis fogatoknak, amelyek felfele igyekeztek. A legtöbb ökrös szekér túl volt terhelve, gyerekek, vénasszonyok, öregek, sehol egy felnőtt férfi. A fogatok előtt suhancok mentek, húzták, biztatgatták a sovány kis ökröket, vezetgették, csalogatták maguk után a holtfáradt, sántikáló igavonókat. Lovas fogat alig akadt ebben a tarka összevisszaságban, hiszen a lovakat a háború második esztendejében már felfalta, elfogyasztotta a háború, elrekvirálták őket, a gazdák szeme fényét, azért hogy néhány hónap múlva a csillagó szőrű paripák valamelyik harctéri árok szélén végezzék be rövid lóéletüket.

A Tekintetes úr az Adorjáni-féle tanyánál találta magát szembe ezzel a furcsa szekérkaravánnal.

– Honnan jöttök, fiam – kérdezte az ökrös szekér előtt ballagó suhancot.

– Szeredábó, istálom, Nyárádszeredábó.

– És hova igyekeztek?

– Nem tudom, istálom, a küsbíró azt mondta, hogy menjünk csak előre, majd valahol csak kapunk szállást.

– És hol az a kisbíró?

– Nem tudom, istálom, lehet hogy ő otthon maradt, csak münket küdett el.

Az út teljesen el volt torlaszolva. Lehetetlen volt a kocsival, az árral szemben haladni.

– Itt hajts be fiam a régi útra – adta ki a parancsot a Tekintetes úr, aki akkor a falu jegyzője is volt egyszemélyben. – Itt, itt jobbra be a tanya felé, rá a régi útra, ott áll még a fahíd, azon átkelünk, és valahogy feljutunk a keresztúri útra, kikerüljük ezeket a szerencsétlen embereket, ezt a torlódást. Remélem a Kerekerdőn túl, Sárpatak felé már nincsenek olyan sokan az úton.

Hamarosan elérték a régi út végét. Itt a kocsis már le kellett szálljon és vesse a lovakat. Aztán áthuppantak egy barázdán s egy árkon is és máris rajta

voltak a régi keresztúri úton, amin a két jóvérű ló már könnyedén repítette a kocsit két utasával.

Sárpatakon is sok menekülttel találkoztak, ezért Várhegy felé vették útjukat; ott, azon a félreeső helyen biztos nem lesz semmi akadály.

Az erdő szélén kanyargó úton könnyedén poroszkáltak a lovak. A kocsis tudta, ismerte a Tekintetes úr szokását, itt nem kell sietni, itt lépésben szabad csak haladni, itt a gazda „belenéz” az erdőbe és gondolkodik.

„Miért kell nekem most a szolgabíróásra bemenni, most mikor annyi baj van otthon is. Mit mondhatnak nekem ezek az urak újat?

De hiába is mondanak nekem akármit, kiűritési parancs, menekülés és hasonló, én úgy sem megyek el, és a falumat sem fogom földönfutóvá tenni, legyen ami lesz, én itthon maradok!

Talán ha nem láttam volna azt a sok szerencsétlen embert, talán ha nem ismerném azt a nyomort, ami a meneküléssel jár, talán akkor én is elhagynám hazamat, de én ezt már láttam, láttam, tudom mit jelent menekülni. Nem, én ezt nem teszem, nekem ilyen parancsot ne adjanak.

Na majd meglátjuk.”

Így morfondírozott magában a Tekintetes úr, miközben a két ló békésen poroszkált az erdő szélén húzóúton, amelyik Várhegyre vezet.

A menekülés mindnyájukra ránehezede lidércálma, mint egy szappanbuborék, egyszerre szétfoszlott. Az 1916 augusztusában betört román csapatokat megállították a Bekecsnél, aztán nemsokára kiszorították őket Erdélyből, és mintha mi sem történt volna, ment az élet tovább.

Egyre jöttek a hírek elesettekről, sebesültekről. A hadijelentések győzelmeiről beszéltek, ami lassacskán már senkit sem érdekelt, az emberek belefásultak a háborúba.

A háborúnak aztán vége lett. Nagy nehezen vége lett a szenvedésnek, vérontásnak. Az emberek örvendtek, legalább volt minek örvendeni. Valami történt.

Hogy jóra fordul-e még ennek a világnak a sorsa, azt senki sem tudta, de mindenki remélte.

A katonák is lassankét hazaszállingóztak, ki előbb, ki később, parolákat és mannlichereket csattogtatva.

A mojosiak egy kis csoportja részegen vonult át a falun, torkuk szakadtából ordították: „Éljen a Magyar Királyi Köztársaság!” Körülbelül ennyit értettek meg abból, amit a propagandisták a lövészárkokban a fejükbe tömtek, és abból a rendetlenségből, amivel lépten-nyomon találkoztak.

Új emberek, új gondolatok, új eszmék keringtek szerteszét. Csendőrségnek, karhatalomnak se híre, se hamva, de ki is lett volna, aki ebben a nagy felfordulásban a bőrét a közért reszkírozná?!

A falu jegyzője a Tekintetes úr volt.

Ő megszokta a Monarchia rendjét-fegyelmét, a csendet a faluban. Ezt az anarchiát, ami most itt uralkodik, már nem bírta látni, valamit tenni kell, ez így nem mehet tovább. Segítséget a rend helyreállításában nem volt kitől várni. A szolgabíróság már rég nem létezett.

Megért ő már ilyen időket. Tizenhatban, a román betöréskor, amikor a Nyárad mentéről jöttek a menekültek, akkor sem volt egyszerű rendet tartani, de mindenki segíteni akart, nem mint most...

Tulajdonképpen akkor látta először a háború igazi arcát, amikor a Kerekerdőnél szembetalálkozott a menekülők szekereivel, és Adorján Lajosnál, a tiszteletes úrnál, amikor Lajosnak rokonai érkeztek a Nyárad mentéről. Megrendítette a sok kicsi gyerek sírása, az asszonyok tájékozatlansága.

Ez a háború? Ez lenne a háború? Ilyen kegyetlen, ilyen galád? Eddig csak a hadijelentések kiszínezett szavait ismertük, de most itt a valóság, itt vannak a menekültek, akiket már utólért a háború.

De kik hozták ránk ezt a nyomorúságot? A románok, az ő betörésükkel?! Ha a mojosiakra gondolok, hát azok nem ilyen emberek, azok rendes, csendes, alázatos emberek, és mégis a román betörés miatt vannak itt ezek a szerencsétlen menekültek. Vajon nekünk is menekülni kell? De mit csináljak a tehenekkel, a disznókkal, ki fog rájuk vigyázni, enni adni?

Még át sem gondolhatta akkor tizenhatban, hogy mi lesz, ha neki is menekülni kell a leánykákkal, mert Sanyi, az nincs itthon, őt már elvitték az alreál iskolával, és máris, mint egy rossz álom, elmúlt a veszély. A románokat megállították a Bekecsnél, aztán meg visszaszorították, és minden ment a maga jól megszokott útján.

Vagy talán mégsem? Nem, nem ment már semmi sem úgy, mint azelőtt, valami megmaradt az emberekben: egy rettenetes rémség, a háború rémsége.

Most viszont itt a baj, és nem úgy, mint tizenhatban, amikor mégiscsak volt még rend, karhatalom, és voltak önfeláldozó emberek, nem, ma már mindez nincs.

Nekem kell valamit tenni!

Kidoboltatta a faluban, hogy mindenki adja le a fegyvereket a jegyzőségen.

Össze is gyűlt egy tucat fegyver és muníció is hozzá, mert abban az időben a pókaiak tisztelték a törvényeket, még akkor is, ha azokat a jegyzőség adta közhírré.

Ez egyrészt jó is volt, meg nem is, mert az igaz, hogy a faluban nem volt fegyver az embereknél, de gondot okozott az őrzésük, mert az Oroszországból hazatért foglyok bármikor erőszakkal felfegyverkezhettek.

Hírek jártak, hogy a románok bevonultak Vásárhelyre, Kolozsvárra, ahol mint megszállók viselkedtek.

Az emberek meghunyászkodtak, mint a madarak a fészekben és mindenki ment a maga dolga után, megpróbálták ezt a telet valahogy átvészelni, mert élelem még falun is szűkösen volt. Ráadásul a spanyolnátha is szedte áldozatait, jobban, mint a borzalmas háború.

Eddig respektálták a csedőröket, de most már féltek az új uraktól, kiket ugyan csak bocskorosaknak neveztek egymás közt, de kifele tartózkodtak a megjegyzésektől.

A többség szentül hitte, hogy ez így nem mehet tovább, a románok csak rövid ideig maradnak, maradhatnak, és utána ismét rend lesz Erdélyországban.

Tudtak egy Székely Hadosztályról is, amelyik máris megalakult, és majd azok visszaszorítják a románokat a Kárpátokon túlra. Már volt ez így, már megértünk egy román betörést, s ahogy annak is vége lett, ennek is vége lesz! Két hónap múlva nem lesz egy román katona sem Erdélyben, és az antant sem engedheti meg ezt a csúfságot...

Olyan az emberi természet, hogyha már a valóság ilyen kegyetlen, szívesen elmenekül egy másik világba, egy álomvilágba...

Egy napon megjelent a Jegyzőségen a Tekintetes úrnál egy körtefáji Hajdu nevezetű honvédőrmester. Mondta, hogy ő most megy a Székely Hadosztályhoz, vele van három pókai fiú is: a Szöllősi Laci, a Kelemen Péter, meg a Zudor, és kéri a fegyvereket, mert ott nagy szükség van azokra.

Nem sokat gondolkozott a Tekintetes úr, adta, hogy máris vigyék, egyfelől megszabadul a fölösleges kolonctól és másfelől meg hátha jó szolgálatot tesznek ott azok a fegyverek.

Nem gondolt ő akkor semmi rosszra, nem gondolt ő arra, hogy talán nem is olyan becsületes ez az őrmester, mint ahogy kinéz, hátha nem is akar az odamenni a Rongyosokhoz, és provokáció az egész. A Monarchia emberének nem jutott akkor ilyesmi eszébe. Akkor még az egyenességet nem törölték ki agyukból.

Behívta az őrmestert az irodába, lelkire kötötte, hogy egyenesen a Rongyosokhoz menjen, sehol ne táborozzanak, ne igyanak, és igyekezzenek mielőbb leadni a fegyvereket a parancsnokságon.

Nem messze jutottak.

Uzdiszentszéken elővigyázatlanul bementek a faluba, elfogták őket a románok, a gazdatisztnek, a Monarchia hadseregéből hazatért katonatiszt fia vezetésével, és átadták őket a megszálló román hadseregnek.

Megvolt a baj.

Alig telt bele 24 óra, már vitték is a Tekintetes urat, erős zsandár őrizettel. Ezeknek már nem volt kakastollas kalapjuk, de annál simulékonyabb modoruk, és célratörő módszerük.

Ki tudhatta azokban az első hetekben, hónapokban, hogy ezek az akciók szerete Erdélyországban arra irányultak, hogy levágják a fejeket, kikapcsolják azokat az embereket, akik vezethetnek, megriasszák a népet, vezetők nélkül maradjon, megtörjék a gerincét. Ki gondolta volna akkor, hogy az a becsületes kinézésű honvédőrmester esetleg éppen a Siguranța embere lenne, ilyesmit csak elképzelni is lehetetlenség volt, az agytekervények nem fogadták be ezt a lehetőséget.

Az ügy a iași-i katonai körzethez tartozott, ezért a foglyokat, mert amint később kiderült, nem egyedül volt, akik a Katonai Törvényszék elé kerültek, nagy hirtelenjében el is szállították Iași-ba. Biztos, ami biztos, akkor még erre is gondoltak a parancsnokságon.

A börtön egy domb tetején volt. Oda kellett a foglyoknak futólépésben felszaladni. Hajtották őket az örök. De minek olyan sürgős a mi megérkezésünk? Minek a nagy sietség? Végkimerülésig rohanni télvíz idején, hegyre fel. Még szerencse, hogy nem volt nagyobb csomagja, a holmikat, a ruházatot, nagykabátot még Vásárhelyről haza kellett küldeni.

Miért kell így rohanni, mi lehet vajon a sietség igazi oka?

Csak rohantak, lihegtek fel a hegyre, gyorsan, gyorsan. Repede, repede, hai mă...

A több napi meghurcolástól holtfáradtan, átizzadva érkeztek meg a iași-i Csillagbörtönbe. Öltözetük bizony igen szegényes volt. Úgy, ahogy voltak kiizzadva, lezavarták őket a katakombákba, a hideg, nedves pincékbe. De hiszen ez tiszta tüdőgyulladás, innen csak betegen lehet kikerülni, vagy holtan!

Ekkor értette meg a Tekintetes úr, hogy mire megy ki itt a játék. Ekkor ébredt a rettenetes valóságra. Itt arról van szó, hogy ezeket az embereket, a hasonszőrű, -bőrű embereket meg kell semmisíteni, mégpedig a legegyszerűbb és legkevésbé feltűnő módszerekkel: a természetes halállal. Ugyan biza ki fog majd azután kutatni, hogy egy magyar úr miért kapott tüdőgyulladást vagy mellhártyagyulladás, szívszélhűdést, vagy akár hólyaghurutot a iași-i börtönben, hiszen letartóztatásuk teljesen legális volt, fegyveres ellenszegülés a hatalomnak.

Most tudatosodott benne, hogy innen, ebből a börtönből élve már nem kerül ki, hacsak egy csoda nem történik. Az a büntetés, amit rá fognak mérni, az vagy halálos ítélet lesz, vagy életfogytiglani nehéz börtön. Azt pedig ilyen körülmények között nem lehet kibírni.

Vagy talán mégiscsak megúszom 10–15 évvel! – lobbant fel benne a remény, de... milyen élet lesz az, amit akkor kell öreg fejjel újrakezdeni. A remény és a csüggedés egymást váltogatták.

A reményt nem szabad feladni, az életért való harcot nem szabad feladni, tért magához, diktálta a józan esze, az erdők, mezők szerelmese, bolondja, nem vesztí el a fejét, történjék bármi is!

Vadabbnál vadabb gondolatok cikáztak az agyában, de az életösztön azt diktálta, hogy tegyenek meg mindent, ami az egészségük megtartására szolgál. Egymásnak hátat fordítva, karjaikat összefonva próbálták testiük lehűlését ellensúlyozni.

És reménykedtek, ismét reménykedtek. Hogy mibe, azt nem lehetett meghatározni, a reménynek nem volt kontúrja. Nem volt igazi alapja, csak egyszerűen remény volt. A remény és a hit nem is kér külön magyarázatot. Egyesek imádkoztak, igen buzgón imádkoztak!

Neki nem jött ima a szájára, az ő temploma a természet volt és maradt, az erdők, mezők, a kert, a Kukucsikert, amiért annyit dolgozott.

Aztán megnyugodott, mintha ez a mostani helyzet a világ legtermészetesebb dolga lenne. Elrendezte gondolatait, megfogalmazott egy búcsúlevelet, hogy majd, ha lehet, megírja a családnak.

Átgondolta, hogy kinek mi lesz a feladata, amíg ő nincs otthon. Nagyon szomorúan konstataálta, hogy nincs kinek hagyakoznia. A leányok még kicsik, Sanyi az nem való gazdának, az egy Mihók ember, és Mariska, ő sem való vezetésre.

A rokonok? De hiszen azoknak is megvan a maguk gondja-baja, talán Irma testvére és férje, Aurel segíthetne.

Istenem, kibem bízhatnék meg, ki az, aki továbbvezeti a gazdaságot?

Mikor Apám 93-ban meghalt, én sem rendelkeztem olyan nagy tapasztalattal, akkor jöttem vissza Udvarhelyről, még az érettségim sem volt meg, és nyakamba szakadt minden, egyedül voltam otthon, mert Benci nem hagyta ott a jogászi pályát.

De ez most más. Miért lenne más? Sanyi fogjon csak neki a munkának, hagyja a fehérnépeket!

A napok teltek, lassan teltek, de teltek, a prinsonerek beletörődtek sorsukba, protestálni, reklamálni értelmetlen lett volna...

A család igen hamar észbe kapott. Tudták, hogy itt már csak az igen gyors cselekvés segít. Intézkedni, amíg nem késő! Mindnyájan elindultak, tanácsot kérni, összeköttetést szerezni.

Akkor tudatosodott bennük, amit el sem akartak hinni (hiszen ilyen nincs, nem lehet), hogy Romániában, márpedig ha tetszik, ha nem, most már ott élünk, „ajándékkal” sok mindent el lehet intézni!

Irma testvére és férje Aurel, aki akkor Marosvásárhely alpolgármestere volt, minden összeköttetésüket felhasználták, hogy kiszabadítsák Ferit a börtönből.

Akkor még voltak a Monarchiában felnőtt román urak, akik segíteni akartak és tudtak. Egyesek titokban jó tanáccsal, mások meg nyíltan.

A mojosi pap igen jóindulatúnak bizonyult, és vállalta, hogy egy társával együtt elutazik Iași-ba, és mindent megtesz annak érdekében, hogy kiszabadítsa a domnut.

A család nagylelkűen támogatta az akciót, odalettek Irma ékszerei, a pénzkészletei is megcsappantak, így a popa, megfelelően „felszerelve”, elutazhatott Iași-ba. Ő értett a iași-iek nyelvén, még a dl. comandant is fogadta.

Aztán megtörtént a csoda. A csoda, amit remélt a Tekintetes úr, de úgy igazában nem hitt benne.

Hívták a „prinsioner Tolvalt” a parancsnok elé, aki magát persze egy alantat tiszttel képviseltette.

A tisztecske egyáltalán nem udvarias hangon megmagyarázta, szájába rágta a domnu prinsionernak – micsoda változás, eddig csak „Mă” (Te) volt –, hogy itt Iași-ban nagyon rendesen bántak vele, a prinsionerral, „nu așa, Mă”, amire „Da, vă rog”-ot (igenist) kellett válaszolni, aztán megígértette, hogy ami itt történt, ami itt a börtön falai között történt, arról soha senkinek nem fog beszélni, „Da, vă rog”, és hogy többé soha, amíg életben vagy – „életben hagyunk”, húzta alá jelentőségteljesen a tiszt – kezet nem emelsz a román nemzetre, „Pe Neamul nostru Románesc!, ai înțeleș?” Megértetted?

Csakhogy itten nem volt elég a Da, vă rog, itten a Bibliára tett kézzel kellett esküdni, és amikor egy kicsit várakozott a válasszal, amíg megpróbálta gondolatait rendezni, átgondolni az eskü jelentőségét, a háta mögött álló őrk puskatussal támasztotta alá a tiszt parancsát.

Ismét átvillant agyán a gondolat, ami azóta, hogy fel kellett szaladni a Csilagbörtönbe felvezető úton, követi, hogy ezek megsemmisíteni akarnak minket, vagy legalábbis örökre elhallgattatni, önkéntes hallgatásra kötelezni. Erre megy ki a játék!

Még nem tudta miért szabadul ki, miért eresztik szélnek, még nem tudott a család önfeláldozó gyors akciójáról, de érezte, hogy a csoda mellett, ami a szabadulását jelenti, valami nehéz teher nyugszik rajta, hogy ezután meg van békjözva a lelke!

Megértette a helyzetet, és sürgősen határoznia kellett, hogy elfogadja-e ezt a megalázó feltételt, vagy örökre leszámol magával és az életével, mert tudta, hogyha most nemet mond, az a végzetét jelenti, még mielőtt kimondaná a Haditörvénytörvényszék a szentenciát.

„Jur” (esküszöm) mondta, és ebben a pillanatban összetört a régi Tekintetes úr, a magabiztos férfi és egy más ember hagyta el a iași-i börtönt, nem az, aki oda átizzadva holtfáradtan, de töretlen lélekkel bement.

Elbocsátólevelet is kapott, amire ugyan estig kellett várnia, de anélkül nem mert elindulni, nem mert hazamenni, haza a falujába, az otthonába, az erdeibe.

Az elbocsátólevelet az őrmester olvasta fel, elhadarta, a kezébe adta és ő már ment is, vitte, repítette haza a vágy, a szabadság utáni vágy, az otthoni levegő utáni vágy.

A nagy ív papírt meg sem nézte, csak szépen összefogta, zsebébe süllyesztette, és rohant el, el innen a megaláztatása helyétől, el, el, csak már jusson haza.

Pedig érdemes lett volna elolvasni azt az elbocsátólevelet, mert abban szó szerint az állt, hogy ő 12 fegyvert a felkelőknek adott, de nem roszindulatból tette, és hogy ezért az eljárás ellene megszűnik („pentru acest fapt nu se mai urmărește”).

Mint az utolsó csavargó, vagy vadorzó, úgy lopakodott haza.

Nem akart senkivel sem találkozni, és azt sem tudta, mi lett a családdal. Ott-hon vannak-e, vagy...

Sárpatákat érintenie kellett, a Maros-híd miatt, de nem ment végig a főúton, hanem letért az első elágazásnál a Keresztúri-erdő felé, és így ismerőssel nem találkozott. Nagy kő esett le szívéről, mikor maga mögött hagyta a faluszéli utolsó cigányputrit. Innen már mezei utakon, erdőn keresztül igyekezett haza.

A Csonka alatt folytatta útját. Itt aztán igazán nem akart senkivel sem találkozni.

Lassan esteledett, és ez kapóra jött, napvilág nem akart a falun keresztülmenni, nem akart senkivel beszélni, nem akart kényes kérdéseket hallani. Lábai viték, automatikusan lépkedett, itt már ismert minden bokrot, minden ösvényt.

A Kicsicsonkán találta magát, a családi síroknál. Innen jól látszott az udvar, látszottak az istállók, az udvarház, és az emberek, amint az udvarban szorgoskodtak. Éppen itatás volt, és ide felhallszódtak az esti falu zajai, hangjai.

Az erdő felőli utolsó sírkő, a legnagyobb ebben a kicsi családi temetőben, az Apja sírköve. Takarást keresve húzódott meg a kő mögött, és figyelte a falut. Jó volna megtudni, mi történt az alatt a néhány hét alatt, amíg távol volt. De semmi gyanúsat nem észlelt. Mintha csak a tegnap ment volna el, vitték volna el, pedig jaj, de rég volt, neki nagyon rég. Egy örökkévalóság!

Talán nem is akart ide jönni, de valahogy úgy adódott, egyszer csak a sírkő mellett állt. Innen a dombról jobban látta a gazdaságot, az ott folyó életet.

Ott lent mintha semmi sem változott volna, az élet ment tovább, nélküle is ment tovább. A béresek épp úgy hajtották az állatokat le a kútra, épp úgy térítették őket, mint ezelőtt néhány hónappal, egy évvel, vagy akár tíz évvel azelőtt.

Hirtelen rápillantott a sírkőre. Nézte az évszámot: 1893. május. Istenem, csak most volt. Apám hirtelen meghalt és itt hagyott engem a gazdaság gondjaival. Ki gondolta volna akkor, hogy az ember, hogy én, mint egy utolsó földönfutó betyár a saját házamba éjszakának idején kell visszalopóznom.

Nem, én ezt nem akarom. Én nem az az ember vagyok, aki feladja a házát, hazáját. Hazáját? Azt én nem adtam fel, a Haza hagyott el engem, nem én a Házamat.

De a házamat nem akarom elveszteni, történjék bármi is. Nem, még ha nagy árat is kell érte fizessenek. Vagy már megfizettem? Nem, azt hiszem még nem fizettem meg mindent, még lesz ennek a dolognak folytatása. Gondolatai vadul kergegőztek. Mit lehet tenni, hol itt a kiút? Ismét vissza Iași-ba?

Nem! Nem! Oda én nem megyek, oda engem nem visznek. És aztán szétnézett a családi sírkertben, ezen a kis hegytetőn, és nyugodtan, félig fennhangon mondta: van itt hely elég.

De oda többet nem megyek, nem visznek. Nem engedem, nem, még ha a legvégsőbb lépésre kell elszánnom magam. Akkor sem megyek.

Az est lassan beborította a pókai völgyet, a faluban bátortalanul felvillantak az első halvány fények. Otthon is lámpát gyújtott valaki, ide fel látszott az a halvány fellobbanó láng.

És aztán csoda történt. Megszólalt egy feketerigó! Eddig nem is hallotta, vagy nem is fütyült, de most ott fent, a nagycserefa felső ágán ült, ott fütyült a rigó.

Feketerigó, ez a madár az ő madara, a hangja békét jelent, nekiünk embereknek békét jelent, pedig hogy egymás között a rigók országában ez az ének azt jelenti, hogy itt én vagyok az úr, itt másnak nincs mit keresni.

A rigó meg fent a fa tetején, mint minden nap, minden este, ma is elénekelte szerelmi dalát.

Most már igazából otthon volt! Érezte az otthoni levegőt, az erdő fanyar szagát, a falu esti hangzavarát és ez a madár, ez a fekete trubadúr megdobogtatta a szívét.

Nem is izgatta semmi, eltörpültek a múlt hetek gondjai, aggodalmai, pillanatnyilag csak a rigó dala volt a fontos. Hallgatta, áhítattal hallgatta. Valahol beljebb az erdőben egy másik énekes is megszólalt, vagy talán eddig is énekelt, és csak most vette volna észre?

A rigófütyty, a csendesen leereszkedő kora tavaszi este, ez a fanyar avarillat, ez a hazát jelentette, az otthont. A biztos kikötőt. És ezt hagyjam itt, üljek be egy dohos hideg katakombába? Nem, semmi szín alatt sem.

De itt – és ránézett a családi sírhantokra –, itt sem akarok még „megnyugodni”!

Az esti szürkületben egy nyúl baktatott ki a Kicsicsonka erdejéből. Megállott az erdőszélen, lapát füleivel belekanalazott a szürkület neszeibe, és mivel semmi gyanúsat nem hallott, tovább baktatott. Látni, nem látott semmit, pedig a szélső sírkő mellett ott állott egy magába roskadt, megtört ember. Köztudomású, hogy a nyúlnak rosszak a szemei. Ő a füleiben bízik. Nem csoda, hogy nem vette észre azt az embert.

A Tekintetes úrban felébredt a természetimádó, és a vadász is. Szíve megdobbant a látványra, és mintha a múlt hetek nem is lettek volna, csendesen megindult hazafele, le a Bongort meredek oldalán, az ismerős faluba, az ő otthonába.

Az a buta nyúl csak most vette észre, hogy mögötte mozgás van. Megugrott, fehér ülepét mutatva, furcsán ugrálva elszaladt.

Menj Isten hírével, legalább te szabad vagy – mondta inkább csak magának.

Az otthon elfelejtette a Tekintetes úrral Iași-t. Végre otthon volt, az ő kertjében, az ő mezein, és az erdőkben. Elfelejtette? Nem, azt ő soha sem fogja elfelejteni, és éppen ezért menekült.

Menekült a madarászatba, amit ornitológiának mondanak a művelt nyelvek, menekült a vadászatba, mert a vadászfegyvere megmaradt, menekült a kertbe, ahol nyugalmat talált és nyugtalan énjét kiélhette. Madárvárat építtetett, Sziesztát csinált, és Fűzfánfityegőt, árnyas Sétányt a patak partján végig, és a temető mellett, az öreg cserefák alatt. Menekült a börtöntől, menekült a sötét, dohos falak szorításától, ki a szabadba, ki a kertbe, de legszívesebben fel a Kopár-

ra, ahol nem zavarja tekintetét semmi, ahonnan messze el lehet látni, levegő van. Elege volt egész életére a bezártságból.

A birtokkal nem sokat törődött. Elrendezi azt Sárkány Sándor, a béresbíró. Nem voltak ambíciói a gazdálkodásban. Jók voltak a mangalica disznók, szerette őket, nem akart más fajra áttérni, pedig már a környéken egyre többen tartottak yorkshire-i disznót, meg edelschweint.

Mondták is barátai, hogy Feri azért tart mangalicákat, mert azokkal gyakoroltatja a disznóskutyáit. Voltak is híres jó vadászkutyái, és nemhiába voltak, a vadászatban, mint mindenben, igen alapos ember hírében állott.

Ősszel, télen, a vadászszезonban majd minden nap, de még nyáron is hetente legalább egyszer megjelent Vaszi, a vadőr, és ha olyan megfigyelései voltak, fesszes „vigyázz” állásban jelentett: „Tekintets úr, hetvenhét nyamat láttam.”

Ez már tiszta beszéd volt. A hetvenhét az a sokat jelentette, merthogy Vaszi nem tudott írást, és a „nyam” az csak disznónyom lehet, mert más nyomnak nincs ilyen nagy jelentősége.

Aztán nemsokára meg is volt a haditerv. Vaszi elindult gyalog – mert így gyorsabban haladt –, hogy megkerülje a fekvést. A „Tekintetes úr” vadászszekerébe befogták az öszvéreket, kiszekerezett rendszerint a Kerekerdőhöz, itt elállta a disznók útját. A kutyák meg, ha rátaláltak a kondára, forgatták a sűrűben a disznókat, támadták, harcoltak velük, amíg csak el nem indultak.

Ilyenkor megtörtént, hogy szétfuttottak, főleg a malacok, addig, amíg az öreg koca nem mordult rájuk, nem „fűt” egy két alaposat, rendbe nem szedte a „bandát” és fel nem sorakoztatta maga után. És akkor – mint a „vonat” a mozdony után – úgy rohantak a legközelebbi sűrű felé. Öröm volt nézni, amint átváltanak egyik erdőből a másikba. Ha egy öreg kan volt a hajtásban, az csak lassan ment a kutyák előtt, azok meg „hozták”.

A vadászat eredménye már nem is volt olyan fontos, pedig hogy a Tekintetes úr nem tartozott a kocavadászok közé, sőt! Neki azonban a szabadság kellett, az erdő és mező friss, szabad levegője. Életében talán soha sem ment társasvadászatra.

Nem, az nem az ő világa volt. Ő az úr volt, aki Vaszinak és még egy-két segédnek parancsolt, de nem úgy, mint alárendeltnek, hanem úgy, mintha gyermekének parancsolt volna. Nem is szóllította másképpen az embereit, csak mint „Fiam”. És mégis az a bizonyos három lépés távolság megvolt köztük.

Nem, nem zavarta egyiket sem, sőt szerették az ő urukat, büszkék voltak rá, dicselkedtek a Tekintetes úrral, viselt dolgaival.

Politizálni, csak magába fordulva politizált. És mégis utolérte a „politika”.

Nagyot fordult a világ kereke, negyvenben visszacsatolták Magyarországhoz Észak-Erdélyt, magyarok lettünk. Ő csendesen, nyugodtan szemlélte az eseményeket. Örvendett, de örömét nem kiáltotta világgá!

A magyarok bevonulását szeptember elején Vásárhelyt ünnepelte.

Nem szerette a nagyhangú dicsekvőket, inkább csendben behúzódott Dódánál, leányánál a belső szobába, és meghittten elbeszélgetett visszatért rokonával, Nyárády Domival. Valami ránehezedett a lelkére, valamit érzett, ha nem is tudta, hogy mi az, ami őt bántja, ami neki nem tetszik ebben az általános nagy örvendezésben!

Aztán elmúltak az ünnepek, mindenki ment a maga dolga után, de egy újabb háború rémsége a levegőben lógott.

Magyarország még nem lépett be a háborúba, még az „Édes Erdély itt vagyunk” hangulatát nem fojtotta reszketésbe az újabb háború. Még vendégségbe jártak uraink, anélkül, hogy valami is elrontotta volna a társaság hangulatát.

Egy alkalommal Rozsnyai Gyurka és a főszolgabíró, és a rokonság meg a sógor-ság meglátogatta Feri bátyát.

A hangulat igen emelkedett volt. Régóta nem találkoztak egymással. Gyurka, aki komoly jogász hírében állott, megkérdezte, hogy kik érdemelnének meg vitézséget itt Pókában.

A Tekintetes úr összehúzta szemöldökét és gondterhelten, szinte szomorúan mondta, hogy bizony kevesen vannak, akik tettek valamit a magyarságért, akik tényleg vitézek voltak! Említette Vaszit, aki az első világháborúnak minden hadszínterén harcolt, megvoltak azok a kitiüntetései, amelyek a vitézi címre érdemesíthették, de akkor már az Örök Vadászmezőkön üldözte azt a Nagy Vadkant, amit itt, ezen a lényegesen kisebb vadászterületen nem sikerült elejtenie... 1940 tavaszán vitte el a tüdőgyulladás.

Ercse András is jogosult vitézi címre, neki is megvannak a kitiüntetései, de mások nem voltak, akiket javasolhatott.

Erre Gyurka kedveskedően:

– De Feri bátyám, hát te is megérdemled, magadról megfeledkeztél?

– Nem, fiam, nem. Én nem érdemlem meg – mondta összeráncolt homlokkal –, de mi itt mind – és szélesen körülmutatott maga körül – mi itt mind...

Gyurka nem várta meg, hogy befejezze:

– Igaz! Igaz! – mondta ujjongva.

– Mi itt mind – folytatta sötéten a Tekintetes úr –, mi itt mind megérdemlünk – és egy kis szünet után – huszonötöt a fenekünkre, huszonötöt a fenekünkre, nem kitiüntetés.

Huszonötöt a fenekünkre, morfondírozott magában tovább.

REGATUL ROMÂNIEI

La Jan. , la

COMANDAMENTUL

Corpului Armata

Copie

ORDONANȚĂ DE NEURMĂRIRE

No. _____

COMANDANTUL *Corpului Armata*

CĂTRE

COMISARUL REGAL

Noi, Comandatul *Corpului Armata*

Văzând procedura instruită în contra *undevidului*

Tolnaly Ferencz

Văzând raportul și părerea raportorului, precum și concluziunile comisariatului regat de pe lângă Curtea Mărtiață, cari tind la neurmărire a lui *Tolnaly Ferencz*

Având în vedere ca numitul a dat *12* oare șira de ține credente ca numitul nu are drept de ale care o răsărită văzând în uniformă de plătuciu și cu semnele distincției gradului de căpitan, care nu au avut autorizație de la garda națională în afara de această numitul este foarte mult apreciat de populație și considerat ca un bun prieten al românilor timp de 12 ani

Având în vedere art. 103 din codul de justiție militară ;

Declarăm că, în starea în care s'a comis faptele, nu este caz de a se ordona trimiterea în judecată, și ordonăm ca *Sus*

numitul să fie pus în libertate, dacă nu este

arestat pentru alte cauze.

Făcut la Cuartierul General al *Corpului Armata*

COMANDANTUL *Corpului Armata*

GENERAL de divizie SS Petala

79-II-918 și nu
Agentia Popii fiind confirmat

originalul se certifica de

Tolnaly Ferencz

ȘEF DE STAT-MAJOR,

Lt.-Colonel, SS *Heenen*

ROMÁN KIRÁLYSÁG
HADTEST PARANCSNOKSÁGA IAȘI

PARANCS AZ ELJÁRÁS FELFÜGGESZTÉSÉRE

A 4-ES SZÁMÚ HADTEST PARANCSNOKA
A KIRÁLYI KOMISZÁRNAK

Mi a 4-es számú hadtest parancsnoka,
Figyelembe véve Tolvaly Ferentz egyénre vonatkozóan az eljárási szabályokat

A jelentést és a feljelentő véleményét, valamint a Hadbíróság mellett kinevezett komisár következtetéseit, amelyek a Tolvaly Ferentz elleni nyomozás megszüntetésére utalnak

Figyelembe véve azt a tényt, hogy a megnevezett egyén 12 fegyvert jóhiszeműen adott át azoknak, akik jogosan kérték, s ezek őrmesteri egyenruhában voltak, megfelelő fegyverrel és rangfokozattal, és csak tévedésből nem kérte az engedélyt a Nemzeti Gárdától. Ezenkívül a megnevezett személy nagybecsült a román lakosság részéről és 21 éve jó barátja a románoknak.

Betartva a katonai törvénykönyv 108-as cikkelyét,

Kinyilvánítjuk, hogy a tett elkövetésének állapota nem olyan cselekmény, amelyért bíróság elé kell állítani a fent megnevezettet és elrendelem szabadlábra helyeztetését, ha nincs letartóztatva más cselekményekért is.

Kiállítva a 4-es Hadtest Nagyvezérkara által.

A 4-es HADTEST PARANCSNOKA
S.k. Petala
tábornok
Vezérkari főnök
S.k. Ghenciu
alezredes

Hitelesítve: 1919. II. 19-én

A különböző hadszínterek Pókától is megkövetelték az áldozatokat. Mint a marosvásárhelyi 22-es honvéd gyalogezred katonái hősi halált haltak:

Csegedi Sándor őrvezető, 30 évesen	1916. V. 26-án
Moldován János honvéd, 22 évesen, Galíciában	1915. I. 11-én
Szász János népfelkelő, 21 évesen	1915. IV. 3-án
Sztán János honvéd, 29 évesen, az olasz fronton	1917. X. 26-án

Mint a marosvásárhelyi 62-es császári és királyi közös gyalogezred katonái estek el:

Csegedi János 27 évesen, Galíciában	1915. V. 7-én
Gábor András 22 évesen, a Przemysl körüli csatában	1916. IX. 11-én
Szabó Sándor 21 évesen, Galíciában	
Szabó Ferenc 23 évesen, a harctéren szerzett sebesülésben	
Sztán Mihály 24 évesen, Galíciában	1916. IX. 26-án

Mint a marosvásárhelyi 51-es császári és királyi közös gyalogezred katonája a harctéren szerzett betegségében hunyt el:

Nyomáti Péter 20 évesen 1915. VI. 21-én

Póka további hősi halottai: – Bőjtthe János, Bőjtthe József, Csegedi Imre I., Csegedi József I., Gedő Albert, Gödri János, Kardos János, Kerekes István, Szabó András és Varga Sándor. Csegedi Imre I. és Csegedi József I. 1918 őszén, az utolsó piavei átkelési kísérlet alkalmával estek el. Varga Sándor 31 éves korában, mint a császári és királyi 6-os tábori tarackezred tüzére halt meg Bécsben, a harctéren 1917-ben szerzett sebesülése következtében. Mostohaapja, Pintyi József haza hozatta földi maradványait, és katonai pompával temettette el. Düledező kősíremléke ma is áll a temetőben.

Két pókai hadirokkant áldozatról tudunk: Kardos János L. és idős Kelemen Sándor személyében.

A háborút követő békeszerződés értelmében hatalomváltás történt Erdély területén, így Pókának és vidékének életében is. Ezután a katonaköteles férfiak a román hadseregbe vonultak be katonai szolgálatra. A második világháborút megelőző években egyre gyakoribbá vált a tartalékos katonaviselt férfiak átképzésre (concentrare) való behívása.

Idővel szükségessé vált a település lakosságának többségét alkotó magyarok számára a nemzeti önazonosságuk megőrzéséért folytatott küzdelem, különösen a magyar anyanyelvüknek az oktatásban való érvényesülése terén.

6. Földreform az I. világháború után

Románia számára az első világháború győzedelmesen fejeződött be. Az 1918. december 1-én kelt gyulafehérvári határozatok III. fejezetének 5. paragrafusa gyökeres földreformot helyezett kilátásba azzal a céllal, hogy csökkentsék a nagybirtokok túlsúlyát és lehetőséget adjanak a földműves lakosságnak olyan magángazdaságok kialakítására, melyeket családjával megművelve, saját maga szükségleteinek megtermelőjévé váljon.

Az 1923-ban törvényerőre lépett földreform előtti Erdélyben a korabeli kimutatások szerint a kisbirtok aránya volt túlsúlyban. A mezőgazdasági művelés alatt álló 3 320 873 hektárnyi területből 69,9% volt kisbirtok, 11,6% közép- és 18,5% nagybirtok. A nagybirtokoknak 32,5%-a volt magánkézben, a többi állami, községi, egyházi, iskolai közbirtokossági birtok volt, és mint ilyen, nagy részben közösségi célt szolgált. [65., 28. 1.]

Maros-Torda megyében a század elején az összes földterület 66,29%-a szabad forgalmú magánbirtok volt, 19,27%-a közbirtokossági és községi, 10,96%-a állami, 3,48%-a pedig egyházi tulajdonban. [88.] A magántulajdonú földbirtok területéből 100 holdon aluli megoszlásban 51,04% volt, míg 100 holdon felüli megoszlásban 48,96%. Az utóbbi nagybirtok túlnyomórészt (Maros-Torda megye) erdő- és legelőterületekből állt. [94., 193. 1.]

Nemzetiségi szempontból vizsgálva a földreformot, ismeretes, hogy míg Erdélyben a székely és szász vidékeken a sajátos ősi birtokviszonyok voltak az uralkodóak, addig a legtöbb vármegye területén a nagy- és középirtokok java része magyar, a kisbirtokok java része pedig román tulajdonosok kezében összpontosult. Ennek az a történelmi magyarázata, hogy Erdélyben a századok folyamán megjelenő románságnak csak kis része emelkedett

nemesi rangra és szerzett magának nagyobb birtokot, legnagyobb részük a magyar nemesi birtokra állott be jobbágnak, és mint ilyenek, az 1848–49-es forradalom utáni jobbágyfelszabadítással önálló kisbirtokossá emelkedtek. Van kimutatás arról, hogy századunk elején (1903 és 1912 között) a román kisbirtokosok 125 663 holdat, a szászok pedig 31 810 holdat vásároltak a magyar közép- és nagybirtokosoktól. [65., 28. l.] Ennek eredményeként az első világháború előtt Erdély mezőgazdasági művelés alatt álló területének 46,32%-a a román kiscgazdák tulajdonát képezte. Erdélyi viszonylatban tehát a földbirtokreform főleg a magyar nagy- és középbirtokosok, valamint a magyar közintézmények ellen irányult. Az Okiráltságban sokkal enyhébb volt a kisajátítási törvény.

A földbirtokreformot az 1921. július 23-i Garoflid-féle törvény alapján hajtották végre. Abban az időben a törvények megalkotásánál az erdélyi magyarság formálisan sem működhetett közre, mivel akkor még nem volt magyar képviselő a román országgyűlésben. A Magyar Szövetség kiáltványban foglalt állást a földreform ellen, megállapítva, hogy a törvényt a parlament kétmillió magyar meghallgatása nélkül, a németiség tiltakozása ellenére szavazta meg, s ezért a Magyar Szövetség az utókor előtt ünnepélyes óvást emelt. A tiltakozásnak nem lett semmi eredménye.

A földreform súlyosan érintette a kisebbségi sorsba került erdélyi nemzetiségeket, és az általuk fenntartott intézményrendszert. A legsúlyosabb kárt az egyházi, iskolai és alapítványi birtokok szenvedték el, mivel ezeknek a kisajátítása létalapjukban támadta meg az illető intézményeket. A magyar nyelvű egyházközségektől többnyire csak elvettek és ritka esetben adtak nekik kisajátított ingatlant. A földreformtörvény alkalmazása előtt a romániai magyar egyházaknak 371 614 kataszteri hold földbirtoka volt, amiből 314 199 holdat sajátítottak ki, az egész birtokállomány 84,54%-át. [65., 28. l.]

Az egyházi intézmények, közbirtokosságok és telepések mellett ez a földreform a tönk szélére juttatott igen sok magyar birtokost is. Egy kimutatás szerint az erdélyi földhöz juttattak száma 280 679-et tett ki, akik közül 212 803 román, 45 628 magyar, 19 534 német és 6134 más nemzetiségű volt. [65., 28. l.]

Pókai viszonylatban a megyei földosztóbizottság (Comisiunea județeană pentru reforma agrară Mureș-Turda) 752/1912. számú döntése alapján alkalmazták a földreformot, amelyet 1923. június 30-án hirdettek ki.

A földreformtörvény végrehajtása érdekében a községben földosztó bizottságot választottak. A bizottságban az államot Fodor Ákos körjegyző képviselte, míg az igénylők érdekeit Gede Péter és Kardos József pókai lakosok. Fodor Ákos jegyző olyanképpen képviselte az állam és a lakosok érdekeit, hogy a törvény alkalmazása után, bírósági döntés alapján hat hónapi fogházbüntetést kellett letöltenie. [100.]

A környékbeli és helybeli, kisajátítás alá eső földbirtokosok a következő földterületek leadásával voltak kénytelenek hozzájárulni a földreformhoz: gróf Teleki József Sárpatokról 604 holddal, gróf Teleki Károly Sáromberkéről 116, özvegy Bornemissza Andrásné 611, Jakab Rudolf Pókából 295, és ugyancsak Pókából Tolvaly Ferenc 33 holddal. [52.] Ezenkívül Nagy Kálmán, illetve dr. Köntzey Gerőné (Nagy Ilma) földbirtoka került a földreformtörvény által kisajátítás alá. Szántóföldek, legelők, kaszálók és erdők voltak a kisajátítás tárgyai.

A földreform alkalmazása folytán a faluból négyen (Gábor Mihály, Bán Sándor, özv. Kelemen Imréné és Ötvös József) kaptak fél hold szántóföldet; 24-en (özv. Gödri Jánosné, özv. Bálint Bálintné, özv. Vér Józsefné, Kelemen Sándor, Cs. Nagy István, Tóth István, Gede Ferenc, Szabó Mihály, Bodor Miklós, Gödri József, Kelemen Péter, Izsák Mihály, Pál

Márton, Szántó Gábor, Ercse Ferenc, Cs. Nagy Lajos, Obreja Iuliu, Silimon Sándor, Szotyori József, Szántó Imre, Csegedi M. András, Moldovan [Mitra] János, Máthé Imre, Csegedi Miklós) pedig egy-egy holdat. Tizenhat lakos (özv. Kerekes Istvánné, özv. Stan Mihályné, Szilágyi Petru, Gedő András, Szilágyi Simion, Ercse Sándor, Dobai József, Kardos L. János, Kardos A. Ferenc, Tóth András, Gede Sándor, Szilágyi Alexandru, Ercse András, Szabó Károly, Kardos János Ferencé) egy és fél holdat; 28-an (Máthé János György, ifj. Bőjthe András, Stan Ioan, Ercse János, Székely János, Kovács Sándor György, Kelemen Mihály, Boldizsár András, Kovács Ferenc, Kardos József, Gede Ferenc Jánosé, Máthé Miklós, Kelemen Sándor, S. Török Ferenc, Gede Jánosné, Radu Vasile, Crişan Vasile, ifj. Kelemen Imre, Kelemen Lajos, ifj. Mihály Ferenc, Máthé Sándor, Kelemen Mihály Imréné, ifj. Sárkány András, Szöllösi László, Radu Teodor, Máthé Ferenc, Dobai András, Moldovan Vasile lui V.) két-két hold szántóföldet kaptak. Utóbbi csoportba főleg azok tartoztak, akik a világháborúban frontharcosként vettek részt. A kiosztott földek szántóföldek voltak, és mint ilyenek, a Pusztaalmás közelében elterülő Harangos, a Veres Mihály, a Gróf tagja és a Temető mögött nevű dűlőkben kerültek kimérésre. [52.]

Házhelyet 31-en kaptak. Hat család (özv. Bálint Bálintné, Czáp Sándor, Izsák János, Izsák József, Pál György, Szántó Gábor) 200 négyzetméternyi területet, két család (Kelemen Mihály, Pantea Dumitru) 225, illetve 300 négyzetmétert, 23-an (Bodor Miklós, Bucur Sándor, Crişan Vasile, Fejér Sándor, Gede János J., Kardos János, Kelemen Imre, Kelemen Ferenc, Kelemen Péter Jánosé, Kovács András, Máthé Ferenc, Máthé Miklós, Moldovan Vasile, Radu Teodor, Radu Vasile, Sárkány András, Szabó Károly, Szabó Mihály, Boeriu Izidor, Ercse János, Máthé András, Községháza, Darvas István) pedig 400 négyzetméteres területű házhelyet. Az utóbbi csoportba tartozó házhelyek nagy része a falu délkeleti részén, egy domb feletti sima felületű, szeles helyen terülnek el, amiért később az itt felépült házakkal kialakult utcát Szél Kálmán utcának nevezték el. A földreform alkalmazásának fiatal mérnöke ekkor Darvas István volt, aki tevékenysége fejében, mint láttuk, egy 400 négyzetméter (negyed hold) területű házhelyben részesült. Ezt a házhelyet Jakab Rudolf helybeli földbirtokos belsőségéből mérték ki, amelyet régebben Szász Péter-kertnek is neveztek. A kimért házhelyek részben Nagy Kálmán, illetve dr. Köntzey Gerőné (Nagy Ilma), Jakab Rudolf és Csegedi János tulajdonát képezték a földreform előtt. Akkoriban egy 400 négyzetméteres házhely kártérítési díja 3000 lej volt, a kimérés díja pedig 120 lei.

Kétségtelen, hogy a reform pillanatnyilag segített a magyar földnélkülieken és kiscgazdákon, de mivel földjük birtokában sokan nem rendelkeztek a földműveléshez szükséges eszközökkel és igavonóval, a bankok nem adtak kölcsönt a kisajátított földre, ezért hamarosan túladtak a kapott földterületen s a vevő rendszeren a község módosabb gazdája vagy újonnan kinevezett tisztviselője volt.

A földreform eredményeképpen a kisajátított magyar birtokok jelentős része nem a kiscgazdák kezébe került, hanem kikapcsolódott a nemzetgazdasági körforgásból, s olyan egyéni érdekek hatáskörébe került, amelyben többé nem tölthette be sem közigazdasági, sem nemzetgazdasági hivatását.

7. A II. világháború

1939. szeptember 1-én kitört a második világháború. Az első világháborút lezáró békeszerződések – melyek a győztes hatalmak diktálta kényszerű békekötések voltak – már ma-
gukban hordozták a későbbi bosszú csíráit. A tényleges háború azzal kezdődött, hogy a né-

met hadsereg egységei szeptember elsején hajnali 4 órakor hadüzenet nélkül átlépték a német–lengyel határt és megkezdték azt a pusztító, gyilkos háborút, amit második világháborúnak nevezünk.

Mint szövetségesek, szeptember 3-án Anglia és Franciaország is hadat üzentek Németországnak. Az óriási technikai fölényben támadó német hadsereg három hét alatt harcképtelenné tette a lengyel hadsereget s ennek következtében szeptember 28-án Varsó megadta magát. A lengyel hadsereg azonban a felbomló vezetés ellenére hősiiesen harcolt tovább.

Közben a Szovjetunió kormányának parancsára szeptember 17-e hajnalán a Vörös Hadsereg is átlépte a lengyel határt és megindult Lengyelország ellen. A lengyel kormány Romániába, a hadsereg megmaradt része Románián, más része Magyarországon át menekült Jugoszlávia és a nyugati szövetséges államok felé. A hadjárat eredményeként Lengyelországot Németország és a Szovjetunió felosztották egymás között. Ezzel megszűnt a nem sokkal azelőtt (1939 márciusában) létrejött lengyel–magyar határ és azt a magyar–szovjet határ váltotta fel.

Amint véget ért a Lengyelország elleni hadjárat, a német csapatok zömét nyugatra vezényelték, a német–francia határ közelébe, itt azonban 1940 márciusáig csak helyi jellegű csatározások folytak a német és angol–francia hadsereg egységei között. 1940. április 9-én a német hadsereg váratlanul megtámadta Dániát, majd Norvégiát is, és elfoglalta a fontosabb kikötővárosokat. 1940. május 9-én hajnalban a nyugati fronton is megkezdődött az igazi háború. A német hadsereg hadüzenet nélkül betört Belgiumba és Hollandiába, hogy ezeken az országokon keresztül is támadja a szövetséges angol–francia hadsereget. Hadfelszerelés és emberanyag szempontjából a szövetségesek csupán a repülőgépek száma tekintetében álltak gyengébben a németeknél, a gyorsaság és váratlan támadás azonban német sikereket hozott. A visszavonuló szövetséges csapatok Dunkerque-nél zsúfolódtak össze és innen rövid idő alatt 340 000 angol–francia katonát szállítottak Angliába. A németek nagy mennyiségű hadianyagot zsákmányoltak.

1940. június 10-én Olaszország is belépett a háborúba a németek oldalán. Közben a németek Párizs felé törtek előre. Június 12-én Pétain és Weygand tábornokok fegyverszünet kérését javasolták kormányuknak. 14-én a német csapatok bevonultak a nyílt városnak nyilvánított Párizsba és 17-én Pétain tábornok fegyverszünetet kért a németektől. Ennek aláírására június 22-én került sor, ugyanabban a vasúti kocsiban, a compiègne-i erdőben, amelyben a németek 1918-ban, akkor mint legyőzöttek írták alá a fegyverletételi okmányokat.

A nyugati fronton bekövetkezett német győzelem eredményeként úgy látszott, hogy az első világháborút lezáró versailles-i békerendszer hamarosan összeomlik. Ez talán már hamarabb elkezdődött, még 1938. szeptember 29-én a müncheni egyezmény megkötésével, melynek egyik záradéka értelmében a magyar és csehszlovák kormány között területi tárgyalások kezdődtek. Ezek eredménytelensége miatt került sor 1938. november 2-án az első bécsi döntésre. A döntés értelmében 12 400 km²-nyi terület került vissza Magyarországhoz, 1 100 000 magyar lakossal (számuk a visszacsatolt területen élők 85%-át jelentette). [101., 964. l.]

A későbbi, 1939 tavaszán folytatódó csehszlovákellenes német politika lehetővé tette Magyarországnak számára, hogy csapatai ez év március 15-én elindulva, birtokba vegyék és visszacsatolják Kárpátalját, 12 000 km²-nyi területen, akkori becslés szerint 665 000 lakossal. Ezen a napon foglalták el a német csapatok Csehországot, alakították német protektorátussá, és lett független állam Szlovákia.

A nyugati fronton elért német katonai sikerek, amelyeknek végül a „nyugati villámháború” nevet adták, amint már láttuk, az angol–francia hadseregek vereségéhez vezettek. Ez

az időleges győzelem hatással volt az egész közép-európai és balkáni helyzetre is, az itteni államok politikai vonalának az új helyzethez való alkalmazkodására. Az Anglia és Franciaország által 1939 tavaszán Lengyelországgal, Romániával és Görögországgal megkötött segélynyújtási egyezmény gyakorlati érvényét veszítette. Ilyen körülmények között látta elérkezettnek az időt a Szovjetunió arra, hogy 1940. június 26-án felszólítsa a román kormányt Besszarábia és Észak-Bukovina átadására.

Ismeretes, hogy a Szovjetunió nem ratifikálta a trianoni békeszerződés okmányait, és a későbbiekben sem ellenezte a két világháború közötti magyar kormányok azon törekvéseit, hogy a történelmi Magyarország jogtalanul elcsatolt területeit visszaszerezzék. 1940 nyarán a magyar kormány mind jobban kinyilvánította, hogy időszerűnek látja érvényt szerezni Erdéllyel kapcsolatos területi igényeinek. A Szovjetunió támogatta ezeket az igényeket, és kilátásba helyezte, hogy a majdani béketárgyalásokon is támogatni fogja azokat. Crutzescu Radu budapesti román követ szerint 1940. július 12-én Molotov szovjet külügyminiszter a fentiekről biztosította a moszkvai magyar követet. [104.] A német vezetés azonban figyelmeztette a magyar kormányt, hogy Magyarország semmiféle német katonai segítségre nem számíthat, sőt, hogy egy ilyen irányú magyar katonai akció szöges ellentétben állna Németország balkáni érdekeivel. (Ekkor már kilátásban volt a Szovjetunió elleni háború, melynek támogatására a román petróleummezők jelentősége megnövekedett.)

A magyar és román fél közti számos eredménytelen tárgyalás után került sor 1940. augusztus 30-án a második bécsi döntésre, amely a német és olasz külügyminiszterek döntése értelmében egész Erdély kb. 102 000 km²-nyi területéből Románia 43 000 km²-nyi területet adott vissza Magyarországnak 2 500 000 lakossal (akik közül több mint egymillió magyar, közel egymillió román és 68 000 német nemzetiségű volt). [81., 260. l.] A döntés értelmében átadandó területet a román hatóságoknak 14 napon belül kellett kiüríteniük. A visszaadott területeknek a bevonuló magyar hadsereg által történt újbóli birtokbavétele a magyar lakosság részéről ünnepélyes fogadtatás közben zajlott le.

A nyugati fronton elért német győzelemmel azonban még nem ért véget a háború. Teljes erővel tombolt a levegőben, a tengereken, sőt kiterjedt Afrika területére is.

1941. április 6-án a német hadsereg hadüzenet nélkül indított támadást Jugoszlávia ellen is. Ennek kormánya március 25-én csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez, majd az emiatti népi ellenállás hatására április 5-én barátsági és megneemtámadási egyezményt kötött a Szovjetunióval. Április 11-én Magyarország is bekapcsolódott a háborúba, megindítván csapatait Bácska, a Baranyai-háromszög és a Muravidék visszafoglalására. E hadjáratl 11 500 km²-nyi terület tért megint vissza Magyarországhoz, becslések szerint 1 000 000 lakossal. [101., 1043. l.] Jugoszlávia megtámadásával azonban Magyarország megszegte az alig néhány hónappal előbb Jugoszláviával megkötött „örök barátsági” szerződést, ami a szerződést létrehozó gróf Teleki Pál miniszterelnök öngyilkosságához vezetett. Teleki a barátsági szerződéssel a nyugati hatalmak jóindulatát akarta megnyerni a magyar külpolitika számára, mert nem bízott a tengelyhatalmak győzelmében, különösen amióta (1940 végén) Olaszország vereséget szenvedett a Balkánon, Észak-Afrikában és az angol flottától a Földközi-tengeren is. Még 1940. március 3-án Teleki a következőképpen tájékoztatta a londoni és washingtoni magyar követeket kormánya politikájáról: „...egyetlen feladata az, hogy Magyarországot épen és erősen megtartsa a háború végéig. Kockáztatni az országot, fiatalságunkat, haderőnköt csak önmagunkért szabad és senki másért...” [81., 289. l.]

A német legfelsőbb katonai vezetés már 1940. december 18-án jóváhagyta a Szovjetunió elleni háború tervét, „Fall Barbarossa” fedőnéven. Az 1941. június 22-én 3 óra 30 perckor megindult támadást csak követte a 4 órakor jelképesen átadott német hadüzenet. Az

erőviszonyok szempontjából 190 német (román és finn) hadosztály 4060 harckocsival és 4940 repülőgéppel állott szemben 150 szovjet hadosztállyal, melyek 2000 új (és 6000 régi) típusú harckocsival, valamint 1100 korszerű (és 3100 régebbi típusú) repülőgéppel rendelkeztek. [83., 123. l.]

Hitler Antonescu tábornokot állította a Románia felől előnyomuló német és román csapatok élére. Miután Románia és Szlovákia – mindketten nagy versenyben álltak Magyarországgal a németek kegyeiért – már június 22-én elindultak a Szovjetunió ellen, a magyar kormány is igyekezett pozícióit megvédeni. Ezért június 23-án megszakította a diplomáciai viszonyt a Szovjetunióval, 27-én pedig a magyar országgyűlésben Bárdossy László miniszterelnök bejelentette, hogy a hadiállapotot Magyarország és a Szovjetunió között beállottnak kell tekinteni. [83., 153. l.] A belügyminiszternek, Keresztes-Fischer Ferencnek azon közbeszólására, hogy ne járjanak el olyan gyorsan, a miniszterelnök azt felelte, hogy minél gyorsabb, annál jobb. A hadüzenetre az is okot adott, hogy június 26-án idegen repülőgépek bombázták Kassát és Munkácsot. Werth Henrik magyar vezérkari főnök jelentése szerint a vizsgálat azt állapította meg, hogy a támadást szovjet repülőgépek hajtották végre, Krúdy Ádám repülőezredes azonban, a kassai repülőtér parancsnoka írásban arról értesítette Bárdossy miniszterelnököt, hogy ő maga a saját szemével látta, hogy a bombákat német repülőgépek dobták le. A szovjet kormány is erősen tiltakozott a provokáció vádjá ellen, miszerint a bombatámadásokat szovjet repülőgépek hajtották volna végre. Molotov ugyanekkor megígérte a magyar követnek, hogy Magyarország semlegessége esetén a Szovjetunió támogatja Budapestet az erdélyi kérdés megoldásában. Bárdossy azonban sem Krúdy ezredes, sem pedig a moszkvai magyar követ értesítéseit nem közölte sem Horthy kormányzóval, sem a koronatanáccsal.

A hadüzenet bejelentése megtörtént, és mint láttuk, a Szovjetunió megtámadásával Magyarország bekapcsolódott egy kilátástalan és erejét meghaladó háborúba, belesodródott abba, amit pedig az előző vezetés el akart kerülni. A hadüzenet után, 1940. június 27-én a Kárpát-csoport néven megszervezett magyar hadsereg (2 gépesített dandár, 1 lovas dandár és 10 hegyivadász zászlóalj) Kárpátaljáról kiindulva Kolomea irányába, majd a Dnyeszter folyóhoz nyomult. Közben, mivel a szovjet ellenállás megerősödött, a hadsereg gépkocsiparkja nagyrészt elpusztult, a páncélosok elakadtak a sárban, a lovasság mint fegyvernem a modern háborúban felmondta a szolgálatot, a kerékpárosok végleg kifáradtak. Ennek a gyors hadtestnek a kivonására csak akkor került sor, amikor a Donyec folyóig jutott el és további harcbavetésre alkalmatlanná vált. Ezen kívül még hat magyar hadosztály maradt szovjet területen, a megszállt területek katonai ellenőrzésére.

A kezdeti német katonai sikerek eredményeként a német „Észak” hadseregcsoport Leningrádot zárta körül, míg a „Közép” hadseregcsoport heves harcok közepette 25–40 kilométerre közelítette meg Moszkvát, miközben nagy veszteségeket szenvedett és további támadóképességét elveszítette.

1941 végén a hadihelyzet kedvezőtlen alakulása arra készítette a német hadvezetést, hogy Magyarország részéről nagyobb katonai erő felvonulását, bevetését kérjék. A magyar vezetéssel való megegyezés után – 1942. március 8-ától már a Kállay Miklós vezette magyar kormány – megkezdte a 2. magyar hadsereg szervezését és a szovjet frontra való kiszállítását. A 200 000 fős hadsereg, amely 3 gyalogos hadtestből, 1 páncélos hadosztályból és 1 ezrederejű vegyes repülő-csoportból állott, Jány Gusztáv vezérezredes parancsnoksága alatt, 1942. április 11-én kezdte meg felvonulását a keleti frontra. [101., 1079. l.] A Don mentén, német parancsra, Voronyezs és Pavlov között mintegy 200 km-es arcvonalon védelembe ment át, de szeptember 15-ig így is 23 344 magyar katona halála volt a veszteség.

A német hadvezetés 1942. július közepén indította meg nagy támadását, melynek egyik célja volt, hogy elvágják a Szovjetunió utolsó nagy vízi ütőerejét, a Volgát és ennek kikötőjét, az akkori nevén Sztálingrádot elfoglalják. A hat és fél hónapig tartó elkeseredett hadjáratban súlyos veszteségek árán sem sikerült a németeknek elfoglalniuk a várost s ezzel elérni a Volgát. A kaukázusi olajforrások elfoglalása sem sikerült. Közben a Vörös Hadsereg tartalékokat gyűjtött, új csapattesteket szervezett és megnövelte ezek tűzerejét. A új erők birtokában a Vörös Hadsereg 1942. november 19-én áttörte a 3. román hadsereg védelmi vonalát, majd 20-án általános támadást indított a sztálingrádi fronton Paulus tábornagy 6. hadserege ellen, bekerítve azt. A gyűrűbe 20 német és 2 román hadosztály került kb. 330 000 emberrel. E hadseregcsoport részben megsemmisült, részben fogságba került. Ezzel véget ért a világtörténelem egyik legnagyobb csatája. A veszteség 147 200 német és 46 700 szovjet katona halála volt. [83.]

1943. január 12-én és 14-én meglepetésként érte a magyar és német hadvezetést az nagy erejű szovjet támadás, amely Voronyezs alatt a 2. magyar hadsereg arcvonala ellen irányult, és amely bekerítéssel, megsemmisítéssel fenyegetett. A német hadvezetés egy német páncélos hadtest visszavonulásának fedezésére rendelte ki a magyar hadsereget, amely a védekező és visszavonulást fedező harcokban súlyos veszteségeket szenvedett, illetve megsemmisült. A harc kimenetelének eredménye: 40 ezer katona meghalt, 70 ezer katona megsebesült és fogságba esett, a felszerelés 80%-a elpusztult.

A sztálingrádi csata kimenetele döntő fordulatot jelentett a német–szovjet háború további lefolyásában. Az 1943. július 5-én megindított páncélosokkal végrehajtott támadás a német hadvezetés utolsó kísérlete volt arra, hogy a hadihelyzetet a maga javára billentse. A nagy páncélos csata a kurszki területen zajlott le és előhírnöke volt a német hadigépezet várható összeomlásának. A hadijelentések ezek után az „arcvonalrövidítés” kifejezéssel illették a kudarcokat.

Az Ukrajnában elszenvedett vereségek hatására megnövekedett Magyarország stratégiai jelentősége, ezért 1944. március 19-én Hitler elrendelte az ország megszállását. Budapesten nyíltan németbarát kormány alakult. 1944. áprilisában megkezdték a 1. magyar hadsereg frontra való felvonultatását, amely már július 13-án érzékeny veszteségeket szenvedett az 1. ukrán front támadásba lendült egységeitől. 1944. augusztus 20-án Iași és Kisinyov körzetében támadásba lendültek a 2. és 3. ukrán front csapatai is, és szétzúzták a „Dél-Ukrajna” hadseregcsoport német és román egységeit. A kialakult veszélyes helyzetben 1944. augusztus 23-án Romániában megdöntötték Antonescu tábornok németbarát rendszerét, új kormány alakult, fegyverszünetet kértek a szövetséges hatalmaktól és Németország és szövetségesei ellen fordították a fegyvert. Ez volt Románia hírhedt „kiugrása”: az átállás fejében ígéretet kaptak Észak-Erdély Romániához való csatolására. Antonescu tábornok utolsó látogatása Hitler főhadiszállásán 1944. augusztus első felében zajlott le, amikor a „Conducator” a német szövetség mellett végső kitartásáról biztosította a Führert. Szóba került a magyar szövetséges megbízhatatlansága, amit Antonescu azzal is alátámasztott, hogy Magyarország vezetésében olyan arisztokrácia vesz részt, melynek tagjai angol és zsidó nőkkel házasodtak. Augusztus 31-én a szovjet csapatok már bevonultak Bukarestbe, majd a jelentéktelen német ellenállás felszámolása után tovább, a Keleti- és Déli-Kárpátok átjárói felé.

Románia átállása teljesen felborította a németek hadászati terveit és kilátástalanná tette a német Dél-hadsereg csoport, valamint a Balkánon még harcoló kisszámú német csapat helyzetét. Románia átállásával azonban gyökeresen megváltozott a magyar hadsereg helyzete is. A Keleti-Kárpátok védelmi vonala elveszítette jelentőségét, sőt már a dél-erdélyi hágókon átvonuló szovjet hadsereg is az 1. magyar hadsereg hátába került. A német hadse-

reg egyik része még Romániában megsemmisült, a megmaradt erők pedig a Bulgáriából visszavonulókkal együtt – mintegy 11 hadosztály – Erdély és a magyar Alföld irányába vonult vissza, nem állt meg a Kárpátok hágóinak védelmére. Ezt a feladatot a magyar hadsereg bízta, amely elindult Dél-Erdély elfoglalására. Noha a támadás csak szeptember 5-én indult meg, a Déli-Kárpátok hágóin már átkelt és a Románián az Alföld irányában előrenyomuló szovjet csapatok elöl a magyar seregeknek vissza kellett vonulnia.

Póka a német–szovjet háború első vonalában

1941. július 22-én, egy szép nyári vasárnapon a rádió azzal a meglepő hírral lepte meg hallgatóit, hogy kitört a német–szovjet háború. Aznap délelőtt néhány katonainak tűnő repülőgép szállt el Póka fölött a tiszta, kék égbolton. Akkor még sem a faluban, sem a környéken nem gondolta senki, hogy a tőlünk messzire eső és kezdetben inkább távolodó, majd a kezdeti sikerek tetőfokán több ezer kilométerre kerülő háborús arcvonal valamikor majd visszafordul, és pusztítva végigviharzik a kicsiny Pókán is.

A háború szerencsekerekének megfordulása idején, amikor a „tervszerű” német arcvonalrövidítések (visszavonulások) eredményeként a szovjet front már a Kárpátok gerinceit dőngette, a részben Dél-Erdélyen keresztül, részben pedig a Keleti-Kárpátok szorosain beszűremkedő Vörös Hadsereg a Felső-Maros mente vidékére jutott. Innen nyomult tovább előre a Mezőség felé, megtörve a visszavonuló német és magyar csapatok helyi jellegű, szervezetlen ellenállását. Így jutottak el 1944. szeptember 30-án Póka közelébe.

Előbb már láttuk, hogy Póka csaknem egészében erdővel fedett dombok, hegyek között terül el. Éppen ezért a környező falvakból, de különösen a Maros és Nyárad mentéről sok, szekérre felpakolt menekült érkezett a település területére, akik ismerősöknél vagy épp idegeneknél kértek szállást. A menekülők nagyobb tábora szeptember 26-án és 27-én érkezett a faluba. Úgy vélték, hogy a fő közlekedési útvonalaktól félreeső, hegyes-dombos, erdős vidék jó menedékhelyet biztosít az itt meghúzódóknak. Ez az elképzelés azonban tévesnek bizonyult.

Szeptember 30-án, egy szép napsütéses, őszben járó szombati nap délutánján repültek az első szovjet ágyúgolyók a falu fölé. Egy részük az Alszezen, más részük a Tolvaly család nagy kiterjedésű gyümölcsöskertjében csapódott be. Már a legelső lövések áldozatokat követeltek a polgári lakosság köréből. A becsapódott ágyúgolyók halálosan megsebeztek a 66 éves Sűgő Árpádnét (Berekméri Esztert) és nála tartózkodó 11 éves unokáját, Heckman Olgát. Az említett gyümölcsöskertben meghúzódó menekültek között is volt az első belövéseknek egy gyermekáldozata.

A frontvonal közeledtével a település lakosságának csak kis része menekült el. Nagy részük domboldalas kertjükben, földbe ásott búvóhelyen vélte sikeresen átvészelni a háborús napokat. Az említett szombati nap délutánján az első belövéseket nem követték újak. Este felé három német, közepes nagyságú páncélos szaladt végig, a falut hosszában szelő úton nyugati irányban, majd eltűntek az erdők sűrűjében. Késő délután a település északi és északnyugati oldalain és tetőin szórványosan, de sorban mozgó német gyalogos egységeket lehetett látni. Az első lövésektől megrémült lakosság tehetetlenül várta a következményeket. Az ideért menekülők egy része tovább maradt, más részük felpakolt szekereivel tovább indult. Amikor szürkülni kezdett, a Csonka erdejéből elkezdtek a falu felé leereszkedni a szovjet gyalogos egységek. Voltak katonák, akik a kis kerekeken mozgó gépfegyvert húzták maguk után. Akkor sok helyen a lakosok előjöttek a búvóhelyekről, kenyérral és egyéb

élelemmel kínálták a katonákat, akik nem viselkedtek ellenségesen, bakancsukra mutatva Berlint emlegették. Amint a falu felé leereszkedő csapatok a településen végighúzódtak, az utat a németek erős aknavetők alá vették. A lövedékek egymástól 30–40 méteres távolságban hullottak az útra vagy az út mellé. Az est beállta után még elszórt (géppuska) lövedések hallatszóttak a Tolvaly-féle udvar és gyümölcsös kert környékéről. A lakosság nagy többsége az éjszakát a kerti búvóhelyeken töltötte, és úgy gondolta, hogy túl van már a tűzkeresztségen, hiszen a németek elmentek és a szovjetek bevonultak. Sokan úgy látták, hogy a legbiztonságosabb menekülőhely a falun végigfolyó pataknek a Felszegen magasan kialakuló medre lehet. Ezért a sötét beállta után sok család a legszükségesebbet magával víve, a patak két oldalán emelkedő mart védelme alatt foglalt helyet. Az úton már javában jártak, vonultak a szovjet katonák, nagy részük már elviselt, rongyos katonaruhában vagy egy-egy civil ruhadarabban. A hajnali órákban az Ógát és Enyed erdőinek irányából erős „hurrá” kiáltás jelezte a szovjet és német gyalogság megütközését és előbbieket térhódítását.

A vasárnapra virradó reggelen a patakmederben meghúzódtó lakosok arra ébredtek, hogy a szovjet katonák egymást követő hosszú sorokban vonulnak fel a patak medrének védelmében, északi irányban. Az előző este búvóhelyet keresők tehát ez első frontvonalban vették észre magukat. A vonuló szovjet katonák közül egyesek keresztvetéssel vonták magukra a figyelmet. Rövidesen a német tüzérség (talán az előző napon látott páncélosokból) tűz alá vette a patak vonalát és annak környékét. A szovjet gyalogosok a patak medrének védelme alatt felfejlődve és innen északi és nyugati irányba kilépve kísérelték meg az Ördögös erdeje szélén, a Kopár hegytetőn és a Hangyás erdőinek szélén beásott német gyalogságot megsemmisíteni, annak géppuskafélszékét elfoglalni. Ez azonban körülbelül tíz napig nem sikerült. Az említett magaslatok elfoglalásának kísérlete igen sok szovjet katona életébe került, különösen, amikor a puszta hegyoldalak megrohamozása alkalmával a hegytetőn és erdőszélen jól álcázott német állások tűzébe kerültek.

Az így kialakult helyzetben a patak medrében meghúzódtó lakosság visszatért a kertekben levő búvóhelyekbe, bunkerekbe. A lakosság egy része vasárnap (október 1-én) szekerre pakolta legszükségesebb holmiját és a szomszédos Sárpatakra távozott, ahol nem alakult ki állóharc a ellenfelek között. A német tüzérség csak távolról célzott lövésekkel próbálta rombolni vagy megakadályozni a szovjet hadsereg Maroson való átkelését.

Póka ellenben az első frontvonal állomása lett 1944. szeptember 30. és október 9. között. A harcoló felek tüzérsége és aknavetői sem kímélték a falut. A harcnak az épületeket érő romboló hatása mellett a továbbiakban is voltak áldozatai. Október 1-én gránátszilánkok halálosan megsebesítették Török Ferencet, majd 7-én a 21 éves Csegedi Bélát. A mellette lévő Kovács Ferenc, a szalmakazal nyújtotta búvóhely kijáratában, sebesüléssel úszta meg.

Kovács Ferenc visszaemlékezése (id. Tolvaly Ferenc)

Kovács Ferenc – aki ma is él – így mondta el sebesülésének történetét Tolvaly Ferencnek 1997. június 12-én, a Kopáron, kukoricakapálás közben.

Tolvaly Ferenc: Feri, mikor sebesült meg? Mikor lehetett az, szeptember végén?

Kovács Ferenc: Október 7-én. 1944. október 7-én.

TF: Emlékszik még rá?

KF: Jól, jól, igen.

TF: S hogy volt? Akkor már a nép egy része elmenekült Pókából.

KF: Bé voltunk húzódba a bunkerba.

TF: Kinél?

KF: Moldován Petrukánál, Makfalvinál. Én el voltam menve haza, hogy adjak a marháknak. Vót két bivalyam, amit maguktól vittem el, emlékszik, hogy avval meneküljünk el. Nem volt idő elmenekülni, mert megsebesültem. Mikor hazamentem, reggel úgy tíz óra felé vót, elmentem, hogy adjak a bivalyoknak, mikor visszamentem, a németek itt voltak fenn a Kopáron. A hegy tetején a németek voltak, ők néztek minket, az oroszok ott voltak velünk, ott is háltunk velek a bunkerben, akkor mentem által, ott voltak a lányok és fiúk egy külön bunkerben, a szalma bunkerben. A németek láttak, már Makfalvihoz bé kellett fussak az izébe, a bunkerbe, úgy jött az a gajó utánam, ilyen puszkagajó. Na, megszűnt a lövöldözés. Akkor hamar átfutattam a kerítésen oda Moldovan Petrukához.

TF: Hogy géppuskával lőttek?

KF: Nem tudtam. Csak annyit hallattam Ferike, hogy a fülem mellett mennek el a gajók. Aztán miből lőtték, én azt nem tudtam. Elég az hazzá, hogy bémegyek ada, a lányok külön vótak egy szalmaszakaszba, egy nagy diófa mellé volt rakva a szalmaszakasz, oda voltam béülve.

TF: A Moldovan Petruka kertjébe.

KF: Igen, leülek úgy a lábuk közé, a hátunk megett teli vót ruhával, annak dőlünk neki, ruhákon feküdtünk, s nappal őriztük a ruhákat. Elég az hazzá, hogy látták a németek, hogy én huvá mentem bé, s küdtek egy gajót, de az csim-bum aknavető, hallam hogy jű, züzüzü, mintha a fejemre esett volna, csak lehúztam a fejemet, s hallattam a másadikat hogy jű, akkor már azt hittem, hogy pant a fejemre jű, bévágódtam így hazzájak, így (féloldalra dül, úgy mutatja).

TF: A leányokhoz?

KF: A lányokhoz, bévágódtam hazzájak, s akkor a lábam maratt kinn. S ahagy ültem itt ni, a hátam megett lett egy ajan juk, az az aknavető elrabbant att a hátam megett, mikor kijöttem, mikor megsebesültem és kijöttem, láttam, hogy mekkora juk vót. Elég az hazzá, hogy elrabbant, azt a Csegedi Bélát, emlékszik Ferike rája, Csegedi Béla meghalt alattam, s vót egy elmenekült, Szabó Sándar nevezetű vót, s annak elvágta ilyen helyt a lábát (mutatja a jobb combját), egy ilyen vágás vót itt a lábán. Boldi sógaram, él Boldi, üsmeri, az elkötötte a lábát. S nekem is el vót kötve.

TF: De magának csak a lábujját lőtte el.

KF: Csak a lábujjamat.

TF: De folyt a vér.

KF: Három lábujjamat lőtte el, hármát, kettőt teljesen elvitt, egyet megrongált, s akkor a koházban levágták a harmadikat is.

TF: Hol volt a kórházban?

KF: Segesvárt voltam, elvittek akkor este, mikor sötétedett, le Sáromberkére.

TF: És ki vitte el? Az oroszok?

KF: Misa a szekérrel, a lószekérrel. Misa, levitt ide, az Ákosék házában vót ilyen betegsegélyező, esősegély. Onnan leküldtek Sárápatakra, a kultúr vagy mi vót ott, onnan elküldtek Sáromberkére, az iskola vót. Azon az éjjel megoperáltak.

TF: S kik voltak, az oroszok?

KF: Katonák, az oroszok voltak vagy románok? Nem tudam. Elég az hazzá, hogy Sándart vitték hamarébb, vót csinálva műtőpad, ötet elvitték, s utána vittek ingemet is, de egymás mellé voltunk téve a nyújtópadra is, akkor megoperálták hamarébb ötet, visszavitték a szalmára, lepedők, katonapokrócok közé. Mikor operáltak ingemet, lekötözték. A két lábamat lekötözték, a két kezemet lekötözték, de nem altattak el Ferike, se el se zsibbasztattak, semmit a világon. Hallattam, hogy recsegett, csak csikorgattam a fogamat.

TF: És Sándor?

KF: Azt nem tudam, előbb ötet operálták. Elég az hazzá, mikor engem visszavittek ada a szabába, ahunnan elvittek, kérdem, hogy hol van Sándar? Ott megy egy ramán katona, „nu aici Sándar”, így ramányul. Na, ha nincs itt, nincs itt, el van intézve, én többet nem láttam Ferike, azóta ötet, soha, de soha.

TF: Meghalt volna?

KF: Elég az hazzá, hogy ennek a Csegedi Estinek udvarolt, Ferike ismerte jól, Csegedi Imréknek a testvére. Esti mind járt, mind kereste, ott is vót nálunk, a kórházban, kereste, nem kapta meg sehol. Na onnét aztán Sáromberkéről, más reggel elvittek Kibédre, egy autóval vittek el. Egy szőlőnél megállottak az autóval, hoztak egy lepedő szőlőt, oda letették az autó derekába, onnét amelyik tudatt s akart, ehetett. Na aztán elvittek onnét, más reggel, azon az éjjel ott háltunk Kibéden, más reggel ott vágták le aztán a harmadik lábujjimat. Kettő még megvót, szóval három még megvót, na gondoltam, örvendek, hogy hárommal még tudak jární. De aztán ott levágták a harmadikat is. Aztán elvittek Szovátára, aztán ott voltunk két nap, onnan aztán szekérrel faluról falura, Segesvárig. Ott voltam két kerek hónapot Segesváron a koházban. Mikor el akartam júni, testvérem Mari, ő járt a papírral, hogy engedjenek haza, mert én nem voltam katana, nem tudom emlékszik-e Ferike, vagy nem emlékszik, a huszonhárombéli korosztály Horthy Istvánnak vót a korosztálya, ez a huszonhárombéli, nem vitték el, meg vót hagyva. Akkor úgy, hogy onnét aztán nem akartak hazaengedni, hogy partizán voltam. Ezért nem akartak...

TF: A románok nem akarták hazaengedni?

KF: A ramányak nem akartak. Elég az hazzá, hogy vót egy régeni orvas, ott Segesvárt a koházban, akkor oda jártunk hazzá, mert üsmerettség vót, s odajártunk, s ott rendezett, amit tudatt, de nem tudat semmit, nem engedtek haza egyáltalán, hanem el akartak vinné izébe...

TF: Oroszországba, Focşani-ba...?

KF: Foksányba, ott vót a nagy gyűjtőtábor, oda akartak vinni, ahogy felgyógyultam volna, oda vittek volna. Na aztán eljött a testvérem, Mari, s mondom neki, hogy nem akarnak elengedni, na mindegy, elmentünk ketten megint, vót egy major (őrnagy) ahhoz, hogy lássuk meg, s az orvas is adott papírt, kibocsátó papírt. A major nem akart elengedni, s azt mandta, hogy ha száz magyar írja alá, mert itt Pókában, mikor haza jött Mari, csinált egy papírt, sokan aláírták, hogy én nem katana voltam, se partizán, mert itt voltam...

TF: Civil.

KF: Nem voltam elmenve innen sehuva, na aztán nem engedtek úgy sem, azt monda az a major, ha száz magyar írja is alá, akkor se enged haza, mert én partizán voltam. Elküdte valamelyik ilyen fejesebb a testvéremet az orosz parancsnoksághoz, hogy ott adja le eztet az ügyet, hogy fel vagyok gyógyulva úgy

nagyjából, mégse akarnak hazaengedni, úgy vesznek, mint partizánt. Na, elég az hazzá, elment ada, s jün ki annét, nem kapott ott se semmi választ, semmi eredményt. Mikor kijű, menyen oda bé egy zsidó ügyvéd, onnan tudom, Ő mondta a testvéremnek, hogy ő ügyvéd. Na azt kérdi, hogy mi a baj nénike, miért sir, s elmagyarázta Marika, hogy az öcsém a koházban van, s fel van nagyjából gyógyulva, nem vagyok partizán, minden levelemben s minden papiromban, az orvasiban is Kovács Ferenc, mint civil úgy szerepelek, nem mint katana.

TF: A románok akarták, hogy nyomják be magát is a foglyok közé?

KF: Na aztán azt mandja az az ügyvéd, hogy adja ide nekem a papírjait. Elmentek oda vissza a majorhoz, amelyik nem akarta aláírni a papírjaimat, elmentek oda vissza. Maga maradjon itt, azt mandja, én bemegyek, s majd meglátjuk, mi lesz. Na, elég az hazzá, hogy bément s aláírta az a major neki – há biztosan üsmerős lehetett –, aláírta, s elengedtek. Na, mikor kijűtt azt mondja: na, nénike, itt a papir, alá van írva, s vegye az öccsit s vigye haza. Na aztán azt mondja a testvérem neki, hát ügyvéd úr, mit fizetek? Semmit a világon (elérzékenyedik, ahogy ezt meséli), semmit, hanem aztán jüjjen, azt mandja, jüjjen, hoz egy kicsi lisztet, hoz egy tötött récét, vagy libát, egy pár darab tajást, téfelt vagy ilyesmiket hozzan nekem. Az édesapja (Tolvaly Sándor) aztán megmondta, ülj le Mari lelkem, üljetek le s ne menjetek sehuva, ő ott van s mi itt vagyunk, nem mentek sehuva. Így aztán nem mentünk sehuva. Így volt Ferike lelkem, örvendtünk, hogy itthon vagyunk, nem mentünk sehuva.

TF: Apám már itthon volt, amikor magát kieresztették?

KF: Itthon vót. Én karácsony előtt jüttem haza, azt hiszem december huszadikán. Elég az hazzá, hogy olyan voltam, Ferike, mint egy valóságos gróf, olyan kövér. Úgy meghíztam ott...

TF: És ez milyen kórház volt, román kórház?

KF: Ramán koház. Én azt is láttam Ferike, mikor ennek a Kelemen Jánasnak a fiát, vót ott egy fogaly század, ott az ablakunk alatt vitték el, megüsmertem azt a Jánast. Ez vót a legnagyobbik testvér. Jánas, Jóska, Gábor. Én ötöt láttam akkor, s elvitték és többet nem jütt haza, soha, de soha. Akkor láttam Ferike, hogy milyen szemtelenek ezek az oroszok. Volt egy úriember, keziben két csomag cigaretta, elment és leghátul a sornak a végiben odaadta az egyik fogolynak. Aztán a lovaskozák leszállott, gépfegyver tusával úgy ütötte azt az embert, s a foglyat, akinek a szivarat adta, úgy meggyölöltem őket, mert tiszta ártatlanul, azért a két csomag szivarért hogy elverte azt a civil embert s a szegény foglyat is, annak nem volt elég, hogy fogaly, hanem ütötte a puskatusával, mint a lavat. A hátát, akkor gyölöltem meg őket.

Richard Muhr bajor hegyivadász visszaemlékezése

(Lejegyezte id. Tolvaly Ferenc)

Egykedvűen bandukolt Richard valamelyik újabb bevetésre. Az előtte porosz-káló „Kamerádok” szöges hegyivadász bakancsai felkavarták a mezőségi agyagos port. Nehéz volt a fegyver, amit cipelt, még súlyosabbak voltak gondolatai, de véleményt nem nyilvánított, minek is.

Áttört az orosz, és megint nekünk, pioníroknak (utászoknak) kell a bőriüket vásárra vinni. Mindig – ha valami baj van, hát mi a legegyszerűbb – elő a pionírokat, azok majd helyreállítják a frontot.

Így morfondírozott magában Richard Muhr, aki a civil életben a München melletti Feldkirchenben van otthon, és már másfél éve viseli az „Angyalbőrt”. Novorosszijszknál ismerkedett meg a háború borzalmaival még 43 húsvétján, és azóta sem lett jobb. Nap mint nap ugyanaz a „program” – éjszaka visszavonulás –, ami sokszor 30–40 km-es menetteljesítményt jelent, nappal meg vagy aknákat telepíteni, hidakat robbantani, vagy mint most is, a legrosszabbat csinálni, elreteszelni az áttörést, helyreállítani az orosz által felszakított frontvonalat. Elege volt már ebből, mert ha gyalogos volna, megértené, hogy a sárban-mocsokban kell fetrengenie, vizes lyukakban éjjel-nappal kitartania, de a pionírok, azok másra vannak kiképezve. Ők a háború szakemberei, és íme mégis a legaljasabb munkát, legnehezebb feladatot kell végezni, megállapítani, meddig tört előre az orosz és visszaszorítani őket, visszaállítani a folytonosságot a frontvonalban.

De ezért csak én vagyok a hibás, mondotta magában. Inkább mentem volna el ingyen Lengyelországba malmokat helyreállítani, minthogy jelentkeztek a frontra. Pedig minden milyen jól működött. Megvolt a felmentésem, ami persze Sziléziába való kihelyezésemet is jelentette. Csak a „tulaj” volt arcátlan, éhbérért akart dolgoztatni. 50 pfenning órabért akart nekem adni, mikor ő biztos 10 márkát kasszírozott volna az én munkám után. Ezt nem tudtam lenyelni, és jelentkeztem a hadkiegészítőnél.

Nem is engedtek többet haza. Csak később tudtam meg, hogy a fronton milyen nagy szükség van az emberre. Már a kiképzéskor megbántam, hogy nem mentem el Lengyelországba. Ilyen hibát is csak egyszer követ el az ember életében...

Amíg lábai előrevitték, hazagondolt. A szüleire. Azoknak fogalmuk sincs, hogy mi van itt. Azt hiszik, hogy mi itt...

Hirtelen megállott az előtte menetelő, szinte nekiment. Pillanatok alatt elfelejtette, hogy hol is jártak gondolatai.

– A második szakasz előremegy a faluig, és jelentést tesz – hangzott a parancs.

Akkor nézett csak szét. Eddig a pontig gépiesen vitték lábai, előtte, mögötte kamerádok, nem kellett figyelnie, sem az irányra, sem a környezetre, de most már komolyra fordult a dolog, most már be kell vésnie az agyába, hogy hol van, ha esetleg szétugrasztják a szakaszt, ismernie kell, hogy hova kell visszahúzódnia, hogyan találja meg – legyen az nappal vagy éjszaka – a saját egységét.

Ez a tájékozódás a frontkatona számára életfontosságú. Nagyon jól tudta már, hogy esetleg azon múlik az élete, hogy most szétnéz, és ha baj van, tudja hova kell visszavergődni!

Az erdő szélén állottak, ezt már jól megnézte magának. Előtte a völgyben szétszórt házak, gyümölcsösök, és az erdő, valamint a falu között egy nagy kukoricatábla. A szakaszparancsnok röviden belenézett a térképbe és odabökte a nevet: „Pokka”.

Megjegyezte, hiszen ez is hozzátartozik a tájékozódáshoz, a helyismerethez.

Los (gyerünk), és elindultak, most már fedezéket keresve a kukoricásban, lassan le a völgybe. Baj nélkül eljutottak a nagy gyümölcsösökig. Sok nagy fa a

kertben, tele gyümölcessel. Lehajolt, néhány almát begyömöszölt a zsebébe. Több nagy szénakazal, amit igen megjegyzett magának, hiszen, ha baj van, azokat nagyon jól lehet fedezéknek használni.

Eddig semmi gyanús. Gyerünk tovább. A falu teljesen kihalt. Csak a nagy gyümölcsöskertben, amelyik a patak mindkét oldalán nyújtózkodik, csak ott lézeng néhány tehén, malacok turkálnak a patak sarában. Ez az igazi béke!

A csend szinte elviselhetetlen. Ez már gyanús. A frontkatona megérzi, hogy itt valami nincs rendben, de ellenséget sehol sem lehet látni.

Egy nagyobb gazdaság épületei között hatol előre a szakasz. Elővigyázatosan elhagyjuk az udvari kukoricakasokat, be a belső udvarra, és... itt sincs senki.

Az udvarház üresen tátong, de az ajtók becsukva, ablakok nyitva. Gyanús. A szakaszparancsnok int, ketten benéznek a házba. Üres.

Lassan tovább nyomulunk. Kilépünk az utcára. Előttünk, a patak túlsó oldalán vagy 200–300 m távolságra elszórtan házak. Leguggolunk, leülünk, hogy minél kisebb célpontot nyújtsunk az ellenségnek. Hátunkat nekítámasztjuk egy gazdasági épület, valami gabonásféle betonalapjának, jól esik a kis pihenés, és azonkívül is a betonlábak valamennyire védnek, ha rajtaütészerűen megtámadnának. Teljes a csend és az egész faluban semmi élet, semmi mozgás. Így figyelünk néhány percig. Menjünk tovább?

A szakaszparancsnok is gondolkozik, érzi, hogy itt valami nincs rendben, nem akarja, hogy kelepcébe csaljanak.

Figyelünk, feszülten figyelünk. Csend...

Egyszer csak minden oldalról, távolról, közletről, mint a megveszekedettek, tűz alá vesznek. Ilyet még nem hallottam, pedig Novorosszijszk óta sok mindent megéltem, de ilyet. A lövedékek csak úgy porzottak a betonlapon, előttünk a földön, csattogott az épület fenyőtörzsekből összerakott fala...

Ilyenkor a katona ezt nem is hallja, csak egy van számára, az élet parancsa: amilyen gyorsan csak lehet, fedezéket keresni!

Egy szempillantás alatt már az épület mögött voltunk, elrohantunk az udvarház mellett, a kukoricakasok fedezékében le a patak mellé, és gyülekező a szénakazlak mögött.

Még szerencse, hogy mire az orosz tüzéség észbe kapott, mi már biztonságos távolságból figyeltük az eseményeket.

Csodával határos, senki nem hiányzott, senki sem sebesült meg, hacsak a Franz csiháncsípéstől piros kezeit és arcát, valamint tehénganétól foltos nadrágját nem tekintjük „sebesülésnek”. Szípotogott is a szerencsétlen, és mi több, a kamerádok, felszabadulva a nagy feszültség alól, még csúfolták is, röhögtek rajta.

Richard csak most ért rá igazán elgondolkozni a történeteken. Most játszódott le ismét előtte annak a néhány pillanatnak a története, amíg a gabonás mögé beugrott, fedezéket keresve. Most, hogy visszagondolt az előbbi meglepetésszerű hirtelen lövöldözésre, felbomlottak a képek alkotóelemeikre, látta ismét a földön, falon és körülötte mindenfele becsapódó lövedékeket, látta magát, amint minden erejét megfeszítve beugrik az épület mögé, és most ismét hallotta a nevet, a furcsa, röviden hangzó nevet: Póka.

Keveset időztek a szénakazlak mögött. Sietve visszavonultak a kukoricás védelmében, vissza abba az erdőbe, ahonnan elindultak, és amit a helyiek Ördögösnek neveznek.

Az oroszral megütközni, vagy kiszorítani a faluból... ehhez a háború negyedik esztendejében senkinek sem volt kedve, és ha nem muszáj, miért reszkírozni az emberek életét, a feladatot teljesítettük, megtudtuk, hogy az orosz a faluban van, nekünk ott már nincs mit keresni, valószínű, hogy állást foglalunk a hegytetőn, az erdőszélen.

Így ismerkedett meg szeptember 30-án 1944-ben a müncheni malomépítő-ség Pókával. Csak a szerencsén múlt, hogy ő vagy valamelyik bajtársa nem az „udvarban” fejezte be földi pályafutását... lett hősi halott a hazáért és a Führerért... A Führerért...

Hogy én ezt az örületet ép bőrrel megúszom-e, nem tudom. Annyit azonban megtanultam, morfondírozott Richard, hogy sohase csináljak többet, mint amit éppen muszáj, és ha lehet ... még kevesebbet. „Helden waren wir nicht.” Egyikünk sem volt hős.

Ezután a felderítés után minket, a második szakaszt tartalékban hagytak és az erdő hátrább fekvő részén töltöttük az éjszakát és a délelőtti.

Az a süket Wolf – hova jutottunk, már a csonkákat, bénákat süketeket is besorozzák –, szóval azt mondja a Wolf, hogy amúgy is tartalékban vagyunk, menjünk le az erdőtől déli irányban levő vízmosásig, hátha találunk egy kevés vizet, megmosakszunk, ránkfér. Az orosz ugyan már megszállta az egész falut, tehát a falu felső részét is, ahonnan minket láthat, de gyalogsági fegyverrel nem ér el, nehéz-fegyverrel meg... nem valószínű, hogy két alakra muníciót pazaroljanak.

A szokásos fronthangulat. Néha teljes csend, aztán meg fel-fel élénkülő csetepaté. Fent az erdőben, ahol a frontvonal húzódik, tőlünk délkeletre hirtelen fellobbnó lövöldözés. Nem tulajdonítottam nagyobb fontosságot a dolognak, amúgy is a hegy túlsó oldalán folyik a lövöldözés, nyugodtan mosakodtam tovább. Wolf mellett, tesz-vesz. Egyszer csak az erdőből lekiabál a tiszthelyettes, és integet is:

– Azonnal feljönni! Azonnal feljönni, betört az erdőbe az orosz, ellentámadás – ordítja.

Ellentámadás az erdőben! Na ezt én nem hallom, a Wolf amúgy is süket, tehát nem halljuk a tiszthelyettest. Erdőből kipiszkálni az orosz, ha már oda betette a lábát!? – egyáltalán nem kellemes foglalkozás. Ilyenkor a támadónak vannak a rosszabbik esélyei, egyébként soha sem szerettem támadásba „lendülni”, ha már muszáj volt, inkább védekeztem, ilyenkor nagyobb a valószínűsége, hogy az ember ép bőrrel megússza ezt a ... ezt az izét...

Teszem magam, hogy nem hallom a tiszthelyettes kiabálását. Mosdom tovább, húzom az időt. Fentről, az erdő széléről a tiszt kitartóan ordít. Egyszer csak ez a félsüket Wolf valamit észlel, és szól nekem, hogy hallom-e?

– Nem hallok semmit, és te sem hallasz, semmit!

Öntudatosan felkapja a fejét és ragyogó arccal hozza tudomásomra, hogy igen is, ő hall valamit.

– Én nem, és te csak képzelődsz!

Nagy kerülővel felmegyünk, azaz visszamegyünk az erdőbe, a mi szakaszunk táborozási helyére, ahol sietve továbbküldenek, hogy mi is vegyük ki részünket a csetepatéből. Mire a tetőre kijutunk, amit az 507-es pontnak neveztünk, és egyébként Kopár néven szerepel a térképen, már elcsendesedik a harci zaj. Éppen idejében, gondoltam magamban.

Az erdőben hordágyon hozták szembe velünk a súlyosan sebesült századparancsnokot. Utána hozták még a pékszázad parancsnokát is. Abból már elszállt a lélek.

Hillmer, aki ugyancsak müncheni bajtárs, épp a csúcson teljesített szolgálót, és ő mesélte, hogy amikor az orosz betört, Weber századparancsnok, valamint a hozzá beosztott pékszázad parancsnoka éppen ott voltak az első vonalban. Weber, akinek megvolt az EK-ja (Vaskereszt-kitüntetés), és aki soha ki nem dugta az orrát az első vonalba, hát hogy megmutassa a pékeknek, milyen fiú ő, és hogy nem hiába kapta az EK-t, előrement, és hát belekeveredett az erdei harcba. Vesztére. A pékek parancsnokának is vesztére volt a dolog, ő is otthagya a fogát a Kopáron.

Ezek a pékek, ezek ma reggel érkeztek hozzánk. Mondták, hogy egy pékszázadot feloszlattak, és a legénységet, a tisztekkel együtt beosztották, minden kiképzés nélkül a pionírokhoz. Itt volt a legnagyobb szükség emberre. Hogy ezekből hányan érik meg a karácsonyt, az senkit sem érdekelt. Háború van, és mindenki úgy segít magán, ahogy tud.

A hadvezetőség is úgy segített, ahogy tudott.

Megfogyatkozott a legénység, kevesebb lett a liszt, kisebbek a fejadagok, hát akkor már minek kell ez a pékszázad? Jó lesz velük kisegíteni a „4 Geb. Div.”-hez (4. Bajor Hegyivadász Hadosztályhoz) tartozó Gebirgspionierbatalion 94 harmadik századának állományát. Így történt aztán október elsején Weber századparancsnok sebesülése, és az eddig jól táplált pékek kálváriája, és mindez a pókai határban, a Kopáron...

Tartalékban lenni igen jó dolog, csak hogy az orosz sem alszik, sőt nagyon is megerősödött, és nem fér a bőrében. Az erdőbe való betörés nem sikerült, hát megpróbál a falu felső végén az erdőbe bejutni. Ott hiányzik az ember, nem elég erős a vonal, hát elő a tartalékkal, bevetni a veszélyeztetett ponton.

Így került Richard mint géppuskás a falu felső végén levő legelőre. A térképen valami Hangyás nevű legelő szerepel. Szembe vele, egy déli fekvésű erdő, ennek alsó csücske tőle 50 m-re lehet, háta megett vagy 150 m-re egy másik erdő. Ő a két erdő között a nyílt legelőn, jól beásva, jól elrejtve.

Az orosz mindenáron ki akarja erőszakolni az erdőbe való betörést. Az erdőt naponta háromszor is erős nehézfegyver-tűz alá fogja, utána meg támadás. Az erdőben már egy bajtárs sincs. A sorozatos ágyúzás, aknavetőzés mind elpusztította a szakasz oda vezényelt embereit.

Az orosz meg támad, minden nap kétszer, háromszor, és a támadást a tüzéségi előkészítés mindig megelőzi. Engem nem látnak, és nem tudják elképzelni, hogy miért esik össze a jól előkészített támadás. A ruszkinak sehogy sem sikerül az erdőbe bejutni.

Ma október ötödike, csütörtök. Továbbra is esik az eső. A lövészlyuk tele vízzel. A sátorlapon, ami fölöttünk van kifeszítve, egyhangúan dobol az eső. Nem

hallunk semmit, tőlünk akár a nyakunkba is jöhet az orosz, nem halljuk az esetleg felénk közeledő ellenség lépéseit. Fázunk kegyetlenül.

Féltem a gázmaszkámat, illetve a gázmaszktartót. Az egy nagy fémdoboz. Egy henger alakú jókora fémdoboz. Egy jól záró fémhenger. Nincsen abban már rég a gázmaszk. Minek is? Ha komolyra fordulna a dolog, gondolom maszkkal, anélkül, úgyis mindegy. Az én maszktartómban viszont ott az én „Csodafegyverem”! Így: Csodafegyver. Ezzel ugyan az oroszoknak nem sokat tudok ártani, de a kamerádok között annál nagyobb a becsületem! A gázmaszktartóm ugyanis tele van cigarettával, mégpedig valódi dohányból készült valódi magyar cigarettával.

Nagy munka egy ilyen gázmaszktartót megtölteni cigarettával, és főleg úgy megtölteni, hogy egyetlen ciginek se görbüljön meg a „hajszála”. Időbe is telik az ilyen operáció. De a katonának van ideje elég.

Ezt a sok cigarettát „Márosvázárheli”-ben szereztem. Felrobbantottam azt a bizonyos hidat ott a Szív utca sarkán, és amint a főtérről bekanyarodtam a Maros-híd felé vezető utcába, hát látom, hogy egy trafik fel van törve. Benéztem, és Uram Isten! Cigaretta, cigaretta, mindenféle cigaretta. Na, le a hátizsákot, megtöltöttem ami belefért, és aztán igyekeztem a híd felé, mert az oroszok már a nyomokban voltak, és azonkívül is, ha nem megyek idejében, a mieink robbantják fel az orrom előtt a hidat a Mireschen, amit a térképen Marosnak is írnak, és aztán nézhetem, hogyan jutok át a folyón... Ez egyébként minden pionír rémálma, hogy lemarad a csapattól, hogy éppen az övéi robbantják fel előtte a hidat, addig amíg ő más feladatot végez... Háborúban sok minden előfordulhat...

Az eső csak nem hagyja abba, még mindig esik. Lassan besötétedik. Egyhangúan kopognak az esőcseppek a sátorlapon. Álmosító zene, és én még sem tudok, nem akarok elaludni. Rosz érzésem van. Arra gondolok, hogy az orosz az éj leple alatt a nyakamra jön, és én nem hallok semmit. Félrehúzó a sátorlapot. Így már inkább hallom, ha valaki felénk közeledne, de így viszont ázunk, és persze fázunk. Meghozták a menázsit is és mégsem jön álom a szememre. Nyugtalan vagyok.

Eddig az orosz minden támadását visszavertük, annak ellenére, hogy az erdőben már egy bajtárs sincs, ezért minket, a mi géppuskaállásunkat fogják keresni. Ha az éjjel nem is, de holnap vagy holnapután biztosan ránk jönnek.

Aztán elkalandoztak a gondolataim a kincsemre, Vásárhelyre, ahol ezeket a kincseket találtam, de nem csak a cigarettát, hanem 1000 pengőt is! Mondhatom, most pillanatnyilag én vagyok az egész hegyidandár leggazdagabb embere. A cigaretta meg váltópénz, és ha olyan helyre kerülünk, a bankókkal is lehet valamit kezdeni.

Mondhatom, hogy nekem ez a Vásárhely igen szerencsés városom. Májusban itt töltöttem a hadikórházban egy boldog hónapot, még a szívem hölgyét is megtaláltam éppen a Szív utcában, és most mit ad a sors, hát nem éppen Vásárhelyen keresztül kell nekem visszavonulni! És az a cigaretta ügy...

Elnyomott az álom. Társam, az „Mg. Schütze II.” ébresztett. Már virradt, de továbbra is esik az eső.

– Ezt az éjszakát is megúsztuk – mondtam felszabadulva.

A kamerád lehurrogott.

– Nem tudom, mitől vagy úgy berezelve, te is tudod, az orosz éjszaka csak ritkán aktív. Rendszerint a falvakban mulatoznak, és a nők után járnak...

Eltelt megint egy nehéz nap és egy éjszaka.

Az eső már nem esik. Ennek mindkettőn örvendünk.

7-én virradatkor én voltam a soros, az éjjel aludtam és reggel fele hagytam társamat is aludni, átvettem az őrködést.

Amint virradni kezdett és már látni lehetett, egykedvűen néztem a szemben elterülő domboldalt, a kukoricaföldet, közvetlen előttem a nyílt legelőt, kicsit távolabb, egészen az erdőig terjedő nyitott szántóföldeket, aztán ismét a kukoricaföldet, ahonnan az orosz támadni szokott. Valami feltűnt, nem is tudtam, hogy mi az, ami felhívta magára a figyelmet, de ott a homályban nem tetszett nekem valami, ott a kukoricatáblában.

Igen, megvan! Ott szemben velünk, ott mintha a kukorica sűrűbb lenne, és magasabb is, mint a körülötte levő szárazak. Meglöktem a társam, és állammal a kukorica felé böktém, de meg sem vártam válaszát, a géppuskából egyetlen lövést eresztettem arra a bizonyos kukoricacsóvára. Csak egy lövést, nem akartam magam elárulni.

A csóva lassan féloldalra dőlt és összerogyott. Tudtam, hogy mit jelent ez!

Pókában fogom befejezni életemet. Az orosz felfedezte a mi állásunkat. Ezt keresték már napok óta, és most, íme tudják, hogy hol van a keresett géppuskafészek. Ez nem végződhet jól!

Még reménykedtem, hátha az a megfigyelő még nem tudta leadni jelentését, hátha, hátha...

Töprengéseimre a válasz nem sokáig váratott magára.

Alighogy nappal lett, elszabadult a pokol, elindult a nehézfegyverek orgiája. Aknavető, tüzérség és az ún. csim-bum, Ratsch Bum, direkt célzó ágyúk lassan tapogatóztak egyre közelebb a mi bunkerünkhöz, de nem sikerült minket eltalálni. Úgy látszik a megfigyelő mégsem tudta pontosan megjelölni a mi állásunkat, ezért csak tapogatóztak, és a két erdő közötti területet szisztematikusan végigpásztázták. Estére alaposan megporozták a bunkerünk környékét, de telitalálatot nem sikerült elérniük.

Tudtam, hogy most cselekednem kell! Ha itt maradok ebben az átkozott lyukban, akkor nem érem meg a holnap estét.

Szólok társamnak, a másodgéppuskásnak:

– Most azonnal, még mielőtt megjön a menázi, menj vissza a szakaszvezetőhöz és mondd meg neki, hogy én, Muhr nem maradok tovább az állásban, küldjön valaki mást, de én itt nem maradok.

A kamerád rövidesen vissza is jött és mondja, hogy a szakaszparancsnok nem küld helyettünk más géppuskást, maradjunk csak az állásban, tartsuk az állást.

– Azonnal menj vissza, és mond meg a szakaszparancsnoknak, hogy Muhr nem marad a lyukban, és még most este küldjön valakit helyettünk.

A válasz hamarosan megjött: az a parancs, hogy a lyukban maradni, és tartani az állást!

Elvesztünk, gondoltam magamban. De mégsem. Az éjjel biztosan nem támad az orosz, és reggel, még mielőtt kivirradna, csak levált az az átkozott szakaszparancsnok.

Az éjszaka nyugodtan tellt el, még a falu felől sem jöttek a megszokott mulateozások hangfoszlányai, és a fehérnépek szokásos jajgatásait sem hallottuk.

Még mielőtt kivirradt volna, visszamentem a hátam megett levő erdőbe, megkerestem a parancsnokot, aki javában horkolt, felköltöttem és mondtam, hogy én nem maradok az állásban, küldjön valaki mást oda, én otthagynom a lyukat.

Rendkívül dühös volt, összeteremtett mindennek, de... isteni csoda, az én állásomba vezényelte a Haslert.

Ő morogva követett, én meg sürgettem őt, egyfelől, mert már virradni kezdett, másfelől meg nem szerettem volna, ha meggondolja magát.

Mi az erdő szélén foglaltunk állást, nem messze a most már Hasler által elfoglalt géppuskafészekről. Jól láttam azt, ami azután történt, hogy kivirradt.

Az orosz most már pontosabban lőtt. Pillanatok alatt robbanások borították be az állás környékét. Aztán meg a patak felől, a bokrokból megrohanták az állást. Hasler keményen védekezett. Még én is leadtam néhány sorozatot, de a mindenfelől előtörő oroszok percek alatt lehengerelték Hasleréket, és ugyanakkor a támadó ellenségnek sikerült a szemközti erdőbe is behatolnia. Számos orosz hevert az állás körül. Azután meg csend lett, úgy látszik hogy az orosz megelégedett azzal, hogy betette a lábát az erdőbe, majd az éjjel erősítést fog előrehozni, és akkor már nem lehet őket megállítani.

Ahogy beállott a szürkület, visszavonult a század nagy része, csak néhányan maradtak utóvédnek. Örvendtem, hogy élve hagyhattam el azt a legelőt, azt a kis legelőszárat, amit a térképen Hangyásznak írnak, és ami ott a két erdő között terül el, ahol annyian megsebesültek és elesetek.

A burghauseni (Bajorország) Unterpieringer Hadinaplójában, aki az 502-es magaslaton (Csuptető) volt állásban, szárazon ez áll:

„Október 8-a. Nehéz páncéltörő és aknavető tűz. Az orosz a patakmederből támad. Oriási veszteségei vannak. Hasler állása előtt lelő 13 orosz, de súlyosan megsebesül, hátrahozzák. Löschmaier is megsebesül.

Este 7 óra, a törzs elvonul. Fél tízkor mi is, mint utóvéd, örömet otthagyjuk a hegyet.”

Miután elcsendesedtek a harcok, kirendelték a falu lakóit, hogy a halottakat eltemessék.

Cocan Juon és Csengeri Károly az Eklézsia erdeje sarkán eltemetett több mint tíz orosz. Ki számolta akkor, hogy hányan is voltak!

A pókai áldozatok között volt Radu Petru (Vaszi Petruka), aki gránátszilánk okozta sebesülésébe halt bele a segesvári kórházban.

Feledhetetlenül nehéz napokat élt át a település otthon maradt lakossága az említett tíz nap alatt. Reménytelenül és elkeseredetten várták a nagy pusztítás végét, sokat gondolva a magyar hadseregbe bevonult és valahol a kilátástalan fronton harcoló gyermekekre, férjekre és apákra. E háborús napok nehézségeit tehát az is fokozta, hogy az aktív korban lévő férfi nemzedék hiányzott, katona volt.

Az október 9-re, hétfőre virradó hajnalban – az addig a környéken felfejlődött Vörös Hadsereg támadása miatt – erős ágyútűzre és a sorozatvetők különös és félelmetes zajára ébredt a lakosság. Ezen ösztűz és a bekerítés veszélyének elhárítása érdekében a Pókában

és környékén, a Farkaslyuk erdőiben magukat álcázó német egységek visszavonultak. Az egységeiktől lemaradt német katonák azonban még hónapok múlva is jelentkeztek a szomszédos falvakban.

Október 9-én, az előző napi esőzések után szép, verőfényes őszi nap volt. A település lakói visszaszállingóztak házaikba, az elmenekülők hazaindultak. Az utak környékén elhagyott katonai felszerelések, lövedékek, állati tetemek és bolyongó, gazdátlan állatok voltak láthatók. A visszatérő lakosság az elhagyott lakások ajtait nyitva vagy feltörve, a lakást feldúlva, az értékesebb és elvihető holmiknak hűlt helyét találta.

A frontvonal visszahúzódása után, az azt követő napokban egymás után érkeztek haza azok a volt magyar katonák, akik a kilátástalan további harcokat értelmetlennek tartották és ezért otthagyták azokat. Lemaradtak a katonai egységektől és a hazatérés kockázatos útját választották. Közben – a román–szovjet fegyverszüneti megállapodás értelmében, a harcvo-
nal Nyugatra húzódása után – a román közigazgatás igyekezett berendezkedni az észak-erdélyi településeken.

Pókában a közigazgatás első embere Moldován Péter lett. A berendezkedő hatalom első intézkedése az volt, hogy kihirdette: minden férfi, aki magyar hadseregből hazaérkezett, pár napi élelmet vegyen magával és gyülekezzen a meghatározott napon, mert nekik be kell vonulniuk. Hogy hová és meddig, azt senki sem mondta meg. A hazatérteket a visszavonult magyar és német hadsereg visszamaradt partizánjainak nyilvánították. Behívásuk, összegyűjtésük és fogolytáborba szállításuk tulajdonképpen megsemmisítésük kezdetét jelentette. Póka szempontjából a rendelkezés 25–30 ember életét fenyegette. A bíró, Moldován Péter néhány napi haladékot kért a rendelkezést kiadó szervektől, azon a címen, hogy az érintettek kellőképpen felkészülhessenek a bizonytalan útra. Nemsokára elindultak, kísérettel Nagyernyébe, de az ottani csendőrörs nem kívánta őket tovább kísérni, mert éppen azon a napon – 1944. november 14-én – érkezett ide is a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot képviselő Vörös Hadsereg Parancsnokságának azon rendelkezése, mely szerint a román közigazgatást ki kell vonni Észak-Erdélyből. Ezt azért adták ki, mert különböző helyekről olyan nyugtalanító hírek érkeztek, hogy a berendezkedő román közigazgatás brutálisan lép fel a magyar lakossággal szemben. Más helyeken az előrenyomuló szovjet–román hadsereg mögött portyázó román félkatonai alakulatok (a hírhedt Maniu-gárdák) követtek el embertelen atrocitásokat, gyilkosságokat a magyar lakosság ellen. Ezek a hírek Pókába is eljutottak, de néhány állat elkobzásán túlmenően a magyar lakossággal szemben nem követtek el kilengéseket.

A Nagyernyében elbocsátott magyar hadseregbeli foglyok az említett napon megszállták és hazatérhettek, megmenekülve ezzel a fogolytábor biztos halált jelentő borzalmaitól. A szomszéd falvak mozgósítottjainak nem volt ilyen szerencsájük. Már a fogolytáborba értek, amikor a fenti rendelkezés megérkezett és nagy részük ott pusztult el.

A háborúnak a polgári lakosság köréből a továbbiakban is voltak áldozatai. 1944. november 14-én Marosvásárhelyről való hazatérésük közben tévedtek aknamezőre és léptek taposóaknára Arató János és Bogáti Sándorné Csegedi Eszter. Mindketten halálosan megsebesültek, míg Bogáti Jánosnak a fél lábát kellett levágni.

1944. augusztus 23. után Románia átállásával megnyílt az út a Vörös Hadsereg előtt Jugoszlávia és Magyarország felé. A magyar kormány most is német segítséggel akarta megállítani az ellenség előrenyomulását. A segítségadás fejében a német főparancsnokság 33 (14 német és 19 magyar) hadosztályt, 3500 löveget, 300 harckocsit és 550 repülőgépet összpontosított a már Magyarország területén folyó hadműveletekhez. Ezzel az erővel állott

szemben Malinovszkij marsall vezetésével a 2. ukrán front 68 hadosztállyal (ebből 17 román), 750 harckocsival, 10 200 löveggel és 1200 repülőgéppel [83.], az erőviszonyok tehát a Vörös Hadseregnek kedveztek. Közben a magyar hadsereg harci szelleme egyre romlott. Az egyszerű katonák, de a tisztek többsége sem hitt már a németek győzelmében, ezért a további, kilátástalan harcok helyett sokan lemaradtak, vagy éppen megszöktek csapattestüktől, esetleg a fogságot választották. A hadseregben uralkodó harci szellemet és a kilátásait már az akkor divatos katonanóták is tükrözték, mint például a következő, az egyik a sok közül:

Ha majd egyszer vége lesz az orosz háborúnak,
A honvédek lába alatt piros rózsák nyílnak.
De én akkor nem leszek már az élők sorában,
Nem lesz díszes temetésem,
Csak egy korhadt fakeresztem,
Ez lesz az én gyászos temetésem.

Horthy Miklós kormányzó csak akkor küldte el megbízottait – szeptember 28-án – Moszkvába, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a szovjet csapatokat német segítséggel sem tudják megállítani. Hamarosan hadszíntérré vált az ország egész területe. Végre 1944. október 11-én a szövetséges hatalmak és magyar megbízottak aláírták a fegyverszüneti megállapodást. A szövetségesek oldalára való katonai átállást azonban nem készítették elő kellőképpen, ezért amikor október 15-én Horthy kormányzó a fegyverszünetet bejelentette, a nyilasok Szálasi Ferenc vezetésével és német segítséggel átvették a hatalmat. Horthy lemondott. A németek oldalán való további kiállás következtében az ország területén tovább folytak a harcok. Debrecen a szovjet csapatok kezébe került, ahol december 21-én összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd pedig a következő napon megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, melynek elnöke dálnoki Miklós Béla tábornagy lett, 1945. november 15-ig.

A 2. és 3. ukrán front seregei októberben szétzúzták azokat a német katonai csapatokat, amelyek Budapest–Bécs irányában még akadályozták az előnyomulást, majd az említett két hadseregcsoport körülzárta Budapestet, és 108 napig tartó szívós küzdelemben 1945. február 13-án birtokába vette.

Magyarország területén végül 194 napos véres küzdelmek után, 1945. április 4-én fejeződtek be a harcok. A nyilaskormány uralma alatt Budapesten és vidéken kiéleződtek az összeütközések a baloldali érzelmű elemekkel, majd megkezdődött ezeknek és a budapesti zsidóknak az üldözése, gettózása, az ország javainak Nyugatra való szállítása. A nyilaskormányra felesküdt magyar csapatok is kénytelenek voltak elhagyni az országot.

Közben a Vörös Hadsereg 1945. január 12-én a Balti-tenger és a Kárpátok között hatalmas támadást indított Varsó–Berlin irányában, a német hadsereg erőit messze felülmúló emberi és hadianyag-tartalékokkal. Április 25-én a szovjet csapatok gyűrűje bezárult Berlin körül. Az ostrom eredményeként április 30-án a Német Birodalmi Gyűlés épületére, a Reichstagra e napon kitűzték a szovjet zászlót, Hitler pedig, miután Dönitz tengernagyot nevezte ki utódjául, április 30-án öngyilkos lett. Május 7-én a szovjet csapatok tovább nyomulva Nyugat felé, elérték az Elba folyót, és itt találkoztak a szövetséges (amerikai–angol–francia) csapatokkal, amelyek 1944. június 6-án szálltak partra Franciaországban. 1945. május 8-án, Berlin Karlshorst városrészében a szövetséges hatalmak küldöttsége előtt Keitel vezértábornagy aláírta Németország feltétel nélküli kapitulációját. Ezzel véget ért a Harmadik Birodalom története.

Noha Póka történetének áttekintése során természetesen nem lehet célunk a második világháború minden részletre kiterjedő leírása; mégis szükséges mindazon fontosabb történések említése, amelyek a későbbi folyamatokat máig tartóan meghatározták.

A háromhatalmi egyezmény első hatalma, amely nem tudott ellenállni a szövetséges erők támadásainak, Olaszország volt. Az olasz katonai szövetségesről a német vezetésnek sem volt jó véleménye. Már 1940 végén a következőket írta Ruge német katonai író: „Alig néhány hónapra volt szükség arra, hogy (...) lelepleződjék Olaszország katonai gyengesége.” [83., 103. l.] 1945 elején a sorozatos katonai vereségek hatására a Fasiszta Nagytanács leszavazta Mussolinit, akit le is tartóztattak. Az új miniszterelnök Badoglio marsall lett, aki még e napon aláírta a fegyverszünetet a szövetséges hatalmakkal. A németek szeptember 12-én kiszabadították fogságából Mussolinit, akit 1943. április 28-án az Észak-Olaszországban kibontakozott partizánmozgalom egységei elfogtak és kivégeztek. Április 29-én az Olaszországban harcoló német csapatok megadták magukat az észak és dél felől előnyomuló szövetséges erőknek.

A háromhatalmi egyezmény értelmében – amelyet 1941. szeptember 27-én Berlinben írt alá Németország, Olaszország és Japán – ezen államok egymás között felosztották érdektérségeiket. Az egyezményhez sajnos később Magyarország is csatlakozott.

A háromhatalmi egyezmény tagjai közül Japán volt az, amelyik addig még nem viselt háborút, azonban erre is sor került 1941. december 7-én. Ekkor kezdődött meg az amerikai–japán háború a Távols-Keleten. A japán hadüzenet átadása idején a japán gépek meglepetés-szerűen már bombázták is a Hawaii fekvő Pearl Harbor-i kikötőben horgonyzó amerikai hadihajókat. Mivel Japán a háromhatalmi egyezmény egyik alapító állama volt, hadüzenetével az egyezmény többi állama és a hozzájuk csatlakozók is hadiállapotba kerültek az Egyesült Államokkal. Magyarország is, amely 1941. december 13-án üzent hadat Amerikának, egy nappal Románia után. Az évekig tartó háborúban – melynek kezdetén a japánok sikereket értek el (Fülöp-szigetek, Szingapúr, Hongkong, Holland-India stb. elfoglalása) – az 1943 végén, 1944-ben és 1945-ben folytatódó tengeri és légi csatákban azonban az angol–amerikai hadsereg kiharcolta a fölényt, és megközelítette Japánt. Annak ellenére, hogy 1945. augusztus 9-én a Vörös Hadsereg is megkezdte támadását a kínai területeken állomásozó japán Kvantung-hadsereg ellen, a japán szigetország szárazföldi csapatok általi elfoglalására mégsem került sor. A szövetséges hadvezetést az addigi harcok arról győzték meg, hogy Japán tulajdonképpen területén, a japán szárazföldi haderővel szemben igen nehéz, nagy áldozatokkal járó hadművelettel kellene számolni, ezért az atombomba bevetését vették tervbe. Az 1945. augusztus 6-án Hirosimára, 9-én pedig Nagaszakira ledobott atombombák 450 000 ember halálát okozták. A Japán feltétel nélküli fegyverletételéről szóló okmányok aláírására 1945. szeptember 2-án került sor. Ezzel ért véget a második világháború. Németország és szövetségesei a Hitler által megkezdett háborút elvesztették, de elvesztették a hozzájuk csatlakozó kis államok is, mint Magyarország.

A kilátástalan háborúban Magyarország 600 000 embert veszített, az ország népe mérhetetlenül sokat szenvedett a területén lefolyt harcokban, városok váltak romhalmazzá, a visszatért országrészek elvesztek, elképzelhetetlen anyagi károk érték az országot és annak polgárait.

Európában 1945 nyarán a győztes szövetséges nagyhatalmak (az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és a Szovjetunió) Potsdamban tartott értekezletükön megalakították a Külügyminiszterek Tanácsát a leendő békeszerződések előkészítésére. A Magyarországgal megkötendő fegyverszünet előzetes feltételének egyike az volt, hogy a magyar kormány vonja vissza hadseregét és köztisztviselőit az 1937. december 31-én fennálló határok mögé.

Az 1947. február 10-én Párizsban aláírt békeszerződésben a győztes hatalmak semmisnek nyilvánították azon területek visszacsatolását Magyarországhoz, amelyek a tengelyhatalmak támogatásával kerültek vissza az országhoz. A békeszerződés értelmében tehát Magyarország továbbra is az egykori trianoni határok mögé szorult vissza. Észak-Erdély az 1944. augusztus 23-i román kiugrás jutalmaként teljes egészében Románia határai közé került.

Az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés értelmében Magyarországhoz visszatért Észak-Erdélyben – a magyar közigazgatás berendezése után – a pókai ifjak most már a magyar hadsereg kötelékeibe vonultak be katonának. Ekkor minden ifjú vágya volt, hogy katonának lehessen, hogy magyar katonaruhában vonuljon végig a falu hosszú utcáján. Csaknem minden 20 év körüli ifjú legény önként vonult katonának, bevonulás után nagy részük a Marosvásárhelyen állomásozó gyalogsági-tüzérségi m. kir. 27. tábori tüzérosztály és határ vadász (23-as határ vadász zászlóalj) alakulatokhoz került. Egy részük éppen mint határ vadász a közelben húzódó magyar–román határ menti helységekből (Mezősámsond, Mezőrücs, Nyárádtó) kapott beosztást.

Az 1941-ben kitört német–szovjet háború hatását a társadalmi és gazdasági életben rövidesen meg lehetett érezni. Mihelyt Magyarország is hadviselő fél lett, a legfontosabb élelmiszerre bevezették a jegyrendszert. A közellátásban a hiány azonban nem csak az élelmiszerellátásban éreztette hatását, hanem a ruházatkódásban is. A Németországgal való előnytelen gazdasági szerződések az ország gabonakészletét és állatállományát erősen igénybe vették. A tényleges katonai behívók mellett gyakorikká vált a középkorú férfiak behívása is, átképzésre a magyar hadseregbe. Az utolsó, külsőségeiben még ünnepélyes sorozásra 1943. augusztus 26-án került sor, amikor az 1924-ben, 1925-ben született ifjúság rezesbanda kíséretében vonult Marosvásárhelyre a sorozó bizottság elé. Ez már a háború igényelte rendkívüli sorozás volt a fenti évfolyamok számára. Az 1923-as évfolyamot a következő évben szándékozták behívni, mint ténylegeseket.

Amint már említettük, a szovjet frontnak a magyar határhoz való közeledésével a német hadvezetőség – tartva a Kállay-kormányt a szövetségből való kiugrásától – 1944. március 9-én megszállta Magyarországot, és németbarát kormányt erőltetett hatalomra. Ezután már gyakoribbakká váltak a katonai behívások a tartalékos állományban lévők számára is. A behívottak egy része – különösen Románia átállása után – a tényleges frontvonalba került.

Az egyes katonai egységeknél Póka katonai szolgálatot teljesítő férfiai különféle rendfokozatokat szereztek: Adorján György tanító zászlós, ifj. Sárkány András őrmester, id. Ercse András, ifj. Kelemen András, Kelemen Alber M. szakaszvezető, Bálint Gyula, Czáp Géza, Fekete Károly, Gede Sándor Gy., Gede János, Kimpián Simon, Székely Ferenc, Varga Balázs tizedes, ifj. Ercse Sándor, Gede Ferenc Gy, ifj. Kelemen János, ifj. Ötvös József őrvezető rangig vitte a hadseregben. Kitüntetésben részesültek (Tűzkereszt) ifj. Boldizsár András, Gede Ferenc Gy. és Kimpián Simon.

A háború befejeztével és az azt követő pár évi várakozás után nyilvánvalóvá váltak a település férfi lakosságát ért szomorú veszteségek és áldozatok is. Valahol a szovjet fronton estek el vagy tűntek el: Bogáti Albert, Cs. Nagy Lajos, Cs. Nagy Sándor, Czáp György, Fazakas István, Gede Sándor A., Kardos András A., Kelemen János J., Kelemen Ferenc A., Kelemen Sándor S., Sárkány János, Szilágyi (Silaghi) Sándor.

Fogolytáborban vesztették életüket: Balogh József, id. Gábor András, Gede Sándor Gy., Sűgő Albert. A harctéren szerzett sebesülés következtében hunytak el.: Crişan Sándor és Kovács György. Háborús rokkantként tért haza Kelemen András I.

Mivel a magyar hadsereg a keleti fronton a Vörös Hadsereg ellen vonult fel, a hadihelyzet kedvezőtlen irányba fordulásával a magyar katonák nagy többsége, több mint 100 ezer ember került szovjet fogságba. Csak kisebb részük hagyta el Magyarországot nyugati határát és került a háború befejezése után amerikai, angol vagy éppen francia fogságba. A Szovjetunióba szállított foglyok megismerkedhettek a fogolytáborok mostoha viszonyaival, egy részük ezeket átvészelte, és akik életben maradtak, azok közül a legtöbben 1949-ig hazatértek szülőfalujukba.

Az 1944. március 19-i német megszállással Magyarországon német bábkormány alakult Sztójay Döme volt berlini magyar nagykövet vezetésével. Ennek a németbarát, szélsőjobboldali kormánynak az egyik legszörnyűbb intézkedése Magyarország zsidó állampolgárainak összegyűjtése és táborokba hurcolása volt. A zsidókérdésnek a német megszállók igényeink megfelelő „megoldása” érdekében Magyarországra telepedett a Gestapo és a hírhedt, háborús bűnei miatt később elfogott és kivégzett Adolf Eichmann. A zsidótörvény érintette Póka egyetlen, 5 tagú zsidó családját is. Ez a család az 1920-as évektől volt a falu lakója, és mint kiskereskedő tartotta fenn magát, hozzájárulva Pókának fontosabb árukkal való ellátásához. 1944. május elején vitték el a családot a faluból, a szomszédok és a lakosság nagy többségének szomorúságára és rossz sejtelmei közepette. A Dicker család előbb a marosvásárhelyi téglagyár környéki rögtönzött gettóba került, innen májusban a németországi birkenauai táborba szállították őket. A szállítás vasúton történt, összezsúfolt marhavasgonokban (90 személy egy vagonban). Az elhurcolt család a következőkből állott: Dicker Sándor 43 éves, neje D. (sz. Klein) Szidónia 37 éves és gyermekeik: D. Erzsébet 18 éves, D. Elemér 16 éves, D. Eduárd (Édike) 14 éves. Az elhurcoltak közül a birkenauai haláltáborban veszítette életét D. Szidónia és a 14 éves D. Eduárd. Pusztulásukkal ők is beírták nevüket az embertelen háború pókai áldozatainak sorába és falunk történetébe.

Farkas úr (id. Tolvaly Ferenc)

Az 1944-es iskolai évben vajmi keveset koptattam a Kollégium padjait. Mindjárt januárban összeszedtem (összesíztem) egy olyan vizes mellhártyagyulladást, hogy Metz Pista bácsinak, Vásárhely akkor egyik legjobb orvosának ugyancsak igyekeznie kellett, hogy még visszahozzon arról a bizonyos másvilágról. Erre az időre nemigen emlékszem a lázálmok miatt, csak arra, hogy valami Ultraseptyl nevű gyógyszert kerestek és találtak is, ami mindnyájunknak nagy megkönnyebülést hozott. Nekem, mert rövidesen föltámadt az életkedvem, Pista bácsinak, mert a páciens a javulás útjára tért, és Anyáméknak, mert egyetlen fűgyermekük azért mégis csak megörökölheti majd a pókai Tolvaly-birtokot, sőt Kisgörgényt is, Anyám szép kis birtokát, no meg hogy el ne felejtsem, a tisztviselőtelepi Posoni-villát.

Egy kis baj azonban azzal az örökléssel mégiscsak volt, mert az oroszok erősen közeledtek a Kárpátokhoz, amit Apám természetesen tudhatott. Ahogy besötétedett és elcsöndesedett az udvar, és minket, gyerekeket is bedugtak már az ágyba, nap mint nap hallottam: Dududuuu... dududuuu... it Lon... pssst..., aztán

beszédfoszlányok, ...itt London, a lebergi... aztán már közelebbi helységek nevei is szerepeltek a sok sípoló hang között. A zavaros hangfoszlányokból, sípolásokból ki lehetett bogozni, hogy az úgynevezett „arcvonalrövidítések” nem mások, mint vereségek, amiket a németek nem akartak ugyan elismerni, ám ez nem változtatott a tényeken. Néha pontosan megjegyeztem egy-egy helynevet, amit már Magyarország nagy áttekintő térképén is megtaláltam valahol a Kárpátokon kívül, de tőlünk már nem is olyan távol. Nem tudom, mit érezhettem. Ma, több mint fél évszázaddal az események után már nehezen is tudnám fölidézni akkori érzelmeimet. Egy dologra azonban tisztán emlékszem. A franciaországi partraszállás után néhány héttel, 1944 júliusában lehetett, az újságban olvastam, hogy egy St. Lo nevű városnál folynak a harcok. Akkor már biztosan tudtam, hogy az az a „végső győzelemmel” egy kis baj lesz.

De térjünk vissza '44 áprilisába, Pókába.

Élveztem az „úrfi” gondtalan életét. Semmi egyéb kötelességem vagy feladatom nem volt, csak egy: mielőbb felgyógyulni, megerősödni, mert... soha nem lehet tudni, mikor van szükség az utolsó csepp energiára is, bár akkor, ott, Pókában nem úgy nézett ki, hogy bármi baj is bekövetkezhetne. Akkor ott még béke volt, igazi béke, legalábbis így éreztem kamaszfejjel, Anyám féltő gondoskodása mellett. Délelőtt lovagoltam, ami ugyan már egy kicsit kötelesség is volt, mert helyettem nem kellett a méneshuszárnak másodszor is kilovagolnia a második ménnel – ketten egy menetben megoldottuk a lovak járatását. Nekem igen nagy mulatság volt, főként egy olyan hosszú betegség után.

Egy napsütötte délelőttön éppen visszajöttünk a vad vágtából, kiizzadva lovas és ló, amikor Apám szólított. Na, gondoltam, most jön a szidás, amiért ilyen kegyetlenül leizzasztottuk a méneket.

A tornácon ketten ültek: Apám és Farkas úr.

Kissé megszeppenve üdvözöltem Farkas Mendelt, Apám barátját, bár sejtettem, hogy részéről nem lehet panasz, a mének dolga nem is passzolt ebbe a hangulatba, és különben is, mi köze lehetne Farkas úrnak ahhoz, hogy leizzasztottuk a lovakat.

Aztán Apám így szólt:

– Ferike, te már nagyfiú vagy...

Mégis csak lehet valami baj. Vajon mi rossz fát tettem a tűzre? Habár túl nyugodt és ünnepélyes a hangulat...

– Édes fiam, te már nagyfiú vagy – ismételte Apám –, az élet, a sors ki tudja, mit hoz még magával, ezért szeretném, ha egyet megjegyeznél.

Most már egészen nyugodtan, és nagyon komolyan figyeltem.

– Farkas úr a mi barátunk... – mondta határozott, csendes hangon, aztán megismételte: – Farkas úr a mi barátunk, minden körülmények között a mi barátunk! – majd németül is elmonta, úgy, ahogyan azt annak idején a kadétiskolában, még a Monarchiában taníthatták. – Unter allen Umstaenden... Megértetted? És erről senkinek sem beszélsz! Megértetted?

– Igen – feleltem, mert éreztem azt is, hogy ez a néhány szó azt jelenti, hogy Apám megbízik bennem, és a barátját rám bízta, bármi is történjék. Minden körülmények között! – Igenis, Édesapám, megértettem – és egy kicsit büszke is voltam magamra, örvendtem, hogy Apám így bíz bennem.

Akkor még nem sejthettem, mit jelent majd a „minden körülmények között”, de éreztem, hogy nagy dolgokról van szó. Annak az április végi, május eleji koradélelőttnek a hangulatára ma is emlékszem. Visszagondolva rá, érzem, hogy Apám azzal a néhány szóval akarta tudtomra adni az idők rosszabbra fordulását, tudomásomra hozni, hogy közös a kötelességünk, hogy én is be vagyok avatva...

Aztán másnap újból a lovaglás, reggel hatkor már kint jártunk a harmatos mezőben, a két mén, mint a felhúzott acélrugók, kirobbanva, tombolva vágtáztak végig a falun, fel a legelőn, ki a hangyási Nagyerdőig. A hegytetőn megállítottuk a lovakat, néhány percig csodáltuk a békés májusi reggelt, aztán megint vissza a faluba. Rövid vágta, indulj!

Csak azt nem értem, hogy szegény Anyám miért dolgozik még este is a konyhában, amikor már a szolgáló is az igazak álmát alussza. Miért csörömpöl az edényekkel, miért nem mosogatott el Margit... De hát... Valamelyik este későn még nem alszom, és hallom, hogy Anyám valami olyamsmi mond Apámnak, hogy ő olajjal főzött, vajon jó az? Mire Apám ingerülten: hagyja, jöjjön már...!

Furcsa volt ez az ingerültség, sohasem szerettem, ha szüleim veszekedtek, és főleg nem, ha Apám néha bántotta az én drága jó Édesanyámat. Talán ezért is figyeltem oda egy kicsit jobban. Furcsák ezek a felnőttek... Miért izgatja Apámat, hogy Anyám olajjal főz, és nem zsírral vagy fordítva? És miért kell ezen éjnek idején összekapni? Hiába, vannak még dolgok, amiket egy „tizennégy évet töltött” suhanc még nem ért meg. De hát amúgy sem lehet mindent tudni, mindent megérteni...

A kert volt akkor a pókai Tolvaly-birtok gyöngyszeme. Egy hatalmas gyümölcsös, határozottan parkszerű részekkel, egy „Patak parti sétánnyal” és egy „Szermesek útjával”, de nekünk, gyerekeknek a legérdekesebb mégis csak a „Fűzfánfityegő” volt, ez a furcsa építmény (lásd a mellékletben). Egy hatalmas fűzfán, a deréknyi vastag ágak közé beépítve trónolt (nem fityegett) egy kicsi ház. Szolid lépcső vezetett föl hozzá, a belépő előtt egy pihenőterasszal, korláttal, és szép kilátással. A tulajdonképpeni „ház” télen-nyáron használható építmény volt, tetején hatalmas szalmafedéllel. Még igazi padlása is volt, ahol mi gyerekek sokszor öten-hatan is eljátszhattunk, volt ott hely elég. A szobában ágy, benne ágynemű, és egy asztal, amin Nagypám, évekkor ezelőtt, írogatta madártani munkáit, körös-körül pedig világos ablakok, amiket be is lehetett függönyözni, hogy ha lesben ül az ember, ne lássa a vad, de lehetséges, hogy más célnak is megfelelték azok a függönyök. Ki tudja? Akkori fantáziám nem ért még el olyan magasságokig.

Az egyik meleg, kora nyári délután eszembe jutott, hogy a Fűzfánfityegőből sokkal könnyebben tudnám meglőni azt a szarkát, amelyik a csűröskert kiscsirkéi között rettenetes irtást végzett, gondoltam tehát, hogy fölhúzódom a Fityegőre, és majd meglátjuk, hátha puskavégre kaphatom a szarkát. Komótosan fel is másztam a lépcsőkön, be a házba, és mit látok, az ágyon septiben szétdobált pokróc, összegyűrt párna, rendetlenség. Apám hagyta volna így? Egy vadásznak, még ha csak vadászocska is az illető, vannak megérzései. Akkor, ott, határozottan éreztem, hogy valaki néz engem, valaki vagy valami figyel. Szétnéztem a szemem sarkából, anélkül, hogy a fejemet mozdítottam volna, aztán óvatosan kikémleltem az ablakon, semmi. És mégis néznek engem! Már azon voltam, hogy kézbe veszem a puskámat, amikor hirtelen felnéztem a kis szoba mennyezetére, és már tudtam,

hogy ott a „szem”. Egy ugrással az ágyon termettem, egyetlen mozdulattal felsaptam a tetőlappancsot, és mit ad Isten, kit látnak szemeim? Farkas urat. Ott hasalt a padláson, egyáltalán nem komoly üzletemberhez méltó pózban, és a legkisebb ijedtség nélkül nézett rám, mutatóujját a szájára téve. Pszt!

Azonnal megértettem a helyzetet. Apám szavai visszhangzottak a fülemben, hogy „Farkas úr a mi barátunk, minden körülmények között!”, és hirtelen átvillant az agyamon, mit is kell tennem. Mintha mi sem történt volna, lassan lecsúsztam az ágyra, visszatettem a lappancsot, ezúttal igen akkurátusan, de nem mulasztottam el, hogy búcsúzóul, szemlehunyva, egy szótlan hosszú igent ne intsek „a mi barátunknak”.

Sokáig nem beszéltem a dologról senkinek sem, most is csak azért mesélem el, mert telik az idő, és ki tudja, lesz-e még alkalom ezt valakinek elmondani, aki meghallgatja, ha nem is érti meg, hiszen olyan régen történt az egész... Bennem a Farkas úrral való találkozás ott, a Fityegő padlásán semmiféle nyomot nem hagyott. Nem tettem mást, mint ami a feladatom volt. Így mondta Apám, punctum.

Nagyon szerettem a májusi reggeleket. A harmatos fű, a kis ködök, amint a kertben kószálnak, az ébredő Nap, a bódító illatok és ezernyi rezdülése az életnek, lehetetlen mindezt leírni. Sokszor elhatároztam, hogy még virradat előtt kimegyek a kertbe, kiülök valamelyik nagy fa tövébe, és áhítattal szívom magamba a bódító hajnali levegőt. Persze, könnyű mondani, de nehéz megtenni. Melyik suhanc ébred fel nyárnak idején reggel négy órakor, amikor még alig pirkad? Aztán egyszer, úgy május vége felé mégis csak sikerült legyőzni az álmat, és pitymallatkor már kint is voltam a kertben. A falu még aludt, de már ébredtek a kakasok, a sárgarigó, a fülemüle, és persze én, „a Nagy Vadász”, aki éppen a fűszálakról gyűjtött harmattal mosta meg a szemét, és aki esetleg végre puskacsőve elé kapja azt az állítólag rühös rókát, amelyik a Kis utca rémeként minden éjjel bejön a faluba. Sőt már nappal is, és amíg az emberek a földeken izzadnak, a vörösfrakkos rabló a tyúkokat dézsmálja. Na, csak találkozni, akkor ökelme nem kujtorogna többet a Kis utcában.

Alighogy elhelyezkedtem hevenyészett leshelyemen, mozgást hallok az istálló felől. Nem akartam hinni a fülemben, elkapott a vadászláz. Torkomban dobogott a szívem, szorongattam kicsi flóbertpuskám, és mint az ilyenkor szokás, szemrehányást tettem magamnak, amiért nem Apám sörétes puskáját hoztam magammal, mert a rossz látási viszonyok között, gyors, odadobott lövés esetén mindenképpen a sörétes puská az előnyösebb. Ezt a rókát igazán nem kéne elszalasztani. Pedig az már jött a kerti úton, a nedves fűvön végig, egyenesen a Fűzfánfityegő felé tartva. Mit cipel, vagy mi ez a nehéz járás? Minden idegszálamat megfeszítve füleltem, mert látni még nem lehetett. Nemsokára rá kellett jönnöm, hogy ez a zaj mégis csak túl sok egy rókához, talán inkább egy nagy kóbor kutya, talán vészett is... mégis csak az a sörétes puská... A zaj és okozója egyre közelebb jött hozzám, és akkor már láttam, hogy a szürkeségben se nem róka, sem nem kutya, hanem egy ember közeledik. Földszíni ruhájával egészen beleolvadt a reggeli szürkületbe és a ködökbe, valószínűleg mezítláb, és szinte zajtalanul közeledett felém ez a ködember. Tempósan jött, majd határozott léptekkel, de csendben oda ment a Fűzfánfityegőhöz, csendesen felkapaszkodott a lépcsőkön, olyképpen, hogy azt egy durva bakancsban meg se tehetné volna, megállt a kis teraszon,

megköszöri a torkát, és... máris visszaindult. Valamit cipelhetett, mert amint alakja az égen kirajzolódott, láttam, hogy van valami a kezében. De a köhintéséről megismertem. Sárkány Sándor volt, a béresbíró, Apámnak, de már Nagyapámnak is bizalmi embere, gyerekei meg játszópajtásaim, legjobb barátaim még most, hatvan év után is. Amilyen csendben és gyorsan jött, olyan sietve is tűnt el az istállók homályában. Kicsit bosszantott, hogy konkurenciám van, hogy nem csak én ismerem a „Nagy Titkot”, de ha arra gondoltam, hogyha nekem kellene minden reggel még pitymallat előtt kimennem a Fityegőhöz, hamar lehült a buzgóságom. Nem mintha félnék, de mégis...

A napok, a hetek kergették egymást. Lassan megszoktam az esti edénycsörömpölést, és az sem zavart, amikor Apám és Édesanyám csendben, a megszokott rutinnal, szinte észrevétlenül kimentek a csendes estébe, kabát alatt cipelve az edényeket. Végül is joga van az embernek a saját kertjében egy kis éjszakai sétát tenni... De azt nem szerettem, amikor Apám Anyámmal durváskodott. Azokra az estékre, amikor szép összhangban elvonultak, nem is emlékszem már, elvesztek az idők homályában, pedig a „mi titkunk” nagyon izgatott. Tudat alatt talán, él még bennem Apámnak egy ideges kirohanása, amikor egy esti, halk beszélgetés során szidott valakit. Először azt hittem, Anyámat:

– Mondtam, hogy ne menjen, mégis elindult, aztán megijedt a saját árnyékától és visszaszaladt...

Rögtön megértettem, mi történhetett. Farkas úr valószínűleg át akart szökni Romániába, de valami akadályba ütközhetett és visszatért. Nem csodáltam, hogy Apám emiatt ideges lett, mert Farkas úr a határsávban magára vonhatta a csendőrség vagy a határőrség figyelmét, s esetleg éppen hazáig, hozzánk követhették. Ha ez bekövetkezik, az egész családukat deportálhatták volna, és biztos, hogy Apám börtön nélkül nem úszta volna meg.

A tavasz megvéniült, nyár lett belőle, vége lett a május varázsának. Egy fiúledt délután, talán július lehetett, dologtalanul ténferegtem a kertben. Húgom és a jegyző leánya, Buba ugyancsak a kertben játszottak. A Szieszta nevű kerti építmény előtt éppen valami magasan szálló madarat nézegettem, amikor meghallottam a két leányka viháncolását. Az istállók felé mentek. Odanézek, mit látnak szemeim? A jegyzőség embere, az esküdt kíséri Farkas urat! Elakadt a lélegzetem. Azonnal eszembe jutott Apám mondása: „Farkas úr a mi barátunk, minden körülmények között a mi barátunk.” Oda akartam rohanni és megfogni a kezét, és el nem eresztetni. Nem engedni, hogy az az ember elvigye, de lábaim az ijedségtől gyökeret vertek, és csak néztem, mi történik.

Aztán felocsúdtam. Tehetetlen dühömben kaptam a puskát, és a következő pillanatban már az esküdt hatalmas hátán állott az irányzék, ujjam meg a ravaszon reszketett. De meghúzni nem mertem. Gyáva voltam, pedig éreztem, hogy ebben a helyzetben ez lenne az egyetlen becsületes cselekedet. Hogy ezzel segítettem volna a dolgon, nem hiszem, de becsületes tett lett volna, hiszen: „Farkas úr minden körülmények között a mi barátunk”. Ernyedten eresztettem le a fegyvert, de még mielőtt eltűnt volna a gyászos menet az istálló mögött, ismét felkaptam a puskát és az esküdt izzadságfoltos lajbijára céloztam. Aztán eltűntek az épület mögötti kanyarban, én meg, hogy dühömet levezessem, rálöttem az istálló-szellő-

zõ tetőlemezére. A kis golyó sírva búcsúztatta az én Farkas uramat, és a lemezen ütött lyuk még évekig hirdette egy suhanc tehetetlenségét.

Azóta is sokszor végiggondoltam az eseményeket. Rendeztem magamban a gondolatokat, de igazi megnyugtató választ soha nem kaptam gyötrődéseimre. Magamat sem tudtam megnyugtatóni.

Ami történt, így történhetett: húgomék játszottak a kertben, felmentek a Fűzfánfityegőre, meglátták az idegen embert. Délben az ebédnél a jegyző leánya, aki lehetett úgy 12 éves, elejtette, hogy láttak egy ismeretlen embert a kertben, mire a jegyző kiküldte az emberét, hogy nézze meg, ki az, és hozza be a jegyzőségre. Az idegen pedig ellenállás nélkül engedelmeskedett. Ki tudja, miért éppen akkor, azon a napon volt Apám Vásárhelyen, hogy Sárkány Sándor miért volt kint a mezőn, történetesen egy távoli tagban dolgozni? Egy század katonaságtól is megvédtem volna – mondta évekkel később, és pont az a semmi esküdt úzött belőlünk csúfot... De az is lehet, hogy Apám vagy Farkas úr, vagy mindketten belefáradtak már a sok bujkálásba és a lelki megterhelésbe, nem bírták már a rájuk nehezedő nyomást, a félelmet, hogy felfedezik őket, és így oldották meg a dolgot. Mindenesetre Farkas úr is beleegyezhetett ebbe a megoldásba, mert másképp elbújhatott volna, volt ott hely elég abban a nagy kertben, de az erdőkben is, hiszen nyár volt, amikor minden bokor szállást ad... Mégis, hogy lehetett, hogy Farkas úr minden ellenállás nélkül megadta magát, hiszen a jegyzőség emberénél semmiféle fegyver sem volt, és a Fűzfánfityegő mellett egy hatalmas, ember magasságú kukoricatábla húzódott, egészen az Ördögösig, az erdőig, ahonnan mégis csak át lehetett volna jutni Romániába, vagy pedig Farkas úr miért nem változtatta meg búvóhelyét azután, hogy a lányok felfedezték? Ezek mind olyan kérdések, amikre válaszolni nem tudok, csak örölnék még egy félévszázad múltán is.

Hiába, amatőrök voltak mindnyájan, Apám is, de főleg Farkas úr. Hát hogy lehetett ilyen könnyen feladni az életért való harcot? Hogy lehetett feladni a harcot egy olyan helyzetben, amikor már köztudomású volt, hogy a front hónapokon belül eléri Pókát? És aztán (igaz, ezt akkor még senki sem tudhatta) hat héten belül a románok is átállnak. Az viszont nyílt titok volt, hogy Horthy már régóta kereste a szövetségesekkel a kapcsolatot, ezt még én is kifüleltem az öregek társalgásaiból. De hát amatőrök voltunk, egytől egyig!

Farkas úr, hála Istennek, szerencsésen átvészelte Auschwitzet, hiszen ő 1944 júliusában még kipihenve, anyám válogatott és olajjal főzött kosztján felerősödve, egyszóval meghízva került bele az embertelenség malmába. Ez sokat számított, amint ő maga mondta, amikor '45 vagy '46 nyarán már ismét Pókában volt, szívták Apámmal a Chesterfield cigarettákat és beszélgettek, de akkor már nem volt rám szükségük. Én csak a teherautóját bámulhattam meg.

Aztán nemsokára eltűnt Farkas úr, többet nem látogatott meg minket, mondták, hogy kiment Izraelbe. Apám szerint nem akart üldözöttből üldözött lenni, mert Farkas úr, nemcsak okos, de gazdag ember is volt. Reméltem, hogy Izraelben már nem volt olyan szájtáti, mint Pókában, amikor az esküdtnak engedelmeskedett.

Hiányoltuk is Farkas urat, én személyesen külön is, mert sohasem beszélt velem, pedig nekem annyi elmesélni valóm lett volna, és úgy általánosságban is.

És hát volt, amikor határozottan elkelt volna a segítsége. Mert nem csak Farkas urat, de aztán Apámat is vitték. Ő sem volt különb Farkas úrnál. Naiv volt-e, vagy jellemes? Felfogás kérdése. Sokszor unszoltam, jönne be Vásárhelyre, ott a tömegben mégis csak könnyebb elvegyülni, és nem lenne kitéve rosszindulatnak, de válasza mindig határozott volt: nem fiam, én nem megyek. Engem innen csak visznek! Olyankor rámutatott a hálószobája ablakából jól látható hegyecskére, a Bongorra, annak tetején az alig látható családi sírkövekre, és azt ismételte: engem innen csak visznek, és ha kell, oda ni, de én Pókából el nem megyek!

Aztán vitték. Először a Securitate autóján, mert fegyvert találtak a padláson. Más lapra tartozik, hogy a szemfüles szekuristák ugyanazt a fegyvert találták meg egy szomszéd falusi gazdaember padlásán is, és hogy az a fegyver nem volt más, mint egy használhatatlan vasdarab. De mindez nem volt fontos abban az időben. És vitték aztán másodszor is, a mentőautó a vásárhelyi kórházba, ahol Kótay professzor mentette meg kinyitól. És aztán harmadszor is vitték, de ez alkalommal a „kollektív” két fehértarka tehene az egyetlen még megmaradt szekéren, és kísérte az utolsó Tekintetes urat az egész összezsugorodott falu, a rokonok és a barátok, de még az elvtársak is mind ott voltak, az elnök meg a csendőr, meg a párttitkár, de még Szöllősi Laci bácsi doktor fia is, akit vonalas embernek mondanak és tanársegéd az orvosi egyetemen, még ő is ott volt, és én úgy éreztem, hogy mindnyájan őszinte szívvel voltak ott.

Csak egyvalaki hiányzott, Farkas úr, mind a három alkalommal: akkor is, amikor a börtönben kellett volna meglátogatni és bátorítani, aztán a kórházban is jól esett volna Apámnak Farkas úr kézsimogatása, de az utolsó útjára, oda igazán elkísérhette volna, ha van betyárbecsület ezen a világon. De még az is lehet, hogy Farkas urat már előbb elkísérték erre a legutolsó útra, esetleg épp a bajtársai. Ki tudja?

Aztán elkövetkeztek a legsötétebb Ceausescu-idők. A falurombolásról, a falvak kitelepítéséről, a magyar vezetők leváltásáról, az általános nyomorról és féktelen önkényeskedésről jöttek a hírek Nyugatra. Többfelé tiltakozó megmozdulásokat, tüntetéseket rendeztek a szörnyűségek hallatára. Mi ekkor már évek óta Németországban éltünk, leányom egyetemistaként tüntetett Münchenben a falurombolás ellen. Az idő tájt lehetett, hogy éppen hazamentem Nürnbergből Pókába. Apám sírjára akartam vinni néhány szál mezei virágot, hiszen más nem is illett volna az ő fejfája mellé. A családi temetőbe vezető úton elém siet Gede Pista bácsi. Beszélgettünk, hova megyek, hogy s mint van a család, és ami ilyenkor szokásos. Tempósan ereszkedett le az ösvényen az öreg Sárkány Sándor. Villa, gereblye legényesen a hátán, de már nagyon látszott, hogy az idő felette is eljárt.

– Hogy van Ferike lelke, milyen rég nem láttam...

Melegen kezet szorítottunk, megállott mellettünk, nem akart beleszólni a beszélgetésbe. Pista bácsi kesergett:

– Mi lesz velünk, Ferike? Megesznek minket ezek... ezek a balaiak!

Kicsit ingerülten válaszolhattam, mert úgy hallottam a faluban, hogy Pista bácsi talán másfelé is elmeséli az információit. Mondom neki:

– Mikor a zsidókat vitték, nem szóltunk – és jelentőségteljesen magamra mutatott (mi, az urak). – Mikor az urakat vitték, nem szóltak (maguk, a nép). És most, amikor magukat is viszik, ki szóljon?

Hirtelen fagyos hallgatás zuhant a beszélgetésre. Mindnyájan a földet néztük, és én nem mertem Sárkány Sándor szeme közé nézni. Vajon elfelejtette már azokat a ködös májusi reggeleket, vagy csak...

Hosszas hallgatás után tovább indult az öreg, de még hozzátette:

– Fantas, hogy legalább maguk jól vannak...

8. Földosztás a háború után

Ha az első világháború utáni erdélyi földbirtokviszonyokat érintő román törvény alkalmazását „földreformnak” neveztük, a második világháborút követőről inkább, mint „földosztásról” beszélhetünk. Az első esetben az elvett földterület nagysága függött a település sajátosságaitól, a földtulajdonos személyétől és birtokának nagyságától. A második világháborút követő földtörvény alkalmazása 1945-ben már a nagybirtok (a „földesurak”) teljes megszüntetését célozta meg, ezért került kiosztásra minden 50 hektáron felüli földtulajdon.

Póka viszonylatában a most alkalmazott törvény a Jakab és Köntzey családok földbirtokait és belsőégeit érintette. Kevésbé a Tolvaly család földbirtokait, mert ezt a tulajdont 5 testvérörökös között osztották meg, így az egy örökösre jutó földbirtok nagysága nem haladta meg az 50 hektárt.

Az alábbiakban nézzük meg, hogy személy szerint kik voltak azok a pókaiak, akik házhelyet, illetve szántóföldet kaptak. Házhelyek kiosztására az említett tulajdonosok belsőégei, gyümölcsöskertjei kerültek sorra.

1439 m² nagyságú házhelyet kaptak a következő lakosok [72.]: Panczi János, Szántó József, Marián Aladár, Csengeri Mihály, Lőrinczi Sándor, Gede István, Silaghiu Alexandru A., Gede Ferenc F., Kelemen Mihály, Gede Sándor M., Székely Ferenc, Radu Ioan, Gede Ioan V., Nistor A. Gheorghe, Mureşan Ioan, Csegedi Sándor, Pényi Kálmán, Szántó Tibor, Moldovan János P., Szántó Árpád, Czáp József, Bucur Nicolae, Pop Ioan, Huza Pavel, Gábor Miklós, Bodor József, Huza Gavril, Niomati Ana, Kelemen Maria, Bucur Teodor, Dobai Mihály, Kovács József, Gede József, Gede János, Hajdú András, özv. Fazakas Istvánné, Sárkány József, Frunza Sándor, Kiss Mihály, Szilágyi Simion, Kelemen Albert M., Csegedi András, Ercse Sándor, Ercse Lajos, Szengyel János, Bálint Jenő, Bálint Béla, ifj. Sárkány András, Mátis Ferenc, Sűgő Jenő, Kardos Dezső, Székely János, Kelemen András R., Boldizsár András, özv. Cs. Nagy Sándorné, Rus Ioan, Ilyés István, Kovács Ferenc, Bogáti János, ifj. Kovács Sándor, valamint Póka község homokbányát, agyag kitermelésére.

1069 m² nagyságú házhelyet kaptak: Izsák Sámuel, Szotyori Elek, Kardos József H., özv. Gede Zsuzsánna, Ráduly Elisabeta, Lőrinczi János.

2877 m² nagyságú szántóföldet a következő lakosoknak juttattak: Sárkány Sándor, Lőrinczi Sándor, özv. Gede Zsuzsánna, özv. Kelemen Zsuzsánna, Somodi Sándor, Frunza Sándor, Gede Ferenc, Pál György, Szántó Mihály, Gede Ioan V., Juhász Béla, özv. Gede Ferencné, Ilyés István, Kelemen R. András, Obreja Petru, Radu Petru, özv. Niomati Ioanné, ifj. Boldizsár András, Mihály János, Szabó Ferenc, id. Czáp József, Simon Péter, Sűgő Je-

nő, Szabó Sándor, Kovács Imre, ifj. Sárkány András, Ercse Lajos, Szotyori Mihály, Bartha Gábor, Rus Ioan, Cotarlan Gheorghe, Szabó Károly, Câmpian Petru, Niomati Mihail, Csegedi Albert, Gede József, Kelemen Sándor, Sárkány József, ifj. Csegedi József, Dobai Mihály, Kovács Ferenc, Kelemen Zoltán, Ercse Sándor, Kelemen András, Kelemen Péter P., Cocan Ioan, Bán János, Gede István, Kovács Ágnes, Kovács Sándor, Kelemen András A., Kiss Mihály, Kelemen András I., Bogáti János, özv. Fazakas Istvánné, Mátis Ferenc, Csengeri Mihály, Bucur Teodor, Szabó Mihály, Kelemen András I., Bucur Sándor, Sárkány Ferenc, Sárkány Lajos, Hajdú András, Bogáti János, Tifrea Nicolae.

8682 m² nagyságú földterületet kapott Kelemen János, 5755 m² nagyságút Kardos József H. és Radu Ioan, 1520 m²-nyit pedig Kimpián György.

A második világháborút követő földtörvény alkalmazása nem zárult le 1945-ben, folytatódott az 1950-es évek elején is, sok módosítással, amelyek a földosztásban részesült személyek jogosultságát határozták meg. 1949 tavaszán hozott intézkedések folytán – amikor a földbirtokosokat erőszakkal kiemelték és kényszerlakhelyekre szállították – megmaradt földbirtokukon vagy állami gazdaságot létesítettek, vagy ahol erre nem volt lehetőség, földjeiket kiosztották a falu lakói között. E későbben alkalmazott földosztással a Mezőgazdasági és Erdészeti Minisztérium 444/1953-as rendelete, valamint a Minisztertanács 3522/1953-as határozata alapján az egyházak földjeit is kisajátították, majd felosztották, erdeiket pedig államosították.

A földtörvény késői alkalmazása után rövidesen megkezdődött a falu földműves lakosságának előbb az ún. „társas gazdaságba”, majd néhány év múlva a termelőszövetkezetbe (kollektív gazdaságba) való erőszakos bekényszerítése.

III. A református egyházközség története

Amint azt már egy korábbi fejezetből tudjuk, a végzetes mohácsi csatában két érsek és öt püspök is elesett, ami nagyban meggyengítette az addig hatalmas és erős magyar katolikus egyházat és a főpapságot, Magyarország vesztére. Ez is egyik okává lett annak, hogy Mohács után szabadabban terjedhetett a vallásszabadság új eszméje az ország keleti felében, Erdélyben is. Ez az országrész volt az egyetlen terület Európában, ahol a protestantizmus térfoglalásának egészen bár néha felhők tornyosultak, a reformáció szellemének térhódítását nem tudták megakadályozni.

A megreformált vallásért vívott küzdelemben és a későbbi sikerben Erdély területén Brassónak és Kolozsvárnak jutott elsőrendű szerep. A reformáció terjesztői sorában a magyar ajkúak közül főként Heltai Gáspár kolozsvári tudós-lelkész, míg a német ajkúak közül a Luther tanait hirdető Honterus János buzgólkodott. Bod Péter 1749-től magyarigeni református lelkész, neves egyházi és történetíró *Magyar Athenas* című munkájában így emlékezik meg Heltai Gáspárról: „Ő tanult Wittenbergában s 1549-ben visszajövvén Erdélybe, lett kolozsvári pap, követte – úgy látszik mindenkor azt a szentenciát az Úr vacsorája matériájában, amelyet a reformátusok követnek.” [10c.]

A reformáció terjedését nagyban előmozdította, hogy a reformátorok lefordították magyar nyelvre a Bibliának előbb egyes részeit, később az egészet, mint Heltai Gáspár, majd pedig kinyomtatták és a nagyközönség kezébe adták. Kezdetben Erdélyben is Luther tanai terjedtek el, de korán ismertté váltak Zwingli nézetei is, a kálvini reformáció pedig a XVI. század közepe táján érte el csúcspontját. Erdélyben a tordai (1563) és a nagyenyedi (1564) zsinatokon váltak külön felekezetre a magyarok és a szászok.

1557. június 1-én Tordán, írott törvényben hoznak bölcs és humánus határozatot, amely szerint: „Clementer consentimus, ut quisque teneret eam religionem, quam vellet”, azaz „Kegyelmesen megegyezünk abban, hogy mindenki azt a vallást kövesse, amelyet akar.” [10c.] Ugyanakkor kimondták azt is, hogy a protestánsok között felmerült egyenlenségek és különféleségek megszüntetése végett „akár nemzeti zsinat” lesz tartandó. [98., 309. l.] Kevéssel ezután, 1563-ban a kolozsvári országgyűlés hozta meg a következő határozatot: „Unusquisque eam, quam meluerit religionem et fidem amplecti et concionatores suae religionis libere alere possit”, magyarul: „Kinek-kinek teljes szabadságában állandó arra a hitre térni, amelyikre tetszik és maga számára papot tartani.” [10c.]

A XVII. század kezdetén az új hit követőinek üldözése a nagy protestáns fejedelmek vezette felkelésekhez vezetett. A Bocskai István fejedelem (1557–1606) vezette felkelés eredményeként, de már az ő halála után, a bécsi békekötés és az 1608. évi országgyűlés törvénycikkei szabad vallásgyakorlatot biztosítottak a protestánsoknak, az egész magyar királyság területén. Bethlen Gábor (1540–1629) küzdelmei a templomok használatát, az I. Rákóczi György (1593–1648) felkelését befejező linzi béke (1645) pedig a tornyok, harangok és temetők protestánsok által való használatát is biztosították. Részint tehát ilyen szerencsétlen, részint azonban kedvező körülmények között kezdődött el és ért véget az erdélyi részek hitújítása, melynek legnevezetesebb és meghatározó korszaka az 1545–1571 közötti időre esik. Az 1880. évi debreceni zsinat a megreformált egyháznak hivatalosan az „Evangélium szerint reformált egyház” nevet adta. Ezen egyházat napjainkban röviden és egyszerűen református egyháznak nevezzük.

A pókai református egyházközség létrejöttének esztendeje pontosan nem ismeretes, noha van leírás, amely szerint alakulási éve 1560 lett volna, [10g.] mely esztendő éppen a fent említett hitújítási korszak közepére esik. A XX. század első felében az egyházközség fennállásának legrégebb emléke a régi templomtól különálló, fából készült harangláb tartóoszlopain évszázadokon keresztül kongó két harang volt. Az értékes, műemlék számba menő, homokkő alapokon nyugvó és vastag tölgyfa ágakból mesterien megépített haranglábot minden valószínűség szerint az 1600-as évek közepe táján építhették. Lebontására az 1950-es évek elején került sor.

A kisebbik harangon gót betűkkel írva ez a felirat díszlett: „Sancta Maria ora pro nobis. 1F00.” Az utóbbi négy jel valószínű 1500-at jelent. A latin nyelvű felirat jelentése magyarul: „Szűz Mária, imádkozzál érettünk. 1500.” E felirat eleje és vége között két gyíkhöz hasonló alak volt kiképezve, női fejekkel, egymással szembefordulva. Egy előbbi fejezetből tudjuk, hogy ez a harang még abból az időből származott, amikor Pókában római katolikus egyház létezett, és annak már temploma is volt. Ez a régi harang napjainkban már nincs meg, mert az I. világháború idején a 109 kg-os harangot a nagyszebeni 12. hadtestparancsnokság hadi célokra igénybe vette, kilónként 4 korona kártérítésért, amint az a Görgényi Egyházmegyéhez 1917. december 11-én intézett körlevélből [47., 319. l.] kitűnik.

A nagyobbik, és későbbi keltezésű (1577) viselő harangon napjainkban is olvasható latin nyelvű felírás: „+ Verbum + domini + manet + in + aeternum + Fridr. + Laite + Anno + 15 + 77”. A felirat jelentése magyarul: „Az Úr szava megmarad örökké”. Az évszám és a megragadó köriratból arra lehet következtetni, hogy ezt a harangot már a református hitre tért hívek szereztek be, néhány évvel a pókai református egyházközség feltételezett megalakulása után. Korabeli feljegyzések szerint a két harang egyszerre történő megkongatása nem járt kellemes összhangzással. A kisebbik harang magára kongatva, csengettyűként hangzott, ezért az egyházközség 1908. március 7-én egy új harangot vásárolt 328 koronáért. A 84 kg-os harang felirata a következő volt: „Isten dicsőségére állította a pókai református gyülekezet 1908.” Az új harangnak a hívek csak egy része örvendett, mások elégedetlenek voltak kongásával. Mégis az új harangot nem csak ünnepeken, hanem mindennap délben is megszólaltatták, mindaddig, amíg az I. világháború szükségletei nem igényelték ezt is leszerelni és feláldozni hadi célokra. A most már csak ezt az egy harangot birtokló egyházközség helyzetén segített Adorján Lajos helybeli református lelkész, aki 1931-ben egy 13,5 kg-os kis harangot (csengettyűt) adományozott a híveknek, akkor 2294 lej értékben. A kis harang felirata a következő: „A pókai ref. egyháznak adományozta Adorján Lajos lelkész 1931.”

Napjainkban e két harang szava hívja a híveket vasárnap és más alkalmakkor Isten házába, de e harangok zúgnak akkor is, amikor az egyházközség híveit utolsó útjukra kísérik.

Még századunk elején az egyház levéltárában található legrégebb okmány egy 1688. évből származó ajándéklevél volt. Ez arról szólt, hogy ns. Csipolya János 99 dénárt ajándékozott a pókai református egyháznak, Bölkényi Mihály pókai pap és Szabó János regiusok aláírásával. Ehhez az összeghez az egyház még ugyanannyit hozzáadott, s „zálogosított” egy 10 vécás földet a Malompadja nevű dűlőben, Kisszász Györgytől. Ez a földterület a legközelebbi tagosítás idejéig az egyházközség birtokában volt, azután másnak jutott. [10g.] Az említett ajándéklevél e sorok írásakor még az egyház levéltárában található.

Az egyház fennmaradt, rendes anyakönyvei az 1789-es évvel kezdődnek. Kezdetben a lelkipásztor ugyanazon fejezetben, ugyanazon az oldalon jegyzete fel az összes népmozgalmi (keresztelés, esketés, halálozás) adatokat, később külön fejezetben. Az 1894. évi XXXIII. törvénycikk életbelépése után – amely előírta az állami anyakönyv, illetve a polgári népmozgalmi nyilvántartás vezetését is – az egyes egyházközségeknél bejegyzett nép-

mozgalmi adatoknak egyházi nyilvántartási jellegük maradt. 1789-től kezdődően a népmozgalmi adatok bejegyzése 3 kötetben jelent meg 1894-ig, a következőképpen:

I. kötet: – születés, keresztelés, elhalálozás:	1789–1824
II. kötet: – születés, keresztelés:	1825–1859
– elhalálozások:	1825–1863
– esketések:	1825–1859
– konfirmálás:	1858–1865
– újraoltás:	1847–1860
III. kötet: – esketések:	1859–1885
– keresztelés:	1859–1896
– konfirmálás:	1868–1896
– elhalálozások:	1863–1896

1. A régi református templom

Mivel az egyházközségnek ma már csak idősebb tagjai emlékeznek az 1942-ben lebontott régi templomra, a következőkben ezt az épületet és berendezésének fontosabb elemeit ismertetjük. Különösen szükséges ez azért, mert a második világháborúban a templom műzeális értékű mennyezeti festett kazettái korabeli feliratukkal, valamint a szószéki és úrasztali terítők is nagyjából elpusztultak, elvesztek.

Feljegyzések tanúsítják, hogy az egyházközségnek már megalakulása idején, a XVI. század közepétől fogva temploma volt. Ezt a templomot még a település római katolikus vallású hívei építették, amely azonban a XVII. század első felében a török és tatár dúlások során elpusztult. Ezek után, az 1625. évből fennmaradt adatok szerint, a falu nemes és nem nemes lakossága közmegegyezéssel új templom építésére határozta el magát. Az 1625 körül épült hajlék az előtte, ugyanezen a helyen állott, sokszögben záruló szentélyű középkori templom alapjaira épült. [91., 59. l.]

Századunk közepén a már több mint 300 éves öreg templomot az 1706–1707. évi újjáépítés után még 1942 tavaszáig használták. Építési anyaga a fa, illetve a sövény volt. Nagyságra nézve hossza 16,70 m, szélessége pedig 7,40 m volt. Méretei arra engednek következtetni, hogy az egyházközség akkori népessége már közel állt a maihoz. (Akkor és az azt követő időben a hívek lélekszáma általában növekedett, napjainkban viszont általában csökken.)

A templom belső építkezése, berendezése:

– a szószéket az épület északi oldalának közepe táján építették fából, de faragással miniatűr kőalapon. Lebontása előtt piros bársonyterítő borította be oldalait a következő felírással: „Isten dicsőségére szentelte özv. Albisi Károlyné Jánosi Zsuzsánna 1905 évben.”

Az épület keleti végén, az emeleten állott a

– kántori karzat, benne az éneket kísérő harmóniummal. Itt csoportosultak, főleg ünnepnapokon, azok a férfiak és gyermekek, akik a kántor éneklését kívánták segíteni.

A kántori karzattal szemben a nyugati oldalon épült a

– legénység karzata, ugyancsak az emeleten;

– 32 pad állott a hívek rendelkezésére, külön sor a férfiak és a nők számára. Ezenkívül még a templomnak mind az északi, mind a déli belső oldalán faragott deszkaszegélyekkel díszített két kisebb padja helyezkedett el a konfirmandusok vagy a vendég hívek számára.

Az épület közepén foglalt helyet a fából készített úrasztala (a legutóbbit 1908-ban készítette Szabó György helybeli asztalosmester, ajándékba).

A templom déli oldalán egy kis előcsarnok (portikus) volt kiképezve. Benne kétoldalt egy-egy fapaddal, ahol az elfáradt öregek istentisztelet előtt megpihenhettek. Az épület természetes megvilágítását a déli oldalon 4, a keletin 1 és az északi oldalon, a szószék mögött is 1, felső részén kettős boltívben végződő ablak biztosította. A templom bejárati ajtaja a déli oldalon volt, a már említett előcsarnokon keresztül. A nyugati oldali bejárati ajtóhoz ugyancsak egy kis fedett előcsarnokon keresztül lehetett eljutni. Az épület tetőszerkezetét, mennyezetének szigetelését fagerendák biztosították. Fedéséhez zsindeket használtak, mennyezetét pedig kazettás kiképzésben fenyőfadeszkból készítették.

A templomot már fennállása első félévszázadában nagyobb romlás érte, ami eredeti mennyezetét olyan súlyosan megrongálta, hogy azt 1666-ban meg kellett javítani. Sem a megújítás csonkult felirata, sem más adat nem tájékoztat arról, hogy a templomnak vagy mennyezetének megrongálódása miből következett be. A helyreállítás emlékére készült a mennyezet 1666-ból származó feliratos táblája, amelynek megrongált szövege csak két egyházközségi előljáró és Pókai Miklós nevével ismertet meg. Feljegyzések alapján megállapítható, hogy mind a festett kazetták, mind pedig a feliratos táblák egy része az 1666-os templomjavítás, más része pedig az 1706–1707. évi újjáépítés alkalmával készült.

A mennyezet megmaradt megrongálódott kazettáinak fő virágeleme a lilium, tulipán, cikóriavirág, a hatszirmú rózsza és a szegfű, stilizált formában. Az 1666-ból származó kazetták kivitelezője feltételezhetően Parajdi Ilyés János vándor székely asztalosfestő lehetett, aki még dolgozott a környéken (Tancson). [91., 59. l.]

A mennyezet egyik, 1666-ból származó tábláján ez a latin nyelvű szöveg volt olvasható [91., 243. l.]:

I. tábla: „Anno domini 1666
Die 11 Juny Regn [an]te Cel [sissimo] D [omino]
Principe Transilva [niae]
Michaelae Apaffi
Cura ac industriae aedi
Lium Stepha [ni] Székely Et
Martini Maysis etc.”

II. tábla: „Respice Me Miserum
Tanto In Somno Re
Jacentem N [on ?] Bona [m]
Partem Christi [Meren
Tem].....Steph [an]i
.....SS B. Sz.....A.....R
Hunc [!] Operi Accessit
Benignitate G: Nic [o]l [a]i Pok [ai]

A templom 1706. évi újjáépítése valószínűleg egy nagyobb méretű javítás volt. Ekkor már néhány évvel utána vagyunk a Rákóczi-féle szabadságharc kitörésének. Minden bizonnyal ennek eseményei készítették a felírókat arra, hogy a szöveget a „Sok háborúságok között” szavakkal kezdjék. Íme a volt táblák feliratai:

I. tábla: „Anno 1706 / Sok háborúságok között is új / jonon építetett az Istennek / háza / nemzetes Naményi Sámuel / uram és házastársa Venter / Maria asszona/hűséges forgolódások munkájok és költségek által kiket /segítettek ezen pókai ecclesiabeli / lakosok.”

II. tábla: „Nevezetesen / nemzetes Sárosi Sigmond, Gálfi/ Mihály, Egyed János, Rabak Péter, / Budai Mihály / Namenyi Gerson, Sárosi László / Murza Bálint és néhai Szabó / Mihály, akkori possessor uramék mind munka / mindpedig kölcségek segicsegekel / ácsmester / Gede Péter és szentegyházfiu is / Kelemen Györgyel. De a munkások / körül szívesen forgolodott Máyai Erdő György / akkori szolgája Namenyi Sámuel úr / amna / k”. [91., 60. l.]

A templom mennyezetén még más vallásos jellegű latin nyelvű feliratok is olvashatók voltak, mint: „Disce mori mundo, vivere disce deo”, magyarul: „A világ szava örökkévaló.” „Timor Domini inicium Sapientis”: „Istennek tisztelete [félése] a bölcsesség jelképe.” Az épület főbejáratánál, az ajtó fölött, fennállásáig még olvasható volt – de már hiányosan – a következő, fekete festékkel írott szöveg: „...köven...haladott ez Isten házán ... Boldogok, akik lakóznak a te házadban és szüntelen téged dicsérnek. Boldog ember az, a kinek te erősege vagy és boldogok, az te ösvényeid. Mert jobb egy nap nekünk a te pitvarodban, hogy nem másutt ezer nap. Inkább akarnék az én istenemnek küszöbén ülni, hogy nem mint az gonosznak házában.” [39.]

A templom belsejének berendezését a következő ruhaneműek díszítették:

– a szószéket egy sötét kávészínű, ezüst rojtos selyemterítő, rajta ezzel a felirattal: „A pókai eccla számára adta Gyárfás Lajos és neje Réz Anna, emlékbe 1870” (elveszett a második világháború idején);

– egy másik szószékterítő, piros bársony, arany rojtokkal és arany fonállal díszítve, rávarrva: „Isten dicsőségére szentelte Aáron Mária özv. Szentkirályi Gáborné, húsvét ünnepén 1883” (Egy darabja van csak meg. Aáron Mária előbb az 1868-ban Székelybőben, 38 éves korában elhunyt Tolvaly Benedek mérnök felesége volt. Pókában a Tolvaly család temetkezési helyén, a Bongortetőn van eltemetve.);

– egy zöld gyapjú papszék terítő, körzetén piros virágokkal, 4 szögletén 4 fehér rózsával díszítve, ezzel a körirattal: „A pókai ekléziának adta emlékül Szotyori Miklósné Nagy Polixénia 1870.”

– egy sötét, zöld színben játszó úrasztali terítő, szélein fekete rojtozattal, a következő felírással: „Ezen Úrasztali terítőt a pókai ref. eklésiának nemes Székely Imre és nője Csegedi Julianna csináltatta 1874-ben Május 24-én Imre nevű kedves fiók emlékére, ki meghalt 1870-ben 16 éves korában.” (Elveszett a második világháború alatt.);

– egy darab fehér, házilag szőtt úrasztali terítő, két szélén rózsaszín kockás sávokkal, középen és körzetén csipkével, „Csegedi Eszti Emlék 1894” felirattal (elveszett a második világháború alatt).

A régi templom kántorkarzatára az utolsó harmóniumot 1897-ben vásárolták, közadakozásból. Az adomány gyűjtését erre a célra Teleky József református lelkész, Fazekas Bertalan kántortanító és Csegedi János A. egyházközpontnok indították el 1896-ban. A harmónium árának kiegészítéséhez hozzájárultak az egyházközség távolban lakó tagjai is.

A templom ereklyéi (klenódiumok) egy, századunk elején történt felmérés alapján [30., 39. l.] (egy részük ma is megvan):

Úrasztali készletek, edények:

– ezüstpohár, lábas, kívül aranyozott, három aranyozott csüngővel, alján a felírással: „Náményi Sámuel, Venter Mária 1717”;

– egy másik ezüstpohár, aranyozott széllel, mintegy fél liter űrtartalommal, felirat nélkül;

– ezüstitányér, aranyozott széllel: „Anno 1791 Nyárádi Imre és Simon Anna” felirattal;

– egy kisebb ezüstitányér „Bojtos Mihály Ambrus ajándéka 1707 die 11 junii” felirattal;

– egy közönséges óntányér (elveszett);

– három darab ónkanna. Egyiken elől: „S.R.1641” felirattal, alján karcolva: „Pataki István”, az alja közepén: „S.R”;

– egy elefántcsontnyelű, tarka színű, gombos végű kenyérvágó kés;

– egy 5 kupás fa borospalack e felirattal: „Emléköl adta a pókai reform. eklésiának Zudor Zsófia Szikszai Elekné 1879 évben” (nincs meg).

Ruhaneműek (ládában tárolva):

– egy darab fehér abrosz, fehér csipkével körözött, kereken, szélein fehér virágokkal varrott. Vörös selyem betűkkel rajta e körirat olvasható: „1833. Az Isten tiszteletére készítette E.F.E.M.”;

– egy aranyfonállal, négyszögletén kivarrott patyolatkendő, közepén e körirattal: „Isten dicsőségére adta a pókai ecclanak 1712. Náményi Gersonné Rettegi Anna”;

– egy skófiummal varrott selyemkendő, zöld selyem rojtokkal körítve, rávarrva: „1746. die 1-a januarii obtulit Deo Sigismundus Szikszai.” Közepén zöld selyem kör és két címer;

– egy darab úrasztali kendő, gyolcsból, három rész vörös selyemmel, a negyedik rész közbül kék-vörös selyem, arany paszománttal, 4 szögletén 4 bojt, bélelve fehér lengyel gyolccsal, „1817. via Egyed-Boi Ebi V.E.R.V.” jelzéssel;

– egy selyemterítő, 4 sarkában búzavirág és kalász, körül aranykófiummal, közepén: „1899 Húsvét ünnepére Hofbauer Aurelné sz. Tolvaly Irmától”;

– egy fehér selyemterítő, körül selyem színes hímzéssel és aranycsipkével. Felirata: „Hofbauer Aurelné, sz. Tolvaly Irma ajándéka, 1925”;

– egy fehér, négyszögű madeira terítő, Tolvaly Róza ajándéka.

Fentiekén kívül még több mint tíz darab különböző terítő, kendő, pohártörlő és csipke tartozott a régi templom kegytárgyainak leltárába.

A századunk elején még létező régi egyházi épületek és melléképületek, mint a régi papi lakás, a tanítói lakás, a régi iskola, a harangozói lakás (a templom szomszédságában) az egyházközség pénztárából a hívek segítségével épültek, de hogy mikor, nem tudjuk, kivéve az iskolát. 1906-ban Farkas Jenő lelkipásztorsága idején határozták el a (rég) papi lakás átalakítását, egy szobával való megtoldását és újrafedését. A régi lakás szűknek és célszerűtlennek bizonyult. Az építkezés 1907-ben fejeződött be és 1600 koronába került. A hívek egy része fuvarozott, mások a földmunkákat végezték. Az ácsmunkát Pápai Lajos mezőcsávási ácsmester, a köművesmunkát a pókai Szántó (Bufa) Mihály, az asztalosmunkát ifj. Szabó György helybeli asztalosmester készítette. Az épület falának anyaga továbbra is a sövény és a vályog. Az említett lelkész 70 koronát adományozott az építkezés céljára.

2. Az egyházközség vagyona

Az egyház számadástára az 1764-es esztendővel kezdődött, amikor Damó Miklós lehe-
tett a lelkipásztor. Az említett évben az egyházközségnek 510 forintnyi vagyona volt,
közsükségletekre pedig 246 forint 53 krajcárt fordítottak. [25.]

Az egyházközség későbbi vagyonának alapjait a különböző adományok képezték:

– Agyagási Péter volt református lelkész (1845–1858) 14 forintot ajándékozott azzal a
meghagyással, hogy ennek kamataiból szegény iskolás gyermekeknek tanszereket vásárol-
janak;

– Gyárfás Lajosné Réz Anna 3 hold földet ajándékozott a felekezeti iskolának, 1907-
ben a jelenlegi temető útnak egy belső telket és egy 200 négyszögöl pusztai szőlőt;

– a református felekezeti iskola költségeinek fedezésére egy-egy hold földet adomá-
nyoztak a különböző volt földtulajdonosok: Sólymos István 1862-ben, Gyalai Korpos An-
na, Csécs Józsefné, Jakab Imre, Szotyori Miklós, id. Tolvaly Ferencz (1821–1893), Győrfi
Mária (Nagy András özvegye volt), Nagy Kálmán anyja, dr. Köntzey Gerőné, Nagy Ilma
nagyanyja.

Az egyházi vagyon gyarapításához hozzájárultak még kisebb adományokkal: Egyed La-
jos, Jakab Károly, Nyárády Izsák, Székely Imre és Zöld János. [39.]

Az első világháború előtti években az egyházközség vagyoni állapota az 1908-ban tör-
tént felmérés alapján a következő volt:

– az *ingatlanvagyon* (földbirtok): 53 katasztrális hold és 1001 négyzetöl, ami használat
szempontjából a következőképpen oszlott meg:

– egyházi használatban	28 hold és 1710 négyzetöl
– a lelkipásztor használatában	11 hold és 644 négyzetöl
– a kántortanító használatában	6 hold és 518 négyzetöl
– a felekezeti iskola használatában	7 hold és 1077 négyzetöl
– a harangozó használatában	190 négyzetöl
– készpénz, összesen:	14 282 korona 42 Ft.
– gabona magtárban:	tengeri 482 véka zab 307 véka

Ebben az időben a pókai református egyházközség vezetősége Farkas Jenő lelkipásztor-
ral az élen, a következő volt:

- egyházközségi gondnok: id. Nagy Imre;
- egyházmegyei képviselő: Nagy Sándor;
- presbiterek: Csegedi András, Csegedi Ferenc, Csegedi János Andrásé, Csegedi Sán-
dor, Csengeri János, Csinádi György, Gábor Mihály, Nagy Sándor, Tolvaly Ferencné;
- harangozó: Kovács György;
- egyházfi: Kelemen Imre. [39.]

Az 1948. évi államosítási törvény alapján az egyházközség minden ingatlan vagyonát
(szántóföldjeit, erdejét) elveszítette, kivéve a templomkertet, a paplakás körüli belsőséget és
a temetőt. Hasonló sorsra jutott a református elemi népiskola épülete és az azt körülvevő
belsőség is. Az 1989. évi fordulat után törvényesen 5 hektár szántóföld került vissza az egy-
ház tulajdonába.

3. Az egyházi szórványok sorsa

Az egyházi igazgatás szempontjából a pókai anyaegyházközség előbb a Görgényi Egyházmegyéhez tartozó, napjainkban pedig a jelenlegi Maros megye egy részén elterülő Marosi Egyházmegyéhez. A Görgényi Egyházmegye hatásköre azelőtt a volt Kolozs és Torda megyékre, továbbá Marosszék egy részére terjedt ki, a második világháború előtt pedig az akkori Maros megye 29 anyaegyházát, leányegyházait és szórványait foglalta magába. [63., 139. l.]

A rendelkezésünkre álló feljegyzésekből nem derül ki, hogy Mezőmojos és Pusztalmás szórványokat mikor csatolták a pókai anyaegyházközséghez. Az viszont megállapítható, hogy az 1600-as években ezen települések református egyházai is átélték a nyomorúságos időket, a török-tatár dúlásokat és az olasz származású osztrák hadvezérnek, Basta Györgynek fosztogatásait, melyek után lassú pusztulásnak indultak, szórvánnyá zsugorodtak vagy elenyésztek. Erre utal az az oklevél is, amely szerint a mojosi egyház temploma lerombolása után 10 forintért adta zálogba harangját a köbölkútiaknak, azzal a feltétellel, hogy ha az egyház és a templom újraépül, a köbölkútiak kötelesek legyenek a harangot visszaszolgáltatni a visszaadott 10 forint fejében: „anno 1602. Körtvélyfái Varga Mihály adott az eklának egy harangot, mojosi ember adott volt neki, melyet az ekla adott volt zálogba Fth. 10 az köbölkútiaknak ea konditione, hogyha valamikor az Majosfalva megépül, letévén az 10 Forintot az mojosiak, az harangot tartozzanak megadni a köbölkútiak az mojosiaknak...” [10i.]

Az 1858. utáni időkből származó feljegyzések szerint Mezőmojos ez időtől kezdődően az 1918-as hatalomváltásig csupán 15–40 lelket, Pusztalmás pedig 5–20 lelket magába foglaló szórványa volt a pókai anyaegyháznak.

1906-ban a Pókába érkezett új lelkipásztor, Farkas Jenő, látván e szórványokban élő református hívek reménytelen helyzetét, magyar önazonosságuk megőrzése érdekében lépéseket kezdeményezett ezen szórványoknak (diaszpóra) leányegyházzá (filia) való fejlesztésére. Farkas Jenő úgy látta, hogy Mojosban elsősorban imaházra vagy templomra van szükség. Tervét támogatta Dósa László mérnök, helybeli földbirtokos, aki erre a célra 100 koronát adományozott. Ebből az összegből 50 koronáért vettek egy kis harangot, a többiből évi 20 koronával kibéreltek egy szobát imaháznak. Ez volt a kezdet. Ezután Farkas Jenő lelkipásztor és Bud Tibor kántortanító minden harmadik vasárnap délután átmentek Mojosba istentiszteletet tartani. Úgy látták, hogy munkájukat csak úgy koronázza siker, ha legalább egy kis imaházat építenek. Dósa László a pénzádomány mellett házhelyet is adott az imaház számára.

Az építkezéshez szükséges pénzösszeg előteremtése érdekében az EMKE-től kértek 600 korona segélyt, majd miután ezt nem kapták meg, gyűjtésből próbálták előteremteni a szükséges anyagiakat. A gyűjtés támogatását a Marosvásárhelyen megjelenő Székely Világ, sőt a Budapesti Hírlap és a kolozsvári Újság című lapok is felkarolták. Felhívásukra az áldozatkészség megnyilvánulásának eredményeként érkeztek a pénzádományok a maroknyi mojosi református közösség megmentésére. Habár az akkori püspök nem helyeselte, hogy a felsőbb egyházi hatóság engedélye nélkül gyűjtenek, az esperesi hivatal és a közvélemény a pókai lelkipásztor eljárását tekintette helyesnek. Utóbbiak úgy látták, hogy a mojosi és almási szórványegyházak híveinek gondjain segíteni – törvény és főhatósági szabály szerint egyaránt – egyenesen lelkipásztori kötelesség volt.

Messze kimagaslott az adományozók sorából Wersényi Róza selmecebányai óvónő, aki egy év leforgása alatt 700 koronánál többet adakozott a nemes célokra. Küldött úrasztalát,

harmóniumot, egyházládáját, úrasztali edényeket, gyönyörű terítőket, zászlót stb. [39.] Végül összesen 3278 korona gyűlt össze és a már említett felszerelés. Az imaház tervrajzát és költségvetését Péterfi Dénes marosvásárhelyi építész-mérnök készítette el. Az építés kivitelezője Valter Simon volt, aki 3000 koronáért építette fel az épületet, amelynek 1909. július 15-re kellett elkészülnie. Mire a kis templom elkészült volna, Farkas Jenő lelkipásztornak áthelyezéssel el kellett mennie Pókából.

Ezzel kapcsolatos érzelmeit a következőkben jegyezte fel: „Fáj, hogy el kell mennem, itt kell hagynom azt a maroknyi magyar református népet, azt fölépülő kicsi imaházat, melyekért annyit szenvedtem méltatlanul [...] szolgatársaim, kik majd utánam jösztek, vegyék fel ti is a mojosi-almási református testvéreik gondját. Hiszen egyetlen lélek megmentésére is többet ér, mint a föld minden kincse.” [39.]

A mojosi kistemplomnak a következő, a pókai anyaegyháztól különálló kegyeszerei voltak (nagy részben az említett Wersényi Róza ajándékaként, 1907-ből):

- 1 darab ezüstkancsó, szőlős mintával
- 1 darab kis úrasztali kehely
- 1 darab kenyértartó óntányér
- 1 darab úrasztali ezüsttárca, 1861 felirattal
- 3 darab, különböző rendeltetésű gyönyörű terítő
- 3 darab úrasztali terítő, egyiken „1907. Laczi, Klára, Róza, László” felirattal.

A mojosi templom, mint második az itteni református hívek életében, 1909 és 1950 között szolgálta a krisztusi örömhír terjesztésének ügyét. A második világháború és az azt követő évek rombolása nem kímélte ezt a kis hajlékot sem. Lelkiismeretlen tettesek elkezdtek fosztogatni és rombolni, leszerelni, elhordani építési anyagát. Ajtóit, ablakait elvitték, padlóját felszedték. A templommal szembeni magatartás pozitívumnak bizonyult az ateizmus csíráit elhintő, gyarapodását támogató és egyre erősödő, egyeduralomra törekvő kommunista hatalom számára. Az épület állagát nem sikerült megőrizni, ezért javításra sem tartották érdemesnek. A helybeli ifjúság részéről lépések történtek az épület művelődési otthonná való alakítására, de hiába. Ilyen előzmények után bontották le 1951-ben, amikor már csak három öreg özvegyasszony alkotta a szórványgyülekezetet. Talán mégsem kellett volna lebontani? Az imaház helyén később emlékkövet helyeztek el ugyanez év április 29-én, a következő felírással: „Pro memoria... Az első református templomot Basta hadai rombolták le. A 2-ik magyar református templom e helyen állott 1909–1951-ig. A szeretet építette (84. zs.). A szeretetlenség rombolta le (90. zs., 13–17) – 1951. április 30-án.” [39.] Később ezt az emlékkövet is lerombolták, napjainkban már ez sem létezik.

Ilyen szomorú véghez vezetett viszontagságos történelmi útja a szórvánnyá zsugorodott kis mojosi református gyülekezetnek. De hasonló sorsra jutott a pusztalmási is, pedig a két szórványnak 1908-ban még 4087 korona egyházi vagyona volt. [39.] Egy 1938. évi kimutató szerint az említett helységek már nem is szerepeltek a pókai anyaegyházközség szórványaiként, pedig akkor Mojosnak még temploma volt.

A szomszédos Toldalag 1882-ben lett a pókai anyaegyház leányegyháza, azelőtt Pókakeresztúrhoz tartozott. 1938-ban Toldalagon a hívek lélekszáma 341 volt, a pókai lelkész a második világháborús évekig szolgálta az itteni híveket.

4. Lélekszám-változások. Lelkészek

Lélekszám			
Év	Póka anyaegyház	Mezőmojos	Pusztalmás
		szórványok	
1850	570	10	16
1858	557	16	22
1860	537	23	18
1865	570	25	29
1870	550	29	15
1875	492	57	17
1880	430	37	6
1885	455	43	7
1890	480	42	11
1895	550	28	8
1900	520	23	10
1904	495	21	15
1908	476	nincs adat	
1910	531	19	13
1930	595	12	10
1938	679	nincs adat	
1941	634	7	14
1950	761	7	2
1960	763		
1970	666		
1980	597		
1992	412		-
1998	469		-
2000	450 (állandó lakosból 372; eltávozottak közül 78 lélek)		

A feljegyzések tanúsága szerint a pókai református egyházközségben az elmúlt századok során a következő személyek láttak el lelkészi feladatot [30., 39. l.]:

Bölkényi Mihály	1688 körül
Ajtai Márton	1739
Dobolyi Mihály	1742
Borsovai Mihály	1758
Bíró Sámuel	1759
Damó Miklós	1762
Erdei János	1777
Szász György direktor	1786–1829
Szalma György	1810–1811
Agyagási Mihály	1812–1913
Garda Márton	1816-ig
Sebestyén István	
Agyagási József	1829–1845

Agyagási Péter	1845–1858
Simon Elek	1858–1874
Nemes Gyula	1875–1881
Teleki József	1882–1905
Farkas Jenő	1906. V. 13.–1908. XI. 1.
Adorján Lajos	1909. IV. 13.–1943. I. 12.
dr. Horváth László	1943. X.–1945. IV.
Farkas Ferenc	1945. VII. 12.–1964
Mester György	1964. IX. 27.–1987. III.
Nagy József Levente	1987. VIII. 9.–1991. VI. 16.
Tatár Tibor	1991. XI. 1.–1998. VI. 1.
Kovács J. István	1998. IX.– és jelenleg

A felsoroltak közül álljunk meg először Agyagási Péter nevénél. Agyagási 14 forintos adományával egy olyan iskolai alapítványt kezdeményezett, amelynek az volt a célja, hogy jövedelméből ingyen tanszerekkel lássák el a szegény tanulókat. 1858. április 4-én, 58 éves korában halt meg tüdővészben, a pókai régi temetőben van eltemetve. 1908-ban elkorhadt fejfája helyett újat emeltek. Napjainkra ez is elkorhadt, sírhantja ma már ismeretlen helyen domborul.

Nemes Gyula 6 évig volt lelkipásztora az egyháznak. Fiatalon, 31 éves korában halt meg hirtelen, korabeli feljegyzés szerint „epeömlésben”, [7.] röviddel azután, hogy leánya született.

Simon Elek 16 évig volt lelkésze Pókának. Itteni tisztsége alatt Zöld Ágnes nevű feleségétől 10 gyermeke született. Öt fia és öt leánya volt, akik közül 2 néhány hónapos, 2 néhány hetes, és egy 10 hónapos korában halt meg.

A lelkésznek költői hajlamai voltak. 1874 májusában, Kata nevű 10 hetes leánykája hirtelen halála alkalmával, elkeseredésében a következő megható verset írta, amelynek 1., 2. és 5. versszakát sikerült kiolvasni. A vers címe: *Halotti ének* (Nosza, nosza Istenfélő szent hívek).

A fájdalma éles nyilai
Minket gyakran átjárának
Sok szép apró gyermekeinkről
Midőn rendre megfosztának.
Ime most is egyik
Koporsóban fekszik
Ki még az estve
Nyájasan mosolygott
Az őt ápolgatott
Anyá ölében.

Mint dér forrázta gyenge virág
Lehervadt halál szelére
Mely éjféli álom képében
Lepte meg kis bölcsőjében
Mi azt nem is sejtve
Hogy vész fenyegette

Aludni véltük
Hajnal pirulásig
De ő alva maradt
Itélet napjáig.

S mi megnyugszunk szent végzésedben
Legyen bár tövises az út
Hívve hogy lelkünk szent trónodhoz
Csak ez egyetlen úton jut
S térdünket meghajtva
És imára borulva
Te szent fiaddal
Mi vigasztalónkkal
Azt mondjuk mindenben
Tetszésed legyen. [7.]

Simon Elek 1874. július 10-én temetett utoljára Pókában (egy Dobai Sámuel nevű 30 éves férfit), később innen Kisfűlpösre, majd Bedére és végül Vadasra távozott. 1913-ban nevéhez fűződik a pókai iskolaalapítványak küldött 50 koronás adomány.

Teleki József tette meg az első lépéseket az új templom építése érdekében. Síremléke napjainkban is áll a pókai „úri” temetőben, felesége után az Egyed család temetkezési helyén.

Farkas Jenő, aki mindössze két és fél évig volt Pókában, ez alatt a rövid idő alatt mégis a falu legtevékenyebb lelkipásztorának bizonyult. Röviddel ideérkezése után folytatta az új templom építése ügyében elkezdett munkát, sőt megalapozta azt. Kezdeményezte a mezőmojosi szórványgyülekezet kis templomának megépítését és a lemorzsolódás felé tartó szórványok megmentését. Tevékenységének eredményeképpen lelkileg és anyagilag is megerősödött az egyházközség. Mind vallás erkölcsi, mind pedig anyagi tekintetben figyelemre méltó fejlődés indult meg, amit az is bizonyít, hogy itteni lelkeszsége alatt létrejöttek a templom-, az orgona- és a harangalapok, valamint az, hogy az egyház vagyona két és fél év alatt 3023 koronával gyarapodott.

Eltávozása előtt fejezte be *A pókai református egyházközség rövid története* című munkáját, melynek befejező részében írja: „50–100 vagy több évek múlva, mikor a mi fejfánk már régen elporladt, mikor a mi sírjaink fölött késő utódaink közönnyel tipornak, haladnak tova, ha csak egy lélek is – lapozván e könyvet – hálával gondol a mai nemzedékre, mely szegénysége mellett is fölhozta mindenek első zsengejét az Úr oltárára: nem éltünk, nem küzdöttünk, nem áldoztunk hiába.” [39.]

Pókából való eltávozása után Udvarfalvára került, ahol évekig volt a marosi református egyházmegye esperese.

Adorján Lajos hosszú ideig, 34 éven át volt Póka lelkipásztor. Itteni szolgálata alatt épült fel az új református elemi népiskola és kezdődött meg a templom alapjainak kiásása.

Dr. Horváth László a második világháború közepén, lelkipásztorságának két éve alatt is fenntartotta a templomépítés szükségességének gondolatát, és a vallás erkölcs megerősítése érdekében tevékenykedett. 1945 elején Pókából Magyarországra távozott, ahol a diktatúra éveiben letartóztatták és életét 1961-ben, 60 éves korában a börtönben fejezte be.

Farkas Ferenc volt az, akinek vezetésével a második világháború utáni nehéz években a pókai gyülekezet felépítette új templomát és az új paplakást.

Minden református hívő életének jelentős eseménye a konfirmálás, illetve az egyház önálló tagjává való fogadása. A pókai egyházközség keretében az első bejegyzett konfirmálás az 1858. évből származik: 1858. június 6-án „Confirmáltattak Pókában 24 ifiak”. [6.]

Fiúk	Lányok
Pataki János	Nagy Anna
Kelemen Mihály	Kelemen Zsuzsi
Kelemen János	Szotyori Eszter
Kovács János	Nagy Ágnes
Kelemen András	Csegedi Borbála
Szengyel György	Csinádi Mariska
Demén András	Székely Zsuzsi
Gede János	Szengyel Anna
Kopatz Sámuel	Dézi Zsuzsánna
Sükösd Mihály	Csinádi Mária
Kis István	Makula Eszter
Izsák Gyuri	
Szengyel János	

Összesen 13 fiú és 11 leány.

Napjainkban még lehetnek lakosok, akik a felsorolt nevek között felismerhetik csaknem másfél évszázaddal ezelőtt élt elődeik neveit.

5. Az új református templom építése (1945–1948)

Az új templom építésének története századunk elejére nyúlik vissza.

1903-ban, Teleki József lelkipásztor és Gellért Albert helybeli birtokos vezetésével, október 4-én szépen sikerült műsoros táncestélyt rendeztek a református népiskola tantermében. A rendezvény tiszta jövedelme 200 korona volt, amit „templomalap” címen küldtek el megőrzésre a kolozsvári Közhasznú Szövetkezet pénztárába.

1906. augusztus 16-án, amikor már Farkas Jenő volt a gyülekezet lelkipásztora, Jakab Rudolf királyi ítéltáblai bíró, helybeli földbirtokos és egyházközségi patrónus, Bud Tibor kántortanító és egyházi jegyző jelenlétében az egyházközség elhatározta, hogy a meglévő csekély templomalapot gyarapítani fogja. Felhívást intéztek a hívekhez, arra kérve őket, kötelezzék el magukat az alapnak 5 éven át való gyarapítására, pénz- vagy gabonaadomány formájában.

A felhívás lelkes visszhangra talált, és a már említett önkéntes teherviselést 80 család vállalta a több mint 200-ból. Ugyancsak adománygyűjtés céljára 1906. november 3-án műkedvelő előadással egybekötött táncestélyt rendeztek, melynek jövedelmét: 64 koronát a templomalaphoz csatolták. Ezzel párhuzamosan már gondoskodtak a leendő új templom orgonájáról is, erre a célra hetente 1 tojást kértek minden háziasszonytól. Kacsó Béláné pusztalátsói lakos hetente 2, Egyed Jánosné pókai római katolikus vallású lakos hetente 3, míg Beregszászi Albertné nagyercsei református lelkészné hetente 1 tojás adományozásával járult hozzá az orgonaalaphoz.

Sok utánajárás eredményeként az egyházközség hozzájutott az egész ország területére érvényes gyűjtési engedélyhez. 1908. március 8-án el is indult négy gyülekezeti tag, név szerint Bőjthe András, Kelemen András, Kovács György és Nagy András, hogy adományokat gyűjtsön a templomalap javára. Az általuk összegyűjtött pénzádomány 748 korona 14 fillér volt, ami ugyancsak a kolozsvári közhasznú takarékpénztárba került. Abban az időben az egyházközség vezetősége által elképzelt új, korszerű templom építési költsége körülbelül 30 000–40 000 koronát tett ki. A templomépítés nagyon indokolt volt, mert a több mint 200 éves, fából és vályogból épült templom ekkorra olyan rozoga állapotba került, hogy az erősebb szélfúvásokat már megérezte.

1909-ben egy másik országos gyűjtés engedélyezése alapján Csegedi Imre, Csegedi József, Ercse András, Fejér Sándor és Gede Mihály 1177 korona 40 fillérrel gyarapították a templomalap pénzbetétjét.

Egy évtized alatt, 1910 és 1920 között még nem lehetett templomépítésre gondolni, részben a szükséges pénz hiánya, részben pedig az 1914-ben kitört világháború viszontagságai miatt. A templomépítéshez szükséges pénzalap azonban a háborús években és azok viszontagságai ellenére is tovább gyarapodott. Ebben az évtizedben adományokból már több mint 20 000, pontosan 20 629 korona gyűlt össze részben pénzben, részben hadikötvényben. Az adakozók között élen járt a helybeli fogyasztási szövetkezet 2260 korona, Tolvaly Ferenc földbirtokos 2000, özv. Csegedi Andrásné 1050, Cs. Nagy János 1000, Jakab András földbirtokos 1000, Adorján Lajos református lelkész 1000, Szász Jánosné Bogáti Sára 700, ifj. Csegedi Ferenc 700, Egyed János 500, Egyed Ilona 500, és Nagy Sándorné 500 korona adománnyal. A templomépítési alap gyarapításához a hívek sokasága járult hozzá, ki-ki lehetősége szerint kisebb-nagyobb összegekkel.

Fontosnak tartjuk, hogy felsoroljuk az adakozó hívek és családok neveit, mert közülük már sokan kihaltak, vagy nincsenek utódaik a falu jelenlegi lakosai között. Íme a névsor: Jakab Rudolf kúriai bíró, Nagy Kálmán földbirtokos, ny. járásbíró, Kelemen István gazdatiszt, ifj. Kacsó Béla pusztaalmási gazdasági intéző, Adorján János kebelei ref. lelkész, Simon Elek vadasdi lelkész, Bogáti Péter csendőr, Jenei József csávási körjegyző, id. Moldován H. Mihály, Jakab Lajos földbirtokos, özv. Zsellei Jánosné Gede Mária, dr. Sárkány Miklós ügyvéd, dr. Tolvaly Benedek emlékére családja, Bogáti Sándor, Bogáti Eszter, Bőjthe Zsuzsa, Bőjthe Eszter, Kimpián György, özv. Kimpián Györgyné, özv. Bőjthe Miklósné, id. Csegedi Jánosné, Agyagási Sándor és családja, Fehér Sándor, Szász Sándor, Szász János, Csegedi Imre, Csegedi János A., id. Bogáti János, id. Kelemen Sándor, Pintye József, Csegedi Lajos, Moldován Péterné, Szengyel Anna és Róza, Kerekes Istvánné, Cs. Nagy Sándor, Kelemen András M., Gödri Sándor, Szotyori Mihály, id. Nagy Imre, Ötvös József, Dobai József, Csegedi Sándorné Nagy Anna, Izsák József, Bodor Miklós, Bakó András, Sztán János, Csegedi Lajosné, Pál György, Mihály Ferenc, Mihály Róza, Mihály Mária, Gödri József, Gede János, Ercse Ferenc, Gede György, Gede Ferenc F., Deák Géza, Tamás Sándor, Kovács Ferenc, Gede Ferenc S., Kovács Sándor katona, Tóth Sándor, Szengyel András, Zsellér János T., Kelemen Sándor M., Tóth István, Gede András, Zsellér János és neje, ifj. Gábor Mihály és neje, ifj. Nagy Imre, Csegedi András I., Pál Márton, Moldován Simon S., Gábor Mihály, ifj. Moldován Sándor.

Magyarország számára az első világháború tragikusan végződött. A háborút követő békeszerződés eredményeként Erdélyben is megtörtént a hatalomváltás. Ennek következtében a korona, mint fizetőeszköz 1920-ig még érvényben volt, a román lej csak 1921-ben került forgalomba az újonnan Romániához csatolt területeken is. A templomépítési alap a

hatalomváltás okozta megrázkódtatások ellenére is gyarapodott, immár lejben. A világháború folyamán a koronában begyűlt adományok – amelyeket a kezelők a háborús évek alatt kénytelenek voltak hadikölcsönbe fektetni – a vesztes háború következtében elúsztak. A hadikötvényben tett adományok értékét a háború végén 15 175 lejre váltották át. 1929-ben dr. Jakab Béla örökségéből 5 hold földet adományozott az egyháznak a templomalapra, akkor 100 000 lej értékben.

A fent említett adományokat azonban, amelyek a templomépítés anyagi alapját lettek volna hivatva fedezni, mégsem fordíthatták templomépítésre. Mint már láttuk, miután a felekezeti elemi népiskolai oktatás a nem megfelelő iskolaépület miatt a 30-as évek elején veszélybe került – a templomépítésre összegyűlt összeget iskola építésére volt kénytelen felhasználni az egyházközség. Csak ezután, az új iskola épületének felhúzása után kerülhetett sor az új templom megépítésére.

Erre a célra az adakozókészség tovább sem szűnt meg. Mind az egyházközség hívei, mind pedig a különböző szervezetek belátták, hogy a több mint 200 éves, rozoga templom helyébe sürgősen újat kell építeni. 1941-ben pengőben a következő adományok folytak be: Nagy Zoltán nagyváradi járásbírósi elnök 130 pengő, Országos Magyar Protestáns Diákszövetség (Budapest) 100 pengő, Adorján Lajos helybeli református lelkész 100 pengő, Póka község anyakönyvi hivatala 332 pengő, pókai Hangya fogyasztási szövetkezet 130 pengő, id. Kovács Andrásné 10 pengő, 1942-ben Szentgericzei Jakab Zoltán ny. huszárezredes 300 pengő, Veér Imre 15 pengő és Horváth Béla mérnök (Budapest) 10 pengő.

1942 tavaszán végre hozzákezdhetek a régi templom lebontásához. A bontásból származó faanyag olyan korhadt állapotban volt, hogy azt már az új építésére nem használhatták fel, a fedél lebontásából származó zsindegy is csak tüzelőnek felelt meg. A régi templom művészi értékű kazettás mennyezetének deszkáit félretették megőrzésre, amelyek aztán a második világháború viszontagságai közepette tönkremennek, elvesznek. Hasonló sorsra jut az évszázadok folyamán adományozott szószéki és úrasztali terítők egy része is. A templom épületének lebontása és a romok eltakarítása után Debreceni László tervei szerint kezdődik meg az alapok helyének kiásása és a betonozás is. Ekkor már 1942-ben, a már 3 éve dúló második világháború közepén járunk, amikor nagy nehézségbe ütközik az építőanyag beszerzése, különösen a cementé. Adorján Lajos, aki 34 évig volt a gyülekezet lelkipásztora, szeretné a megindított munkát befejezni. Ezt azonban a háborús évek és 1943 januárjában bekövetkező nyugdíjaztatása megakadályozta. Adorján Lajos még ez évben távozik az élők sorából is. A következő lelkipásztor, dr. Horváth László a háborús évek nehézségei közepette is fenntartja a templomépítés szükségességét, lelkileg készítve fel a gyülekezetet a nagy munka folytatására.

1944 őszén Póka fölött is elviharzott a második világháború. A két héten át dúló kegyetlen harc után sok rom, pusztítás és halál maradt a faluban. 1945 júliusában a gyülekezet kivánságára megérkezik az új, ifjú lelkipásztor Farkas Ferenc személyében. Farkas Ferenc már kezdettől fogva tudja, milyen nagy feladat vár rá és az általa vezetett gyülekezetre. Munkájában nem is a gyülekezet anyagi, hanem lelki gazdagsága ösztönzi. 1945. október 31-én összehívja az egyházközség közgyűlését, amelyen egyhangúlag a megkezdett templomépítés folytatása mellett foglalnak állást. Az építési költségek fedezésére a javasolt családonkénti kategóriás kirovást elfogadják. Ennek értelmében a gyülekezetet alkotó körülbelül 210 család családonként 5000 lejjel adózik a templomépítés költségeinek fedezéséhez, de emellett lehetséges volt az önkéntes adományozás is. Adományt természetben is elfogadtak, tekintettel a háború utáni ínséges évekre és az 1946-os aszályos esztendőre.

A pókai templomépítés költségeinek fedezéséhez 75 testvérgyülekezet járult hozzá pénzbeli adománnyal, amelynek értéke megközelítette a 200 000 lejt. A legtöbbet közülük Vajdaszentivány (11 333 lej) és Marossárpatak (9050 lej) adományozott. A nem helybéli adakozó személyek közül kiemelés érdemelnek: Farkas József építész mérnök Marosvásárhelyről 35 100 lej, Bakk József egyházmegyei esperes 6000, Kiss Márton mezőcsávási asztalosmester 6500, Fülöp Sándor 4500, Miklosicza György toldalagi gépészmester 4000 lej adománnyal. Összesen majdnem 1 millió lej gyűl be az önkéntes adományokból. Lényegesen csökkentette a templomépítés költségeinek terhét Tolvaly Sándor akkori presbiter adománya: tartalékban levő fűrészárú készletét az egyháznak adományozta. Ebből a faállományból nagyrészt sikerült a tetőszerkezethez szükséges faanyagot fedezni.

Az egyházközség tagjai megértéssel és hűséggel viseltettek a templomépítés ügye iránt. A hívekre kirótt összeg 96%-át befizették idejében: a másfél millió lej kirótt összegből mindössze 6000 lejt tartottak nyilván, mint hátralékot. A tervezett 330 000 lej értékű fuvarból az igavonó állattal rendelkező hívek 310 000 lej értékben teljesítették köteleességüket. Az 502 000 lej értékű építkezésben segítő kézi napszámos munkát is csaknem teljesen elvégezték. A háziasszonyok felváltva kosztot adtak a szakmunkásoknak, 100 lejből számítva meg a napi ételmezés értékét, hetente pedig tojásadománnyal járultak hozzá a templombelső berendezése költségeinek fedezéséhez.

1947 novemberében tehát újraindultak a templom építési munkálatai. Kiásták az 1942-ben megkezdett, de azóta beomlott és bozóttal benőtt, alapozásnak szolgáló gödröket a régi templom szép helyén. A gyülekezet lelkipásztora Farkas József marosvásárhelyi építész kérte fel szerződéses alapon a munkálatok műszaki vezetésére. Az építésznek arra a kérdésre, hogy a gyülekezet hány millió lejjel rendelkezik a templomépítés kezdetén, a lelkipásztor csak azt válaszolhatta, hogy néhány véka búzával és sokat érő tőkével: a hívek áldozatkészségével. A kőművesmunkát az Orosz testvérek és Simon Béla, az ácsmunkát Benke József és Boros István, a tornyon lévő csillagot Fülöp Ferenc bádogosmester, marosvásárhelyi vállalkozók készítették el, míg a belső berendezés asztalosmunkáját Kiss Márton mezőcsávási asztalosmester végezte el.

A gyülekezeti tagok egy része az újszerű építkezést kezdetben idegenkedéssel figyelte, de ez adakozási köteletségében nem befolyásolta. Az építkezés gazdája a 12 tagú építőbizottság volt, a lelkipásztor, Farkas Ferenc elnökletével. A bizottság alelnöke a híveket állandóan biztató és szervező Csegedi Sándor volt, tagjai pedig Boldizsár András, id. Csegedi József, Ercse Sándor, id. Gede András, Kelemen Mihály Imréné, Kelemen Mihály Jánosé, Kovács Sándor Gy., Máthé Sándor, Moldován Sándor, Nagy András, Szengyel Ferenc, Bán János és Gábor Mihály ellenőrök. Az adminisztráció oroszánrésze a pénztárnoknak, Tüzesi Sándornak jutott. Elvégzett munkáját a becsület és pontosság jellemezte. Az építés éveiben a falu 12 részre volt osztva, minden résznek volt egy építőbizottsági tagja, aki felelt a pénzbeli, természetbeli, sőt lelki kötelezettségek teljesítéséért.

A gyülekezet vezetői az építkezés alatt a presbitérium tagjai voltak: idős Csegedi Ferenc, Cs. Nagy Sándor, Dobai Sándor, Földes Mihály, Gede Ferenc, Mihály János, Moldován Simon, Nagy Albert, Sárkány Lajos, Szász Sándor, Szengyel Péter, Tolvaly Sándor és Zsellér Sándor. Egyházfői tevékenységével kitűnt Szotyori Elek. A templomépítés éveiben a presbiterek is állandóan szorgoskodtak az építőbizottság tagjai mellett, segítettek őket sokirányú munkájukban. Az egyházközség gondnokai: Mihály János és később Moldován Péter az építkezésből úgy vette ki a részét, mint egy 32 hektáros gazdálkodó. Az építkezés ideje alatt ugyanis ők irányították, vezették az egyházközség vagyonát képező 32

hektáros szántóföldön a gazdálkodást, s ennek jövedelmével járultak hozzá az építkezési költségek fedezéséhez.

Három év alatt elkészült az új hajlék. Kőből és fából épült az új templom, de párhuzamosan a külsővel, épült a belső templom is, a lélek háza.

A három év alatt az egyházközség keretében a hívek: a nőszövetség, a leányszövetség, a férfiszövetség dalárdája, az Ifjú Gyülekezet 120 műkedvelő előadást, vallásos estélyt és egyéb összejövetelt tartottak az építkezés anyagi és lelki támogatására. E rendezvények értéke pénzben kifejezve 357 700 lej volt, amihez még hozzájárult a helybeli nőszövetség 1945. november 11-i gyűjtéséből származó 203 500 lej és a még el nem államosított egyház erdejének tűzifaárverezéséből befolyt 450 000 lej. A templomépítés összköltsége meghaladta a négymillió lejt, pontosan 4 000 362 lejbe került. Túlzás nélkül megállapítható, hogy a pókai református egyházközség gyülekezete akkor vállalta a templomépítés nemes feladatát, amikor a háború utáni pénzromlás, az 1946. évi szárazság és ennek következményeként súlyos nélkülözés és nyomorúság nehezedett a lakosság vállára. [74.] Ennek ellenére a gyülekezet 99%-a teljesítette mindennemű, a templomépítés érdekében tett vállalását. Az építőbizottság ügybuzgósága az esetleges rosszindulatú gáncsoskodásoknak is elejét vette, megakadályozta. Az építkezés folyamán baleset nem történt.

Az egyházi levéltár őrzi a gyülekezet kimutatását a hívek vállalásairól és teljesítményeiről (anyagiakban, fizikai munkában), ám az ügy iránti példamutató odaadás és hűség elismerése kedvéért a következő családok neveit itt is megemlítyük: Adorján, Bálint, Bán, Bod, Bodor, Bogáti, Bokor, Boldizsár, Bőjthe, Csegedi, Csengeri, Czáp, Cs. Nagy, Darvas, Dobai, Ercse, Farkas, Fehér, Földes, Gábor, Gede, Gellért, Gödri, Hajdú, Illés, Izsák, Jakab, Jenez, Juhász, Kardos, Kelemen, Kimpián, Kincses, Kiss, Kovács, Köntzey, Krisán, Lőrincz, Makfalvi, Márkus, Máté, Mátis, Mihály, Moldován, Nagy, Nyomáti, Ötvös, Palkó, Pál, Ráduly, Sárkány, Sármási, Silimon, Sűgő, Szabó, Szántó, Szekeres, Székely, Szengyel, Szotyori, Szöllősi, Tavasz, Tolvaly, Tóth, Török, Tűzesi, Veér. A fentiekben valamennyi templomot építő gyülekezeti tag családjának neve szerepel.

6. A templom épülete

A pókai második református templom újszerű építkezésben, új stílusban tervezett és megalkotott épület. „Az erdélyi református egyházkerület történetében is jól utána kell nézni, hogy hasonló alkotásra bukkanjunk” – mondotta dr. Juhász István teológiai tanár a szentelés alkalmából. [9., 123. l.]

A templom épületének hossz tengelye kelet–nyugati irányú. Külső falainak hossza 21,81 méter. A cementalapra rakott és téglából épített falakat a déli oldalon négy, míg az északi oldalon hat lábazati fal erősíti. Ezek tartják az épület fenyőgerendákból ácsolt tetőszerkezetét. A déli oldalon azért van csak négy lábazati fal, mert a két középső egybeépült a toronnyal. A torony ennél fogva hozzá van építve a főépület déli oldalfalához, és földszinti részén át vezet a ki- és bejárati lépcsőkön az egyik ajtóhoz. Ezt férfi bejáratnak is nevezik. A másik bejárati ajtó a keleti oldalfalon van kiképezve, ez a női ki- és bejárat. A déli oldalon két darab négyszárnyas és egy darab háromszárnyas, míg az északin egy darab háromszárnyas, derékszögben végződő, hosszúkás ablak biztosítja a természetes megvilágítást. Mind az északi, mind pedig a déli fal végső keleti és nyugati oldalán egy-egy háromszárnyú, hosszúkás kisablak segíti a megvilágítást, míg a karzaton a harmónium megvilágítását a keleti oldalfalon egy négyszárnyú, derékszögű, hosszúkás ablak biztosítja.

A tölgyfából készült szószék az épület nyugati belső-középső részén kapott helyet, jobb és bal oldalán lépcsőfeljáráttal. A karzat a harmóniummal a keleti oldalfal belső részén emelkedik. Itt foglalnak helyet a kántort segítő énekesek, főleg a fiatal dalárdatagok. A hívek befogadására szolgáló fapadok fenyőfából készültek, és az épület kelet–nyugati irányú hossz tengelyére merőlegesen helyezkednek el. Szemben a szószékkal külön sor van 12 paddal a férfiak, és külön sor 15 paddal a nők számára. Mind a szószék, mind az úrasztala, mind pedig a padok és a mennyezet látható tartógerendái diófapáccal kezeltek és lakkal fényezettek. A szószék jobb és bal oldalán a kétoldali folyosó lépcsőkkel szembeni, fal mellett kiképzett egysoros padok a papok számára készültek. Ezek előtt mindkét oldalon a fal mellett, a konfirmálók számára kiképzett padok helyezkednek el. A fából készült, tölgyfa funérral borított úrasztala a szószék előtt van és sötétbarnára van színezve.

A templom belsejét mesterségesen villanyáram világítja meg. Az épület közepén van felfüggesztve a kovácsoltvasból készült, művészi kivitelezésű láncos csillár, amelyet az 1967–1971 között konfirmált ifjak adományoztak 1971-ben a templomnak, 1500 lej értékben. Elkészítője Fekete János körtefái református lelkipásztor volt.

Az épület belsejének melegítését télidőben az északi fal középső részén elhelyezett sőtétszürke, fényezett csempekályha biztosítja, újabban földgázzal. Legújabban még két melegítőkályha működtetése járul hozzá a fűtés kiegészítéséhez.

A templomot építéskor cseréppel, míg a tornyot zsindelellyel fedték be. Ezt a fedelet 1975-ben mintegy 22 000 lejes költséggel cinklemezzel cserélték ki, Mcster György lelkipásztorsága idején.

Az új templom tornyába a régi templom különálló faharanglábából emelték át a két harangot, az 1577-ből származó nagyharangot és az 1931-ben Adorján Lajos lelkipásztor által adományozott kisharangot (csengettyű). Újabban e harangok megszólaltatása, kongatása elektromos árammal történik. Napjainkban a toronyban 3 harang van. A nagyságra nézve középső harangot 1988-ban vásárolta Marosvásárhelyen az egyházközség vezetősége. A megvásárolt harang árának törlesztésére adták a mezőmajosi volt kis református templom tornyából származó harangot.

S végül elérkezett 1948 októbere. Három esztendő áldozatos és lelkiismeretes munkájakképpen áll a harmadik református templom. Az építkezés befejezést nyert mind a templom külső állagát, mind belső berendezését illetően. Farkas Ferenc lelkipásztor feljegyzésében a következőket olvashatjuk: „Istennek legyen hála, templomunk teljesen készen áll. Ebben az évben méltó külsőségek közepette október 3-án főtiszteletű Vásárhelyi János püspök úr felszentelte. Körülbelül 3000-en voltak jelen nagy és lélekemelő ünnepségünkön a környező, de távoli falvakból és városokból. 600-an éltek ez alkalommal kiosztott Úrvacsorával. 36 lelkipásztor jelent meg gyülekezetünkben. Lezárhatjuk az esztendőt s vele dicsőséges munkánkat, templomépítkezésünket. A dicsőség Istené. Neki ajánljuk, használja fel az utánunk jövő nemzedékek életében igéje hirdetésére.” [30.]

A templomszentelésre utazó püspököt, Vásárhelyi Jánost pókai útjára elkísérte dr. Tavaszy Sándor lelkészi főjegyző, püspökhelyettes és hitvestársa is. A Tavaszy családot meleg kötelékek fűzték a pókai gyülekezethez, a püspökhelyettes ugyanis ebben a gyülekezetben élte le gyermek- és ifjúkorát, s később is nyaranta itt töltötte szabadságának egy részét testvérénél, dr. Tavaszy Józsefnél. Szüleik is pókai temetőben vannak eltemetve.

1948. október 3-án, vasárnap tíz óra körül érkezett a püspök és kísérete a falu széléhez, ahol az ez alkalomra felállított díszkapu fogadta őket. A helybeli lelkész és a magyar népi szövetségi küldött üdvözlő beszédei után a szomszédos gyülekezetek tagjaival felszaporodott hatalmas tömeg elindult az új templom felé. Tervezője, Debreczeni László úgy alkotta

meg a templomot, hogy kifejezze az egyházat építő magyar nép lelkének sajátos vonásait, a református jellegét és a táji adottságokból következő előnyöket. Ez a hármasság még jobban kidomborodik a templom belsejében. Olyan, mint egy nagy sátor, emlékeztet sátorlakó őseinkre, világos és tiszta, mint a minden miszticizmustól mentes református vallás. Családi hajlék, amelyben jól érzi magát Isten családja és a testvérek gyülekezete. [30.]

A templom előtt az egyházközség templomépítő bizottságának elnöke fogadta a püspököt és felkérte, hogy vegye át az épület kulcsát és azt megnyitván, szentelje föl. A püspök örömmel vette át az egyházkerület legújabb és egyik legszebb templomának kulcsát, s megnyitván, elsőnek lépte át a küszöböt. Közben a hatalmas gyülekezet elhelyezkedett a padokban, de megtöltötte az azokon kívüli üres helyeket is. Mivel a körülbelül 600 lelkes befogadóképességű templom belseje teljesen megtelt, a hívek egy része (kb. 500 személy) a templomkertben foglalt helyet, és ott hallgatta meg a templomszentelő istentiszteletet. A templomi szolgálatot Bakk József esperes vezette be, majd a püspök lépett a szószékre és Aggeus 2,9 szerint tartott templomszentelő igehirdetést. Közben két újszülött megkeresztelése után dr. Tavaszy Sándor püspökhelyettes mondott úrvacsorai előkészítő beszédet. Tizenegy órától majdnem két óráig tartott a felejthetetlen és fölemelő templomszentelési istentisztelet. Utána közös lelkipásztori és presbiteri találkozó volt az új templomban. Három órakeretében rendezett közebeden a püspök nagyobb szabású beszéd keretében fejtette ki az egyháznak a Román Népköztársasághoz, a demokratikus pártokhoz és a Magyar Népi Szövetséghez való viszonyát, bizonyosságát adva annak, hogy a református egyház népi jellegéből és hitvallásos meggyőződéséből kifolyólag támogatja a demokratikus törekvéseket. A Magyar Népi Szövetség üdvözlését Nánási János országgyűlési képviselő tolmácsolta, beszédében utalva arra, hogy az egyháznak és a magyarság demokratikus szervezeteinek együtt kell munkálkodniuk a nép fölemelésén, fölvilágosításán.

Délután négy órakeretében folytatódott az ünnepély vallásos része. Ennek keretében dr. Tavaszy Sándor püspökhelyettes tartott a 84. zsoltár 6. és 11. verse alapján bibliamagyarítást. Farkas Ferenc, a gyülekezet lelkipásztora ismertette a templomépítés rövid történetét. A szép vallásos ünnepély végén hangzottak el Tavaszy Ilona értékes hegedűelőadása és a gyülekezet ifjainak szavalatai és a dalárda énekszámai. A felejthetetlen gyülekezeti ünnepély Vásárhelyi János záró szavaival ért véget.

A felépült új templom belsejének áhítatot keltő kialakítása érdekében az évek folyamán a hívek különböző természetbeli adományokkal áldoztak. Ezen adományok eredményeképpen új harmóniummal, értékes szőnyegekkel, terítőkkel, díszítő csipkével, csillárral, búzacoszorúval, virágvázzal, padokkal gazdagodott és szépült a templom belseje. Még 1945-ben Szekeres Anna adományozott egy fehér gyapot úrasztali terítőt, körül csipkével díszítve, Mária leánya emlékére. 1948. október 3-án dr. Tavaszy Sándor püspökhelyettes az új templom szentelése alkalmából állandó használatra egy szépen hímzett kerek terítőt adományozott. Ugyanebből az alkalomból a püspökhelyettes gyermekei egy ezüst kenyérszító tányért, ezzel a felírással: „Tavaszy Károlyné Egyed Berta Nagyanyánk emlékére a pókai református egyháznak. Tavaszy Mária, Ilona, Emese és Csaba. 1948. október 3. Boldogok, akik lakoznak a Te házában.” [39.]

Az új orgonabetétű szép harmóniumot 1952. november 23-án adományozta az egyházközség gyülekezete 4250 lej értékben. A gyülekezet nevében Kelemen András B., az ifjúság nevében Gábor András, a konfirmándusok nevében Moldován Erzsébet, a gyermekek nevében ifj. Gede István adta át az új harmóniumot az egyháznak. Farkas Ferenc lelkipásztor az egyház, a presbitérium nevében Nagy András gondnok (kurátor) vette át az új hajlékhoz méltó adományt.

1964. március 29-én (húsvétkor) a református nőszövetség az úrasztalára adományozott egy szép bársonyterítőt és szószéki díszet, ugyancsak bársonyból, 1685 lej értékben. Az úrasztali terítő felirata: „Jöjjetek én hozzám mindnyájan, akik megfáradtatok.'Máté 11,28.” A szószéki terítő felirata: „Az Ige testté lett.”

1978-ban id. Gábor Mihály abból az alkalomból, hogy felgyógyult hosszú és nehéz betegségéből, szószéki bársonyterítőt ajándékozott a templomnak, 900 lej értékben. A felirat az ő akkori érzését fejezi ki: „Mert ő megsebez, de be is kötöz, összezúz, de kezei meg is gyógyítanak.’ Jób 5,18.”

Kisebb vagy nagyobb futószőnyeget adományoztak: 1953-ban özv. Kacsó Béláné Pusztalmásról, id. Kelemen Sándorné sz. Ötvös Anna, ifj. Kelemen Sándorné sz. Csegedi Ilona 1954-ben, Gede Irénke konfirmációja alkalmából 1963-ban, Căcășan Rebeka egykori pókai lakos 1965-ben, az 1965-ben és 1966-ban konfirmáltak konfirmációjuk emlékére, Dobai Sándor és Fehér Sándor 1978-ban, az 1980-ban konfirmáltak szülei, valamint az 1987-ben, 1988-ban, 1989-ben, 1990-ben és 1991-ben konfirmált ifjak egy 27 m hosszú futószőnyeget.

Különböző bútorok, belső berendezések díszítésére csipkét, terítőt ajándékoztak: Farkas Ferenc lelkipásztor felesége 1952-ben, id. és ifj. Kelemen Sándorné 1952-ben, Veér Mihályné sz. Nagy Ágnes, Nagy Andrásné sz. Kelemen Anna, ifj. Szotyori Mihályné sz. Gábor Anna Csaba nevű újszülött fia emlékére, id. Gábor Mihályné 1953-ban, Kelemen Ilona konfirmációja emlékére 1957-ben, Nyisztor György, Sárkány Ferenc, Csegedi Miklós lila bársonyterítőt adományoztak az első nagytemplomi padra gyermekeik konfirmációja emlékére 1978-ban.

Virágvázat ajándékozott ifj. Kelemen Sándorné az 1941–1944-es háborúban hősi halált halt férje emlékére és Sűgő Jenőné 1952-ben, Tóth Ferencné sz. Nagy Ilka 1955-ben, valamint az 1963-ban konfirmált ifjak: Csegezi Róza, Csegedi Sándor, Ercse Erzsébet, Gede Anna, Gede Ibolya, Kelemen Irén, Máthé Lajos, Moldován Magda, Nagy Anna, Nyomáti Magda, Pényi Sámuel, Rusz János. Díszes búzakoszorút (szőlő- és cserefarevelek között búzafonatok, halványpiros rózsákkal díszítve) adományozott templomi díszítésre Kelemen András I. rokkant 1954-ben. S végül megemlítenő Nagy Imre pókai születésű marosvásárhelyi lakos adománya 1991-ben, 10 darab egyházi énekeskönyv templomi használatra, március 15. emlékére.

1954. szeptember 28-án az egyházközség presbiteri gyűlésén határozták el, hogy új paplakást építenek, és elkezdik az ahhoz szükséges építőanyagok beszerzését. A régi paplakás, amelyet, mint láttuk, 1906-ban javítottak és bővítettek ki egy szobával, ötven évvel később már korszerűtlené és alkalmatlanná vált. A hívek önkéntes adakozásból begyűlt pénzüsszegeből még ebben az évben 20 000 darab téglát vetettek helyben és égettek ki a leendő épület számára. Az új hajlék 223 pókai család tagjainak adományából és közmunkájából épült fel 1958 és 1961 között. Farkas Ferenc akkori lelkipásztor feljegyzései szerint „...ez az új egyházi szép alkotás már nem annyi lelkesedéssel és kevesebb lendülettel épült fel, mint a templom. Akkor anyagilag szegényebbek voltunk, de hitben gazdagabbak s így a nagyobb épület könnyebben épült, mint a kisebb paplakás... De így is öröm látni, s így is éppen olyan hálásak vagyunk Istennek, mint 1948-ban, a templom felszenteléskor voltunk.” [39.]

1979-ben, Mester György lelkipásztorsága idején önkéntes adományok és önkéntes munkálatok eredményeként épült meg az a 86 m hosszú betonkerítés, amely a templomkeretet és a paplakás udvarát az utca felől határolja. E munkálatokban élen jártak Sárkány István S. és Csegedi Ernő helybeli lakosok.

1987-ben Nagy József Levente lelkipásztorsága alatt megfelelő munkálatokkal korszerűsítették a paplakás épületét és a gazdasági épületeket, betonjárdát építettek és vaskerítéssel vették körül a paplakást környező belsőséget. E munkálatok értéke akkor 46 583 lej volt. A költségek fedezéséhez hozzájárult a hívek adakozásán kívül a Maros Egyházmegyei Tanács is 3000, illetve a marosvásárhelyi Gecse utcai II. református egyházközség 5000 lejes adománnyal. 1988-ban, ugyancsak Nagy József lelkipásztorsága idején végezték el az 1948-ban épült új templom megrepedt alapjának és falainak a javítását. E munkálatok költségét a hívek adakozásából befolyt pénzeszegek fedezték. Értékes szakmai tanácsokkal szolgált a munkálatok során ifj. Csegedi Jenő építésmérnök, volt helybeli lakos, aki betoncsövet adományozott a vízlevezető csatorna építéséhez.

A paplakás korszerűsítése folytatódott Tatár Tibor lelkipásztorsága idején is, amikor a pókaiak mellett az építési költségek fedezéséhez hozzájárultak a svájci Riehen település testvérgyülekezetének hívei is.

Az egyházközség vezetősége 1999-ben:

- gyülekezeti lelkipásztor: Kovács István
- egyházközségi gondnok: ifj. Gábor Miklós
- presbiterek:

Bartha Sándor	Kelemen Sándor Z.
Bán Győző	Moldován Mihály
Boldizsár Sándor	Palkó Sándor
Csegedi Balázs	Péntek Attila
Csegedi Imre	Székely Ferenc
Csegedi Sándor	Szotyori Dezső
Kardos László	Vér Mihály
Kelemen Jenő	

- templomi énekvezető kántor: idős Ercse Sándor, újabban ideiglenes megbízással Szabó Tímea;
- egyházfi: ifjú Kelemen Lajos.

7. A református temető

A temető volt az az egyházi ingatlanvagyon, amely az 1945-ös hatalomváltás után 1948-ban nem jutott az államosítás sorsára.

A református egyházközség régi temetője körülbelül 100 méter távolságra fekszik a falu középső részétől, északi irányban. Területe csaknem 1,5 hektár (14 246 m²). A fákkal és vadontermő bokrokkal körülvett, enyhén lejtős domboldalon fekvő, sárga-agyagos talajú terület temetkezési célokra való felhasználásának kezdete ismeretlen. Egyidős lehet a településsel.

Erre utalnak a már utódok nélkül maradt, de szelíd halmukat még megőrző elárvult sírhantok, az itt-ott még fellelhető régi, természetes homokkő táblákra írott sírfeliratok, és az egyre ritkábban látható, már besüppedt vagy kidőlt fából faragott „sírfák”. Ezek a sírfák a református temetőkre jellemző formában voltak készítve, kifaragva, készítőik a falu legjobb ács- vagy asztalosmesterei voltak, akik az emlékeket jól megtermett cserefák törzséből faragták ki. Feliratuk általában a következő szöveget tartalmazta: „Emlék. E néma sír pihen-

tető kebelében nyugossa csendesen álmaikat X. Y., ki élt ez árnyék világában 72 évet s ebből páros életet élt 47 évet. Hátrahagyta búsongó özvegyét és (...) árva gyermekét s meghalt 18[9]... Béke poraira.”

Újabban a régi temetőben is terjedőben vannak a beton sírkeretek, az öntött vagy termésköböl: andezitből, bazaltból vagy gránitból készített sírkövek. A leggyakoribbak a termésköböl készült sírkövek, rajtuk fehér vagy fekete márványbetét lapon álló sírfelirattal. Ezekre már csak az elhalálozott neve, születési és elhalálozási éve vésődik fel. Az utóbbi időben gyakori a családi kripták készítése, különösen a régi temető szomszédságában, az attól északi irányban fekvő Újtemetőben. Ebben a temetőben a temetkezés századunk 30-as éveit elején kezdődött el, amikor a régi temetőt már beteltek tekintették. 1933-ban temették ide az első elhaltat, idős Csegedi János személyében.

Az Újtemető legfelső részén, tülevelű fákkal és bokrokkal szegélyezett, szépséges kilátású helyen terül el az úgynevezett „úri” temető. Ez a temető az elmúlt évszázadokban és századunk elején Póka kisbirtokos-nemes családjainak (Egyed, Gellért, Köntzey, Ménasági, Tavaszy, Teleki) temetkezési helye volt. Mivel az említett családok napjainkban a település területén utódok nélkül maradtak, 1970. március 15-én dr. Tavaszy Józsefné sz. Molnár Róza volt helybeli tanítónő a temetőt a pókai református egyháznak adományozta, azzal a kikötéssel, hogy az egyházközség gondozza és óvja, „mert az utánunk következő úgy fogja emlékünket kegyelettel óvni, ahogy azt tőlünk látja” [30.] – írta az adományozó. Ebben a temetőben áll napjainkban is az egyetlen még létező '48-as sír, Gellért Pálnak, az 1848–49-es szabadságharc helybeli résztvevőjének köből készített síremléke.

Ismert dolog, hogy a temetőknek történelmi jelentőségük is van emellett, hogy kegyhelyek. Történelmünk, múltunk, ittlétünk bizonyítékai, hirdetői. Kísérik az embert születésének első pillanatától létezésének utolsó pillanatáig, és évszázadok múltán is a helyükön maradnak. Még a földbe süllyedt, dűledező síremlékek és a már utódok nélkül maradt árva sírhantokon növő vadvirágok és cserjék is arra figyelmeztetnek, hogy az eltemetett ősöktől származó utódoknak szent kötelességük megőrizni őseik szellemét, nyelvét, hitét és síremlékeit.

8. Külföldi testvérkapcsolatok

(Kovács István pókai református lelkész feljegyzése 1999. június 24-én)

Az 1989-ben bekövetkezett politikai változások kedvező feltételeket teremtettek a gyülekezeti kapcsolatok kiszélesítésére, a külföldi kapcsolatteremtésre. Erdély számos településéhez hasonlóan a Református Egyházon keresztül Póka is testvérkapcsolatot alakított ki a svájci Riehen-Bettingen kisváros evang.-ref. egyházával.

A kapcsolatfelvétel már 1990 februárjában megtörtént, Bille Brandli, a svájci csoport akkori elnöke február 24-én keltezte bemutatkozó levelét.

Az első látogatásra a svájciak részéről 1990 nagycsütörtökén került sor. Lázba jött az egész falu. Volt istentisztelet, énekes bizonyágtétel, ruha- és élelmiszerosztás. Nagy József, a gyülekezet akkori lelkipásztora így ír erről az első találkozásról: „...a legnagyobb ajándék az, hogy több száz kilométerrel eljöttek hozzánk, hogy tudnak rólunk, hogy cselekvő szeretettel szolgálták szükségünket, hogy imádkoznak értünk, hogy újabb testvérekkel lettünk gazdagabbak”.

Kezdetben egymás kölcsönös megismerése mellett az egész falunak nyújtott anyagi támogatás is hangsúlyos volt: mezőgazdasági szerszámok, ruha és élelmiszer kiosztására került sor. Később az anyagi segítségnyújtás már nem annyira az egyes személyeknek szólt, a svájciak inkább a nagyobb befektetésekhez nyújtottak jelentős támogatásokat. 1991-ben egy autóbusz ajándékozását helyezték kilátásba Póka részére, az akkori körülmények bölcs felmérése azonban a busznál fontosabbnak, hasznosabbnak ítélte egy traktor vásárlását. Így sikerült 1991-ben svájci pénzből a Református Egyház számára egy U650-es traktort vásárolni, egy ekével. A segítség akkori értéke 501 000 lej volt, a traktor az egész falunak dolgozik.

Ugyanebben az esztendőben javította ki az egyház a régi iskolát is, amelyet 1957-ben államosítottak, de most ismét az egyház használhat, igaz, hogy egyelőre csak bérleményként. Az épület nagyon rossz állapotban volt, a felújítási munkálatok 850 000 lejbe kerültek. Ehhez az összeghez a pókaiak is hozzájárultak, de nagy segítséget jelentett a külföldi támogatás is.

Az anyagiak mellett nem feledkeztek el a külföldi testvérek a szellemi támogatásról sem. 1991-ben a pókai óvodának gyerekkönyveket, az iskolának 247 kötetet ajándékoztak, az egyházi könyvtárat pedig 86 művel gazdagították.

Ugyancsak svájci támogatással sikerült a földcsuszamlások miatt megrepedt falú parókia alapjainak megerősítése, a villanyhálózat kibővítése, vízpumpa és villanymelegítő felszerelése a fürdőszobában, valamint sok más kisebb javítási munka elvégzése.

A „nagyobb” kezdeményezések között elsősorban a gáz Pókába való bevezetését kell megemlíteni, melynek igen magas költségei nehéz kérdés elé állították a pókaikat. A Riehen-Bettingen-i gyülekezet azonban ismét önzetlennek és segítőkésznek bizonyult, 15 000 német márkával járult hozzá a munkálatok befejezéshez. További jelentős segítség volt 1998-ban egy 100 számos telefonközpont felszerelése Pókában, amely lehetővé teszi a faluban az egymás közti ingyenes telefonbeszélgetéseket.

Az évek során sok testvérkapcsolat felbomlott, megszűnt. Isten kegyelméből azonban a Riehen–Póka kapcsolat ma is fennáll, noha 9 év alatt két lelkipásztor távozott a gyülekezetből más szolgálati helyre. További terveik szerint a svájciak szeretnék támogatni a következő esztendőben a parókia tetőzetének kicserélését is.

Mindemellett – az anyagiakon túlmenően – időszerűnek látszik a lelki-szellemi kapcsolatok kiszélesítése, elmélyítése is.

Ezen testvérgyülekezeti kapcsolat által, az anyagiakon túl, ismereteinkben is gyarapodtunk, „beleköstölünk” a nyugati gondolkodásba, világnézetbe, kereszténységbe, és örömmel állapíthatjuk meg: testvérekre találtunk a Krisztusban. Mindezekért illesse köszönet a svájci Riehen-Bettingen-i gyülekezet tagjait, a dicsőség pedig a mi Urunk Istenünké legyen.

IV. Leányegyház és szórványgyülekezetek a település területén

1. A görögkeleti (ortodox) leányegyház

Görögkeleti (ortodox) vallású egyház Pókában tulajdonképpen csak a XX. század közepe, 1948 óta létezik. Ebben az évben a diktatórikus államhatalom berendezkedésének egyik korai intézkedése az volt, hogy Románia területén nem ismerte el, ezért megszüntette a vatikáni Szentszékhez tartozó görög katolikus egyház működését. A rendelkezés értelmében ennek az egyháznak a hívei csak a görögkeleti egyházban folytathatták hitéletüket. Így jött létre Pókában is a görög katolikus gyülekezet utódként a görögkeleti vagy ortodox gyülekezet. Amint az a demográfiai fejezetben látható, a különböző időszakokban megejtett népszámlálások a faluban a román nyelvű lakosságot görög katolikusként említik. Az 1930-as népszámlálás alkalmával csupán egy ortodox vallású lakos szerepel, aki akkor a körjegyző vagy a pénzügyőr lehetett. A 2000. évben a faluban 54 lakos vallotta magát ortodox vallásúnak, 1 személy pedig görög katolikusként.

A gyülekezetnek ismeretlen időkben épült kis fatemploma volt, tornyában harangokkal. Ez a templom a II. világháború idején súlyos károkat szenvedett, ezért helyreállítását már nem tartották érdemesnek. Az 1950-es évek elején tehát új, téglafalú templomot építettek. Mivel a XIX. század folyamán és a XX. század első felében a gyülekezetnek saját papja nem volt, a születések, elhalálozások és házasságkötések alkalmával ennek a vallásnak a hívei gyakran a református egyház anyakönyvébe jegyeztették be magukat. Az 1920–30-as években a pókai gyülekezet a marossárpataki egyház leányegyháza volt, papja pedig Ioan Cișmașiu, aki ezt a tisztséget 1948-ig töltötte be. Amikor ebben az évben a görög katolikus híveket az ortodox egyházba kényszerítették, Cișmașiu nem vállalta az ortodox papságot, hanem tanítóként működött tovább. Napjainkban a kis pókai gyülekezetet a szomszédos pusztalmási ortodox egyház leányegyháza gondozza, melynek papja Luca Băghinaș, aki Pókában minden harmadik vasárnap tart istentiszteletet. Előtte Mihai Podeanu szolgált, aki nagy népszerűségnek örvendett mind az anyaegyház, mind a leányegyház hívei körében. Fitalon hunyt el. A templomkertben temették el Pusztalmáson (Merișoron). Jelenleg az egyház gondnoka Togan Mihail. A hívek temetkezési helye régebben a templomuk körüli temető volt, az 1921. évi földtörvény később az új református temető mellett jelölt ki temetkezési helyet, azóta a görögkeleti hívek napjainkban is ide temetkeznek.

A görög katolikus egyház első esperesi (archidiakotánus) székhelyének feljegyzése Marosvásárhelyről, 1739-ből származik. 1759-ben Gheorghe Mayor volt az esperes, 1779 és 1782 között ezt a tisztséget Ioan Bob töltötte be, aki később a püspökségig vitte. 1900-ban a marosvásárhelyi görög katolikus esperességhez 26 egyházközség tartozott, továbbá 60 leányegyház (köztük a pókai is), amelyeket 14 egyházközség szolgált. A múltban és a jelenben vegyes házasság egyaránt előfordult a lakosok között.

A falu román lakosai általában tökéletesen beszélnek magyarul, és a magyar lakosokkal inkább ezen a nyelven értekeznek. Példaadóan jó a magyarok és románok egymás közötti viszonya, soha sem vetődik fel a vallási hovatartozás vagy a nemzetiség kérdése. Bár ilyen lenne viszonyunk szerte Erdélyországban.

2. Az adventista gyülekezet

Az újprotestantizmus térhódítása a faluban 1945 után kezdődött, bár Romániában már 1892 óta éltek adventisták.

A más helységek gyülekezeteiből érkezett prédikátorok kezdetben családi házaknál tartották az igehirdetést, itt hallgatták őket mindazok, akik később e vallás követői lettek. Vonzó hatást gyakorolt a lakosok egy részére a testvérgyülekezetekből alkalmanként itt föllépő énekkarnak vagy éppen zenekarnak a szereplése is. A rokonszenvező hívek később felvették a hetednapot ünneplő adventisták keresztségét, és ennek előírásai szerint felnőtt korukban folyóvízben keresztelkedtek. Napjainkban a gyülekezetnek szépen megépített és rendben tartott imaháza van a falu közepén, amely televíziós adásra is be van rendezve. Harang és harangláb nem használatos ebben a gyülekezetben.

A gyülekezet a marosvásárhelyi adventista egyház szórványja, prédikátora jelenleg Portik László, aki szombat napokon és más alkalmakkor szolgálja híveit. Gyakran megtörténik, hogy prédikátor hiányában valamelyik gyülekezeti tag vállalkozik az igehirdetésre. A hívek lélekszáma 2000-ben 28 fő. Temetkezési helyük a református temető szomszédságában, egy igen szép kilátású helyen van. Adventistákkal való vegyes házasság a faluban ritkán fordul elő.

3. A római katolikus szórványgyülekezet

Amint azt már láttuk, a falu első történelmi említésekor (1323) és a következő évszázadokban is Póka lakossága római katolikus vallású volt. Ez derül ki a pápai tizedszedők feljegyzéseiből is, melyekben a települést egyházas helységként említik, amelynek Albert nevű papja 1333-ban két ízben szedte az egyházi adót. A reformáció erdélyi térhódítása idején a lakosság nagy része az új vallás követője lett. A református lakosság a feljegyzések szerint saját templomát az 1600-as évek első felében az egykori római katolikus templom, a sokszögben záruló szentélyű középkori épület alapjaira építette. A katolicizmus idejéből való egyik harang az I. világháborúig a református templom haranglájában kongott. A különböző időszakokban elvégzett népszámlálások alkalmával mindig találtak római katolikus vallású híveket a lakosság között, a 2000. esztendőben a hívek száma 14 lélek. A szórványegyháznak temploma jelenleg nincsen, de haranglájja ismeretlen időktől fogva áll, benne egy kis haranggal.

A harangláb körül terül el a temető, a kevés számú hívő temetkezési helye. A szórványegyház a mintegy 11 km távolságra eső Nagyernye római katolikus egyházához tartozik. Jelenlegi lelkészük László István plébános, aki a szórványegyház teendőit is ellátja. Az egyházi levéltárban található feljegyzés szerint első alkalommal 1903 februárjában Szabó György esperes-helyettes misézett Pókában, amikor a hívek a szent gyónást is elvégezték. A későbbi évek folyamán, egészen az 1945-ös hatalomváltásig a lelkészek a szórványegyház híveit vízkereszt alkalmával is meglátogatták.

A római katolikus hívek, akár mint a falu őslakosai, akár pedig mint betelepültek, a reformátusokkal többnyire vegyes családokat alkotnak.

V. Közoktatás

1. A református felekezeti elemi iskolai oktatás

Az elmúlt évszázadokban a település egyházi és világi vezetői, de a lakosság maga is kintartó küzdelmet folytatott a felnövő nemzedék nevelése és oktatása érdekében. Mivel Póka a reformáció előtt már egyházas hely volt, feltételezhető, hogy az elemi oktatás valamilyen formája már abban az időben is létezett. Az iskolák létesítéséhez, az elemi oktatás megszerzéséhez nagymértékben hozzájárult az anyanyelven való ige hirdetés. Az egyházközségek iskolamestereket alkalmaztak, de voltak esetek, amikor maga a pap vállalta a népoktatást. Erdélyben az Eötvös-féle oktatási törvény megjelenése előtt az egyházi iskolákban hittant, éneket, egyházi etikát tanítottak, olvasást, írást, számolást csak a jelentősebb egyházközségekben és helységekben.

Az 1848. évi XXXVIII. törvénycikkkel Eötvös József, a forradalmi kormány vallás- és közoktatási minisztere megteremtette a népiskolai oktatás alapjait Magyarországon. Ez a törvény szabályozta az oktatás igazgatásának, állami felügyeletének szervezetét, a tanulmányi anyagot és annak előadási rendjét. Előírta az elemi iskola látogatásának, a beiskolázásnak a kötelező voltát a 6–12 év közötti gyermekek számára, valamint az elemi oktatás ingyenessé tételét. Előírta olyan intézetek felállítását is, melyek néptanítók képzését szolgálja. A törvény demokratikus voltára jellemző, hogy az oktatás nyelvét a lakosok többsége alapján határozta meg. [87., 120. l.] A törvény engedélyezte különböző népművelő egyesületek alapítását is.

A birtokunkban levő adatok szerint Pókában a szervezett elemi iskolai oktatás a református egyházközség keretein belül kezdődött el, biztosítván az elemi ismeretek anyanyelven való elsajátítását, a közhasznú fogalmak megismerését. Hogy mikor kezdődött el az oktatás, arra vonatkozóan nincsenek pontos feljegyzések. Pallós Albert 1896-ban így írt a helység oktatásáról: „Ev. református iskola keletkezése idejére vonatkozó adataink hiányoznak. A tanítók neveit is csak 1737-től kezdve ismerjük. Az iskoláról 1838-tól kezdve már vannak adataink, amidőn állandó, még most is használatban levő iskola épült.” [28.] A szövegben arról az iskolaépületről van szó, amelyik még századunknak majdnem közepéig, 1934-ig – az új református elemi iskola felépítéséig – hajlékot adott a felekezeti népiskolai oktatásnak. Az épület falanyaga vályog volt, teteje századunk elején már cseréppel volt befedve. Egytantermes volt, egybeépítve derékszögben a háromszobás-konyhás tanítói lakással. Lejtős területen épült, déli oldalán a szobák alatt pincével. A közadományoknak és az iskolai alapítványnak köszönhetően 1874-ben a tagosítás után az iskolának egy helyen hét és fél hold földje volt, aminek jövedelméből többek között ingyen tanszerekkel látták el a szegény sorsú tanulókat. Erre a célra pénzt vagy földet adományoztak: Agyagási Péter, Simon Elek és Teleki József helybeli református lelkészek, Madaras N. Krisztina, Sólymos István, dr. Tolvaly Benedek és Jakab Rudolf törvényszéki bíró.

Ebben az időben működött Pókában Gödri Lajos kántortanító is, akinek tevékenysége nyomán ifjúsági könyvtára és jól berendezett faiskolája is volt az intézménynek. Ez utóbbi létesítmény az oktatás gyakorlati céljait szolgálta. A múlt század végén az iskola évi fenntartása 408 forintba került, ebből 330 forint volt a tanító fizetése. [28.]

Az 1918. évi halatomváltóságig az elemi iskola V. osztályát végezték el a tanulók, azután pedig az úgynevezett gazdasági (általános) ismertető iskola 2–3 évfolyamát látogathat-

ták, amelyekben főleg a gyakorlati jellegű tantárgyak elsajátítására helyezték a hangsúlyt. A már említett hatalomváltás után, az 1920-as évtől kezdődően a falusi települések tanulójának számára az elemi iskola hétosztályos lett. Ennek az osztálynak a végzettjei abszolváló vizsgával fejezték be elemi iskolai tanulmányaikat.

A református felekezeti iskola tanulói minden év végén a templomban vizsgáztak hitantából a gyülekezet színe előtt, amikor minden tanuló egy maga választotta költeményt is elszavalt. Ez a nap ünnepnap volt az egész gyülekezet számára. Bud Tibor akkori iskolaigazgató és kántortanító egy írásában többek között így számol be az 1911. június 11-i eseményről: „...az évváró vizsga az összes növendékekkel folyó év május 21-én du. 2–6 óráig templomban tartatott meg az isk. széki tagok és nagyszámú közönség jelenlétében.” [38.]

Néhány évvel a hatalomváltás után a iskola elvesztette nyilvános működési jogát. A tanítóknak nem volt joguk levizsgáztatni az általuk oktatott tanulókat, csak a tanfelügyelőség küldöttének jelenlétében. E küldött személyét az 1927/28-as tanévtől 1940-ig Izidor Boeriu, a helybeli állami iskola tanítója képviselte. Az 1933-ban megjelent Anghelescu-féle oktatási rendelet (100 088/1933) értelmében a felekezeti iskolában a román nyelvórákon kívül román nyelven tanították a földrajzot, történelmet és alkotmánytant. Az 1931/32-es tanévben az 1931/774. számú rendelet alapján – amely az 1924. július 26-án megjelent oktatási törvény 8.§-ának előírásait próbálta a gyakorlatba ültetni –, elindult a tanulók későbbi származás- és névelemzésének gyakorlata. Ennek nyomán a református felekezeti iskola köteles volt az állami iskolának átadni a következő tanulókat: Bogáti Rozália, Cs. Nagy Anna, Cs. Nagy Anna Mária, Cs. Nagy Rozália, Pál Ilona, Moldován Lajos és Ráduly József. Az 1932/33-as tanévben azért nem osztályozták le a tanulókat – habár évközben végig jártak iskolába –, mert nem iratkoztak be az előző évben megjelent törvény alapján az állami iskolába. Ezek Bogáti Rozália, Cs. Nagy Anna, Cs. Nagy Anna Mária, Cs. Nagy Rozália, Moldován Lajos és Pál Rebecka voltak. Az intézkedés megindoklására a következő megjegyzés olvasható: „Nu se clasifică fiindcă nu este înscrisă conform art.19 din Lege, fiind de origine română”, azaz „Nem osztályozhatók, mivel nem iratkoztak be a törvény 19. cikkelye alapján, lévén román származásúak.” [50i.] Ezeknek a református vallású, és magukat magyar nemzetiségűnek való tanulóknak – mivel egyik nagyszülőjük, esetleg egyik szülőjük román származású volt –, akaratuk ellenére az állami, román tannyelvű iskolába kellett járniuk. Ugyanez a sors várt azokra a református vallású tanulókra is, akiknek évfolyamot kellett ismételniük. Hogy ebben mi lehetett a célszerűség, azon érdemes elgondolkodni, hiszen ha valaki a saját anyanyelvén nem volt képes elsajátítani a tananyagot, kevésbé képzelhető el, hogy egy számára idegen nyelven sikerrel jár majd.

A fenti törvény iránti engedetlenség miatt exmatrikulálták a felekezeti iskolából 1934. december 14-én Moldován Annát, 1937-ben Moldován G. Máriát, 1938-ban pedig Bogáti Albertet. 1940-ig az említett törvény alkalmazása a fentiekén kívül még sok más református vallású tanulónak okozott kellemetlenséget. A törvény pozitívuma volt, hogy kötelezővé tette a hétosztályos elemi iskola látogatását.

A református felekezeti iskolában tanuló tanköteles gyermekek létszámát a múlt század közepe óta rendelkezésre álló adatok alapján mutatjuk be (mellékelve az egyházi szempontból Pókához tartozó református szórványokat is) [10., 50.]:

Év	Póka		Mezőmojos		Pusztalmás	
	tanköteles	tanul	tanköteles	tanul	tanköteles	tanul
1856	96	-	nincs adat		nincs adat	
1860	86	-	nincs adat		nincs adat	

Év	Póka		Mezőmojos		Pusztalmás	
	tanköteles	tanul	tanköteles	tanul	tanköteles	tanul
1865	70	-	nincs adat		nincs adat	
1870	74	-	nincs adat		nincs adat	
1875	119	98	17	4	7	1
1880	86	74	4	3	nincs adat	
1885	97	7	8	3	nincs adat	
1890	83	63	4	2	nincs adat	
1895	90	70	nincs adat		nincs adat	
1900	128	84	nincs adat		nincs adat	
1904	128	78	4			
1910	106	-	nincs adat		nincs adat	
1920	120	110	nincs adat		nincs adat	
1925/26	65	65	nincs adat		nincs adat	
1930/31	79	79	nincs adat		nincs adat	
1934/35	128	-	nincs adat		nincs adat	
1940/41	151*	-	nincs adat		nincs adat	
1944/45	130	-	nincs adat		nincs adat	
1949/50	72	I–IV. osztály	nincs adat		nincs adat	
1959/60	140	I–VII. osztály	nincs adat		nincs adat	
1969/70	93	I–VIII. osztály	nincs adat		nincs adat	
1979/80	50	I–VIII. osztály	nincs adat		nincs adat	
1989/90	40	I–VIII. osztály	nincs adat		nincs adat	
1999/2000	10	I–IV. osztály	nincs adat		nincs adat	

*Ebből: 17 görög katolikus, 2 izraelita és 1 római katolikus vallású volt.

(I. osztály – 5 tanuló, II. osztály – 1 tanuló, III. osztály – 4 tanuló)

(Az V–VIII. osztályt [Marossárpatakon] ugyancsak 10 tanuló látogatja Pókából az 1999/2000 tanévben.) Tanulóink autóbusszal utaznak nap mint nap a 6 km távolságban levő sárpataki iskolába.

Az óvodát ugyanebben a tanévben 24 gyerek látogatta. Oktatója Kelemen (sz. Csegedi) Zsuzsa óvónő.

A bemutatott adatokból látható, hogy a XIX. század közepétől a református elemi iskolában a tanköteles gyermekek száma 100 körül mozgott, sőt voltak évek, amikor ezt a számot meg is haladta. Miután ennyi tanuló számára az 1839-ben épült egytantermes, vályogfalú iskolaépület már sem befogadóképessége, sem pedig állapota miatt nem volt elégséges, 1907 decemberében, Farkas Jenő lelkipásztorsága idején lépések történtek egy korszerűbb kéttantermes új iskola megépítésére. A járási körorvos megállapította, hogy az egytantermes iskola helyiségében az egy személyre eső légtér (légkubus) nincs arányban a tanulók számával. Egy tanteremben egészséges körülmények esetén – a gyermekek korának megfelelően – az egy főre eső légtérnek 4–7 m³ között kell lennie. Abban az időben a pókai

református iskola tanterme akkora volt, hogy a 110 tanulónak mindössze 1 m³ légtért biztosított. Bár ekkor az egyházközségnek az iskolaalapban 900 korona tőkéje volt, éppen ebben az időben az iskolaépítést kezdeményező lelkipásztort, Farkas Jenőt Udvarfalvára helyezték. A béke csendes éveit aztán hamarosan az első világháború, majd pedig a hatalomváltás követte, de a háború utáni szűkös esztendők múltával mégis sor került az új felekezeti iskola felépítésére.

2. Az új református elemi népiskola építése (1932–1934)

Az új református felekezeti népiskola története összefonódik a templomépítés történetével. Amint már előbb láttuk, az egyházközség századunk elején abban a helyzetben volt, hogy mint iskolája, mint pedig temploma az évtizedek és évszázadok viharát kiállva állagában megöregedett, megrokkant, és nemcsak hogy nem volt korszerű, de már használata is kezdett veszélyessé válni.

Az egyházközség vezetősége ezért 1925. július 19-i közgyűlésén – Adorján Lajos lelkész előterjesztésére – elhatározta, hogy a körülbelül 300 éves templom helyére újat emel. Erre a célra az egyházközség tagjaitól 100 lejt óhajtottak beszedni minden hold föld tulajdonjoga után. 1929-ig 67 000 lej gyűlt össze a hívektől, továbbá az ezen felüli adományokból a következő összegek gyűltek be: dr. Jakab Béla földbirtokos, bankigazgatótól 40 000 lej, az Egyházkerületi Közalaptól 10 000 lej, dr. Köntzey Gerőné (Nagy Ilma) földbirtokostól 7000 lej, Hofbauer Aurél marosvásárhelyi alpolgármestertől és városi tanácsostól (neje Tolvaly Irma) 5000 lej, Molnár Rózsika tanítónőtől 1500 lej, Hegyi András körtefái lelkésztől 100 lej. Az egyházközségnek az iskolaépítés céljára a I. világháborúból 10 400 lej, a híveknek pedig 4775 lej értékű hadikötvénye volt koronában, lejre átszámítva.

A felhívásra a hívek lelkes odaadással kezdtek hozzá a munkához, és a templomkertbe (cinterem) 100 m³ kavicsot, ugyanennyi homokot és 25 000 darab téglát hordtak össze, ám az előkészületek után kiderült, hogy mégsem lehet a templomépítést elkezdeni. Ennek okát a következőkben látták:

– a régi, az 1800-as évek derekán épült egytantermes iskola csak félnapos rendszerrel tudta befogadni a több mint 100 tanköteles gyermeket;

– az államhatalom részéről az a veszély fenyegette az egyházat, hogy nem nyerik vissza nyilvános iskolafenntartási jogukat, ha nem biztosítanak az elvárásoknak megfelelő épületet a felekezeti oktatásnak. Miután az 1930-as évek elejének a nagy világgazdasági válsága nem kedvezett az építkezéseknek, a templomépítés munkájába belefogni kockázatosnak látszott.

Az 1932. május 22-i egyházközségi közgyűlésen Adorján Lajos lelkész ismertette az iskola fenti veszélyes állapotát, melynek felmérése után a közgyűlés elhatározta egy új, kéttantermes iskola építését, benne iroda és előszoba kiképzésével. Azért döntöttek így, mert a legfontosabbnak akkor azt tartották, hogy a leendő templom építésére szánt téglát, kavicsot és homokot az iskola építésére használják fel.

Az iskola tervrajzát és költségvetését Menyei János szászrégeni műszaki előadó készítette el 113 082 lej értékben. Az építéshez szükséges anyagot az egyház szolgáltatta, míg a segédmunkát az egyháztalagok vállalták. Ezen kívül minden egyháztalag holdanként 150 lej értékű hozzájárulásra vállalkozott. Az építkezés kivitelezési munkálatait Simon Endre szászrégeni vállalkozó nyerte el, aki szerződésben kötelezte magát, hogy a kőműves- és ács munkát 46 000 lej ellenében elvégzi.

Az építkezés megkezdésének napja 1932. augusztus 29. volt. Istentisztelettel kezdték a munkát, és a hívek fáradságot nem kímélő hozzáállása eredményeképpen 1932. november 12-én fedél alá is került az iskola épülete. Az asztalosmunkát 1933. március 11-én adták ki Menyei Mihály szászrégeni asztalos mesternek 20 500 lejtért. Az asztalosmunka elkezdéséhez szükséges előleget – 5000 lejt – Kovács Dénes szászrégeni mérnök kölcsönözte, mivel az egyházközség pénztára az addigi kiadások miatt már kiürült.

Az építkezéshez azonban folytonosan újabb és újabb pénzüsszegekre volt szükség. Dr. Tavaszy Sándor püspökhelyettes közbenjárására az Erdélyi Református Egyházkerület 15 000 lejjel segített, ezen kívül a már felépült iskolaépület javára, a berendezések tökéletesítésére még adományozott Adorján Lajos lelkész 2000, Nemes Viktor helybeli kántortanító 1000, Bartha János szentkirályi tanító 300, és a pókai dalárda 100 lejt.

1934-ben Nemes Viktor tanító ismételten adományozott 1500, Bokor Erzsébet tanítónő 300, míg Inczéné Fekete Erzsébet tanítónő 1935-ben 1000 lejt. Kölcsönt adott Adorján Lajos 9000, testvére, Adorján Nina 2000, Virág Lajos helybeli községközi alkalmazott 3000 lejt értékben, ezeket a kölcsönöket azonban az egyházközségnek nem sikerült visszafizetnie. Nemes Viktor kántortanító felesége, Tökés Anna több alkalommal (a karácsonyi és húsvéti ünnepekkor) iskolásgyermek és felnőttek bevonásával műkedvelő színelőadásokat tanított be, és azok bemutatásának jövedelmével (7555 lejt) járult hozzá a költségekhez.

A sok gonddal és fáradsággal felépített új impozáns iskolaépületet 1933. október 29-én – istentisztelet után – adták át a használatnak. Ebben az új épületben folytatta tovább nemes és fáradságos oktató munkáját Nemes Viktor tanító, Katona Ilona, később Bokor Erzsébet és Fekete Erzsébet tanítónők. A harmincas években ebben az épületben a tanulók nyári szünete alatt vasárnapi iskola működött, ahol a gyermekek vallásos énekeket és bibliai aranymondásokat tanultak. A vasárnapi iskola vezetői, Tavaszy Mária (Pókában töltött nyári szabadsága idején) és Molnár Rózsika tanítónő voltak. A vasárnapi iskolába járó gyermekek karjukon fehérvászonra hímzett piros szívet és P.V.I. feliratú karszalagot viseltek (P = pókai, V. = vasárnapi, I. = iskola).

Az iskola nagytermének fűtésére a nagy érckályhát dr. Bernády György, a marosvásárhelyi Református Kollégium akkori főgondnoka ajándékozta a Kollégium tulajdonából, a kisterem melegítő kályháját pedig egy valamikor Pókából elszármazott marosvásárhelyi lakos, Zsigmond Sámuel. Az új iskolaépület teljes építkezési költsége 166 980 lejre rúgott, ezen kívül a kölcsönadóknak nem sikerült visszafizetni 14 000 lejt. Az építkezésben a híveken kívül tevékenyen vették ki részüket Csegedi Sándor és Csegedi József gondnokok és Cs. Nagy János, Csegedi Ferenc, Csegedi Lajos, Moldován Simon, Nagy Sándor, Kovács Sándor, Bogáti Sándor, Szász János presbiterek.

Adorján Lajos lelkész 25 éves pókai szolgálata emlékének tekintette az új iskola épületét. Amint azt 1934. augusztus 19-én kelt előterjesztésében megállapította: „minél nagyobb volt a teher és a nyomorúság, annál szebben épült és fejlődött az új iskola”. [60.]

Az új iskola még ma is impozáns épületében csaknem tizenöt éven át folytatódott az oktatás egy kántortanító és egy tanítónő vezetésével, mintegy 100 körüli gyermekkel. 1942 tavaszától az iskola adott helyet a református istentiszteleteknek is, mivel ezen év tavaszán lebontották a már csaknem három évszázados, rozoga templomot. Az épületet 1944 őszén, a második világháború idején több találat érte. Ágyúgolyó behatolási helye volt látható az épület déli oldalfalán, de súlyosan megrongálódott a tetőszerkezet is. Az egyházközség e rombolásokat kijavította és 1944 késő őszén dr. Horváth Lászlóné Bartha Olga tanítónő már zavartalanul folytathatta az oktatást. A tanító, Adorján György mint tartalékos zászlós valahol a szovjet-orsz fronton volt.

Ebben az épületben a felekezeti elemi iskolai oktatás az 1947/48-as tanévvel ért véget. Ebben az évben jelent meg az a közoktatásügyi reformörvény, amely az 1948. augusztus 3-i Hivatalos Közlönyben kimondta az iskolák államosítását. Ezután már mint állami általános nyolcosztályos iskolában vette kezdetét az oktatás, míg az 1965–67-es években felépült az új állami iskola 5 tantermes épülete. Ezt az épületet, amelyet eredetileg emeletesre terveztek, a dr. Köntzeyné Nagy Ilmától kisajátított belsősegen építették fel, lebontva a még teljesen ép udvarházat, amit a múlt század végén emelt Nagy Kálmán helybeli középbirtokos, nyugalmazott járásbíró. Indokolatlan volt ennek megépítése azért is, mert az egykori református iskola még igen jó állapotban volt. A református iskolát, melyet alig húsz évvel azelőtt sok fáradsággal és gonddal építettett az egyházközség, a helybeli termelőszövetkezet vett használatba gabonátárolónak. Falain ajtót, ablakot vágtak, úgyhogy az egykor impozáns épület igen elhanyagolt állapotba került.

Az 1989-es fordulat után – bár a épület tulajdonjogilag még nem került vissza az egyház birtokába, mivel még nem jelent meg az elvett egyházi javak visszaszolgáltatását kimondó törvényrendelet – az épület alapjait, falait, tetőzetét, csatornahálózatát az egyházközség megjavíttatta. Napjainkban az egykori tantermekben olvasó-, ima- és gyűlésterem van berendezve, más helyiségei pedig az egyházközség tulajdonát képező mezőgazdasági gépek elhelyezésére szolgálnak.

3. A református elemi iskola tanítói

Az idők folyamán a református elemi iskola kántortanítói és tanítói (akik régebben mint oskolamesterek voltak bejegyezve) 1948-ig, az iskola államosításáig a következők voltak (névsoruk a források hiánya miatt nem teljes) [25., 22 és 39. l.]:

Kántortanítók

Kibédi Madaras János	1739	Tökés János	1918
Bartha József	1759	Benő Lajos	1921
Bartha Mihály	1762	Adorjáni Ilona	1921–1922
Ercsei David	1761	Fogarasy Irén	1922–1923
Galambodi Sámuel	1767	Ambrus Géza	1924–1925
Nagy Ferencz	1788	Barlabás Mária	1925–1926
I. Somodi János	1793	Bethlendi János	1926–1927
Magyari Zsigmond	1799	Farkas Ilona	1927–1928
Poson Sándor*	1802–1803	Molnár Rózsika	1928–1931
Gödri János	1804–1852	Nemes Viktor	1931–1937
Gödri Lajos	1853–1895	Magos Mihály	1937–1938
Fazakas Bertalan	1895–1897	Györffy Kálmán	1938–1939
Tökés Lipót	1897–1899	Gulácsi Endre	1939–1940
Lörinczi Árpád	1900–1901	Adorján György	1941–1944
Bud Tibor	1902–1911	Nagy Barabás	1944–1945
Pataki János	1900–1920	Csegzi Kálmán	1945–1947

*„Alexander Poson de Jedd, magister Pokaensis, eccl. solvit indicationis taxam.”

Tanítónők

Mirócza Amália	Fövényessy Lenke
Teleki Mária	Kovács Rozália
Bokor Erzsébet	dr. Tavaszyné Molnár Rózsika*
Katona Ilona	dr. Horváthné Bartha Olga
Fekete Erzsébet	Ferenczy Erzsébet

* Két alkalommal volt tanítónője és igazgatótanítója az iskolának.

A felsorolt felekezeti iskolai tanítók közül a református temetőben napjainkban még megtalálható Gödri János, Gödri Lajos és a Magos Mihály síremléke.

4. A görög katolikus iskola. Az állami iskola, tanítók, tanárok

A református elemi népiskola mellett az 1800-as évek végén a faluban görög katolikus felekezeti iskola is működött. Erről Pallós Albert 1896-ban így emlékezett meg: „A szegényes felszerelésű iskolaház 1883-ban épült. Az iskola évi szükséglete 180 Forint, melyből 150 Forint tanítói fizetés. Tanítót Pusztá-almás egyházközséggel közösen tart. Tanító: Dávid Farkas, képesített, magyarul is tud oktatni.” [28.] Az iskolát ekkor 20 román anyanyelvű, görög katolikus vallású tanuló látogatta. Hogy ez a felekezeti iskola meddig létezett vagy mikor szűnhetett meg, arra vonatkozólag nincsen feljegyzés, de valószínű, hogy az első világháború idején, amikor a tanítókat is behívták katonai szolgálatra. S hogy az iskolából sok esetben hiányoztak a tanítók a háború alatt, bizonyítja az a pályázati hirdetés is, amely 1918. október 18-án jelent meg a Református Szemle 35. számában. [48., 33. l.] A pályázatban egy rendes és egy helyettes tanítói állást hirdetett meg az esperesi hivatal.

A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy az 1927/28-as tanévvel kezdődően román tannyelvű állami elemi iskolát létesíttek a faluban. Az épület, melyben az iskola egy tanteremmel kezdte meg működését, a településről végleg eltávozott zsidó kereskedőcsalád (Goldstein Mihály) vályogfalú lakóháza volt, és amely sem közegészségügyi, sem szakmai szempontból nem volt megfelelő az iskola számára. Körülbelül 20–30 gyerek tanult benne, és amint előbb láttuk, a református vallásúak idekényszerítésével is megpróbálták megfelelő számú tanulót toborozni. Az 1930-as évek végén új, az akkori követelményeknek megfelelő épületet emeltek az állami iskola számára, egy tanteremmel és mellék-helyiségekkel. Az iskola építésében hivatalosan minden falubeli polgárnak kötelező volt részt vennie. A fogattal rendelkezők kavicsot, téglát, cserepet hordtak, mások fizikai munkával segédkeztek. Az iskola tanítója és igazgatója alapításától 1940-ig Izidor Boeriu volt.

1940 és 1945 között szünetelt az iskola működése. 1940 őszén a 17 görög katolikus, 2 izraelita és 1 római katolikus vallású tanuló a református iskolába iratkozott be. 1945-ben, az iskola újraindulása idején Ioan Cișmașiu görög katolikus pap volt a tanító, akit 1946-ban Petre N. Albu Ioan követett az 1948 augusztusában megjelent tanügyi reformig. Petre N. Albu távozása után ismét I. Cișmașiu lett az állami iskola román nyelvű tagozatának tanítója, az új állami iskola felépítéséig. Az új törvénnyel az elemi iskola épületében már államilag kinevezett tanítók és tanárok oktattak.

Az államosított iskola magyar nyelvű tagozatának igazgatója, tanítója az 1948/49-es tanévben Adorján György, tanítónője pedig Nemes Katalin volt. Mivel a IV. elemi felüli osztályok az új törvény értelmében felsőoktatási tagozatnak számítottak, a nyolc- osztályos iskolába a tanítók mellett szaktanárokat is kineveztek. Nagy többségük nem telepedett meg a faluban, hanem állandó lakóhelyükről ingázott (navétázott) azon a napon, amikor órát kellett tartania. Ezért az aránylag rövid idő, mintegy 35 év alatt majdnem 80 személy volt rövidebb-hosszabb, de inkább rövid ideig az iskola igazgatója. Mindenki, amikor lehetősége volt rá, állandó lakóhelyéhez közel igyekezett magának állást találni.

Amint az előbbieken láttuk, a felekezeti iskola fennállása idejében a több mint 200 év alatt körülbelül 35 tanító váltotta egymást az iskola élén, és mindegyik hosszabb vagy rövidebb ideig meg is telepedett a faluban. Ott lakott az egyház biztosította tanítói lakásban és kivette részét – mint értelmiségi – a falu művelődési életének irányításából is.

Az iskolák államosítása után az iskola oktatói az 1950-es évek elejétől 1990-ig, tehát a diktatórikus rendszer megdöntése utáni évig, sorrendben a következők voltak:

Fábián Ferenc	tanító	1947–1951
Farkasné Barra Éva	tanítónő	1947–1964
Adorjáni György	tanító	1948–
Nemes Katalin	tanítónő	1948–
Bartha Ilona	tanítónő	1951–1954
Nagy Ferenc	tanító	1951–1954
Fülöp Károly	tanító	1954–
Székely György	tanító	1956. IX. 1.–1961. IX. 1.
Székely Anna	tanítónő	1956. IX.–1960. IX. 1.
Németh Karolina	tanítónő	1959. IX. 1.–1960. IX. 1.
Ördögh Éva	tanítónő	1959. IX. 1.–1961. IX. 1.
Ilyés Albert	tanár	1959. IX. 1.–1961. IX. 1.
Brassai Sándor Antal	tanító	1961. II. 5.
Lakó Györfi Ágnes	nevelőnő	1958. IX. 1.–1960. IX. 1.
Jeleriu, Gheorghe	tanító	1960. IX. 1.
Ilyés Rozália	tanítónő	1960. IX. 1.–1966. IX. 1.
Erdélyi Máthé Mária	tanítónő	1960. IX. 1.–1965. IX. 1.
Lakó Györfi Ágnes	nevelőnő	1961. III. 1.–1967. VIII. 31.
Berekméri Ilona	tanítónő (nem képesített)	1961. III. 1.–1961. IX. 1.
Puskás Szeréna	tanítónő	1961. IX. 1.–1970. IX. 1.
Vajda Zoltán	tanító	1961. IX. 1.–1967. IX. 1.
Vajda Ibolya	tanítónő	1961. IX. 1.–1967. IX. 1.
Incze József	tanító (helyettesítő)	1961. IX. 1.–1962. IX. 1.
Nemes Éva	tanítónő (helyettesítő)	1961. IX. 1.–1962. IX. 1.
Kocsis Mária	tanárnő	1962. IX. 1.–1964. IX. 1.
Constantinescu, Maria	tanárnő	1961. IX. 1.–1963. IX. 1.
Nemes Katalin	tanítónő	1962. I. 27.–1985. IX. 1.
Papp Ilona	tanítónő (helyettesítő)	1963. IX. 15.–1964. IX. 1.
Deé Anna	tanárnő	1964. IX. 1.–1965. IX. 1.
Magdó Sándor	tanár	1964. IX. 10.–1965. IX. 15.
Herczeg Irén	tanárnő	1965. IX. 1.–1966. IX. 20.
Sorbán Anna	tanárnő	1965. IX. 1.–1987. V. 1.
Schuller Jolán	tanárnő	1965. IX. 1.–1966. IX. 1.

Orosz Ibolya	tanítónő	1965. IX. 1.–1966. IX. 15.
Molnár Rozália	tanárnő	1966. IX. 15.–1967. II. 20.
Nagy Pál	tanár	1966. IX. 1.–1967. IX. 1.
Baráth Árpád	tanár	1966. IX. 1.–1975. IX. 1.
Nemes Rozália	tanárnő	1967. II. 10.–1968. IX. 1.
Kocsis Mária	tanárnő	1967. II. 22.
Bakos Gizella	nevelőnő	1967. IX. 1.–1968. IX. 1.
Székely Ágnes	tanítónő (helyettesítő)	1967. IX. 23.–1968. III. 10.
Belle Ildikó	tanárnő	1967. IX. 1.–1968. IX. 1.
Baráth Piroska	tanítónő	1967. IX. 1.–1971. IX. 1.
Moldovan Mária	nevelőnő	1968. I. 24.–1968. VI. 1.
Cornea, Maria	tanárnő	1968. IX. 1.–1972. III. 1.
Timár Ilona	tanárnő	1968. IX. 1.–
Szabó Ilona	tanítónő	1968. IX. 1.–1975. VIII. 31.
Cseh Ilona	nevelőnő	1969. IX. 18.–1970. V. 24.
Mátyás Márton	nevelő	1969. X. 1.
Györfi Ágnes	tanítónő	1969. X. 21.–1969. XI. 30.
Fekete Magda	nevelőnő	-
Kozma Margit	nevelőnő	-
Szabó Egyed Éva	nevelőnő	-1975. IX. 1.
Boni Ferencz	tanító	1971. XI. 1.–1972. VI. 1.
Vargyas Mária Ilona	tanárnő	1972. III.1.–
Pálffy Éva	nevelőnő	1973. X. 8.–1973. XII. 22.
Hatos Magda	tanárnő	-1974. VII.1.
Szabó Mária	tanárnő	1974.–
Kristóf Ilona	nevelőnő	1975. IX. 1-től napjainkig
Kristóf Piroska	tanítónő	1975. IX. 1.–
Kristóf Irma Ildikó	nevelőnő	1975. X. 1.–
György László	tanár	1976. VI. 26.–1976. IX. 5.
Markó Enikő Anna	tanárnő	1976. IX. 1.–1976. IX. 8.
Barabás Eliza	tanárnő	1976. IX. 1.–1977. VIII. 31.
Kocsis Ilona	tanárnő	1976. IX. 22.–1978. VIII. 31.
Kiss A. Judith	tanárnő	1978. IX. 1.–1980. IX. 16.
Kiss A. Rozália	tanítónő (helyettesítő)	1980. X. 23.–1981. VIII. 9.
Vizi (Nagy) Enikő	tanítónő (helyettesítő)	1981. IX. 1.
Iliescu, A. Iolanda Carmen	tanárnő	1985. IX. 1.–1986. VIII. 31.
Mészáros Enikő	tanítónő (helyettesítő)	1985. IX. 15.–1986. VIII. 30.
Bucur, I. Florea	tanárnő	1986. X.–1990. VIII. 31.
Bocskai Éva	tanárnő	1986. IX. 1.–1987. IV. 15.
Székely Mária	tanítónő	1987. V. 4.–1987. VII. 10.
Moldovan, Rodica	tanárnő	1987. V. 4.–1989. VIII. 31.
Nagy Etelka	tanítónő (helyettesítő)	1987. X. 28.–1988. VIII. 10.
Pásztor Magdolna	tanítónő (helyettesítő)	1989. III. 2.–1989. IV. 15.
Gólya Júlia	tanárnő	1989. IX. 1.–1989. IX. 14.
Lungu, Corina Alice	tanárnő	1989. IX. 1.–1990. I. 20.
Csizmadia Edith	tanítónő (helyettesítő)	1989. IX. 1.–1992. VIII. 31.
Takács Aurora	tanítónő (helyettesítő)	1989. X. 1.–1990. VIII. 15.
Szakács Mária		1989.
Zsombori Mária		1989.

Dinu Csilla	tanítónő (helyettesítő)	1990. II. 1.-
Mezei Ildikó	tanárnő	1990. IX. 1.–1992. VIII. 31.
Fazakas Zita	tanárnő	1990. IX. 1.–1992. VIII. 31.
Bereczki Hajnal	tanítónő (helyettesítő)	1990. IX. 1.–1992. VIII. 31.
Demeter Gyöngyvér	tanítónő (helyettesítő)	1990. IX. 1.–1992. VIII. 31.
Borbély Enikő	tanítónő (helyettesítő)	1990. IX. 1.–
Zolnai Ibolya Mónika	tanítónő (helyettesítő)	–1994. VIII. 31.
Kelemen (sz. Csegedi) Zsuzsa	óvónő	1994. VIII. 31-től napjainkig.

5. Továbbtanulás

Mint ismeretes, a múltban a falu társadalmi és gazdasági helyzete nem volt olyan, hogy a fiatal nemzedékek munkalehetőség hiányában a szülőfaló elhagyására kényszerültek volna. A felnövekvő új nemzedék is az apáról fiúra szálló, hagyományos falusi élet folytatói voltak. Szülőföldjükön kívántak megélni, általában östermeléssel: állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkozva. A falu értelmiségi rétege a tanítókból és a papokból állott. Az utóbbiak ösztönzésére ritkábban előfordult, hogy a rendszerint felekezeti elemi iskolában jól tanuló, szorgalmas és tehetséges gyermekek középfokú iskolában vagy éppen egyetemen folytatták tanulmányaikat. Mások, főleg az anyagilag kevésbé tehető szülők gyermekei iparostanoncként, inasként tanultak meg valamilyen mesterséget, és többnyire visszatértek szülőföldjükre.

Akik középiskolában kívántak tanulni, azok már az elmúlt századokban általában Marosvásárhelyre mentek és a Református Kollégiumba iratkoztak be, a leányok pedig az ugyancsak marosvásárhelyi Református Leánygimnáziumba, amely Bethlen Kata nevét viselte. A továbbtanulás lehetőségeit elsősorban a szülők anyagi helyzete, másodsorban az adott korok körülményei határozták meg. A két világháború közötti időszakban a magyar fiatalok számára a tanítói és a papi pálya, esetleg a mezőgazdasági volt leginkább elérhető. A kisszámú érettségizett fiatal többnyire kistisztviselőként magáncégeknél dolgozott. Az 1940-es bécsi döntés után, amikor Észak-Erdély ismét Magyarország része lett, a továbbtanulás lehetőségei megszorodtak, és szélesebb néprétegek gyerekei tanultak tovább. Erre nyílt lehetőség Marosvásárhelyen a Körösi Csoma Sándor Polgári Fiúiskolában, a tanítóképzőben, a kereskedelmi, gépipari és mezőgazdasági középiskolákban. Ezeken kívül többen vettek részt különböző munkahelyi szakképzésekben, így elhelyezkedtek addig kevésbé hozzáférhető munkakörökben is. Itt említjük meg, hogy 1941-ben a budapesti Országos Magyar Protestáns Diákszövetség – dr. Tavaszy Sándor erdélyi református püspökhelyettes javaslatára – Pókát testvértelepülésnek fogadta, és a falu fellendítése érdekében öt helybeli fiatal budapesti taníttatását vállalta. Ennek a segítségnek az eredményeként a pókai Gábor Regina budapesti polgári leányiskolában tanulhatott, míg Bálint Ferenc rézművesnek, Makkai Károly cipésznek, Székely Antal nyomdásznak és Tüzesi Lajos szabónak képezhetette ki magát.

Az 1948. évi tanügyi reformot követő iskolapolitika eredményeként a falu fiataljai közül egyre többen végeztek középiskolát, elméleti vagy szaklíceumot és tettek érettségi vizsgát. A hagyományos ösfoglalkozástól való megválást a fiatal nemzedék körében elősegítette a település lakóinak a termelőszövetkezetbe való erőszakos beterelése is. Ezután egyre többen törekedtek középiskolában, de főleg szakiskolában tanulni, és valamilyen szakmát elsajátítani. Ezeknek azonban már csak igen kis része tért vissza a faluba, nagyobb részük a

közeli városokban telepedett le. Az utóbbi években a megváltozott körülmények hatására még eddig kevesen ugyan, de már vannak, akik a városból vagy a városban való tanulás után visszatérnek szülőfalujukba, mint például Dobai Attila gépészmérnök, Kelemen Dezső elektrotechnikus és ifjú Kelemen Lajos állategészségügyi technikus.

A marosvásárhelyi Református Kollégium anyakönyveiben az 1680-as évektől szerepelnek pókai illetőségű tanulók. Egy részük az alsóbb osztályokat, mások a felsőket látogatták, mint bent- és kintlakó tanuló. 1653 és 1848 között összesen 61 pókai illetőségű neve található a beiratkozott tanulók anyakönyveiben. A következőkben említsük meg az anyakönyvbe beírt néhány tanuló nevét, különösen azokat, akiknek családja a falu későbbi életében szerepet játszott. [108.]

A felső osztályok tanulóinak névsorában található nevek:

1680 novemberében: Michael Pokai

1744-ben: Michael Nyárádi.... nobilis

1786. július 1-én: Franciscus Nagy Pokaiensis

1798. július 2-án: Josephus Agyagási pastor in Tants (később Pókában volt református lelkész)

1809. június 30-án: Josephus Gellért

1837. július 1.: Tolvaly Ferentz 16 éves, Mezőcsávás

1837. július 1: Szotyori Elek 19 éves, Póka

1844. június 29-én: Gödri Lajos 17 éves, Póka (a későbbi pókai református kántortanító)

1848. május 21-én: Jakab Károly 16 éves, református, Póka

Az alsó osztályok tanulóinak névsorában olvasható nevek:

1778. június: Daniel Szikszai de Poka

1779. január: Johannes Sarosi de Poka

1791. november: Ladislaus Veér nobilis de Poka

1792. szeptember: Johannes Kelemen de Poka

1802. szeptember: Johannes Ötves famulus Alexii Szikszai de Poka, aetas 12.

1804. aprilie: Michael Nagy de Poka, aetas 10.

1805. május: Martinus Egyed nobilis de Poka, aetas 12.

1824. január: Paulus Agyagási de Poka, pastoris filius disc. Emerici Nyárádi, aetas 13.

A XIX. és XX. században elemi iskolai tanulmányaik után középiskolát vagy egyetemet végeztek, s ezzel hozzájárultak az erdélyi magyar értelmiség gyarapításához és többen szerezték becsületet szülőföldjüknek.

Tanítóképzőt végeztek:

Gödri Máté

Gödri János

Gödri Lajos

Teleki Anna Emma

Csegedi Irén

Földes Mária

Nagy Károly

Jeleriu, Gheorghe

Kelemen Piroska

Óvónők:

Márkos Rozália

Csegedi Zsuzsa

Tanárképzőt végeztek:

Teleki Mária

Köntzey Ádám

Makfalvi Ella

Ifj. Szöllősi László

Műgyetemet végeztek:

Bogáti Csaba

Ifj. Csegedi Jenő

Ifj. Dobai Sándor

Ifj. Kelemen Jenő

Ifj. Kincses Sándor

Nagy Anikó

Nagy Sándor A.

Súgó Albert
Székely Miklós
Varga Anikó
Köz- és mezőgazdászok:
Tolvaly Ferenc
Bogáti Gyöngyi
Csegedi Cs. Sándor
Gazdatisztek:
Gellért József
Kacsó Béla
Teológiát végeztek:
Tavaszy Sándor
Csegedi Ákos
Gede István
Ötvös József
Orvosi egyemet végeztek:
Tolvaly Sándor (1857–1890)
Teleki József
Szöllősi Árpád

Csegedi József
Fehér Ella
Jogot végeztek:
Nagy Kálmán
Jakab Rudolf
Tolvaly Benedek
Nagy Zoltán
Tavaszy József
Jakab Béla
Moldován Péter
Gyógyszerészeti egyetemet végzett:
Csegedi Jolán
Katonai főiskolát végzett:
Jakab Zoltán
**Egyetemen tanítottak és tudományos
címet szereztek:**
Tavaszy Sándor
Csegedi Jolán
Szöllősi Árpád

Az idők folyamán a falu történetében különleges társadalmi pályafutást és szakmai elismerést értek el:

- Pókai Jakab, aki János Zsigmond erdélyi fejedelem (1559–1570) bizalmi embere volt, és a fejedelmet 1566. június 29-én Szulimán szultán zimonyi táborába kísérte;
- Sárosi György, akit 1662. december 14-én főkirálybíróvá választottak a marosszéki közgyűlésen;
- Jakab Rudolf jogász, királyi törvényszéki bíró;
- Tolvaly Ferenc (1873–1942) környezetvédő és természetbarát;
- dr. Tavasz Sándor, református teológiai tanár, püspökhelyettes, az erdélyi magyar filozófiai gondolkodás nagy alakja;
- Köntzey Ádám, tanár, néprajzkutató és -ápoló (népdal, néptánc).

VI. Gazdasági élet

Láttuk az előbbieken, hogy Póka lakói ismeretlen időktől fogva östermeléssel, állattenyésztéssel és földműveléssel, illetve mezőgazdasági jellegű termeléssel foglalkoztak. A falu jelenleg otthonában maradt és megfogyatkozott lakosságának ma is ez a megélhetést biztosító foglalkozása.

1. Állattenyésztés

Feltételezhető, hogy a település lakossága megélhetésének biztosításában kezdetben az állattenyésztés játszotta a főszerepet, ismereteink szerint ebben is a **szarvasmarha-tenyésztés** volt a legfontosabb. Ez azzal magyarázható, hogy a gépek megjelenése előtt az igavonást, teherhordást a szarvasmarhákkal végezték, és emellett az állatok hússal, tejjel és más termékekkel is szolgáltak. A gépek elterjedése előtt a mezőgazdaságban a legfőbb és legértékesebb iga- és tehervonó állat az ökör volt, de már a jobbágyság megszüntetése után a kisgazdaságokban a tehén vette át ezt a feladatot. A kisgazdaságokban még a szövetkezetesítés (kollektivizálás) előtt is a tehenet használták igavonásra a lovak mellett, mert ökörtartásra csak a nagyobb gazdaságoknak volt lehetőségük. Ezen kívül érvényesült a tehenek tartásának más hasznossága is: tejet, borjat és húst adtak eltartóinak, de az istállótrágyának a földek tápereje fenntartásában is jelentős szerepe volt.

A település területén még századunk közepéig megtalálható volt az ellenálló, fehér vagy palaszürke szőrzetű, igen erőteljes, szikár testalkatú parlagi vagy magyar szarvasmarha. Kisigényű, szívós, lassan fejlődő, gyors járású állat volt, ökrei pedig kiváló igások. A tehenek tejhozama alacsonyabb, de ízletes volt, nehezen lehetett azonban megfejteni őket. Ismereteink szerint ezt a szarvasmarhafajtát, amelyet magyar marhának is neveztek, még honfoglaló őseink hozták be magukkal. A fajtára jellemző a hatalmasan fejlett szarv, különösen az ököregyedre.

1870-ben, amikor a népszámlálás alkalmával az állatok létszámát is összeírták, a Torda megyei vajdaszentiványi járásban – ahová akkor Póka is tartozott – 2910 szarvasmarhából mindössze 6 állat volt svájci fajtából származó, a többi (a 77 bivalyt kivéve) mind magyarfajta. [16.] Pókában az 1940-es évek végéig ez a fajta adta az állomány túlnyomó részét a Köntzey- és Egyed-féle gazdaságokban. Később az állattartók olyan fajtát kerestek, amelynek tejelőképessége jobb volt, mint a fehér parlagi marháé, gyorsabb a fejlődése, és amely megfelelő takarmányozás mellett jobban kitelik, meghízik. Ezeket a tulajdonságokat vélték megtalálni az állattartók az 1920–30-as évektől a svájci származású szabálytalan pirostarka szimentáli, az ausztriai szabályos pirosfehér-tarka, ún. pinzgauai, valamint a borzderes bikák és a kistestű, szívós, igénytelen mokány marha keresztezéséből létrehozott borzderes marhafajtákban. A fajtaváltás a különböző keresztezések eredményeként évtizedeken át tartott. A fajtaátalakítás az állami és szövetkezeti nagyüzemi tenyésztés körülményei között felgyorsult, és létrejött az a pirostarka tehénfajta, amelyik bő tejjel, kellő ellenállóképességgel rendelkezik és szapora fajta. A szövetkezetesítés előtt a tenyészbikákat egy jól gazdálkodó és állattenyésztést kedvelő pókai gazda vállalta el tartásra a saját istállójában, de volt olyan időszak, amikor községi bikaistállót építettek az apaállatok számára. Takarmányozásukat a község tulajdonában lévő „bikák rétyén” termelt széna biztosította.

A szövetkezetesítés bevezetése után rövidesen rátértek a nőtényállatok mesterséges megtermékenyítésére, ami máig tartó gyakorlat a magán szarvasmarha-tenyésztők körében is. Napjainkban a szimentáli és a pirostarka tehénfajta a leggyakoribb a település állattartóinak állományában. A szívós, fehér, nagyszarvú marhát már nem találni a faluban.

A szarvasmarhatartás napjainkban az istálló tartásban teljesedik ki, főleg a téli hónapokban. A legeltetés a község tulajdonát képező legelőkön (Hangyás, Nyáras, Ősz-földe) április végén vagy május elején kezdődik el. A tehéncsordát este hazahajtják a pásztorok a faluba. Este és reggel a fejősteheneket megfejkik és a tejet a tejcsermókba viszik, ahonnan azt naponta a városi tejfeldolgozó üzembe szállítják. 1945 előtt a Hangyás legelője a Tolvaly család tulajdona volt, ahol a családi gazdaság marhacsordája legelt a nyári hónapokban. A pásztorok állandó lakóháza volt kint a legelőn, itt élt a családjával. Amikor a falu réjtjét nem borította a halastó vize, a felszabadított kaszálók helye biztosított legelési lehetőséget a szarvasmarha-állománynak az őszi hónapokban.

A falu egyes szarvasmarha-tenyésztőinek körében a szövetkezetesítés előtt, de még utána is valóságos kultusza volt a tehenek gondozásának. Fontos volt, hogy ki hajt ki az utcára vagy fog be a szekérbe simább szőrű és szebben megmosott farkú tehenet, tinót.

A szarvasmarha-tenyésztés az istállótrágya termelése miatt is fontos volt. Ez napjainkban azért is szükséges, mert a szövetkezetesítés idején – egészen 1989-ig – a falu szántóföldjei sok helyen több mint tíz évig nem részesültek istállótrágyával való kezelésben. Szókratés szerint az istállóból a trágyát a közelben létesített rakásba (trágyadombra) hordják, majd annak megérése után télen szánnal, vagy kora tavaszon, esetleg nyáron (az őszi búza vetése előtt) szekérrel a kijelölt szántóföldre viszik, szántás előtt elterítik, majd beszántják. A jó terméshozam érdekében a földet 3–4 évenként trágyázzák meg istállótrágyával, a zöldségkerteket még gyakrabban. A faluban a kényszerű szövetkezeti gazdaság fennállása idején erre nem volt lehetőség, nem jutott istállótrágya a gazdaság tulajdonában levő szántóföldek tápértékének fenntartására. Sok éven át csak különböző tápanyagokat tartalmazó műtrágyával trágyázták a földek nagy részét.

Póka állattenyésztésének másik fontos ága a lótenyésztés. Ennek kezdete is valószínűleg még a honfoglalás korába nyúlik vissza. Az elmúlt évszázadokban a lónak a hadiszolgálatban játszott szerepe, későbbiekben a mezőgazdaságban és a szállításban való felhasználása volt igen fontos. Mivel a falu szántóföldjeinek egy része domboldal, sok helyen a traktorral való talajművelés nem lehetséges. Ezekben a helyeken csak a lóval való művelés jön számításba. A ló, mint igavonó állat fontos szerepet játszott a szállításban is, különösen a gépek, gépkocsik, autóbuszok térhódítása előtt, mivel a falu 8 km-re esik a vasúttól, és körülbelül 20 km-re a legközelebbi várostól. Abban az időben a falu terültén 5–6 fuvaros ló tartó gazda volt. Ezek hetente legalább egyszer mezőgazdasági terményekkel, állatokkal vagy személyekkel, lovas szekerekkel reggel behajtottak a városba, estefelé pedig vissza. A termelőszövetkezetben a közös gazdaságba bevitt lóállomány azonban idővel leromlott, éppúgy, mint a szarvasmarha-állomány, és számbelileg is csökkent. A szövetkezet felbomlása után a magángazdák (volt tagok) gondozásába került a lóállomány megmaradt része, mely azóta fellendülőben van, minőségileg és számbelileg egyaránt.

Ami a fajtát illeti, a lóállomány alapját a keleti származású, ősrégi magyar parlagi ló képezi, keverve az Erdélyben máshol is honos apró testű, bozontos, hosszú szőrű mokány lóval. A honfoglalás kori magyar ló híres volt gyorsaságáról és edzettségéről, a letelepülők által behozott lovak azonban hamarosan keveredtek a környező népektől zsákmányolt lovakkal, emiatt a fajta változásokon ment keresztül. A tenyésztést senki sem irányította, a lovak

a nem megfelelő tartás és a megerőltető munka következtében elsatnyultak és rossz formájúvá váltak. Így alakult ki az igénytelen, szívós, de hibás testalkatú magyar parlagi ló. A török háborúk idején nemesebb származású keleti lovak kerültek Erdély területére, így az ezekkel való keveredés a magyar parlagi lovat sok helyen nemesebbé tette. Ennek jó hatása mutatkozott meg Erdély területén, az erdélyi ló megjelenésével, ami azonos eredetű a magyar nemesítetlen lóval, jó formájú, szilárd testalkatú és edzett. A székelyek kis termetű lovaira jellemző a nagy munkabírás és igénytelenség, hasonlóképpen az Erdély délkeleti hegyvidékén elterjedt mokány lóra is, de mindkettőnek hibája, hogy apró termetűek. Póka területén az említett lófajták keverékei fordulnak elő.

A sertésenyésztés rendszeres foglalkozása volt a falu földműves lakosságának. A legszegényebb ember is igyekezett évente legalább egy disznót tartani, amit az év végén vagy elején levágott, és így biztosította a család számára a szükséges hús- és a főzéshez a szükséges zsírmennyiséget. Egészen a második világháborúig a falu háztartásaiban az ételek elkészítéséhez disznózsírt használtak. A napraforgóolaj használata csak a háború után kezdődött, és csak később kapott egyre nagyobb teret a konyhai gyakorlatban. A disznóvágásból származó füstölt szalonna fontos és hagyományos tápláléka tavasszal és nyáron a nehéz fizikai munkát végző falusi embernek. Napjainkban már nem csak füstöléssel tartósítják a disznóhúst, hanem hűtőszekrényben tárolva fogyasztják az év minden szakában. A sertésenyésztés mellett, hogy az év legnagyobb részében biztosítja a család hússzükségletét, fontos jövedelmi forrás is az állattartóknak. A fölösleges gabona (árpa, törökbúza) gazdaságosabb felhasználásának, értékesítésének egyik hasznos módja a sertésenyésztés. Van, aki krumplival pótolja a hizlaláshoz szükséges gabonát, mások tavasszal és nyáron a kertben termő fűvel, burjással, lucernával növelik hizlalás alá a rideg állatokat. Hizlalásra rendszerint vegyes gabonaőrleményt (árpa-kukorica, árpa-zab) használnak.

Régebben a fehér vagy szürke-fehér szőrű mangalica sertéseket tenyésztették, amelyeket elsősorban zsírsertéseknek tekintettek, ezeket azonban a 30-as évektől azok a fajták váltották fel, amelyek főleg húst szolgáltattak. A mangalica sertés jól bírta az idő viszontagságait, lassan fejlődött, kevesebbet malacozott és ellenálló volt a betegségekkel szemben. A mangalica a takarmányozásbeli igénytelenség ellenére a táplálékot kiválóan értékesítette, a zsírtermelésben egyik sertésfajta sem múlta felül. A főleg húst szolgáló sertésfajták közül a nagy testű, gyér szőrzetű, szapora, horpadt orrú, gyorsan fejlődő yorkshire-i fajta terjedt el, amelyik a hideget kevésbé bírja és takarmányozásban is igényesebb. A faluban még egy másik fajta is megtalálható, amelyik a mangalica és a bershire-i kereszteződéséből jött létre Erdélyben. Ez a fekete-tarka, öves vagy kendős báznai sertés, amelyik megfelelően takarmányozva a hús- és a zsírtermelés iránti kívánalmaknak egyaránt megfelel.

Juhtenyésztés. A falu kiterjedt, füves domboldalai kedvező feltételeket biztosítanak a juhtenyésztésnek. A pókai gazdák ezeket az előnyöket mindig is jól kihasználták. A juh az egyik leghasznosabb háziállat: tejéből a különböző tejtermékek (sajt, orda, túró, savó) készülnek, és húsa, bőre, gyapja is fokozza tartásának hasznosságát. A gyapjúnak napjaikban, a műszálas ruhaanyagok elterjedésének idején is fontos szerepe van a ruházat alapanyagainak házi elkészítésében és gyártásában. A gyapjú az alapja a férfi és női felsőruházatnak, a posztónak és takarónak. A második világháború előtti években minden ősszel jelentkezett a faluban valamelyik havasi faluból az a vállalkozó, aki a gyapjúból szőtt szövetet megváltotta, illetve posztóvá elkészítette. Ez a termék volt a falusi posztószövet (cundra), amiből

abban az időben főleg a férfiak téli ruhái készültek. A juhok nyírását a nyári hónapokban, kint az esztenán végezték el.

A településen a juh nem képez jelentős húsforrást. Szokás szerint a kifejlett bárányokat tavasszal, főleg a húsvéti ünnepek alkalmával vágják le. Régebben a kiselejtezésre szánt példányokat (meddő juhokat, berbécseket) kaszáláskor vagy csépléskor vágták le, és készítették húsból ízletes ételeket (gulyást).

A leggyakrabban előforduló juh fajta a faluban az ellenálló és igénytelen racka volt, ritkábban a cigája. Napjainkra már megjelentek a nemesebb, finomabb gyapjút szolgáltató fajták és a keresztezettek. Régebben a tehetősebb gazdáknak külön juhnyájuk volt, így a Tolvaly családnak és Nagy Imrének is. Az előbbi tulajdonos juhnyája a Kopár (Kapár) és az Ördögös füves domboldalain legelészett, miután ezek a legelők is a család tulajdonát képezték. Az egy gazda tulajdonában lévő állatok száma változó volt, 2–30 darabig. A juhásztorok (bács) rendszerint a környező falvakból, esetleg a távolabbi helységekből jöttek, és megegyezés, szerződés szerint végezték munkájukat. A tulajdonosok minden fejős juh után megszabott mennyiségű sajtot és ordát kaptak. A juhásztorok a pókai juhsgazdák számára az elkészült sajt mennyiségét még századunk derekán is mogyorófaágba vésett rovással jelölték meg, amelynek egyik fele a pásztornál maradt, a másik fele a juhsgazdához került.

Éjszakai szállásra a juhokat az eszténa közelében épített akolba (sztrunga) terelték. Alkalmadtán és kérésre a juhnyájjal szántóföldeket trágyáztak (ezt kosarazásnak hívták, ami abból állt, hogy az akolt a szántóföldre telepítették, és több éjszakát ott töltve, a juhok trágyázták a földet).

A kecske és a házinyúl tenyésztése a faluban nem honosodott meg, csak időnként és elvétve fordul elő, míg a háziszárnyasok tenyésztését már régtől gyakorolták a pókai háziasszonyok. A baromfitenyésztésben a legnagyobb jelentősége a tyúknak van: húst, tojást és tollat szolgáltat eltartójának. A legtöbb falusi gazdaságban kora tavasztól ősziig a csirkék seregei népesítik be az udvart. Amikor már vágnivalókká fejlődnek, ezek szolgáltatják a család számára a nyár és őszi folyamán a finom fehér húst.

Ami a fajtákat illeti, a baromfitenyésztők tudják, hogy a tojástermelők kistestűek, ezért ezek mint vágnivaló baromfiak kevésbé jöhetnek számításba. A húsbaromfiak viszont gyenge tojók és megbízhatatlan kotlók, ezért a kiskazdák, gazdasszonyok olyan fajtákat igyekeznek tenyészteni, amelyek mind a hús, mind pedig a tojástermelés céljaira megfelelnek. Már régen tenyésztenek a kendermagos, nagy testű és gyorsan fejlődő plimut tyúkfajtát, amely közepes tojástermelő és jól kotlik. Mellette ugyanazon az udvaron megtalálható a sárga és fehér színű orpington, a fehér, fekete, sárga vagy tarka leghorn és a vörös izlandi fajta, vagy ezeknek a keveréke is. A vörös izlandi télen is jól tojik.

A vizet kedvelő baromfiak közül egyes udvarokban ott látni a liba és kacsza (réce) kisebb-nagyobb csapatba verődött seregét. A kacsatojásokat kotlóstyúk alá rakják, és kikelés után is az gondozza a kiskacsákat. A liba és kacsza főleg a patak mentén lakó családok udvarán látható, mivel víz- és legelőigényes állatok. Pulyka csak ritkán fordul elő, inkább olyan udvarokon tenyésznek, ahol a bőséges legelészés biztosított számukra.

A méhtenyésztés számára a környező erdők, legelők és rétek vadvirágai adják a bőséges, de közepes minőségű gyűjtenivalót. Hozzájárulnak mindehhez a napraforgó- és lóhere-táblák, valamint a tarló virágai, de a faluhoz közel az akác és a hársfa is előfordul. A méhészet nem terjedt el széles körben a faluban, de egyesek kedvelt és hasznos mellékfoglalko-

zása. Hasznos azért, mert a méhészkedőknek mézet és viaszt ad, másrészt mert elősegíti a gyümölcsstermesztést a fák virágjának beporzása által. Napjainkban a méhek tenyésztésére már nem használják a venyigéből font kosarakat, mint régebben, hanem a különböző típusú, főleg a felülről nyitható, nagykeretű kaptárakat. A termelt méz elsősorban saját használatban fogy el, kisebb mennyiségben eladásra kerül.

Az évszázadok folyamán a falu területén gyakorolt állattenyésztés helyzetéről kevés adat áll rendelkezésre. Ezek az időnkénti állatösszeírásokban maradtak fenn:

Év	Ökör	Tehén	Növendék	Szarvasmarha összesen	Ló	Sertés	Juh	Tyúk	Méhcsalád
1750 [3.]	104	79	13	196		21	51		23
1895 [44.]	-	-	-	274	23	250	561		-
1911 [44.]	80	148	95	325	37	107	278		-
1960 [77.]	2	262	60	324	12	379	122		-
1999*		113	-	113	20	250	205	3500	11

* Ifj. Kelemen Lajos által szolgáltatott adatok.

A legrégebbi összeírás 1750-ből, a jobbágyvilágból származik. Jól látható belőle, hogy abban a korban milyen nagy szerepet játszott a jobbágyok birtokában lévő nagy ökörállomány az igavonásban. Ez azzal magyarázható, hogy a földet birtokló nemes vagy földesúr a robotot ökörral kívánta elvégeztetni. Napjainkban egy ökör sem található a faluban, a gépek kiszorították az igavonásból. A tehénállomány az 1960-as években, közvetlenül a szövetkezetesítés előtt volt a legnépesebb, hasonlóképpen a sertésállomány is. Napjainkban csökkenő irányzatot mutat a szarvasmarha- és a sertésállomány, ellenben kissé megnövekedett a lovak száma. A juhállomány a múlt század végén volt a legnagyobb a település területén.

A következő táblázat azt szemlélteti, hogy 1750-ben miképpen oszlott meg az állatállomány az akkori Póka egyes társadalmi rétegei között [3.]:

Sorszám	Társadalmi réteg	Ökör	Tehén	Szarvasmarha összesen	Ló	Sertés	Juh	Méhcsalád
1.	6 nemes család	14	12	26	-	1	-	-
2.	28 jobbágycsalád	48	49	97	-	11	32	14
3.	13 zsellércsalád	28	20	48	-	5	6	3
4.	5 földnélküli zsellércsalád	10	4	14	-	1	13	6
5.	4 kóbor család	4	7		-	3		
Összesen		104	92	196	-	21	51	23

2. Földművelés

Az őstermelésből élő lakosság másik főfoglalkozása a földművelés volt. Kezdetre a múlt homályába vész. Megművelésre elsősorban a települést környező domboldalak mezői kerültek, mert a patak menti lapályok, rétek az állattartáshoz szükséges fűvet és szénát szolgáltatottak. A különböző korokból származó feljegyzések így minősítették a falu művelés alatt lévő földjeit 1713-ban: „...egyik része délies fekvésű, másik része vizenyős, nehezen művelhető és vegyes termésű [...] két fordulás határa van és 6 ökörral lehet művelni.” [2.] 1785-ben: „...ezen helységnek harmadik része jó, két része pedig közönséges, mely mind a tiszta, mind az elegyes búzát vagy rozsot megtermi [...] kaszáló rétjei ezen helységnek jó marhahízalásra alkalmas szénát teremnek és a szénafüvek ugyan nem, de a rétség, ha tavasszal a marha elem kitilttatik belőle és el nem etetnek a kendervetéskor, kétszer is kaszálható volna...”. [4.]

Ahogy a falu lakossága szaporodott, úgy a megművelésre szánt földek birtokbavétele is egyre jobban kiterjedt, és végső határaik távolodtak a településtől. Nagy kiterjedésű határ rész és legelő viseli napjainkban is azt a nevet, amelyet ismeretlen időben a területükön fekvő fafajtaival borított erdőségtől kapták (Nyáras, Nyír, lásd a *Határnevek* c. fejezetet).

Hogy a település lakossága túlnyomó többségének a földművelés volt a főfoglalkozása, bizonyítják a különböző korokból származó, de hiányosnak tűnő kimutatások. Az első magyarországi népszámlálás (1784–85) alkalmával a falu területén a következő társadalmi rétegeket és vagyoni viszonyokat írták le: [80., 358. l.]

Nemes	Paraszt	Paraszt örökös	Zsellér	Egyéb
43	42	35	73	25

A számok a családok számát jelentik, mivel az említett időben a falu lakóinak száma 651 lélek volt. [80., 359. l.]

Az 1857-ben megejtett erdélyi népszámlálás alkalmával a földet művelő lakosság a faluban így oszlott meg [111., 384. l.]:

Földtulajdonos	Mezőgazdasági segédmunkás	Napszámos	Tisztviselő	Más szolgálatban
59	69	27	3	50

E népszámláláskor, mint látható, földtulajdonosokról, mezőgazdasági segédmunkásokról és napszámosokról beszélnek. Feltételezhető, hogy az utóbbi két csoportba tartozó földművelő lakosság nem rendelkezett akkora földterülettel, amekkorából magát és családját eltarthatta volna, ezért a földtulajdonosok (kisbirtokos nemesek) földjeit művelhették részes művelésben vagy napszámban.

Az 1900-ban végzett magyarországi népszámlálás adatai szerint [35.] már pontosabban tájékozódhatunk arról, hogy a lakosságot alkotó családok milyen minőségben dolgoztak a mezőgazdaságban. A felsorolásban a „kisbirtokos” megjelölés alatt szerepelhet a három pókai viszonylatban nagybirtokosnak számító család is (Jakab Rudolf, Nagy Kálmán és Tolvaly Ferenc):

Kisbirtokos	Kisbirtokos napszámos	Részes földműves	Házi cseléd	Mezőgazdasági cseléd	16 éven felüli munkás
3	8	23	9	21	155

A Pragmatica Sanctio korában (1720) a település művelésre használt termőföldje a következőképpen oszlott meg: szántó 307 2/4 köböl (kb. 150 hold), rét 113, kaszás és szőlő, 43 kapás. [27.] 1750-ben az adóösszeírás alkalmával Póka területén a megművelés alatt és használatban lévő földterület megoszlása a következő volt [3.]:

Sor-szám	Társadalmi réteg	Szántó		Rét		Szőlős, veder bort adó	Megjegyzés
		köböl	mérő	köböl	mérő		
1.	6 család egytelkes nemes	23	2	17	-	-	17 krajcáros mustja van
2.	28 család jobbágy	188	5	92	1/2	82	17 krajcáros mustja van
3.	13 család zsellér	61	2	47	-	3	17 krajcáros mustja van
4.	5 család földnélküli zsellér	-	-	-	-	-	-
5.	10 család kóborló (ebből 5 cigány család)	-	-	-	-	-	-

A következő táblázatból az látható, hogy a fent említett esztendőben a gabonafajtákat mekkora területen vetették el a különböző társadalmi rétegekhez tartozó családokban: [3.]

Sor-szám	Társadalmi réteg	Őszi búza		Törökbúza			Rozs		Tavaszi kalászos	
		köböl	mérő	köböl	mérő	kupa	köböl	mérő	köböl	mérő
1.	6 család egytelkes nemes	9	1,5	-	2	8	-	-	-	
2.	28 család jobbágy	44	5,5	1	3	3	2	3	9	1,5
3.	13 család zsellér	15	2,5	1	-	9	-	-	2	-

Magyarázat: a *köböl*, *mérő*, *véka*, *kupa* régi magyar űrmértékek.

1 köböl = 64 ausztriai kupa = 4 mérő = 4 véka [9., 240. l.]

1 hold = 2 köböl = 8 véka (ha egy véka 16 kupás)

6 véka (ha egy véka 20 kupás)

Régi számítás szerint egy hold szántóföld bevetéséhez (búza, árpa, rozs, zab) 8 véka szemes gabona kellett. Amikor tehát azt mondták, hogy a föld 8 vékás, ezen egy hold földet értettek.

Az évszázadok folyamán az adományozással, adásvétellel és örökléssel kialakult birtokviszonyok eredménye az lett, hogy egyes családok birtokába nagyobb, másokéba kisebb földterület jutott. Az 1848. évi jobbágyfelszabadítás és később az 1874. évi tagosítás után a mezőgazdaság minden ága, ha lassan is, de fejlődésnek indult. A századfordulóra kialakult

a településen három, a mezőgazdasági termelésben döntő szerepet játszó földbirtok uradalmi gazdasága: Tolvaly Ferenc, Jakab Rudolf és Nagy Kálmán (később Köntzey) a falu megművelés alatt álló földterületének (kb. 2474 hold) több mint egyharmadát birtokolta. A föld többi része a közép- és kisbirtokosok tulajdonában oszlott meg. Azok, akiknek nem volt annyi művelésre alkalmas területük, hogy abból családjuk számára a szükséges gabonát megtermeljék, részes műveléssel biztosították ezt. Ezek a gazdák az uradalmi földeket vagy a kisbirtokos gazdák földjét művelték meg. Ezeket a tulajdonos megszántotta, bevetette, esetleg trágyázta, és a kész termést hazaszállította magának, esetenként a termelőnek is. A törökbúza, paszuly, cukorrépa, dohány és takarmány esetében a termés egyharmada volt a megművelő, szalmás gabonák esetében a 8. vagy 10. kalangya. A termésnek fele járt a termelőnek abban az esetben, ha nem csak a szántást-vetést végezte el, de a vetőmagról, a föld trágyázásáról is maga gondoskodott. A földek szántását a nagyobb gazdaságokban ökörvontatással, a falusi kiscgazdaságokban tehén-, esetleg lóvontatással végezték el. A traktorral való szántás a 30-as évek végén kezdődött el a Tolvaly-féle gazdaságban, ez volt az egyetlen gépi vontatású szántás a termelőszövetkezet megalakításáig Pókában. Az ígásökröt használták a szövetkezeti gazdaságban is, annak felbomlásáig. A talajművelésre befogott ígásállatok száma napjainkban is – de főleg régebben – függött a szántandó terület domborzati viszonyaitól, a talaj minőségétől (kötött, laza, agyagos), és a szántás céljától (ugarlás, őszi szántás stb.). A falu szántóinak nagy része dombos helyen fekszik és gyakori a kötött, agyagos talaj, ezért ezek szántása nehezebb, mint a sík területen fekvőké. Vannak olyan hegyoldalakon fekvő szántóföldek, amelyeket napjainkban is csak ígásállattal lehet megszántani, mert a traktor lefordulna róla. Ezért érthető annak az egykori feljegyzésnek a megállapítása (1750), mely szerint a terület határa 6–8 ígással szántható. [3.] Ennek valószínűsége azzal is magyarázható, hogy az akkori ígásállomány minősége nem lehetett azonos a maival.

A jobbágyfelszabadítás, a tagosítás és a technika előrehaladása mellett a földművelés fejlődéséhez hozzájárult a helyes vetésforgó kialakítása is. Feltételezhető, hogy a középkorban és az azt követő évszázadokban egy ideig a parlagváltó rendszer volt az elterjedt rend a szántóföldek művelésében. Ez abból állt, hogy a földet néhány évi használat után parlagon, bevetetlenül hagyták, pihentetés céljából. Az 1700-as évek végén és az 1800-as évek elején a határtervezésben már a nyomásos rendszer határozta meg a megművelés rendszerét. Pókában ebben az időben a hármás határtervezés volt gyakorlatban, ami abból állt, hogy a föld 1/3 része pihent, 2/3 része pedig művelés alatt volt. Később a nagy- és a kisbirtokosok egyaránt egy sajátos vetésforgót vezettek be, amelynek lényege az volt, hogy az egymást követő években nem vetettek csak szalmás gabonát, vagy csak kapásnövényeket, esetleg takarmánynövényeket, hanem évente egymást váltogatták ugyanazon a földterületen. Jól bevált eredménye lett a gyakorlatban a törökbúza-, szalmásgabona- és lóhere-vetésforgók alkalmazásának. Kialakultak 3 és 4, sőt még több éves vetésforgók is. Az évek folyamán a földművesek arról győződtek meg, hogy minél többször szántják a földet, minél többször forgatják meg a termőréteget, annál jobb termés takarítható be róla.

A gazdasági gépek megjelenése előtt a termelők a felszántott földbe kézzel szórták el a vetőmagot. Ez a művelet már az igen tapasztalt, sokévi gyakorlattal bíró szántóvető teljesítménye volt. Vetés után – a mag betakarása érdekében – a talaj porhanyítása ígásvontatású boronálással történt. Akinek volt fából faragott hengere, hengerezéssel segítette elő a bevetett terület talajának egyenletesebbé tételét és a mag jobb betakarását. Ha szántás után a talaj igen kötött, gallyas és szivály maradt, akkor vetés előtt is megboronálták egyszer, s csak ezután vetették el a magot, amit végül boronálással takartak be. Ilyen talaj esetében úgy is

eljártak, hogy néhány napig engedték, hogy süsse a nap, esetleg verje az eső a földet, hogy ezek a természeti tényezők is segítsék elő a porhanyítást. A húszas-harmincas évektől kezdődően a nagyobb gazdaságokban a gabonafélék vetése már géppel történt. Vetőgépekkel nem csak a nagyobb gazdaságok (Tolvaly, Jakab, Köntzey) rendelkeztek, hanem szövetkezeti tulajdonban a falu kisebb gazdáinak is volt vetőgépe, amely aztán a második világháború idején tönkrement. Napjainkban – tíz évvel a termelőszövetkezet felbomlása után – a falu területén a talaj megművelése nagy általánosságban gépekkel történik. Számuk az utóbbi időben egyre gyarapodott. E sorok írásakor a település területén körülbelül 15 különböző nagyságú traktor, 5 arató-cséplő gép és 5 vetőgép bonyolítja le a talajművelést és a termények betakarítását.

Traktorral való szántáskor, néhány nappal később, az ún. tárcsázással való porhanyítás után következik a vetés, kézzel vagy kétszeri tárcsázás után géppel. Az előbbi esetben még egy további tárcsázással porhanyítják a földet és takarják be az elszórt vetőmagot. Az utóbb említett módon kerülnek földbe a kalászosok (búza, árpa, rozs, zab, tavaszi búza), a török-búza, a napraforgó, esetleg a paszuly. Kimondottan géppel való vetést igényel a cukorrépa. A burgonyát és részben a paszulyt, disznótököt kapával földbe vajt fészekbe, a dohányt és a zöldségféléket (káposzta, karalábé, zeller, paprika, hagyma, paradicsom, kékparadicsom [vineta], karfiol) „melegágyba”, porhanyó, de tápértékben gazdag földbe, „porganéba” vetik kora tavasszal. A kikelt palántákat a tavasz folyamán jól előkészített, porhanyított földbe, ún. „ágyásokba” ültetik el, esős idő után. Ugyancsak jól előkészített hidegágyásokba vetik el kora tavasszal a murkot, petrezselymet, salátát, retket, más veteményeket és a mákot. A hagymát a palántanevelés mellett dughagyma ültetése útján termelik. Hagyományosan a török-búza vetése közé vetették a paszulyt, a magnak való kendert és a disznótököt. A kendertermelés a második világháborút követő években veszített jelentőségéből, napjainkban nem is találni kendervetést a település területén, ezért a magkender termesztése sem gyakorolt, mint köztivetés.

A kalászos gabonafélék között kinövő gyomokat gyomlálóvassal távolították el. A termelőszövetkezet fennállása idején a gyomirtást vegyszerekkel végezték. A török-búzát kézzel kapálták meg, ami a föld porhanyítása mellett a megfelelő növényesítés kialakítását is jelentette. Napjaikban a sorba vetett török-búza, napraforgó kapálására a lóvontatású kézi kapagép is egyre gyakrabban használt eszköz. Ebben az esetben a kukoricasorokat utólag kézikapával kell gyomtalanítani és ritkítani. A cukorrépa az első, ún. „egyező” kapálás után még több kapálást igényel. A zöldségek különleges, folytonos és fajtájuknak megfelelő gondos ápolást kívánnak és kapnak a háziasszonyok kertjében.

A megtermelt gabonafélék betakarításában a környéken szokásos hagyományok érvényesülnek. A kalászosokat sarlóval, esetleg kaszával aratták le. A learatott kalászosot kévébe kötötték, a kévéket pedig 18 vagy 25 kévét tartalmazó kalangyába rakták, ami már gyakorlott férfimunkát igényelt. A kalangyába rakásnak az volt a célja, hogy cséplésig a gabona kellően kiszáradjon. Pár heti száradás után következett a „hordásnak” nevezett művelet: a kiszáradt kévéket hordásra előkészített szekerekre rakták és a gazda udvarába szállították. A hordásra előkészített szekéren kétoldalt „oldalrúd” kellett legyen, a termény lenyomtatására szolgáló „nyomtatórúd” és az ezt elől és hátul rögzítő nyomtatókötel. A hordást csak száraz időben és a reggeli órákban igyekeztek elvégezni a szemvesztés elkerülése végett. Szinte ünnepélyes jellege volt, és érvényesült lefolyásában a kalákában dolgozás szokása. A hordásban fontos volt a szekérrakás művelete. Egyenletesen és egymást lerögzítve kellett a kévéket rakni, hogy menet közben a szekér el ne dőljön. A behordott gabonát a gazda udvarán rakásba (asztag) rakták, amelyet aztán szalmával fedtek be cséplésig. Ha volt a gazdá-

nak üres csűrje, akkor abban helyezték el a termést. A hordással sietni kellett, hogy eső ne érje munka közben a száraz gabonát, mert megázás után a kévétet fel kellett „ütni” száradás céljából. Beázás esetén a kicikázás veszélye fenyegette a nedves kalászokat. Ha a hordás jól sikerült, az utolsó szekérrakás zöld ágakkal felkoszorúzva vonult be a faluba. A hordás ünnepélyes jellegét emelte az is, hogy rendszerint bőséges ebéddel fejezték be.

A jobbágyság idején és még azután is a kalászosok cséplését késő ősszel, a téli időben vagy a következő évben végezték el, amikor a gabona már jól megszáradt. Kezdetben a csépléshez cséphadarót használtak, a polyvát (törek) gereblyével távolították el, majd szeles időben rosta segítségével tisztították meg a gabonaszemeket. A XIX. század végén, de még a XX. század elején is használatosak voltak a cséplésben a lóvontatású járgányok, a gabonamagvak tisztítására pedig a kézzel hajtott szelelőrosták. Később áttértek a géppel való cséplésre. A faluba is bekerültek a MÁVAG gépgyáranak Európa-szerte ismert cséplőgépei, amelyeket kis gözgép (tüzesgép), benzin-, esetleg gázolajüzemű traktorok működtettek. A harmincas években egy cséplőgép üzemelt a faluban, amely Csegedi József és Cs. Nagy Sándor tulajdona volt. Később Csegedi György, Miklóscicza György és Tolvaly Sándor cséplőgépei dolgoztak a faluban, mindaddig, amíg a termelészövetkezet megalakulása után rövidesen megjelentek az arató-cséplő gépek (kombájnok).

Abban az időben, amikor a cséplőgépek végezték a szalmásgabona-félék termésének cséplését, ez a művelet nagy esemény volt a gazda, a család számára. Ilyenkor a cséplőgépet a cséplető gazda udvarára vontatták ígásökrökkel vagy traktorral, és üzemelésre állították be az asztag mellett. Azért jelentett nagy napot a cséplés, mert ezzel a munkafolyamattal a gazda és családja a legfontosabb termésnek, a kenyert adó búza termésének birtokába jutott. Egész évi munkájuk eredménye, a család egész évi kenyérszükségletének biztosítója volt a jó búzatermés. Egyébként a cséplés közösségi, 20–25 embert igénylő, fárasztó, és ruhát, testet szennyező munka. Benne részt vettek a szomszédok, ismerősök kölcsönösségi alapon vagy kalákában. Minden résztvevő munkásnak megvolt a beosztása: volt zsákoló, zsákhordó, kévehányó és kévevágó, etető, polyva- és szalmaeltakarító és -hordó, szalmakazal- (szakasz-) rakó. A cséplőgépek különösen üzemeltetésük utolsó évtizedeiben igen jó munkát végeztek. Ami a gabonaszemek megtisztítását illeti, a gépek triórje háromféle szemet eresztett a zsákba: első-, másod- és harmadbúzáat. Az első gabonaszemeket használták őrlés után kenyérsütésre, a másod- és harmadbúza az állatok takarmányozására szolgált. Csépléskor a gabona már tökéletesen száraz volt, mert elegendő időt hagytak erre a kalandgyázás és asztagba való rakás által. A kicséplelt szalmát, különösen a rozsét, századunk elején még épületek fedésére, a polyvával együtt almozásra (aljazás), szalmazsákok töltésére és tűzgyújtásra is felhasználták. Az árpa- és zabszalmát frissen kaszált zöldtakarmánnyal (lóhere, lucerna) vegyítve (rázatt) szarvasmarha etetésére is tartalékolták. A csépléssel nyert szemesgabonát a tehetősebb gazdák a gabonásban készített hombárba (hambár), szuszékba, mások a padláson vagy a kamrában ládáknak tárolták felhasználásig.

A törökbúza (tengeri, kukorica) ősszel érik be, ezért betakarítására ekkor szokott sor kerülni. A csöveket századunk elején még hántatlanul törték le, később a Tolvaly-féle gazdaságban divatba jött a hántva szedés. A törökbúza szedésekor is általában a közösségi munka érvényesült. A leszedett termést szekérral hazahordták és a gazda udvarán töltötték le vagy a csűrbe rakták. Ha hántva szedték le a kukoricacsöveket, akkor egyenesen a „kasba” hordták a megválogatott termést. Hántatlanul szedés esetén a haza szállított termést rendszerint este fosztották meg héjától, a hántásnak nevezett művelettel. Ebben is segítettek a szomszédok és az ismerősök, kölcsönösségi alapon. A héjától megfosztott csöveket válogatás után – külön rakva a „szegény törökbúzáat” – lécből vagy ágból font kasba töltötték, esetleg a pad-

láson szárították. A hántásból nyert kukoricalevelet (panusát) szarvasmarhák etetésére használták és használják ma is. A törökbúza szárát (kóré) régebben sarlóval vágják le, újabban kapával is tarolják. Már levágáskor kis rakásokba, zsúpokba rakják, majd fűzfavesszővel összekötik és 14–20 zsúpból álló csomókba rakják. Később szekérral vagy a tél folyamán szánnal hazahordják és a szarvasmarhák, juhok takarmányozására használják fel. Amikor magkender termeltek a törökbúza között, kórévágáskor a kender szárát is levágták, otthon szárították és azután kicsépeltek. A kicsépelte termés megrostálásával nyerték a kendermagot, amit a következő tavaszon vetettek el. A kender szárából lehántották a hársat, amiből ostort fontak és ezt használták az ökrök, tehének, lovak hajtásánál.

A ruhaneműek alapanyagának számító kenderfonál termelése a település területén még a második világháború után is divatban volt egy darabig. A kendermagot rendszerint a belsőség kertjében, ritkábban a mezőn vagy jól termő földben (kenderföld) vetették el. A megnőtt kender nyár végén tépték ki a földből, kinyűtték-áztatták, kévékbe kötötték és megszártították. Ezek után következett a kenderáztatás, amiért a kenderkévüket (kötéseket) szekérral rakták, és a Marosra vitték, esetleg a körtekapui tóra. Itt a vízbe rakták, cövekekkel rögzítették, kövel lenyomtatták és két-három hétig ázni hagyták. Ázás után a kötéseket kiszedték, vízben való csapkodással kimosták, majd hazaszállítás után az udvaron kiterítették száradni. Tökéletes száradás után a kendernyalábokat megtörték, tilották, gerebenezték, héhelték, illetve a növény rostjait a szárról leválasztották. Az így nyert anyag volt a fonálnak való finomabb termés, a kevésbé finom a szösz és csepű. A fonálnak kidolgozott anyagot guzsalyon fonták meg az asszonyok, és az anyáról leányra szálló hagyományos módszerrel szőtték a vásznat belőle. A kenderszálak nyérése alkalmával visszamaradt anyag a pozdorja volt. A kendertermelés a második világháborút követő években fokozatosan kiszorult a földműves ember tevékenységéből, és ennek következményeként a kendervászon-szövés hagyományos gyakorlása is.

A burgonya termelését Erdélyben nagyobb mértékben a XVIII. század vége felé kezdték el, termelése az 1800-as évek elején honosodott meg. Ínséges időkben nagy szerepet játszott a lakosság táplálkozásában.

Burgonyát (krumpli, pityóka, magyaró) a családok rendszeresen termelnek a kertben vagy a mezőn, arra törekedve, hogy a termés a család egész évi szükségletét fedezze.

A paszulyból (bab, fuszulyka) mind a fehér, mind a tarka gránát fajtákat termelik, többnyire, mint köztes terméket, a törökbúza között vagy a vetés szélein.

A napraforgó termelése a második világháború után terjedt el. Napjainkban is sok család igyekszik napraforgóból nyert olajjal biztosítani a főzéshez szükséges zsiradékot. Amilyen mértékben használják a háziasszonyok az olajat a disznózsír helyett, olyan mértékben térnek az egészségesebb táplálkozás irányába. A napraforgó megérett tányérját levágják, hazaviszik, megszártítják, majd tökéletes szárítás után kiverik (kiputyikálják) a szemeket a tányérból. A megszáradt szemekből nyerik az étolajat valamelyik közeli olajütőben. A napraforgó megszáradt szárát, kóréját tüzelésre használják.

A dohánytermelés időnként előfordul a település területén, de nem rendszeresen.

A cukorrépa termelésével több gazda foglalkozik, kisebb-nagyobb vetésterületen. A pénzjövedelem mellett fedezi részben a család cukorszükségletét, kiásásakor a levelek lefejezése által nyert csutka jó takarmányt jelent az állatok számára.

A XVIII. és XIX. században termelt lencse, köles, hajdina vagy alakor (egyszemű búza) termelése napjainkban már nem fordul elő. A borsót is csak a veteményeskertekben termelik, házi szükségletre.

A takarmánynövények közül leginkább a lóherét és a lucernát termesztik. A zabosbükköny, szarvaskerep, baltacim termelése csak elvétve fordul elő. A lóhere és lucerna magját rendszerint szalmás gabona (főleg árpa) közé vetik el tavasszal. Ezek a takarmánynövények 2–3 éven át kiváló zöld- és száraztakarmányt biztosítanak termelőjük állatainak, évi 2–3-szori kaszálással. Termelésük ezenkívül hozzájárul a jó vetésforgó kialakításához is, pihentetik, tisztítják a szántóföldet.

A gyümölcsstermesztés minden család kertjében hagyományos. Elsősorban házi szükségletre termelnek. A kertekben a vidékünkön termő mindenfajta gyümölcsfa megtalálható, a leggyakoribb és a legnagyobb számban a szilvafa fordul elő. A szilva mindig uralkodó lehetett a település területén. Ezt igazolja az az adat is, amely szerint 1906-ban 6052 szilvafát számoltak össze a falu kertjeiben. [36., 65. l.] A szilvafajták közül a leggyakoribb a besztercei, illetve a húsos szilva. A termésből lekvárt (szilvaíz) főznek, ritkábban aszalják. A lehullott és táplálkozásra alkalmatlan gyümölcsöt fa- vagy műanyagbordóban gyűjtik össze, és megfelelő erjedés után pálinkát főznek belőle. Sajnos csaknem minden család törekszik arra, hogy pálinkát főzessen, és állandóan legyen pálinka a háznál.

A leggyakoribb almafajták a kertekben az őszi és téli fajták közül a póni, batul, jeges, aranypármen, jonatán, újabban a sárga golden, a piros sztarkinzon. A nyári fajták közül az édes-, vajasklára-, eper-, nyári csíkos és nyári asztrahán almák a gyakoriak. A múlt században termelt almafajták, mint a kalyiba, kisasszonyalma már csak a temetőkertben található kiöregedett almafák. A szilva és alma után gyakoriságban a különböző körte-, meggy- és cseresznyefajták következnek. A barackfajták nem kedvelik a település talaját és éghajlati viszonyait, ezért telepítésük után rövid időre a fák többnyire elpusztulnak. Termesztésük emiatt nem honosodhatott meg. A diófa csaknem minden kertben megtalálható, biztosítva különösen az ünnepnapokra szükséges gyümölcsöt. A gyümölcsöket nyáron és télen is frissen, esetleg egyes fajtákat tartósítva, aszalva fogyasztották és fogyasztják ma is. Az alma, szilva és körte, sőt a meggy aszalása a múltban nagyobb szerepet játszott a gyümölcsök tartósításában, mint napjainkban.

A hegyi szőlőtermelés az elmúlt évszázadokban gyakorlott gyümölcsstermesztési ág volt. A Horgos, Enyed, Nyír és Kopár verőfényes hegyoldalain termelték a szőlőt. A volt egykori szőlősök helyét ma is jelzik az elöregedett dió- és szilvafák. Múlt századi feljegyzések néhány lakos nevét említik, mint akik vincelléri minőségben teljesítettek szolgálatot a különböző szőlőgazdáknál: 1837-ben Hunyadi János fővincellér, [16., 604. l.] 1886-ban Vér József református vincellér, 1888-ban Bodor Ferenc vincellér, 1891-ben Butyurka Simon görög katolikus vincellér „Horgos szőlő Póka” feljegyzésében szerepel. [7.] 1962 után a termelőszövetkezet létrehozásával a magángazdák szőlősei a közös gazdaság tulajdonába kerültek, művelésüket elhanyagolták, míg végül kipusztultak a telepítések. A gazdaságok udvarán, a házak mellett gyakori a lugasos szőlőtelepítés. Többnyire olyan, ún. direkt termő, kevésbé igényes fajtákat ültetnek, mint a delavari, izabella és otelló. A leszüretelt gyümölcs egy részéből házibort készítenek, másik részét nyersen fogyasztják el.

A különböző mezőgazdasági termények terméshozamával kapcsolatban nagy eltérés látható az egyes évszázadokban megejtett feljegyzések alapján. Ez érthető is, mert időközben változott a talaj táperezének fenntartási módszere, változott az igavonó állatállomány minősége, megjelentek a gépek, és fejlődtek a gazdálkodáshoz szükséges szakmai ismeretek is. Nyilvánvaló, hogy a jobbágyfelszabadítás sokat lendített a mezőgazdaság fejlődésén: ezután az új földtulajdonos kiscgazda érdekeltbb lett az ágazat fejlesztésében.

Egy feljegyzés szerint 1773-ban a falu akkor megművelt szántóföldjein termett többek között 1025 kalangya őszibúza és 56 kalangya zab. [2.] Az 1720–21. évi összeírás alkalmá-

val a földbirtok termését a búza, rozs, árpa, zab, tönköly, köles, hajdina, kender és len esetében kalangyában, a borsó, lencse és törökbúza esetében köblökben, a szénát szekerekben, a bortermést pedig vedrekben adták meg. [27., 462. l.] Az 1785–86. évből fennmaradt összeírás szerint a pókai szántóföldön egy véka búzavetésből jó terméskor 3 kalangya termett, és minden kalangya 2,5 véka szemet, de leggyengébb terméskor is fél véka szemet hozott, a takarmánytermést illetően pedig egy hold réten 12–18 mázsa között váltakozott a szénatermés mennyisége. [4.] Mindezek alapján megállapítható, hogy jó termés esetén egy véka búza több mint 6–7-szeres, közepes termés esetén 3–4-szeres termést hozott. Feltehetően ez a termés megfelelően trágyázott földön fordulhatott elő, míg a gyenge termés sovány földön, nem megfelelő időben végzett vetés után. Az eredmények különbséget mutatnak abból a szempontból is, hogy a település milyen határrészében termeltek. Az északi fekvésű domboldalak (Avasalja, Csonthordó, Kiscsonka, Rapó) kedvezőtlenebb éghajlati viszonyokat biztosítottak a gabona termeléséhez, mint a verőfényesek, vagy az egyenes fekvésű területek. A fent említett összeírás után már csak egy száz évvel később elvégzett felmérés áll rendelkezésünkre, amely Maros-Torda vármegye átlagos terméseredményeit veszi számba. Ennek alapján a megyében az elvetett búzavetőmag 1877-ben 4,7-szeres, 1890-ben pedig 6,8-szoros termést, a rozs 4,2 szeres, illetve 6,7-szeres, míg az árpa 4,9-szeres, illetve 8,4-szeres átlagtermést eredményezett. [36.] Az említett eredményekből kitűnik, hogy több mint 10 év után értékelhető növekedés következett be. Feltételezhető, hogy ez a csekély növekedés a nagy- és kiscgazdaságok technikai felszereltségének tökéletesedésével, a helyes vetésforgó gyakorlásával és az esetleges jobb trágyázással magyarázható.

Az első világháború idején a férfi lakosság legjavának a hadseregbe való behívása rányomta bélyegét a háborús évek alatti termés hozam alakulására is, a második világháború alatti behívások viszont nem befolyásolták azt. Az ezt követő évekbeli terméseredményekről tájékoztatnak az egykori Magyar Autonóm Tartomány fennállása idejéből származó adatok, amelyek a tartomány területén 1950-ben és 1959-ben elért átlagos termés hozamokat mutatják be. Az említett időkben végzett felmérések alapján a tartomány területén – s ennek alapján Pókában is – a következő termés hozamok születtek [79.]:

Sor-szám	Gabona és más termények	Év, mázsa/ha	
		1950	1959
1.	búza	11,8	15,6
2.	rozs	14,1	14,3
3.	árpa	11,7	14,3
4.	zab	7,0	10,8
5.	törökbúza	10,6	18,5
6.	napraforgó	5,6	8,7
7.	cukorrépa	121,4	192,1
8.	burgonya	89,4	112,5
9.	dohány	6,8	8,1
10.	lucerna	27,4	37,7
11.	vörös here	25,3	34,3

Ismeretes az a tény, hogy Pókában a földművelés mint szakma hagyományosan apáról fiúra szálló ősi foglalkozás. Az idők folyamán a legtöbben ezt a foglalkozást nem iskolában tanulták, hanem a már otthon, a földeken és a mezőn éltek bele magukat, zsenge gyermekkoruktól kezdve. Amit a gyermek- és ifjúkorban lévő egyén látott a családban a nagypától,

az apától a gyakorlatban, azt művelte később maga is. Hogy a letűnt évszázadokban a falu területén a módosabb gazdálkodók milyen gazdasági szakismeretekkel bírtak, pontosan nem tudjuk. Ha azonban a róluk való feljegyzésekben az maradt fenn, hogy jó gazdálkodók voltak (például: Náményi Sámuel, T. Köpetzy Nagy Sándor, Szikszai Zsigmond, Nyárádi Imre, Tolvaly Ferenc [1821–1893]), akkor joggal feltételezhető, hogy elmélyültebb mezőgazdasági szakismeretekkel rendelkeztek. A két világháború között a 30-as években két pókai ifjú: Csegedi Jenő és Nagy Sándor F. tanultak a csombordi mezőgazdasági szakiskolában.

A második világháború után, amikor a földosztással megnövekedett a faluban az egykét holdas törpebirtokosok száma (a földtulajdonosok 30%-át alkották), az 1948-ban még létező MNSZ és EMGE szervezésében kéthetes mezőgazdasági tanfolyamot szerveztek, amire január 12–24. között került sor. A tanfolyam iránti érdeklődés nagy volt, mert 37-en jelentkeztek mezőgazdasági szakismereteik gazdagítására. Előadók: Bod Sándor mezőgazdasági kamarai felügyelő, Filep Gábor és Bartha Dénes szakoktatók. Január 24-én, szombaton volt a záróvizsga a református elemi iskola nagytermében, amikor a 37 hallgató az „EMGE Aranykalász” birtokába jutott, illetve aranykalászos gazda lett. „A most átvett EMGE aranykalász ne vékonyodjék, hanem vastagodjék” [73.] – mondta többek között Csomoss Jenő, a kirendeltség vezetője. A záróvizsga után került sor az állat-, termény- és háziipari kiállításra. Az állatkiállítás első díját a tehéntenyésztésben Nagy Ferenc, második díjat Ötvös József, a harmadikat pedig Kelemen Sándor kapta. Sertéstenyésztésben az első díjat a Csegedi Lajos, lótenyésztésben a Tolvaly Sándor, juhtenyésztésben a Székely Sándor által bemutatott állatok kapták. A terménykiállításon az első díjat bánkúti búzájával Tolvaly Sándor, kukoricájával és búzájával Gábor Mihály, más terményeivel Sármási János érdemelte ki, míg a második díjat kerti veteményeivel és paszulytermésével Sűgő Árpád. A háziipari kiállításon első díjat Makfalvi Sándorné kapott kézzel font finom kerdervásznáért, második díjat Csegedi Jánosné kender alapanyagú varrottasaiért, harmadik díjat pedig Zselér Sándorné csipkéiért és varrottasaiért.

3. A település talajának jellegzetességei

Mivel a település a Maros folyásától mintegy 6 kilométer távolságra fekszik, és nagyrészt dombok választják el a Maros menti lapálytól, a termőtalaj földtani jellegzetességei inkább mezőségi településre jellemzőek. Itt van a Mezőség egyik kapuja, s mint már láttuk, a települést általában dombok, hegyek veszik körül, amelyeknek magassága 400–500 méter (Csonka 497 m, Enyed 519 m, Ógát 509 m, Kopár 504 m). Ha tömören akarjuk a település talaját jellemezni, akkor egy 1891. évi leírással szólva „oldalal, sárga-agyagos határa van”. [29.]

A falu területén a talaj, eredetét illetően, negyedkori képződmény, megtalálhatók tehát benne az áradmányos (alluviális), az özvívízi (diluviális) és löszös képződmények. Az elsőnek említett réteg a földtani jelenkor legfiatalabb rétegcsoportja, amely ma is szemünk láttára keletkezhet. Az áradmányos talaj a földfelületet nagy kiterjedésben borító képződmény, amely főleg vizek áramlása következtében keletkezik. A termőföld (humusz) a források, folyók, tavak, tengerek meszes, homokos, agyagos jelenkori lerakódása. Csak most élő állatok és növények maradványai találhatók meg benne.

Az özvívízi képződményhez sorolják térségünk emelkedettebb párkányait, melyeknek kavicsrétege az árvízter, a völgyfenék fölött jelentékeny magasságban, sokszor néhány mé-

ter vastagságban is létezik. E képletekhez számítják a völgyekből fokozatosan fennebb emelkedő azon rétegeket, amelyek felvonulva a hegyek oldalára, azoknak mintegy a takaróit képezik. A Székelyföld hegyes vidékein e képződmények nagyobb területen fordulnak elő, mint az áradmányos képletek, s még így is a földművelés lehetőségét biztosítják.

A lösz (iszapos márga, sárgaföld) nagy kiterjedésű képződmény, amely egész Közép- és Dél-Európát beborítja. Magyarországon főleg a dunántúli megyékben, a dombos vidékeken fordul elő. E világossárga színű, szemcsés, meszes földnemű törmelékközet csak mérsékelt csapadékkal bíró vidéken jöhet létre úgy, hogy finom gyökerű füves növénytakaró köti meg. Szélmentes, dombos vidékek vastag takaróját képezheti. Képződésének főideje a földtörténet pleisztocén korára esik. Egymagában nálunk nemigen fordul elő, leginkább homokkal, kavicssal, agyaggal, mésszel stb. vegyülve. Aszerint, amint egyik vagy másik alkotórész válik túlnyomóvá a talajban, úgy válik egyik vagy másik termény előállítására alkalmassá.

Az áradmányos talaj, amely többnyire termékeny rétegekkel van takarva, néha annyira telítődik homok-, kavics-, márga- vagy agyagrétegekkel, hogy csupán silány növényzetnek ad életlehetőséget.

Póka egyébiránt földtani szempontból szerencsés helyen fekszik, mert az Enyed–Ógát dombok vonalán a föld mélyében (kb. 3000 m mélységben) jelentős földgáztartalékok helyezkednek el, melyeknek vonala dél felé Sáromberke határáig húzódik. Az említett területen a sárgagyagos felszíni kőzetek alatt homok és homokkő helyezkedik el, ami tartalékolja a földgázt. A föld alatti kincs nagyságára jellemző, hogy csak az Ógát-hegy tetején öt ki-termelés alatt álló kút van napjainkban.

Amint azt Kovács Ferenc pókai származású bányamérnök közölte, rétegtektonikai szempontból a pókai gázlelőhely Erdélyben a harmadik ún. központi zónához tartozik, a pókai „gázdómot” alkotva. Az említett zóna szerkezeti elemeit tartonkori só közreműködése alakította ki, így jöttek létre a gázdóмок. A pókai–sáromberki vonalon húzódó gázlelőfordulás az erdélyi lelőhelyek délkeleti csoportjába tartozik, kisebb mélységben rejtőzik és a fedőkőzetek helyenként elkoptak.

A pókai határ területén a gázkutak fúrása az 1950-es években kezdődött el és szinte napjainkig folytatódott. Jelenleg 27 kút van kitermelés alatt. A környező gázkutak gyűjtőközpontja Enyed lejtője alatt van, innen kiindulva fektették le azt a fővezetékét, amely a 90-es évek közepétől a falu háztartásaiba vezeti az értékes fűtőanyagot. (Egyébként a gázkutak karbantartása napjainkban csak néhány pókai lakosnak biztosít munkát.) A település területén található föld alatti kincs nem képezi az itteni lakosok tulajdonát.

(*Mezőség*: az Erdélyi-medence halomvidékének az a része, amely a Szamos, a Maros és a két Küküllő vidékén terül el. Főleg fátlansága jellemző. A vidék nagy részén a felső földközi rétegek agyagból álló halmokat építettek fel, amelyek tetején gyakran megjelenik a földtörténeti harmadkori [szarmaciai] homokkő. Emiatt igen sok suvadás, hegycsúszás bontja meg a hegyoldalakat s akadályozza a fák növekedését. A hegyek, halmok között levő völgyek szélesek, fenekükön gyakran mesterségesen duzzasztott halastavak lerakódásai találhatóak.)

4. Hely-, határ- és dülőnevek

Az évszázadok folyamán a szomszédos falvak határának, illetve a saját határterületek kiterjedésének megjelölésére, elhatárolására a legtöbb irányban akácfasort telepítettek. En-

nek a hagyománynak, határjelölésnek a nyomai ma is megtalálhatók egyes pókai határrészek végein. Ilyen akác sor szegélyezi a település határát délkeleten a marossárpataki szántóföldek, északon pedig Pusztalmás irányában. A többi szomszédos falvak felől erdőségek képezik a természetes határvonalat.

A jelenlegi határnevek (szántóföldek, legelők, kaszálók, erdőségek, kertek) nagyobb részben a határral kapcsolatos okiratokban, kisebb részben pedig az apáról fiúra szálló határörökségben vagy szájhagyomány formájában maradtak fenn. A határnevek sok esetben magukon viselik a régi tulajdonviszonyok jelzését vagy tulajdonosaik nevét (például Csere, Hajdútagja, Veres Mihály, Nagy fiak sánca). Átjuk sokszor az adott terület domborzati viszonyaira is lehet következtetni (például Csúptető, Horgos, Kopár, Szakadás stb.), vagy a terület mezőgazdasági célú (növénytermesztés, állattenyésztés) felhasználására (Kendereskert, Halastó stb.). Vannak határrészek, amelyek a környékükön valamikor ásott és évtizedeken át használt kutak vagy források tulajdonságairól kapták a nevüket (Büdeskút, Pala-kút, Sós-kút). A határnevek ugyanakkor etnikai jelentőséggel is bírnak, mert például az évszázadok óta ismeretes helynevek az itt lakó népek etnikai hovatartozására is utalnak.

A település művelésre, tehát mezőgazdasági felhasználásra alkalmas szántóföld-, kaszáló- és erdőterületeinek nagysága, a változások különbségei csak elhanyagolható eltérést mutatnak az elmúlt évtizedek összeírásaiban. 1877-ben, az 1874-es évben végrehajtott tagosítás után a falu határrészeinek nagysága 2494 katasztrális hold volt. [18., 698. l.] 1907-ben 2476 katasztrális hold szerepel az összeírásban, amelyből szántó 1127 és erdő 355 katasztrális hold. [36., 120. l.] Az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint 2474 [40., 424. l.], míg 1944-ben 2484 katasztrális holdnyi nagyságban mérték fel a falu megművelés alatt levő határát. [69.] A marossárpataki polgármesteri hivatal 1988-ból származó nyilvántartása szerint a pókai határ a következő földterületekből állt: szántóföld 676,34 ha; kaszáló 64,45 ha; legelő 206,29 ha; gyümölcsös 14,10 ha; szőlős 6,96 ha; beépített terület 2423 ha; épületek elfoglalta terület 3,85 ha; terméketlen 0,60 ha. A mezőgazdasági művelésre alkalmas terület nagysága összesen: 968,14 ha. [100.]

A pókai határra nagyjában jellemző az, hogy a szántóföldek a falut körülvevő domboldalon terülnek el, fölöttük van a legelő, míg a dombok tetejét erdőségek borítják, ezért a határrészek leírásában is az ennek megfelelő felsorolást alkalmazzuk. A leírás keleti irányból, a sárpataki határ, illetve a Teleki grófok egykori szőlősének szomszédságából kezdődik.

Szakadás – nevét suvadásos, omladozó s emiatt szakadozó talajfelszínéről kapta. Innen északi irányban haladva következik

a **Rapó**, fölötté az Ógát nevű, 509 m tengerszint feletti magasságú domboldal, a település legmagasabb pontja. Utána következik

Enyed. Tovább haladva, a Vajdaszentivány irányába eső részt Szurduknak is nevezik, míg a út bal oldalán a Vérvágtat nevű erdő rész borítja a domboldalt. Ez a határrész a XIX. században és századunk közepéig a Nagy (Nagy Kálmán), később örökség útján (Nagy Ilma) a Köntzey család tulajdona volt.

Horgos a folytatása az előbb említett határrészeknek, amelyek mindegyikének alsó része szántóföld, középső lankás-dombos része juhlegelő, míg a dombok, hegyek tetejét a már említett, hasonló nevű erdőségek borítják. Többségükben gyertyán-, tölgy-, hárs- és égerfával borítottak. 1978-ban az Ógát és Enyed meredek domboldalait tűlevelű fákkal (fenyő) ültették be. Ez az erdősítési program részben sikerült, így napjainkban az említett területeken fenyőerdők zöld lombjai teszik változatosabbá a kopár hegyoldalakat, egyszersmind a talajcsuszamlást is megakadályozva. Az Enyeden és a hozzá közeli határrészen az 1950-es

évek végén kezdődött földgázfúrési próbálkozások sikerrel jártak, így napjainkban több gázkút [27.] termelése biztosítja a település, sőt 1995 óta a szomszédos falu lakóházainak fűtőanyaggal való ellátását is.

A Horgos feletti verőfényes domboldalt a múlt század végén és századunk elején szőlőtermesztésre használták, ennek emlékei napjainkban már csak az itt található öreg diófák. A termelészövetkezet tulajdonába való bekebelezés idején (kollektivizálás) a szőlő megművelését teljesen elhanyagolták, így ültetvényei elpusztultak.

A fent felsorolt dülőkben (Rapóalja, Horgos alatt) a szántóföldek alsó részei a Sárpataka (Rétpatak) mentén létrehozott mesterséges halastó keleti partjánál érnek véget. Amint egy korábbi fejezetben láttuk, az egész pókai természetes kaszálóként szereplő rétek (a Sárpataka mentén) – kezdve a volt toldalági malomnál elterülő Malomnál nevű réttel, majd folytatva a Csikaszó, Sóskút, Dögtér, Jakabré, Köntzey-rét, Zsidótag, Nagy fiak sánca, Tolvaly-rét és Sajtoshídja körüli rétekkel – napjainkban víz alatt vannak már az említett mesterséges halastó létesítése óta. Azelőtt a Sajtoshídjának nevezett fahídon lehetett átkelni a sárpataki határ irányába vezető mezei úton.

Az 1921. évi földreform alkalmazása után a pókai határ kitolódott északon Pusztalmás irányába, túl az Almási-patakon.

Itt a **Harangos** nevű dülőben kapott szántóföldet több pókai, első világháborút viselt katonára a gróf Teleki Józseftől kisajátított földbirtokon.

Az **Almási-patak** mentén levő rét a pókai tenyészbikák eltartásához szükséges takarmányt biztosította.

A **faragói-sárpataki** halastó nyugati partján a pókai határ kezdődik a már említett

Malomnál nevű szántóval, amely a XVII. században Malompadja néven volt ismert [39.], majd

a **Veres Mihály** nevű, nagy kiterjedésű határrésszel folytatódik, amelynek barázdái a Sáromberke–Faragó irányú útig terjednek, ettől keleti irányban. A helynév valamikori tulajdonosáról kaphatta a nevét. A múlt században és századunk elején e határrész legnagyobb része a Jakab család tulajdona volt. A határrész déli oldalát képező kis patakon átlépve

a **Palakút** nevű, termékeny talajú dülő következik. A XX. század elején és közepén még meglévő gémeskútnak – amely valamikor nem csak a közelben dolgozó igásállatoknak, de az ott tevékenykedő embereknek is ivóvizet szolgáltatott – ma már csak a romjai találhatóak. A kút nevét feltételezhetően az ásásakor talált palás talajrétegek előfordulása alapján kapta.

Az említett megyei úttól nyugati irányban terül el

a **Telekhát** nevű szántóföld, a pusztalmási határt jelölő akácfa sorig, majd ettől déli irányban

az **Ősz földje** következik, amely napjainkban az egyik községi marhalegelő. A megyei úttól nyugatra, a falu felé haladva, jobb oldalon terül el

a **Száraz pallagja** nevű határrész, amely többnyire szántóföld, verőfényes domboldallal, kisebb része pedig legelő. Az itteni szántóföldek 1953-ig a református egyház tulajdonát képezték, amelyből az 1989-es fordulat után öt hektár ismét az eredeti tulajdonos birtokába került. E dülővel szemben, de már északos fekvéssel, a Nyáras patakától délre terül el

a **Nyáras** nevű, másik községi marhalegelő, majd ennek nyugati folytatásaként az ugyanilyen nevű szántóföld. Feltételezhető, hogy e határrész nevét az itt valamikor elterülő nyárfával borított erdőségtől kapta.

A **Temető megett** nevű dűlő az említett legelőtől délre, a volt Jakab-féle gyümölcsös-kert, a református temető és az úri temető közötti szántóföld. Ettől nyugatra, de már verőfényes oldalon húzódik

a **Nyírnak** nevezett határrész, amely szántóföld, völgye pedig (a Nyír völgye) természetes kaszáló. A szövetkezetesítés előtt mindkét határrész a Tolvaly család tulajdonát képezte.

A település **Alszegnek** nevezett részén, délkeleti irányba haladva, a Falu-patakán átkelve egy domb alatti helyre, lapályra érünk, amelynek

Kenderes a neve. A patak melletti árterület, jól termő, valószínűleg valamikor bőséges kerdertermést biztosított. Napjainkban gabonatermő szántóföld és kaszáló. A közeli domboldal lejtője

a **Hosszú ősz** alatt, majd a domboldallal kezdődően

a **Hosszú ősz** nevű dűlő szántóföldjei következnek. Tovább haladva keleti irányban a már régen ismert nevet viselő

Halastó nevű határrész terül el a falu vége, a megyei út és a napjainkban mesterségesen létrehozott halastó között. Ez a Halastó nem tévesztendő össze az 1970-es években mesterségesen létesített, Faragó és Sárpatak közötti, jelenlegi halastó nevével. A levéltári kutatások eredményeként kiderült, hogy ez egy régi, Pókával kapcsolatos határnév, mely 1555. szeptember 8-án szerepel először az okiratokban. Eszerint a „Pokai tho nevű Halastó végében” lévő jobbágytelekről van szó. [103., II. 819. l.] Az 1471. október 6-án a marosszentkirályi pálos kolostorban keltezett oklevélből az olvasható ki, hogy a pókai halastó halállományából szállították a halat a marosvásárhelyi minoritáknak és a marosszentkirályi apácakolostor lakóinak. [23.]

A település keleti végéből kiindulva, a megyei úttól bal oldali irányba eltérő mezei út mentén

a **Csonkaalja**, majd azután

a **Csorgoskút** nevű dűlő körüli szántóföldekre érünk. Kissé tovább haladva a megyei út mentén, a következő bal oldali irányba eltérő mezei út a Fodor tagja, azután a Gróf tagja, majd

a **Büdeskút** nevű határrészre vezet. Ma már egyik kút sem létezik. Beomlott gödreik csak valamikori helyükre emlékeztetnek.

A **Gróf tagja** és a **Fodor tagja** nevű határrészeket hosszan elnyúló szántóföldjeik miatt „hosszú földeknek” is nevezik. Az új halastó a megyei út keleti oldala és a keresztúri patak között terül el. A Gróf tagja a marossárpataki Teleki grófoké, a hosszú földek egy része a Jakab család, míg a Fodor tagja a XVIII. és XIX. században a helységben élt Fodor család tulajdona volt.

A Póka felé vezető megyei út bal oldalán a Borbély tagjától (pókakeresztúri határ) a pókai falu végéig elterülő, nagy kiterjedésű határrész

Csonkának nevezik, a dűlő nagy része szántóföld, felső részét a hasonló nevű erdőség borítja. A Pókakeresztúr irányába lenyúló erdőrészt Szilas erdőnek nevezik. Az előbbi, a **Nagyacsonka**, és nevezett határrész falu felé eső része a **Kicsacsonka**, melynek szántóföldje és erdeje a XIX. században és századunk elején a Gellért és Teleki családok tulajdona volt. A Csonka legmagasabb pontján, a hegytetőn áthaladva

a **Bongort** nevű határrészbe érkezünk, amely szántóföld és kisebb kiterjedésű erdőségek gyűjtőneve. Alsó részén már lakóházak találhatók, gyümölcsösökkel. A név valószínűleg német eredetű (Baumgarten – gyümölcsös kert). Az ezen a területen lévő erdőségek a Gellért, Teleki és Tolvaly családok, míg a szántóföld a Köntzey és Tolvaly családok tulaj-

dona volt. A határrész legmagasabb pontján, a hegytetőn lévő tisztáson található a Tolvaly család temetkezési helye. Innen nyugati irányban

az **Avasalja** nevű határrész terül el, alsó felében északos fekvésű szántóföldjeivel, kisebb terjedésű legelőivel és a hegy tetejét borító erdőségekkel. Ezek képezik a határt Pókakeresztúr irányában. A határ nagy része az Egyed és Tavasz családok birtoka volt a szövetkezetesítés előtt. Utána következik

a **Csonthordó**, gyengén termő, északos fekvésű dűlő, majd folytatásaképpen

a **Hangyás** nevű szarvasmarhalegelő és az ezt övező erdőség, Mezőcsávás irányában. A pókai tulajdon túlterjed az erdőségen és a Varjúszéknek nevezett hegytetőn átkelve, az erdőséget elhagyva érünk

a **Csávási-hegynek** nevezett dűlőre. Mind a Csonthordó, mind a Hangyás legelője és erdeje az elmúlt században és századunk közepéig a Tolvaly család tulajdona volt. Az említett legelőt nyugati és északi irányból is erdőségek veszik körül, ott ahol a Falu-pataka forrásvidéke is van. Az itt elterülő erdőség egy része az államosítás előtt a református egyházközség tulajdona volt. A Réz-erdőnek nevezett erdő rész egykori tulajdonosa, néhai Gyárfás Lajosné Réz Annáról kapta a nevét. [39.] A kicsiny Falu-patakán átlépve, az erdő által nyugaton határolt kiterjedt szántóföld

a **Hajdútag** nevet viseli, egykori tulajdonosa után. A szántóföld Alsó- és Felsőcsere, míg a legelő alsó, középső, és legfelső része Csúptető néven maradt fenn.

A település **Felszeg** nevű faluvégén, a községi út bal oldalán

a **Tanorak** nevű dűlőre érünk, amelynek felső része szántó, alsó része pedig kaszáló. Folytatásában

a **Pázsitkút** nevű határrész terül el, az öt keleti irányban szegélyező patak mentén. A patakon áthaladva

a **Kopár mezejére** érünk, amelynek alsó és középső része szántóföld, míg a magasabban fekvő hegytetővel elválasztott, nyugati és keleti kopár domboldala juhlegelő. A domboldal nyugati irányba tekintő, verőfényes oldalán szőlőt telepítettek a szövetkezetesítés előtt, amely azután – mint más helyeken is – elhanyagolódott és tönkrement. A hegyoldal

Agyaglyuk nevű részén sárga, agyagos szemcséjű talajrétegek után ásnak, melyeknek anyagát építkezésnél téglának, falrakásnál tapasztáshoz használják fel a település lakói. A Kopár legalsó, a Falu-pataka mentén elterülő lapályos, termékeny részét

Kapusnak nevezik. Innen északi irányba haladva, a Kopár határrész legalján, a Nyír dűlővel szemben termékeny, de északos fekvésű szántó található, amelyet Nyír Északnak is neveznek. Innen tovább haladva északi irányba, a kis mezei úton túl fekvő szántó, juhlegelő és a mezőmojosi határvonalat képező erdő

az **Ördögös** nevet viseli. Az említett határrészek (Kopár, Kapus és Ördögös) a Tolvaly család tulajdonát képezték az 1962. évi szövetkezetesítés előtt, az Ördögös erdeje pedig a pusztaalmási Kacsó családét.

A felsorolás végére maradtak a kert néven fennmaradt határrészek. Ezek a falu lakott területén belül és azon kívül egyaránt előfordulnak.

Bodoni kert: a temető mögötti szántó és a Jakab-féle volt gyümölcsöskert nyugati része. A kert sarkában van a Jakab családnak ma már elhanyagolt temetkezési helye.

Hercegkert: a Csonka nyugati határát bezáró mezei út és a településbe bekanyarodó megyei út között terül el. A Köntzey család tulajdona volt, de a közepén fával borított kis terület a toldalagi Zöld család temetkezési helyeként szerepelt.

Jakab-féle kert: a települést elhagyó megyei úttól keletre, az Alszegre vezető főutca és a Palakút szántói által határolt belsőség. 1945 előtt fenyő-, gyümölcs- és juharfákkal sűrűn beültetett, parkszerű létesítmény volt. Legkiemelkedőbb pontján a dr. Jakab Béla (a család utolsó Pókát lakó sarja) által az 1930-as évek elején épített palota helyezkedik el. A kert lombos és tűlevelű fainak nagy részét 1945 után kivágták, az épület pedig egy ideig az állami gazdaság (Ferma) irodája, illetve székhelye, később a helybeli vagy ide helyezett szakemberek (mérnökök) lakásaként szolgált. Napjainkban az épület elhanyagolt, romladozó állapotban van, mivel örökösei eltávoztak a faluból.

Kukucsi kert, a Kis utca felé vezető községi úttól jobbra fekvő kert. A kertet körülvevő fenyves-ültetvényeket 1945 után kivágták. A Tolvaly család tulajdona volt. Nevét az 1820-as években élő Kakutsi József tulajdonosától kaphatta.

A **Miska kert** az Alszege a Falu-patakától jobbra elterülő domboldalon fekszik. Gyümölcsstermesztésre (cseresznye) használták a tulajdonos Jakab család tagjai.

Szász Péter kertje a templom felé vezető községi út északi oldalán, a Temető út, a temető mögötti határrész és a volt Jakab-féle gyümölcsös között terül el. 1945 után házhelynek mérték ki és jelenleg lakóházak, kertek vannak a területén. Nevét valamikori tulajdonosáról, az 1820-as években élt Szász Péter nevű kisnemesről kaphatta.

Tolvaly-féle kert: nagy kiterjedésű gyümölcsöskert, váltakozva parkszerű kiképzésben ültetett tűlevelű fákkal. A kert nyugati részét a Kopár, északi részét a Nyír völgye és a Temetőalja, déli részét a Rózsadomb utcácskája határolja. A kertet több oldalról fenyőfák szegélyezték, míg középen fenyvesek, mogyorófák és egzotikus fák voltak. 1945 után a fenyőfákat kivágták, napjainkban itt-ott még akad egy-egy gyümölcsfa. Mivel 1962 és 1989 között a kert a termelőszövetkezet tulajdona volt, rajta keresztül-kasul útvonalakat alakítottak ki, ezzel is hozzájárulva lezüllesztéséhez. A kert északi részén volt tulajdonosa, id. Tolvaly Ferenc (1873–1942) számos természetvédelmi építményt, berendezést hozott létre. A „Madarvár” madarak etetésére, fácáncsibék nevelésére és a kártékony madarak megfogására szolgáló és erre a célra fenntartott berendezés. Az egész kert területén a gyümölcsfákra telepített és ott karbantartott madárodúk a hasznos madarak életlehetőségét biztosította. A Nyír völgyében eredő és a Falu-pataka irányába haladó patakocska völgyében épített Szieszta nevű pihenőhely, fehér kérgét meghagyó nyírfából készült. A református temető alatt egy évszázados öreg fűzfán, annak három ága közé deszkából épített, fedett leskunyhó – amelyben asztal és ágy képezte a berendezést – történelmi szerepet játszott. Oda lépcsőkön lehetett felmenni. A fűzfán elhelyezett építményt a település lakói „fűzfánfityegőnek” is nevezték. Történelmi szerepe abban állott, hogy 1944 nyarán a zsidók deportálása után, heteken keresztül sikerült itt egy szászrégeni zsidó kereskedőt elrejtteni. Az ötvenes években a fűzfánfigyegőt lebontották és az évszázados fasort is kivágták. A református temető alatt a fák és bokrok között kiépített sétányon csapdák voltak elhelyezve, rókák és kártékony rágcsálók megfogására. Ezeknek a létesítményeknek és csapdáknak technikai kivitelezője id. Szöllősi László helybeli mester volt.

A település közepén elterülő lejtős domb a **Citromdomb** nevet viseli. Századunk elején középső részén egyszerű vályogház állott, amelyet táncháznak használt az ifjúság ünnepeken és vasárnap délutánokon.

A **Rózsadomb** a falu főutcájával párhuzamosan a Kis utca felé vezető szűk utcácska egyik kiemelkedő pontja, esős időben ragadós, sárga, sziváj-sáros talajával.

5. A kollektív gazdaság

Úgy, mint szerte az országban, Pókában is 1962-ben került sor a termelészövetkezet (kollektív gazdaság) megalakítására. Hogy könnyebben menjen a földműves lakosság „meggyőzése” a közös gazdaság „előnyeiről”, már 1957-ben megalakították a leendő gazdaság elődjét, a társasgazdaságot. Közben a földműves lakosság rétegekbe való besorolásával a falusi lakosság egységének megbontására és a közöttük való ellenségeskedés (osztályharc) szítására törekedtek. Létrejöttek a szegény-, középparaszt és a kulákság (zsírosparaszt) elnevezésű kategóriák. Az első két réteget a munkásosztály barátjának tekintették, ezért munkás–paraszt szövetségről beszéltek. A kulákság ellen viszont kemény küzdelmet indítottak, főleg gazdasági és társadalmi téren. Gazdasági téren a kötelező és előírt terménybeszolgáltatás sújtotta ezt a földműves réteget. Ismeretes abból az időből, hogy sokan a termelők közül akkor is be kellett szolgáltatassanak az állami alaphoz, amikor nekik nem termelt annyi, mint amennyit az előírások szerint be kellett volna szolgáltatni. A beszolgáltatás vonatkozott a megtermelt gabonára, az állatállományra és állati melléktermékekre egyaránt. Ez a gazdaságpolitika megkeserítette, kilátástalanná tette annak a falusi lakosnak az életét, amely azelőtt kitűnt a gazdálkodásban. Az ő gazdaságukból került ki munkájuk eredményeként az a termés mennyiség, amelyet nem csak a maguk, de a társadalom egésze számára termeltek. Társadalmi téren az osztályharc úgy nyilvánult meg ellenük, hogy fontosabb állami hivatalt nem tölthettek be, gyerekeik nehezen vagy egyáltalán nem juthattak be az egyetemekre, vagy ha mégis bejutottak, az első adandó alkalommal kitették őket. Katonaszolgálatot a kulákgyerekek a munkaszolgálatos alakulatoknál teljesítettek.

1949 tavaszán a volt földbirtokosok kiemelése és elhurcolása már előbb megrettentette a falu lakosságát, úgyhogy az 1960-as évek elején könnyen megtalálták a végső módját annak, hogy a sanyargatott földműves lakosságot az erőszakkal szervezett termelészövetkezetbe bekényszerítsék. A „meggyőző munkára” pártaktivistákat, állami tisztviselőket, tanárokat, tanítókat és másokat mozgósítottak. Azokat, akik egyszeri felszólításra nem iratkoztak be, addig hívták a tanácsházára, amíg az illető beleunt a sok zaklatásba, és végül belátta, hogy nincs más út a számára, mint a beiratkozás vagy a földönfutás. A meggyőző munkát végzők – hogy ők is eredményt érjenek el s ezért elismerést vagy éppen kitüntetést kapjanak a vezető pártszervektől – sok esetben fenyegetéshez, erőszakhoz folyamodtak. Például előfordult, hogy a szövőszéken dolgozó szövőnőt (Ercse Józsefné) azzal fenyegették meg, hogy levágják a szövőszékre felhúzott anyagot, ha azonnal nem iratkozik be. Halálos kínzás vagy verés a település területén azért nem fordult elő. Hogy egyes pártküldöttek hogyan értékelték a szövetkezetbe való erőszakos beteretést és azon belül a földműves lakosságra váró jövőt, az kiderül az egyik küldött észrevétel nélkül meghallott elszólásából: „a nyakukba tettük a jármot”.

Ilyen körülmények között 1962-ben megalakult a termelészövetkezet. Központja a Tolvaly-féle gazdaság lett, kezdetben annak gazdasági épületeit használták. Később e gazdaság belsőségén építettek különböző gazdasági épületeket. Itt székelt az iroda is, az elhurcolt Jeney család lakóházában.

A szövetkezetbe való belépéskor a tagok a bevitt ingatlan mellett be kellett vigyék gazdasági felszerelésüket és állatállományukat is. Az előbbi vagyon a későbbi évek folyamán a felelőtlen kezelés miatt elkallódott, az állatállomány pedig leromlott. A gazdaságban – mint mindenütt – egyre inkább érvényesült a központi vezetés, felülről szabták meg, hogy melyik terményből mennyit kell elvetni, figyelmen kívül hagyva a helyi lehetőségeket és viszonyokat. Az erőszakosan a földműves lakosság vállára kényszerített gazdaságban egy-két

évtized leforgása alatt a valóságban nagyobb volt a veszteség, mint a haszon. De nem csak a gazdasági haszon szempontjából hozott negatív eredményeket az ismert módon megszervezett és megalkotott termelőszövetkezet, hanem a munkaerőkölcs területén is. Az évszázadok folyamán kialakult, falusi becsületes östermelő munkaerőkölcsre mértek végzetes csapást. A negatív terméseredmények, a központi alapba való beszállítás – amely sok esetben figyelmen kívül hagyta a helyi szükségletet is – és a sorozatos visszaélések végül arra ösztönözték éppen a legaktívabb férfi lakosságot, hogy más megélhetési lehetőség után nézzen. Ezért idővel mind többen és többen mentek a környező városokba állást keresni, többnyire mint segédmunkások, hogy maguknak nyugdíjas jövőt biztosítsanak. Előbb autóbusszal jártak be a városba a középkorú vagy idősebb férfiak a munkahelyre, később a fiatalabbak már egész családjukkal a munkahely közelében igyekeztek letelepedni, elkerülve a mindennapi ingázást. Ez a jelenség is hozzájárult a település lélekszámának csökkenéséhez, valamint ahhoz, hogy munkaerőhiány lépjen fel a szövetkezetben. Így alakult ki az a helyzet, hogy a minőségben egyre romló állatállomány a leggyengébb, tapasztalatban és lelkiismeretben szegény tagok gondozásába kerüljön.

A gazdaság elnöke megalakulásakor a helybéli Mihály János lett, néhány év múlva öt Moldován Sándor, majd Kovács József követte. Amikor a gazdaságot a környező falvakból Mezőmojossal és Pusztalmással egyesítették – abban a reményben, hogy így csökken a túlzott adminisztráció –, a pusztalmási Fărcaș Gavril lett az elnök. A gazdaság vezetésének székhelye a könyvelési irodával, pénztárral, központi gabonaraktárral, mezőgazdasági gépállomással továbbra is Pókában maradt.

Ilyen körülmények között tengődve – veszteséges működéssel és a tagok nagy részének elégedetlensége közepette – érte meg a gazdaság az 1989-es fordulatot. Ekkor kártyavárként omlott össze a kényszerrel létrehozott „kollektív gazdaság”. Az állatállományt azok a tagok vitték el, akik annak idején jószággal léptek be. Az évek folyamán épített gazdasági épületek elhordható anyagát elárverezték vagy elhordták, míg a megmaradtakra az enyészet vár.

Élet a termelőszövetkezetben (1962–1968)

(Deé István visszaemlékezése)

A Maros megyei párttitkár utasítására 230 agrármérnököt, állattenyésztő mérnököt és állatorvost három hónapra kiállított „delegációval” a megye különböző falvaiba irányítottak azzal a szándékkal, hogy ott is felejtsek őket. Így kerültem nyolcéves állattenyésztési és nevelési gyakorlattal korábbi állásomból a pókai kollektív gazdasághoz. 1961. április 16-án így vált munkahelyemmé Tolvaly Ferike, volt kollégiumi osztálytársam szülőfaluja, Póka. Ezen a napon sokat gondoltam rá, sőt némi irigység is vegyült gondolataimba: lám, ő marad Marosvásárhelyen, nagyfőnök a börtgyárban, csak úgy sorban alkalmazza az „én” kollektivistáimat, akikre nekem, szegény agrármérnöknek is oly nagy szükségem volna az amúgy 35–45%-os gépesítési arányok közepette.

Aztán az autóbusszal, amellyel utaztam, megállt a pókai községháza előtt, gondolataim pedig megszakadtak, mert már ott voltam a tett színhelyén.

Hacsak a távolságot néztem, ami 22 km volt Póka és Marosvásárhely között, akkor ez látszólag ideálisnak tűnhetett. Az emberi jóakaraton azonban messze esik az elvtelen, a valóság igényeitől távol álló utasításoktól. Így megkezdődött a jelentős munkaerő-elvándorlás,

amit az autóbuszok sűrűsége is jelzett. Míg 1962-ben, kimenetelemkor egy buszjárat létezett Póka és Vásárhely között, addig 1968-ban már szinte minden órában közlekedett a munkásosztályt szállító eszköz. Ezek után én is maradtam, immár hivatalosan is a faluban azokkal az öreg, nagyjából tehetetlen emberekkel, akik mindent tőlem vártak, mint az üdvözítőtől.

Ebben az időben az volt felettes szerveink jelszava a tehetetlenség és a sikertelenség el-tussolására, hogy a „mérnök kint kell lakjon falun”. Igaz, hogy még 1968-ban, amikor eljöttem Pókából, akkor sem volt mérnök számára biztosított lakás. Ilyen körülmények között béreltem lakást Tolvaly Sándoréknál, akik mint gyermeküket fogadtak be. Később feleségem és András fiam is odaköltözött. A fűrészporsos fűtés, a petróleumlámpa nem zavarta életünket. Jól éreztük magunkat, a tanügyi és orvostársaság hamar befogadott, velük mondhatni örök barátságot kötöttünk. A nagy udvar, kert és gyümölcsös, amely valamikor a Tolvaly család tulajdonát képezte, most a termelőszövetkezet tulajdona lett, melynek területén meggondolatlanul emelték a különböző épületeket.

A falu lakosainak nagy része rokonszenvvel viseltetett irántunk, de volt kivétel is. Az udvar felső felében volt a tejcsarnok, mellette rendezkedett be a bürokrácia irodája, azaz a kollektív gazdaságé. A gazdaság elnöke a napi teendők elintézése érdekében mindennap meglátogatta a falu kocsmáját, volt egy könyvelő, akinek terményben járt a fizetése, akárcsak az elnöknek. A főmérnök állami fizetést kapott, mégis, a gazdaságban előforduló minden negatív jelenség – főleg a tervezett termelési tervek nem teljesülése – okának az agrármérnököket tekintették. Ilyenkor a megalázó kritikák mellett fizetésük is megérezte a meg nem érdemelt minősítést.

Ami a termelési tervet illeti, ezt a központi szervek dolgozták ki, s amikor egy gyakorlott mérnök a helyi sajátságok ismeretében azt kézbe vette, legtöbb esetben a nevetési inger környékezte. Minden mérnök kolléga tiltakozott az ilyen tervek ellen, de eredménytelenül, mert a terv az terv kellett hogy legyen. Búza, kukorica, árpa, zab, kevés cukorrépa, aromás gyógynövény, minimális takarmánynövény (maximális kellett volna legyen), és dohány volt a termelési tervben a gazdaság számára. A cukorrépa és dohány számára szolgáló területeket olyan emberek választották ki, akik a helyszínen soha nem jártak, a termelés gyakorlati részét nem ismerték, így nem alakulhatott ki helyes álláspontjuk a lehetőséget illetően. Így történt meg az, hogy minden évben 60–80 ha területet olyan növényi magvakkal vetettünk be (főleg cukorrépa és dohány), amelyekből a kiadási költségeken kívül semmi haszon nem volt. Mindezt a takarmánynövények kárára, ami a tej- és húshozam alacsony színvonalán meg is mutatkozott. A kukoricatermesztés csak a magánkertekben virágzott, a közös terület mostohagyermeké volt a tagságnak. Az állattenyésztés számára a takarmányalapot úgy 50–60%-ban tudtuk biztosítani. A felső vezetés hibás utasításainak eredménye az lett, hogy sem ipari növénytermés, sem takarmány nem volt az állatok számára. Kivétel a legeltetési idény volt a nagy melegek beálltáig, amikor a kiéheztetett állatállományunk igazán jól lakhatott. Ezt az ideálisnak nem mondható állapotot tetézte az az intézkedés, hogy rajoni utasításra egyik napról a másikra egy „nagygazdaságot” varázsoltak össze azzal, hogy Pókához csatolták a mezőmojosi és pusztaalmási kollektíveket, melyeknek cselekedetei sokszor megrengették Maros megye illetékes szerveit. Ők felső kapcsolatokkal rendelkeztek, azt is elintézték, hogy kukoricaszedés idejére a helyi milicistákat berendelték gyűlésre Vásárhelyre, így a termés eltulajdonítása zavartalanul mehetett végbe. Természetesen végül a gyenge terméseredmény miatt bűnbaknak a mérnököt kiáltották ki (különösen, ha magyar), mert ő volt az, aki a született növénytermesztő szakgárdát nem tudta megfelelően irányítani. A há-

rom falu egyesített gazdaságának egy elnöke lett, aki mindent megengedhetett magának minden szempontból, mondván, hogy őt a párt tette oda vezetni.

Póka a Maros mente szélén és az Erdélyi Mezőség határvonalán, Sáromberkétől 8 km-re fekszik. A Sárpataka szeli át a vízválasztó gyűrész vonalát. A mezőségi tájakra jellemző kőpár oldalakról tiszta időben belátni Marosvásárhelyig, vagy onnan, az orvosi egyetem környékéről látni az Ógát büszkén emelkedő csúcsát. Erről a kies tájról mondok el én – aki már a hetedik X-en túl vagyok – olyan eseményeket, amelyek megtörténtek az alatt az idő alatt, amikor én fiatalon, sok küszködés és megaláztatás közepette éltem Pókában.

Az első napokban megtartottam a terepszemlélt, ismerkedtem a faluval és lakosaival. Hamarosan – felsőbb utasításra – gyümölcsfaültetési munkát kellett végezni. Tolvaly Sanyi bácsi vezette a munkát a falu északi oldalán. Ott találkoztam vele először, később nagyon jó viszonyba kerültünk egymással. A faültetés, telepítés sikerült, de termést én soha nem láttam. Arra a kérdésemre, hogy „remélem, ezeket a gyümölcsfákat felsőbb utasításra teszik ide?” – Sanyi bácsi megfelelő intéssel válaszolt.

Csegedi Gyuri jó gazda volt a faluban. Édesapám cséplőgéptulajdonos lévén, egy évben alkalmazta őt mint etetőt. Ő engem még mint gyermeket ismert, így hát ismeretségi körömhöz tartozott.

Tüzesi Lajos volt az akkori néptanács elnöke. Sokat cibikelt a néptanács épületéből a falu felső végéig és onnan az alsóig, néha a kocsmáig. Egy napon azt kérdezte tőlem, hogy a mezőgazdasági munkálatokról leadtam-e a jelentést telefonon a rajonnak. Pozitív válaszomra azt mondta, hogy ő is. Erre én azt válaszoltam neki némi sajnálattal, hogy az általunk leadott jelentés háromféle. Javasoltam neki, hogy másnap, amikor bemegy a rajonhoz, vigyen majd a tisztviselőnek 2 darab aszpirint fejfájás ellen.

A gépállomás normázója Szotyori Mihály bácsi volt. Egy szép napon a lakásomra jött nagy bocsánatkérések között, hogy neki mennie kell Vásárhelyre a gépállomások központjához, leadni a gépekkel végzett munkálatok adatait. A könyvelőtől hallottam, hogy látta, amikor ment haza, hogy Szotyori bácsi 200 liter motorinát (gázolaj) kiöntött a patakba, mert gyenge időszak lévén, a traktoristáknak nem tudott megfelelő fizetést kihozni, csak ilyen csellel. Akkor azt sem tudtam, melyik zsebembe tegyen a Szotyori bátyámat, nem tudtam, hogy kacagjam-e szembe merészségéért, vagy dobjam ki a házból. Mondom neki, menjünk ki a parcellákhoz, ahol elvégezték a munkát, a beírt teljesítményt. Erre ő elsápadt és elmenőben azt mondta, hogy urakkal nem jó egy tálból cseresznyézni.

Hogy a tudományosság mennyire jellemezte a „legfejlettebb mezőgazdasági” formát, azt a párt által elrendelt téli mezőgazdasági agrozootechnikai tanfolyamok tükrözték a legjobban. Pókában is programszerűen mentek a dolgok. Akkor Moldován Sanyi volt a gazdaság elnöke. Egy nap az említett tanfolyam bevezető gyűlését ő nyitotta meg. Jelen voltunk összesen: a két meghívott előadó, az elnök és két brigádos (Bán János bácsi és Sárkány Sanyi). Egyetlen kollektivista sem volt kíváncsi a témára, egyszóval teljes volt az érdektelenség, de azért a tanfolyam kötelező volt. Másnap az elnök személyesen kellett jelentse a rajonnak a tanfolyam sikerét. Jelentette is, legalább tízszeres nagyításban, már ami a részvételt illeti.

Egy őszi este, amikor már sötétedni kezdett – egyébként búzavetés ideje volt – a határból hazafelé mentemben értesítenek, hogy nagyon keres egy mindenható pártaktivista, egy talán még nálánál is nagyobb tartományi párttitkárral. Amikor találkoztunk, azt mondja nekem: ő tudja, hogy Bán Sanyi, egyik brigádosomnak a fia nagyon finom szilvapálinkát főz, és én segítek neki, hogy vegyen pár litert. Elmentünk Bán Sanyihoz, aki megsejtven, hogy „nagykutya” van a zárójelben, elészedett vagy három liter olyan szilvóriumot, ami már tel-

jesen meg volt sárgulva, kitűnő minőségben. Megkínált a frissen főzöttből is, de az csak árnyéka lehetett a réginek. Behívott, hogy együnk egy falás szalonnát, kenyeret és hagymát. Én elhúztam a csíkot azzal, hogy ki kell adnom a másnapi munkaprogramot. Másnap mondja Bán Sanyi apja, a brigádosom, hogy az említett vendégek olyan jól érezték magukat, úgy megrészegedtek mindketten, hogy az éjszakát is ott aludták át. Reggel aztán persze a meleg vendégség fejében, fizetés nélkül távoztak.

Apósom, anyósom és Mester István volt vásárhelyi vártemplomi református lelkész egy napon hozzánk érkeztek. Apósom, egyházkerületi főgondnok lévén, arra kért Mester István nevében, hogy segítsék a fia, Mester Gyuri elhelyezkedésében, mivel Pókából a papot elhelyezték és a parókia üresen maradt. Kelemen András brigádos volt a gondnoka az egyházközségnek. Odahívtam hozzánk és bemutatkozás után megkértem Kelemen Andrást, segítsen elintézni az ügyet. Hívjon össze gyűlést, tárgyalják meg a dolgot, ismerjék meg az új papot stb. Erre András bácsi meghatódottan kalapját a földre vetette és egy igen határozott kézmozdulattal kijelentette: „el van intézve, mérnök úr”. Én nem értettem, hogy mi van elintézve, mire ő kategorikusan, gyűlés és ismerkedés nélkül csak annyit mondott: „Mester György tiszteletes úr meg van választva”. Nem akartunk hinni a fülünknek, de ennek ellenére pár nap múlva az új pap elfoglalta állását. A legközelebbi rajoni gyűlésen az első párttitkár megkérdezte, hogy jó papot választottam Pókának? Azt válaszoltam, hogy az én papom Marosvásárhelyen van a Gecse utcában.

6. Flóra és fauna

(id. Tolvaly Ferenc)

Póka növény- és állatvilága nem különbözik a Maros mente flórájától és faunájától. A mi kicsi falunk nem messze fekszik a Marostól és főleg ez határozza meg az éghajlatát, ennek ellenére már érzik a Mezőség szárazabb lehelete is.

A növényvilágra jellemzőek a kultúrnövények: búza, töröbúza (kukorica), árpa, zab, rozs, krumpli, kender stb.

A legelők természetes növénye a száraz, agyagos domboldalak füve, kemény szárú fű, és az árvalányhaj, ami nyár végén, főleg a Szélesgödörben lengedez és megélnéki a kopár lejtőket.

Erdőink is jellemzőek a Mezőségre. Főleg gyertyán és cserefák uralkodnak. Más fajtája nem alkot nagyobb erdőséget. Az erdők szélét som, és mogyoróbokrok teszik változatossá. Napjainkban sikeres erdőtelepítést hajtottak végre, betelepítve az Enyed agyagos, szakadékos lejtőit feketefenyővel, ami ezt a száraz talajt is bírja.

Erdőink kitermelése, az évszázadok óta megszokott, hagyományos módon történik. A faállományt nem engedik kifejlődni, hanem főleg a gyertyánerdőt már kar-, legfeljebb lábvastagságúan letarolják kitermelik, ami

– egyrészt igen előnyös, mert az így nyert tűzifát nem kell felfürészelni, hanem fejszével fel lehet aprítani, azonkívül tizenöt–húsz év után ismét tűzifa nyerhető ugyanarról a területről,

– másrészt meg előnytelen, mert nem engedik a fákat kifejlődni, a hozam gyenge.

Ma, amikor néhány tetterős ember szorgalma és akarata eredményeképpen jóformán minden háztartásban be van vezetve a gáz, az erdők jelentősége lecsökkent. Nem is olyan régen még a Mezőség felé eső szomszéd falvakból is eljöttek fát vásárolni a pókai határba, főleg a Hangyásból vittek tűzifát Balába, Mojosba stb.

A vágatokban meghagyott ún. magfákat pedig, mikor elértek bizonyos kort és vastagságot, épületfának használták fel.

Vidékünk állatvilága azonos a Maros mente állatvilágával.

Említésre méltó, hogy a méhészmadár vagy gyurgyalag (*Merops apiaster*) elterjedésének északi határán fekszik Póka. Ez a csodálatos színekben pompázó, tulajdonképpen a Földközi-tenger környékén honos madár nyaranta a mi szűkebb értelemben vett hazánkban költ.

Meleg nyári napokon kellemesen hangzik „prü prü prü...” hangja, és színpompás tollazata már-már elfelejteti a szemlélővel, hogy tulajdonképpen ő itt csak vendég, és vendégeskedése csak a mezőségi száraz klímának köszönhető.

Északabbra egyáltalán nem fordul elő, és nyugati előfordulása is csak a Pannonfennsíkra, azaz a Dunántúlra korlátozódik.

Nagyapám, az Aquila c. madártani szakfolyóiratban (59. sz. 280 old.) érdekes módon éppen erről a szép színes madárról értekezik, amelyik akár Póka címerébe is beillene.

A leggyakrabban előforduló vadállatok: nyúl, őz, róka, borz. Egyéb vadfajok előfordulása egy bizonyos hullámszerűséget árul el. Így a farkas néha eltűnik, más években meg határozottan sűrűn előfordul, megsarcolja a juhturmákat (juhnyájakat), és továbbáll. Farkasos években megtörténik az is, hogy erdeinkben fial, itt neveli fel kölykeit.

A vaddisznó néha igen elszaporodik, máskor meg szinte teljesen hiányzik. Így veszett ki a harmincas évek végén, amit akkor a házisertések között pusztító disznópestis okozhatott. Elképzelhető, hogy a házisertések megfertőzték vadon élő rokonaikat is, és ennek következtében erdeinkben az állomány teljesen kipusztult.

A mi erdeinkből régebben (1920–1940-es évek) teljesen hiányzott a szarvas, ami az utóbbi időkben megváltozott, mert a havasokból lehúzódtak hozzánk is, benépesítve főleg a nyugodtabb fekvésű és nagyobb kiterjedésű erdőket.

Különös játéka a természetnek, hogy éppen itt, a sárpataki erdőkben, a Farkaslyukban, ahol nemrég még híre sem volt a Kárpátok királyi vadjának, ejtettek el 1989-ben egy rekordagancsot viselő szarvasbikát. (Romániai ranglistában a második.)

Aganca, mivel a tulajdonjog fölött még mindig vitatkoznak, szerencsére jelenleg (még) a marosvásárhelyi múzeumban van, ki tudja meddig, amíg valamelyik szemfüles bukaresti nem tesz rá kezét. (Lásd, Erdélyi Nimród, 2000 szept.-okt. szám.)

Teljesen hiányzik többek között a hiúz, a siketfajd és a medve.

De azért nekünk is van medvénk. A mi kicsi falunknak is van medvéje, kicsi medvéje, mert mi annak mondjuk a borzot. Igaz, hogy a tudósok a menyétfélék csoportjába sorolják, közeli rokonságban lévén a görénnyel, menyéttel, de mi megengedhetjük magunknak, hogy távolabbi rokonával, a medvével tegyük össze, amúgy is sok közös vonásuk van.

A borz is, a medve is téli álmat alszik. Mindketten örökösén mozgó csavargó természetűek, de talán még inkább közös vonásuk, hogy mindkét faj igen gyanakvó és mogorva magános életet él. Nem tűrnek maguk mellett sem másfajta állatot, sem fajtestvért. Persze kivéve a párzás, és az utódok iránti gondoskodás heteit-hónapjait.

Igaz, van egy lényeges különbség is a két mogorva fráter között. Mig a medve éjjel-nappal talpon van, és mint egy hangya szorgoskodik, torkoskodik, tevékenykedik, addig a mi kicsi medvénk, a borz kimondottan éjjeli életet él.

Vadászat Pókában (id. Tolvaly Ferenc)

A pókai vadászterület jónak mondható.

Igen szép őzállománya volt, amíg a fordulat után, az anarchia idejében a kiskaliberű puskákkal ki nem irtották. Nyúlállománya mindig is jó volt. Róka is előfordult szép számban, és azokban az években, amikor a rókaprém divatos volt, a vadőrök igen jelentős mellékkeresetre tettek szert a rókabőrök eladásával.

Farkas is előfordul. Néha sok, máskor kevés, van, hogy rövid időre teljesen eltűnik. E sorok írója valószínűleg az egyetlen ma is élő pókai vadász, aki a pókai határban farkast lőtt. A vaddisznó, amely olykor teljesen kiveszett, most úgy el van szaporodva, hogy valóságos elemi csapásnak vehető. Vannak földek, amikre rájárnak, és a gazda keserves munkájának eredményét egy éjszaka tönkreteszik.

Vadjaink vadászatáról írni nem ennek a kis könyvnek a feladata. Vannak szakmunkák, ahol ezt a témát részletesen tárgyalják.

A borz vadászatáról, a borzászatról ellenben meg kell emlékeznünk, mert a borzászat a mi vidékiünkre, a Mezőségre, Pókára jellemző vadászati mód, másfelé nem gyakorolják és valószínűleg nálunk is egyre kevesebb művelője lesz, kivészen van, mint sok minden a mi vidékiünkön.

A borzot apáink, nagyapáink idejében főleg bőréért és zsíráért vadászták, illetve fogták, valamint azért is, hogy megakadályozzák kártevését, mert bizony az erdő közelében fekvő, érő félben levő kukoricában károkat tett.

Tudomásom szerint sem húsát, sem zsíráját nem ették a pókaiak, annál büszkébb nép lakta Pókát. Volt akkor disznó elég.

Brehm szerint (Brehm: Állatok világa. V. kötet, 21. l.): „Húsa édesebb a disznó húsánál, de némely ember valóságos csemegének tartja... Zsíráját sokan szívesen megeszik, azt állítván, hogy kenyérré kenve olyan ízű, mint a lúdzsír.”

Mint már említettem, Pókában nem ették a borz húsát, zsíráját, na, egy kivétellel.

Egy késő őszi éjszakán, valamelyik legény, nevezzük Sándornak, éjjel után tért meg éjjeli barangolásából. A konyhában alvó szolgálot ébresztgette, hogy éhes, és adna neki valamit enni.

A hajadon nem örvendezett, hogy megzavarta legkedvesebb álmát és elkergette, mondván, hagyjon neki békét, ha enni akar, ott van a nyári konyhában, a kemencén a vacsorája, félre tette, kenyér is van a polcon, de őt most éjnek idején ne zavarja.

A fáradt és éhes szerelmes, nem akarván magát elárulni, nem gyújtott világot, hanem csak úgy, a félhomályban megkereste a kályhán levő ételt, egy nagy fazakat, tele hússal és zsírral, kenyeret is talált a polcon, és belakmározott. Sőt keresett, de nem talált, pedig igen édes volt az a hús. Kicsire nem adunk, gondolta, és sietve elvonult lefeküdni.

Másnap reggel kérdi a leány, hogy miért nem ettél az este, pedig félretettem a porciódat.

A legény csodálkozott, és mondta, hogy ő biza jól belakmározott, volt ott hús elég, még a zsírból is mártogatott, csak a sórt nem találta a sötétben, de sebaj, úgy is jóllakott.

Akkor derült ki, hogy borzhúst evett a legény, mert a kályhán, a nagy fazékban éppen a tegnap fogott borz zsíráját olvasztották.

Sokáig derültek az udvarban a póruhárt szerelmesen, és mondogatták is, hogy aki este nem jön idejében vacsorázni, az csak borzhúst kap.

Ha tudták volna, hogy egyesek ingyenc falatnak tartják a borzhúst, bizonyára nem csúfoltok volna vele.

Annak idején a borz zsírából bakancskenőcsöt olvasztottak, bőrét meg „elvitte”, megvette a cigány, amiből a pemzlikészítők igen jó borotvapamacsot csináltak, de a bőre is használható volt.

Mondom, annak idején, hiszen manapság a legkisebb szatócsüzletben is különféle cipőkrémeket lehet vásárolni, és a borotvapamacs is kiment divatból, ma már egyszerűbb kiegészítővel borotválkozni. Így a borzászat ideje is lejárt, de valamikor, egészen a 60-as évekig, Pókában is borásztak, mégpedig eredményesen.

Lejárt a borzászat ideje, és talán ez is indít minket arra, hogy leírjuk ezt a vadászati módot, ki tudja, lesz-e még valaki, aki ismeri és van-e hozzá lehetősége megörökíteni az utókornak.

Hogy hasznos-e a borz, vagy káros, arról már sokat írtak. Arról is, hogy „fuaroz-e a borz” vagy sem, azaz hord-e, raktároz-e barlangjába télire tartalékokat, kukoricát és más élelmet, de vadászatának ezen módjáról még egyetlen szakmunkában sem találtam említést.

A borz – mint előbb is írtam – téli álmat alszik, tehát a nyári, de főleg az őszi bőséget ki kell használnia, hogy minél több zsírt halmozzon fel a testében, amiből a hosszú téli napokon éldelegél, átvészeli a szűkös időket. Tavaszra amúgy is úgy lefogy, hogy amikor elhagyja téli szállását, csak csont s bőr.

Falánk egy állat, megeszik jóformán mindent, még a dögtől sem riad vissza, de késő nyárban, ősszel gyümölcsökkel és különféle növényi eredetű csemegékkel próbálja a téli tartalékot összeszedni.

Kézenfekvő, hogy ősszel rájár a zsenge, az érőfélben levő kukoricára is, és mire a pókaiak „törökbúzája” beérik, már alaposan meghízott, jöhet a tél, megvan a fűtőanyag.

Persze, a gazda nem veszi jó néven, hogy letöri, megmucskolja a törökbúzát. Na, ezért lett aztán a borzászat.

– Hogy megyek-e borzászni? Persze, hogy megyek.

– Akkor jüjjen fel sütétedés után – szolt Juon. – Nem kell lámpás, szép holdvilágos íjszaka ígérkezik.

Nem vártam én meg azt a bizonyos sötétedést, már szürkületkor ott voltam Juonkánál. Türelmetlenül ugyan, de kivártam, hogy ellássa a teheneket, faljon valamit és indulhassunk. Nem kellett sietni, mert a borz az nagy kényelmesen későre mozdul, megvárja, hogy sötét legyen és azután is még várakozik, spekulál, mielőtt elhagyná földvárát. Óvatosan kikukucskál, aztán kidugja a fél fejét, és

csak ha meggyőződik, hogy semmi veszély nem fenyegeti, akkor hagyja el a biztonságot jelentő borzlyukat.

A borzászat az valami régi atavisztikus módja a vadászatnak. Nem kell oda lőfegyver, nem kellene hajtók, nem kell sok vadász, csak két-három jó kutya, egy kétágú vasvilla és semmi egyéb.

Itt az ember és főleg a kutyák ügyességén múlik, hogy ki kerül felül: a vad vagy a vadász.

De ez a vad sem olyan akármilyen, mint a más vad, amelyik belenyugszik sorzába. Nem, a borz nem könnyes szemű őzike, nem buta nyúl, nem, a borz az egyéniség. Harcias, magányos fenegyerek. Ő nem adja olyan könnyen fel a harcot, ő szembeáll üldözőivel, megharcol velük, kicszelezi őket, karmait, fogait igen ügyesen használja, legény, akarom mondani, kutya legyen a talpán aki vele ujjat húz.

És az embernek sincs más fegyvere, mint az ügyessége, meg egy kétágú villája, amit arra használ, hogy a csíkos pofájú legényt a földre leszegezze vele. Másra hiába is használná, mert igen szívós állat ám a borz. Porolhatod a meghízott hátát, fel sem veszi, és a villaszúrás sem végez vele.

Ez a borzzal való harc kicsiben hasonlít Zrínyi Miklós, a költő harcára a vad-disznóval, vagy azokra a középkori vadászatokra, mikor még nem voltak lőfegyverek és a vadásznak lándzsával és késsel kellett szembeállnia a felbőszült medvével, az agyarátt csattogató vadkannal, vagy a több mázsás bölénnyel.

Végre elindultunk. A két kutya örömeiben körülugrált minket, érződött az izgalom vibrálása. Az erdők alatt haladtunk, mindenütt az erdők szélén. A kutyák előttünk-mögöttünk kerestek. Keresték az erdőből kivezető nyomokat. Igyekezünk úgy menni, hogy a kukoricaföldeket érintsük. Néha elvakkantotta magát valamelyik kutya, de Juon a hangból megállapította, hogy nem az, amit keresünk.

– Egy nyúl után fut – jegyezte meg lakonikusan –, mindjárt visszajű.

Végigkerestük a Csonthordót, az Avasalját, a Csonka erdeje alatti részt, aztán kijutottunk a Zolti-féle, a Borbély tanyához. Leírom ezeket a határneveket, ki tudja, hogy száz év múlva lesz még valaki, aki emlékszik rájuk.

Leültünk az erdő szélén egy kicsit hallgatózni. Szép holdvilágos őszi éjszaka volt.

– Kicsit korán jöttünk – jegyezte meg Juon. – Később szoktak kijüni.

Kora este még az erdőben motoszkálnak, csak tíz óra felé merészkednek ki a mezőre, a földekre.

Elváltunk.

Ő visszament az erdő alatt egy darabig, lássa, hol maradt el a fiatalabbik kutya, hol csavarog. Én meg néhány lépést tettem a tanya melletti szilvafák felé, megpróbáltam pár szem szilvával enyhíteni szomjamat, éhségemet.

A titokzatos éjszaka, az egyedüllét régi emlékeket ébresztett bennem. Gyerekkorom elvarázsolt királyfia jelent meg előttem, aki azokban a titokzatos barlangokban lakik, ott a Nyáras erdejében, vagy itt a Csonkán.

Azok a furcsa üregek akkor még valami titkot rejtettek előttem, ma tudom, hogy csak borzlyukak, borzbarlangok, sok kijáráttal, és szellőzővel, s csak gyermeki fantáziám képzelte elvarázsolt herceg várának.

Alig sikerült a hold gyér fényénél néhány szilvát felfedezni, mikor álmodozásaimból egy kutya vakkantása rázott fel. Feszülten figyeltem, és valóban, nem

messze tőlem erőteljes, határozott ugatásba kezdett az egyik segítőtársunk. Éreztem, ez az igazi hang. Igen ez a kutya megtalálta, amit keresünk.

Egy-két ugrással máris ott teremtem az ugató kutyánál. Érdekes látvány fogadott.

Az alacsony részben letarolt kukoricában előttem az öreg kutya, vele szemben a borz. A kutya dühösen ugat, a borz meg csak áll, mintha az első fele magasabban lenne mint a fara, talán le volt ülve, látszott rajta, hogy felvette a támadó állást. A holdvilágnál jól láttam mindkét állatot.

Amint én ott teremtem a kutya mellett, az még dühösebben támadta a borzot. Az meg csak ült a helyén, és ha a kutya túl közel merészkedett, villámgyorsan odakapott mancsával. A kutya ügyesen tért ki az ütés elől és ugatta azzal a bizonyos álló ugatással, ami jelzi, hogy előtte a vad, és a vad áll.

Mit csináljak? Üres kézzel menjek neki a borznak?

Töprengésemből hamar magamhoz tértem, mert a borz, életem „első borza” serényen szedve rövid lábait elindult az erdő felé, utána meg mi ketten a kutyával. Próbáltam elejibe ugrani, de nem használt, ügyesen kitért előlem. Közben az öreg, tapasztalt kutya megpróbálta visszatartani, késleltetni haladását. Hirtelen beleharapott hol a borz hátsó felébe, hol a lábába, de amilyen gyorsan odakapott, pont olyan gyorsan elengedte prédáját, visszaugrott, mert a mogorva fickó, szaladását megszakítva, visszafordult és igyekezett mancsával elérni a kutyát.

Ilyenkor, miután lerázta üldözőjét, néhány gyors lépést tett az erdő felé, a védelmet adó sűrű erdő felé, ahol neki a vágatban a bokrok között előnyösebb a helyzete, ahol lerázhatja üldözőjét, ahol elérheti a menekülést jelentő borzlyukat, a borzvárat. A csatazajra Juon is ott termett, éppen akkor, amikor a borz elérte az erdőt. Megjött a másik kutya is, a fiatalabbik, a rámenősebb, amelyik még csak kevés pofont kapott a borzoktól. Dühödten támadt rá a csíkos fejű legényre, de már késő volt, mert az már elérte az erdőszél első bokrait.

Juon lihegve jegyezte meg:

– Na, ez is elment, az erdőben nem lehet lefogni.

A harc azonban tovább folyt, változatlan hevességgel támadt most már a két kutya. A haladás gyorsaságából arra lehetett következtetni, hogy a mi borzunknak nagy nehézségei vannak és nem tudja lerázni üldözőit, a kutyákat. Amerre a harcoló daliák tovahaladtak, zörgött az avar, nyomukban hajladoztak az alacsony bokrok.

Aztán mintha egyszercsak megállott volna a haladás. Egy helyben folyt az élethalálharc. A két kutya nem engedte el a borzot.

Kisvártatva mégiscsak kimozdult álló helyzetéből a párviadal és a menekülő csíkos fejű legény a szálás felé vette útját. Vesztére tette, ugyanis a szálásban a kutyák is jobban tudták támadni, mi meg pillanatok múlva ott teremtünk.

A kutyákat a mi jelenlétünk újabb támadásra buzdította. Érezték, hogy a nagy ellenfél fárad, hogy ketten csak bírnak vele, és az egyik előlről, a másik hátulról csipkedte, szüntelenül támadta. A borz ott követte el a hibát, hogy a kutyák minden egyes harapását meg akarta torolni. Ha az öreg kutya hátulról belekapott a frakkjába, rögtön visszafordult és odaütött a támadó felé. Igen ám, de ebben a pillanatban a másik, a fiatal kutya, amely előtte volt, az éppen visszaforduló borznak a fenekébe kapott. Nem várta meg a megtorlást, elugrott, a borz ütése elől kitért, de ezt a pillanatot most ismét az öreg kutya használta ki, odakapván a

most már ismét fedezetlen borzpopsihoz. Ha a fiatal kutyát elérte a borzmancs, az hirtelen felnyüszített, de változatlan dühvel támadott.

Ott forogtak-kavarogtak a szálasban, miközben a borz lassan közeledett a menekülést jelentő borzbarlang felé.

Gyorsan kellett cselekednünk, ha nem akartuk elveszíteni, ismét elveszíteni ezt az egyszer már elveszettnek hitt zsákmányt. Juon a forgatagban kereste a borz nyakát, amit a kétágú villa közé vehet, és leszoríthatja azzal a földre, én meg biztatgattam, lábatlankodtam. Valahogy csak sikerült elkapnia a legény nyakát és a villával földhöz szegezni.

De most mit csináljunk. A borz itt van a kezünkben, de ha Juon felemeli a villát, elszalad a zsákmány. Azonkívül is a borz elkapta a fiatalabbik kutya száját, és az a bizonyos törököt fogtam, nem ereszt szituáció állott elő. A kutya egy darabig még rángatta, rázta a borz fejét, de aztán az ő ereje is alábbhagyott, a patthelyzet most már látható volt, és ha nem segíünk sürgősen a mi kis kutyánknak, bizony bajba kerülhet. Már lélegzetet is csak nehezen tudott venni.

– Lépjen az orrára – mondta Juon. – „Lipjen az arrára” – ismételte jó Maros mentiesen. – Lépjen az orrára, mert attól rögtön víge van. Hiába üti, szúrja, az nem használ, a borz nagyon szívós, de ha az orrára lip, víge van!

Megpróbáltam, de nem sikerült. A gyér fényben a két állat fejét alig tudtam megkülönböztetni. Azonkívül is bakancsom sarka gumiból volt, ami határozottan jó, kényelmes járást biztosít, de erre a célra sehogy sem alkalmas. Juon kellett megmutassa miként megy az. A patkós bakancssarok – mert abban az időben ez így járta – egy határozott rácsapása megszabadította borzunkat kínjaitól.

– Tanulja meg – mondta Juon –, a borzot ütheti, szúrhatja, nem tész az semmit, de ha az orrára üt, vagy csak akár rálip, akkor azonnal víge van.

A mi fiatal kutyusunk, a tapasztalatlan vadász, akinek nagyobb volt az igyekezete, mint tudása, tapasztalata, nyüszítve, sírva próbálta kiszabadítani száját a borz harapásából, de ez a csíkos betyár nem engedett. A szorítás, a merev harapás még holtában sem engedett fel.

Nehézségünkbe került míg kifeszítettük a borz száját és kiszabadítottuk kutyánkat a görcsös szorításból.

Diadalmasan vittük zsákmányunkat ki az erdőből, ki a Zolti tanyája fölötti erdősarokra. A kutyák izgalomtól reszkető testtel, de azzal a bizonyos győzelmi tudattal, ami minden élőlényben benne van, ha egy kényes helyzetből megszabadul, „hurrá, mi élünk még!” érzéssel követtek.

Leültünk az erdőszélen. Lábunk előtt a zsákmány és mellé hasalva a két kutya. A fiatalabbik, mint a rossz gyerek, aki kikapott, szipogva nyalogatta sebeit, a felszakított pofáját. Az öregebbiken látszott, hogy elfáradt a nagy harcban, nyugodtan hasalt.

Én néhány szilvát próbáltam leszedni az erdő széléig húzó szilvafasor fáiról. Gondolom, ennyi idő után megbocsát a fennvaló és Zolti, hogy egy kupica szilvapálinkára valót megettem azon a holdvilágos éjszakán.

Csend volt, valóságos paradicsomi csend, ha a paradicsomban egyáltalán csend uralkodik. Beszélgettünk mindenről, életről, halálról, csendesen, halkan, ritka szavakkal, mint ahogy az a vadászok között szokás.

Hallgattam Juont, ő meg emlékezett.

– Tudja, Ferike, ha a maga idesapja akkor ingem nem ment fel a munkaszolgálat alól, ingem a Donnál már rég megettek vona a varjak. Tudja, akkor az öreg, mámint apám, ... ő volt maguknál a bács...

– Há, hogyne tudnám, Vaszi bácsi, akinek hajtottam a juhokat a fejéskor igen, igen...

– Oztán, hogy megkaptam a béhívót, el voltunk keseredve, főleg Róza sírt és mondta, hogy menjek be az udvarba. Előbb még nem is akartam kunyerálni, nem olyan az in természetem, de aztán mentem a Tekintetes úrhoz és mutattam neki. Mit lehet csinálni, kérdeztem.

– Nem tudom fiam, de add csak ide azt a behívót, holnap bemegyek a városba, és elmegyek Gyurkához.

– Há tudja, Razsnyai úr Udvarfalvárul, ő vót akkor a főszogabiró, há üsmeri, még mast is él, láttam nemrig a városban. Kérdi Razsnyai, hogy nincs neked – mámint a Tekintetes úrnak – mezei munkásra szükséged?

– Nekem nincs hálistennek, nálam még minden rendben van.

– Na, de nem kell neked egy kocsis a lovakhoz, vagy béres a tehenekhez, vagy nem kell neked egy juhász?

– Há tudja na, akkor apám vót maguknál a bács.

– Persze, hogy tudom, hiszen vakációban egész nap az öreggel voltam, beszélgettünk, hajtottam a fejéshez a juhokat, még most is hallom, amint mondja az Öreg; „Mână la strunga” (hajtsa az akolba a juhokat, hajtsd a fejéshez).

– Na, há ő vót a bács. Mondja a Tekintetes úr, hogy bács sem kell, éppen a Juon apja, mármint az én apám a bács, és nagyon meg vagyok vele elégedve, régi bútor az már nálunk.

– Nahát, mondja akkor Gyurka úr, nahát akkor miért jüsz hozzám, meg van oldva a kérdés. Nem mindegy neked, hogy Cocan Vaszi, vagy Juon a juhászod? Márpedig egy juhász, most amikor úgy kell a gyapjú a katonaságnak, de a sajt is a lakosságnak, szóval egy bács nélkülözhetetlen a gazdaságban és mint ilyent fel kell menteni a katonaság alól. Fel kell menteni, mandta a Főszogabiró úr, mert nélkülözhetetlen, fel kell menteni, amíg lehet.

– Há, így vótam én aztán maguknál papiron bács, olyan papirbács vótam, és ezért nem ettek meg engem a varjak ott valahol a Don-kanyarban. Mindig is mandtam a Tekintetes úrnak: ha akkor maga nincs, akkor ma én se vagyok.

Eltelt az idő, már éjfél felé járhatott. A keresztúri völgybe mintha halvány kis köd ereszkedett volna, de itt fent, az erdő széliben a hold talán még erősebben, fényesebben világított. A fák csodálatos árnyai, rejtelmes zugai mintha megteltek volna élettel. Hallgattuk a neszeket, az erdő éjeli hangját.

Aztán felcihelődtünk. Végimentünk a keresztúri szőlők fölött, végig az élúton, a Csonka keresztúri oldalán, és hazatértünk győzedelmesen.

Bennem mégis megmaradt egy kis rossz érzés, hiszen szegényebb lett az erdő egy mogorva fráterrel, egy élettel.

Jártam még néhányszor borzászni. Sohasem egyedül, mindig csak vele, Juonkával, ahogy mi hívtuk. Fogni kevés borzot fogtunk, nem is az volt a fontos, inkább csak a hangulat, az őszi esték, éjszakák hangulata.

Életem utolsó borzászatára is immár több mint egy negyedszázad távlatából tekintek vissza.

Akkor már elhatároztam magam, hogy az életre szavazok és nem a halálra, valami jobbra, mert... bajunk, gondunk halmozódott fölösen Ceaușescu birodalmában.

Apáméknál jártam a falunkban, Pókában, otthon voltam néhány órára. Siettem vissza Vásárhelyre, de a szép őszi idő, a kellemes, tiszta levegő, a szülők ragaszkodása, mindez csak késleltette indulásomat. Éreztem, tudtam, hogy nemsohára elválnak útjaink, és nem tudom mikor láthatom őket megint. Ezért is halogattam az indulást.

Amikor már éppen beülök az autóba, hogy induljak hazafelé, elmegy a kapunk előtt Juon. Nagy sebtiben kiszállok, üdvözljük egymást, kérdezzük, hogy van, mint van, mi járatban.

Egyszer csak azt mondja Juon:

– Ma este, éjjel szíp idő lesz, jűjjen, menjünk el borzászni, úgyis rég nem vótunk és kitudja mikor lesz még ilyen alkalmunk. Az idő is szíp, borz is van, ráérünk, miért ne menjünk.

Hiába próbáltam magyarázni, hogy haza kell mennem, vár a család, nem segített. Énem mélyén, magam is szívesen vettem, hogy most, talán életemben utoljára, elmegyek ezen a kellemes őszi estén egyet sétálni, mindegy, milyen eredménnyel térünk meg, inkább a hangulat kedvéért, a régi barátság, Juonka kedvéért!

Abban az évben jó erős kutyái voltak Juonnak, ezeket nem ismertem, hiszen utolsó borzászatunk óta eltelt egy negyedszázad. Hol vannak már azok a régi borzászó kutyák, a Lumpi és társai!

Megcsendesedtem én is az eltelt negyedszázad alatt. Ma már nem bírom úgy a hegymászást, mint akkor, amikor mi ketten az első borzunkat fogtuk a Zolti-féle tanya fölötti erdőben.

Juonkán nem látszott az idő múlása. Most is pont olyan szikár, kemény legény volt, mint akkor valamikor a negyvenes évek végén.

Csendesen ballagtunk fel a Csávási-hegyre.

Gondjainkról és az emberekről beszélünk. Az emberekről, akik mintha nem is lennének már emberek, hanem inkább farkasok, vagy talán még azok se, hanem valami speciálisan kitenyésztett fenevadak. A diktatúra szüleményei, szörnyszülöttei.

– Hagy megéljen az ember, neki is alyannak kell lennie – állapította meg nem kis keserűséggel Juon.

Nem válaszoltam, mintha meg sem hallottam volna ezt a szomorú megállapítást, csak magamban igazoltam elhatározásomat, hogy én innen, ebből az országból elmegyek, legyen ami lesz, én itt nem maradok! Ennek a bandának nem leszek én kiszolgáltatottja!

A kutyák jól dolgoztak, szorgalmasan kerestek, de egyelőre még semmit sem találtak, illetve lehet hogy az ő finom orruk sok izgató szagot fogott fel, csak éppen nem azt, amit most keresünk, mert ők csak tudták mit is keresünk tulajdonképpen, talán jobban is, mint mi, nem indultak el egy-egy „rasz nyúl” nyomán!

Juon elment a Zsellér tanya felé, én meg a Varjúszéken baktattam, nézelődtem, vártam vissza őt, aki a Bocokban próbált szerencsét.

Az egyik kutya ott keresgélt előttem, izgatottan szaladgált, hol elszaladt be az erdőbe, hol meg le a szőlők felé.

Elöttem egy kis föld, egy tábla, azt hiszem a Kardos Jóska földje, nemrég takaríthatták be róla a lóhere sarjút.

Az erdő felől orrát földre tartva szaladt előttem keresztbe a kutya. Szembe vele meg egy szürke árnyék közeledett. Nem hittem a szememnek. A borz meghalotta a mi neszünket, és saját nyomán igyekezett vissza a sűrűbe, az erdőbe. Így találkozott az őt kereső kutyával azon a kis mezőn, az áttekinthető kaszálón, épp előttem. Nem lehetek tőlem távolabb húsz méternél, amikor éppen összeakadtak.

A kemény, erős üldöző egyetlen harapása meggyőzte a csíkos urat, hogy itt baj van, ez több kettőnél, itt vigyázni kell, mert ez a hatalmas kutya nem tréfál!

A tapasztalt kutya, miután megállította az ellenséget, megállott szembe vele és ugatta. Nem támadta, várta míg a társa is megérkezik, a borz amúgy sem lehet tovább, mert ő azt ereje tudatában megakadályozza, és miért reszkírozzon egy támadást egyedül, amikor ketten könnyebben elbánnak az ellenséggel.

Néhány lépés után én is ott termettem, és a kutya mögött állva figyeltem az eseményeket. Vártam, hogy mi lesz most. A kutya meg ugatott, azzal a biztos, nyugodt hanggal, amivel egy rutinos harcos jelzi az előtte álló vadat és várja a segítséget. Semmit sem akar elhamarkodni, ha kell, beavatkozik, megállítja a borzot. De minek azt, amikor a borz amúgy is áll. Tudta, hogy az idő neki dolgozik, jön az erősítés és akkor már egészen másképp néz ki a dolog, megváltoznak az erőviszonyok.

A borz meg ült vele szemben és várta a támadást, amit – látszott rajta – azonnal megtorol. Nem tréfál, karmai, fogai igen veszélyes szerszámok.

És így állunk egymással szemben, ott a borz, itt a kutya és én meg a kutya mögött, mint néző ebben a izgalmas színjátékban. Lehet, hogy a kutya elvárta volna, hogy beavatkozzam a harcba, de nekem eszem ágában sem volt bántani a borzot, különben is, nálam semmiféle szerszám nem volt. Puskámat az autóban hagytam, mert Juon szerint borzászaskor egy fuszulyka karó is többet ér, mint a lőfegyver, minek cipeljem akkor, karót vagy villát miért hozzak, mikor Juonnál ott a kétágú borzászó villa, és amúgy sem volt nagy kedvem az öldöklésre.

Én akkor már az életre szavaztam, nem a halálra.

Amint így állunk, szemben velem a csíkos pofájú lovag, a mogorva harcos, hirtelen vad ötletem támad.

Minek a halál, minek pusztítsak még én is, mikor semmi értelme annak. A borz amúgy sem tesz jelentősebb kárt, a törökbúza amúgy se a miénk, a borz zsírja ma már a kutyának sem kell, bőrét a cigány nem veszi meg, „csak csufalkodik az emberrel”, mondta Juon, hát akkor meg miért bántani az éjjeli erdők-mezők csavargóját, ezt a harcias legényt, aki ilyen bátran képes velünk szembeszállni.

Mi történik, ha én most ezt a nyugodtan ugató kutyát megfogom és időt adok a legénynek, hogy elhordja irháját. Nem is kell messze mennie, mert az erdő széle csak itt van egy kőhajításnyira.

A gondolatot tett követte. Lehajoltam a kutyához, óvatosan, hiszen nem tudhattam miként fog a számára ismeretlen vadász mozdulatára reagálni. Nyugtató

hangon rászóltam, megfogtam a nyakát és visszatartottam, talán egy kicsit vissza is húztam.

Csak erre várt a csíkos haramia. Amilyen gyorsan rövid lábai vitték, elviharzott az erdő felé. Mire a másik kutya is megérkezett, már csak a hült helyét és a nyomát találta a tarlón.

Sietve jött Juon is és kissé kételkedve kérdezte:

– Megvan?

Én meg sajnálkozó álszent módjára válaszoltam:

– Sajnos elment.

Felcsattant Juon:

– Hogy hagyhatta, hogy elmenjen. Ember, én ilyet még nem láttam, nem értem meg, amióta barzászni járok. Hallattam, hogy fagya a kutya, és mégis elment?

– El! – feleltem, mint egy csínytevésen rajtakapott gyerek.

– Na, magára se lehet a barzászatot bízni – mondta keserűen.

Később aztán, miután haragja lecsendesedett, próbálta szépíteni a dolgot, de én nem vettem tőle rossz néven felháborodását, hiszen neki volt igaza, csak nem mertem neki bevallani.

Azóta eltelt egy újabb negyedszázad, de első borzászatom óta már több mint egy fél évszázad is. Sokszor találkoztam csíkos pofájú remetével. Nem bántottuk egymást, minek is, hiszen ő nem vétett nekem, miért bántsam akkor én őt.

Új hazámban, Bajorországban szinte naponta kijárok az erdőbe. Ősszel, ha gyakran végigmegyek az erdőkkel határos kukoricaföldek szélén, soha sem találok letörött csöveket, vagy más jeleket, ami a borz kártevéséről árulkodna. Pedig, van itt is borz. Elárulják a nyomok a sáros utakon és a sok borzbarlang, előttük meg a kihordott friss agyag mutatja, hogy lakója van a barlangnak, aki szorgalmasan tisztogatja, építgeti várát. A borzvárat, ami gyermekkorom fantáziáját annyiszor felcsigázta.

7. Madárvédelem Pókában

(id. Tolvaly Ferenc)

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy mi, az ezredforduló emberei találtunk fel szinte mindent, a repülőt, a számítógépet, és még ki tudja, mi mást. A természetvédelem és a zöldek mozgalma, ez aztán igazán a mi érdemünk, mert hogy az előttünk élők, a régiek, azok a természetet csak kizsákmányolták... Nagy tévedés volna, ha tényleg így gondolnánk, mert hiszen még a mi kicsi falunkban is volt annak idején „zöld mozgalom”, természetszeretet, természetvédelem.

Az ökológiai mozgalom legjelesebb „képviselője”, a madárvédelem művelője már a századforduló előtt és persze azután is, egészen haláláig, nagyapám, Tolvaly Ferenc volt (1873–1942). Nyomatásban megjelent számadásai szerencsére fönmaradtak a könyvtárakban (sajnos, kézíratai nem), és ma, amikor ezt a falutörténetet írjuk, őt is megszólaltatjuk, elbeszélgetünk vele is, azzal az emberrel, aki már a XX. század elején madárvédelemről beszélt, és a madarak hasznáról-káráról értekezett. „Pókában a madárvédelem 1894–5–6-ban kezdődött” – írta a Marosvásárhelyen megjelent Vadászújság 5. számában. De nem

csak a Vadászújságban (1926. jan. 22., 53. sz.), hanem Brehm *Az állatok világa* című összefoglalójában, annak 1930-ban magyarul is kiadott változatában többszöri említést találunk Pókáról. Érdekes, hogy egy ilyen világhírű munkában a mi kicsi falunk is szerepel, de így van.

Az elvesztett első világháború után a győztesek igyekeztek a magyar értelmiséget, éppen azokat, akik vezethették volna a népet, elüldözni vagy elhallgattatni. Sokan kerültek börtönbe, sokan elhagyták Erdélyt, és akik itthon maradtak, azok is hallgatásra voltak ítélve. Tudták nagyon jól, hiszen a saját bőrükön tapasztalták, hogy hallgatni kell, mert az államhatalom ezen a téren nem ismer pardont. Tolvaly Ferenc, akit 1918 telén haditörvényszék elé állítottak, majd megjárta a iasi-i börtönt, és csak egy hajszálon múltott, hogy nem végezték ki, magába roskadva éldegélt szeretett falujában, kertjében, és mint aktív ember, akinek a vérében volt a tevékenység utáni vágy, nem tudott a kényszerű tétlenségbe beleynugodni, ezért kiutat keresett. Csak így lehet megérteni, miért fordította minden tetterejét olyan irányba, ami ő magát kielégítette, a hatalmasokat pedig nem sértette.

A nagy kert, de a környező erdők, mezők is ideális lehetőséget biztosítottak a természet megfigyelésére, a „madarászat”, az ornitológia művelésére. A XIX. század végén a madár-megfigyelések nagyobb szerepet játszottak, mint manapság. A századforduló idejében szerzett ismereteken alapszik a mai ornitológia, mely ismeretek számos természetbúvár kis részletkutatásaira épülnek. Ilyen kutató és természetbúvár volt falunk szülőtte is, aki madártani tevékenységét a madarak gyűrűzésével kezdte, még az első világháború előtt. A madárgyűrűzés abban állott, hogy az elfogott madarak vagy a fészeken ülő fiókák lábára egy számmal és betűvel megjegyzett alumíniumgyűrűt rögzítettek, melyről, ha a madár valahol vándorlásai közben „kézre került”, akkor a kutatók meg tudták állapítani vonulási útját, viselkedését, életkorát stb. Jó példa erre a „mi fecskéink” fölismerése Egyiptomban, vagy az, hogy a Közép-Európában költő gólyák Dél-Afrikában kerültek kézre, miután sok ezer kilométeres utat tettek meg. Látványos eredményeket ugyan a madárgyűrűzés nem hozott, de a pontos adatok ezreiből a szakemberek fontos következtetéseket vontak le.

A madarak gazdasági hasznát vagy kárát azonban könnyebb volt dokumentálni, érdekesebb is volt az ezzel való foglalkozás, ezért nagyapám érdeklődése is egyre inkább a madarak életterének kibővítése és megtelepítése felé fordult. Ez a tevékenység a hazai tájakon költő, itt élő, vagy a tél folyamán ide költöző fajok egyedeinek megfigyelésében, sőt (egy faj, a fácán esetében) betelepítésében is állott, miközben a gyűrűzést sem hanyagolta el.

Ha a pókai madárvédelemről és Tolvaly Ferenc munkásságáról pontos képet akarunk alkotni, nem hagyhatjuk figyelmen kívül az akkori mezőgazdaság és a gyümölcskertészet helyzetét sem. Abban az időben nem voltak még ún. insecticidek, vagyis olyan permetezőanyagok – mint később kiderült, az emberi szervezetre is káros mérgek –, amelyekkel a gyümölcsösök, a gabonaföldek kártevőit, főként a hernyókat hathatósan irtani lehetett volna. A gazda ki volt téve ezen kártevők támadásainak, anélkül, hogy valamit is tehetett volna ellenük.

A pókai Kukucsi-kert, a patak menti bokros rész, amelyen megfigyelő utat (ösvényt) épített, és a Temető útja, a szomszédos temető, valamint az egész gazdasági udvar és a gyümölcsösök (összesen több mint tíz hektárnyi terület) ideális alapfeltételeket biztosított a különböző madárfajok megtelepedéséhez. Ezen alapfeltételekből kiindulva többféleképpen is igyekezett a hasznos madarakat idecsalogatni. Az életfeltételeket azzal teremtette meg, hogy a „kertben” különböző létesítményeket hozott létre. A patakparton a nagy cserefák alatt terebélyesedő bokrokat meghagyta, nem tisztította meg az aljnövényzettől, amivel az

énekesmadaraknak kitűnő búvóhelyet, fészkelőhelyet biztosított. Amint ő maga írta, „a fák, cserjések évről évre való szaporítása” és „a területet közepén átszelő (...) állandó vizű kis patak” ugyancsak odacsalogatta a madarakat (Vadászújság 9. sz. 141.). A Temető útján ugyanígy megmaradtak a nagy, százados cserefák alatt a bokrok, és hogy vizet is biztosítson kedvenc madarainak, főként a fülemüléknek, egy alacsony vályút tett ki, amiben mindig volt víz, odacsalogatva a csalogányokat, noha azok inkább a patak martját, a vizesebb részeket kedvelték, mégis, abban az időben a Temető útján több fülemülepár is fészkelte. A faodvakban, repedésekben, résekben költő madarak életterét, fészkelési lehetőségeit mesterséges odúk készítésével és kihelyezésével segítette elő. Hogy a mesterséges odúknak a madarakkal való elfogadtatása nem ment könnyen, maga is megírta a Vadászújságban (*Madártelepemről*, 9. sz. 140.), ahol így panaszkodott: „100 db fészkelő odút rendeltem a községi állatvédő egyesülettől, 3-féle méretben. 1903 őszén, utasítás szerint, ki is függesztettem azokat (...) 1904 tavaszán (...) 100 db. házikóból alig 10–12-nek került néhány szécinke és 2 nyaktekercs párban méltó gazdája (...) Volt bosszúság, de eredmény szinte semmi.”

Talán sikeresebbnek vélte, és jellemző kitartására, hogy megpróbálkozott a mesterséges fészkek mellett öreg fádba vésett fészkelőodúkkal is. Amint *Madártelepemről* című cikkében írja, „...10 nap alatt 15 db élőfába vésett kész odú (...) várta sorsát. Az eredmény nem maradt el. Kitettek magukért a seregélyek, (...) a télen át etetett cinkék sem lettek hűtlenek, mind itten maradtak.”

Azt is felismerte, hogy a magyarországi cégektől rendelt gyári odúkat az otthon, Pókában olcsóbban elkészítettek is jól pótolják. A mesterséges madárodúk készítéséhez 20–25 cm átmérőjű fatörzsdarabokat használt, melyeket 25–35 cm hosszú darabokra vágatott. Ezeket (nagy részben nyírfatörzseket) kerékagy fúróval kifúratta, és az így kifúrt fatörzs mindkét végére (a leendő odú aljára és tetejére) egy-egy deszkafedőt szegezett. Bejárónyílásnak mintegy 3–5 cm átmérőjű lyukat furatott az odú oldalára, attól függően, hogy azt milyen madárfajnak szánta. Természetesen voltak másként kiképzett fészkelőhelyek is, széles bejáróval. Miután ez a munka elkészült, már csak a felfüggesztésre szolgáló oldalléc hiányzott, amit néhány szeggel az odúhoz erősítettek, és Máthé Jánoska, a „Madárkirály” máris felmászott a fára, és felszegezte az odút a megfelelő helyre, mert az sem volt mind-egy, milyen irányba néz a bejárónyílás, milyen magasan van az odú stb. Mindezek a tényezők igen fontosak voltak ahhoz, hogy a madarak valóban „otthon” érezhessék magukat, és tényleg el is fogadják a kis építményt saját fészkelő- és költőhelyüknek.

Egy utolsó még megmaradt odút a székelyudvarhelyi AVES-alapítvány mint ereklyét őriz.

Érdekes megoldást talált a seregélyek odacsalogatására is. Ez a madárfaj nem olyan igényes fészkelőhelye megválasztásában, szívesen elfogadja az emberi települések közvetlen közelében elhelyezett odúkat is, sőt az épületek falában található réseket is szereti. Ezért a kocsiszín délre néző deszkaoromzatának belső felére számtalan seregélyeknek szánt fészkelőhelyet is elhelyeztek. Ezek kisebb ládák voltak, megfelelő méretű bejárónyílással. Hogy a madármegfigyelés könnyebb legyen, a láda fedele levehető volt. Természetesen a „seregélytenyésztést” nem minden gazda nézte jó szemmel, mert bizony ezek az örökmozgó, fürge madarak noha tavasszal és egész nyáron is azzal, hogy nagyszámú rovar pusztítanak el, nagy hasznot hajtanak (és hajtottak különösen akkoriban, amikor még nem voltak rovarirtó szerek), ősszel azonban, amikor seregestül szállták meg a féltve őrzött szőlőskeretet, tetemes károkat okoztak.

Tudta, hogy a Fennvalónak nincsenek kizárólag „hasznos”, vagy „kártékony” teremtményei, hanem csak olyanok, akik élnek, esznek, szaporodnak, és maguk is áldozatai lesznek egy másik faj egyedeinek.

A madarak védelme azonban nem csak abból állott, hogy fészkelési lehetőséget teremtett számukra mesterséges odúk kihelyezésével, vagy épp a szabadban költőknek csalitos, bokros helyeket alakított ki. Legalább ennyire fontos volt, hogy számukra a szaporodás idején szükséges nyugalmat is biztosította.

A hosszú és kemény telek, melyek abban az időben Erdély-szerte igen gyakoriak voltak, nagy megpróbáltatások elé állították az itt telelő madarakat. Amikor a természetben elfogytak az eleségek, amikor hó borította az erdőt és a mezőt, a kert szorgos napszámosai bizony ínséges helyzetbe kerültek. Ha ilyenkor télen nem segítjük át őket ezen az ínséges időszakon, nagy részük elpusztul, és akkor nem marad közülük elég a fészkeléshez, a szaporodáshoz, majd a kártevők pusztításához.

Tolvaly Ferenc volt az első, aki Erdélyben a téli madáretetéssel foglalkozott. Azokat a madarakat, melyekre nyáron is „szüksége” volt, főként a cinkéket, pintyeket, sármányokat átsegítette a téli időszakon, remélve, hogy azok aztán odaszoknak a kertbe, és tavasszal is ott költenek majd. Hamar felismerte azonban, hogy a kitett madáreleség javát a verebek pusztítják el, és a cinkéknek, más énekeseknek alig jut belőle. Ezért készítette el nevezetes, etetővel egybekapcsolt „verébfogóját”, melyről még Brehm is említést tesz: „*Tolvaly kiváló madárvédő az Erdélyben levő Póka községben rendkívül eredményesen működő verébfogót szerkesztett.*” (VIII. kötet, 220.)

Az etetőcsapdával jól ellenőrizhette, sőt szabályozhatta is a következő nyári madárállományt. A verebekkel együtt a csapdába szorult énekesmadarakat, miután meggyűrűzte őket, szabadon engedte. Madáreledelnek a csépléskor megmaradt ocsút használta, valamint a cséplőgép alatt összegyűlt különféle gyommagvakat és a cinkék kedvenc ételét, a kendermagot. Abban az időben nem minden évben termeltek napraforgót, ami köztudomású a cinkék, sármányok, pintyek kedvenc eledele.

Az etetők elkészítése külön szertartás volt, ezeket nem egyedül csinálta. Ketten voltak a mesterek. A Tekintetes úr ott ült egy széken a műhelyben, Laci pedig, a szolga és barát, a bizalmi ember és ezermester pedig faragott és fűrészelt, miközben beszélgettek. A csapda-etető készítése időtöltés és alkotómunka volt egyszerre.

Emlékszem a hosszú, téli estékre, amikor Nagyapám a „műhelyben” ült és én kisgyerekként ott lábatlankodtam. Lacibá (nekem Laci bácsi, Szöllösi László) eközben építette a madáretetőket, csapdákat, újabbakat és jobbakat, mint a régiek, és beszéltek az erdőről, mezőről, fákról, füvekről, vadakról, vadászatról, de főleg a madarokról. A mai ember a sok izmus által már szinte skatulyákra beosztott agyával talán nem is képes megérteni azt a különleges viszonyt, ami kettejük között az évek folyamán kialakult. Ez a viszony sem alárendeltségi, sem fölrendeltségi nem volt, inkább egymást kiegészítő egyenrangúság. Valószínűleg már akkor elkezdődhetett, amikor Szöllösi Laci társaival elindult a rongyosokhoz, a Tekintetes úrtól kapott fegyverekkel. Laci asztalos, ács, ezermester, madarász, vadász és szinte családtag volt egyszemélyben. Ő egyszerűen „Laci fiam” volt, és a mai ember talán csak elképzelni tudja, mit is jelenthetett ez az akkori időkben.

Nagyapám a kertben nem tűrt ragadozókat. Pusztította a sündisznókat, mert azok bármennyire hasznosak is, de a földön fészkelő madarak fészkeit tönkretették, és a madárvédelem, a fácántenyésztés nem lehet sikeres ott, ahol sok a sündisznó. A macskák ugyancsak nagy ellenségei az énekesmadaraknak, azokat sem tűrte meg a kertben. Szarka, szajkó, varjú tudta, hogy a kert számukra tiltott terület, messze el is kerülték, de ha valamelyik mégis

odatévedt volna, megjárhatta, mert nem csak a gazda, de a madarász is rápuskázhatott. A ragadozókhöz való „viszonyát” jól jellemzi ez a mondata: „Gyérítsük, ritkítsuk a valódi ragadozókat, de ne irtsuk!” Nem csoda, hogy dr. Tavasz Sándor, püspökhelyettes, filozófus, Póka elszármazott fia, aki minden nyáron meglátogatta az ősi kúriájukban élő testvérét, Jós-kát és részben itt töltötte nyári szabadságát is, ezt a Tolvaly-féle kertet többre becsülte, mint a kolozsvári botanikus kertet, mondván, hogy ez a kert vadabb, de mégis szelídebb. Itt szebben énekelnek a madarak, mint Kolozsvárott.

Hogy ezt a szülőföld varázsa okozta-e, vagy tényleg így is volt, ma már, több mint hatvan évvel később, nehéz lenne eldönteni.

Nagyapám nagyon szerette a madarak dalát és színpompás ruháját, mégsem tartott madarat fogságban. Meggyőződése az volt, hogy a szabadság a legnagyobb kincs, amit egy teremtmény élvezhet, maga is volt rab, és azt nem kívánta egyetlen élőlénynek sem.

Vadászember is volt, de még inkább vadvédő. Nem szerette a népes-hangos vadásztársaságot, a nagyszámú terítéket, a felvágós kocavadászokat. Ezért is furcsa, hogy ennek ellenére vidékünk egyetlen vadászmadarát, a fácánt a környéken elsőnek ő telepítette be, és a fácánállományt igen nagy áldozatok árán is megpróbálta felfejleszteni. Mégsem lőtt soha egyetlen példányt sem, inkább élvezte a színpompás kakasok berzenkedését, a tojók odaadó gondosságát, amint csibéiket vezetgetik. Talán a fácántenyésztést is azért szorgalmazta, mert ettől a madártól is azt várta, hogy a mezőgazdaság rovarellenségeit megtizedelje, ezzel a termés hozamokat javítsa.

A Kukucsi-kert, a Patak partja, a Temető útja (vagy ahogy a fiatalabbak annak idején nevezték, a Szerelmesek útja), a Madárvár, a Szieszta, a Fűzfánfityegő, a madáretetők, halála után is egy ideig emlékeztettek még munkásságára, mígnem azokat is elvitte az enyészet. A patak partján csattogó fülemülék dala, rövid nyári éjszakákon át, most is emlékeztet egy régi pókaira, akit kemény fából faragtak ugyan, mégis mindig megmaradt embernek.

Munkájának elismeréseképpen a Magyar Madártani Intézet levelező tagjának vette fel.

Hans Salmen *Die Ornithologie Siebenbürgens* című munkájában Erdély legkitünőbb madárvédőjeként említi: „Als hervorragendster Vertreter des siebenbürgischen Vogelschutzes ist Franz Tolvaly zu nennen.” (I. kötet, 57.)

8. A szövetkezeti mozgalom és a kereskedelem

Erdély területén a tulajdonképpeni gazdasági fejlődés csak az 1867-es kiegyezés után kezdődhetett el, a szövetkezetek, különösen hitelszövetkezetek felállítására addig nem kerülhetett sor. Csak közösségi takarékpénztárak, illetve kiegészítőpénztári egyletek alakulhattak, alacsony alaptőkével. Ez az állapot az 1848-as jobbágyfelszabadítás után gátolta a gyors ütemű tőkegazdálkodás kibontakozását a mezőgazdaságban.

Erdélyben a szövetkezeti eszme terjesztésében, a szövetkezeti mozgalom elindításában három szervező egyéniség tevékenysége említhető meg: Gidófalvi István szászrégeni közjegyző, Vasile Osnada vajdahunyadi tisztviselő és Karl Wolfé. [88.] Ők azt remélték, hogy a szövetkezetek a gazdasági együttműködés mellett a társadalmi tevékenység által is közelíteni fogják egymáshoz a különböző nemzetiségeket. Az egyik intézmény, amely felkarolta és népszerűsítette a szövetkezeti mozgalmat Erdélyben, a református egyház volt. Papjai élen jártak a szövetkezetek magalakításában és ezek vezetésében, mint elnökök, igazgatók és jegyzők.

Kezdetben a hitelszövetkezeti mozgalom terjedt el, mert a tőkehiánnyal küzdő gazdaságok helyzetén kellett segíteni. Ennek érdekében Erdélyben 1893 és 1907 között 410 faluban alakult hitelszövetkezet. Maros-Torda megyében 60 faluban, többek között Pókában is, 1893-ban. Hatásköre öt településre terjedt ki: Pusztalmásra, Nagyercsére, Mezőmojosra, Toldalagra és Unokára. Kezdetben a tagok létszáma 145, az üzletrészek száma 178, illetve ezek értéke 8900 korona volt. [36., 134. l.] A szövetkezet, mivel elsősorban a kisgazdák érdekeit kívánta szolgálni, 1905-ben 194 hold földet vett meg 45 kisgazda számára. Ily módon több olyan törpebirtokos jutott saját birtokhoz, aki addig feles vagy harmados földet volt kénytelen művelni. A szövetkezeti mozgalom vezetői tudták, hogy a hitelszövetkezetek vezetésére hozzáértő és lelkiismeretes emberekre van szükség, ezért a tagság körében nagy gondot fordítottak a megfelelő vezetőség választására.

A múlt század végén Pókában Teleki József református lelkész volt a hitelszövetkezet alakításának kezdeményezője és vezetője, később idős Nagy Sándor volt a könyvelője és Moldovan Simon H. a pénztárosa. Az igazgatóságban minden fent említett falunak volt egy képviselője. Id. Nagy Sándor halála után fia, Nagy Ferenc lett a könyvelő. Az intézmény előnyös kamatú hitelek nyújtásával segítette a kisgazdákat és másokat is szükség esetén. Vagyona és irattára a második világháború idején elkallódott.

A településen a hitelszövetkezet mellett a szövetkezeti mozgalom terjedésének eredményeként az 1900-as évek elején megalakult a Hangya fogyasztási szövetkezet. Ennek kezdeményezője is Teleki József református lelkipásztor volt, később támogatóra talált a szövetkezeti mozgalom Bud Tibor kántortanító személyében. A székházat a falu központjában építették fel, ebben az épületben állott a tagok, a falu és szomszédos falvak lakosságának szolgálatában az 1950-es évek végéig, amikor a volt Köntzey-belsőség területén felépült az új székház. A Hangya fogyasztási szövetkezetben a vásárlók számára minden, a háztartásokban szükséges árut meg lehetett találni. Az iskolások a füzetet (irkát), ceruzát, tintát itt vásárolták, de levélpapír, bélyeg, dohánytermékek és vegyszerek is megtalálhatóak voltak. A harmincas években tojás ellenében is vásárolhattak a lakosok, ami nagyon előnyös volt a szegényebb családok számára. Ugyancsak ebben az épületben kapott helyet a kocsmá is, és ennek is volt mindig látogatója. A szövetkezetet több tagból álló igazgatótanács vezette, amelynek elnöke a 20-as, 30-as években Adorján Lajos református lelkész volt, jegyzője pedig dr. Tavasz József. Ebben az időben a fogyasztási és értékesítési Hangya szövetkezet központja, áruraktára Nagyenyeden volt, 1940 után pedig Marosvásárhelyen székelt, mint Erdély-részi Hangya. A második világháború idején a pókai fogyasztási szövetkezet árutartaléka és iratállománya súlyos veszteségeket szenvedett. Az 1945–48. évi hatalomváltás után elhagyták a Hangya nevet, helyette a Kaláka nevet vette fel az intézmény, s közben változások történtek a vezetőségben is. Miután megalakult az Országos Falusi Szövetkezeti Hálózat, egyre inkább érvényesülni kezdett benne a felülről jövő irányítás elve és gyakorlata, és ezzel párhuzamosan csökkent a volt szövetkezeti tagok beleszólása is az intézmény életébe. 1950-ben a szövetkezetek vagyontát a Centrocoop vette át, anélkül, hogy a részvényeseket megkérdezték vagy kártalanították volna. A későbbi években a volt szövetkezet épületében működő vegyes üzlet a legfontosabb háztartási árucikkek forgalmazása mellett a lakossági cukor, olaj, rizs, petróleum stb. fejadagok kiosztására is szakosodott az 1989-es fordulat előtti években.

A fogyasztási szövetkezet üzletvezető boltosa a 30-as években Csegedi András volt, azután Földes Mihály lett, aki e tisztséget a második világháború utáni években is kellő szakértelemmel töltötte be. A későbbi vegyesüzlet boltosai voltak: ifj. Sárkány András, ifj.

Sárkány János, Csegedi (Nagy) Zsuzsanna, ifj. Csegedi József és ifj. Csegedi Sándor. Jelenleg az épületben vegyesárut forgalmazó bolt és kocsmá rendezkedett be.

A falu kereskedelmi életében a fogyasztási és értékesítési szövetkezet mellett, a lakosság szükséges árucikkkel való ellátásában még szerepet játszottak a magánkereskedők boltjai is. Az 1900-as években és az 1920-as évek elején Goldstein Mihály tulajdonában működött egy különböző árucikkeket forgalmazó bolt. A 20-as évek végén Dicker Sándor vegyesboltja járult hozzá a háztartásokban szükséges árucikkek ellátásához, a család 1944. évi elhurcolásáig. A 40-es évek elején idős Csegedi József tulajdonában volt háztartási árucikkeket forgalmazó bolt. 1989 után a volt szövetkezet utódaként működő vegyesbolt mellett, jelenleg még két bolt működik a faluban: az Alszezen Kelemen István Kelinda nevű boltja szolgálja a vásárlókat, a Felszezen pedig Székely Márton Mini ABC nevű boltja. Ezek az üzletek nem csak fűszereket, vegyszereket stb. árusítanak, hanem az utóbbi években kenyérral is ellátják a lakosság egy részét. Az említett boltokon kívül még két bár (Evelin bár, Halász bár), egy kocsmá (fogadó) áll a fogyasztók rendelkezésére. Habár az utóbbi években a lakosság lélekszáma csökkenő irányzatot mutat, a kereskedői szellem mégis teret nyer a faluban. Újabban a legszükségesebb építőipari áruk is megtalálhatók a Péntek Attila tulajdonát képező ilyen jellegű üzletben.

9. Az ipar

A földművelés és az állattenyésztés mellett az iparnak azokat az ágait művelték a falu lakói, amelyek éppen az említett foglalkozást voltak hivatva szolgálni. A lakóházra és gazdasági épületekre ismeretlen időktől fogva szüksége volt a lakoságnak. Ezeknek a megépítéséhez ácsra, vályogvető-, nád- vagy szalmazsupfedél készítőre volt szükség. Az építőanyag minőségének és az építéstechnikának a fejlődésével az építkezésekben nem csak az ácsok játszották a főszerepet, a kőművesek és az asztalosok is. Feltételezhető, hogy a tulajdonképpen ipar megjelenése előtt a földművelő ember maga készítette el legfontosabb közszükségleti cikkeit, különösen ruházatát és szerszámainak egy részét. A leölt állatok bőrből bocskort, felsőruhákat, sapkát készített. Fából készítette a gereblyét, villát, szekérellékeket, földporhanyító szerszámok nyelét, tilót stb.

A település viszonylatában a legrégebbi iparosember, akiről feljegyzés van, Gede Péter ácsmester volt, aki a régi református templom 1706-os munkálatai során az ácsmunkát végezte, vezette (lásd *A református egyházközség története* c. fejezetet). A XX. század elején és közepe táján az ácsmesterséget a település területén id. Kardos József és Dobai János gyakorolták. Ők tartották rendben és építették a falu területén fából a hídakat, kerítéseket, a közutak kávéit és ágasait.

A XIX. század végén a feljegyzések említést tesznek a faluban tevékenykedő asztalosmesterekről; 1862-ben Ötvös Imre, 1879-ben Szikszai Albert [7.] gyakorolta a mesterséget. Később ifj. Szabó György volt asztalos a faluban, aki mind bútór-, mind épületasztalos munkákat elvégzett. A régi templom úrasztalát és a régi paplakáshoz szükséges asztalosmunkát is ő készítette el. A század közepe táján a falu különböző ács- és asztalosmunkáinak kivitelezője id. Szöllösi László volt. Napjainkban az asztalosipari szakmában szakosodott lakosok: ifj. Boldizsár Sándor, Csegedi Tamás, Fekete Ernő, Juhász István, ifj. Palkó Sándor és Vándor Attila.

A kőművesmesterséget gyakorolják: Balla István, Csegedi Balázs és Kelemen Lajos, míg szobafestéssel Csegedi Jenő és Csegedi László foglalkoznak.

Ismert dolog, hogy az állattenyésztőknek szükségük volt kovácsra, aki a patás állatokat (lovakat, teheneket) megpatkolja. Erre különösen a téli időben volt szükség, hogy a síkos úton az igavonó állatok el ne csússzanak, és el ne törjék a lábukat. A kovács vasalta meg az újonnan készített szekeret, húzta fel a vasráfot a új szekérkerékre, de a régire is, ha az elvást. A kovács vágta meg a sarlót, élezte meg a fejszét és az ekevasat.

Mint kovácsmester tevékenykedett a faluban a századunk elején Sárpatokról idetelepült Fülep György, aki híres volt, mint patkolókovács. Pókai letelepülése előtt egy ideig Mezősámsondon és Mezőszilváson a Bethlen grófok fő patkolókovácsa volt. Később több kovács elégítette ki a falu ilyen irányú szükségleteit: idős Sűgő Árpád, Máthé András és Vér Mihály. Sűgő Árpád tanítványa volt fia, Sűgő Jenő, aki a termelőszövetkezet megalakulása után ebben a gazdaságban is gyakorolta a mesterséget.

A kerekesség volt a másik fontos iparág a falu életében. A szekér sokféle alkatrészét készítette el, ezen kívül ekegerendelyt, talyigát, jármot és boronát is az ezeket igénylő gazdálkodók részére. Az 1920-as, 30-as években a kerekés munkával kapcsolatos igényeket Bálint János kerekésmester elégítette ki, később fia, Bálint Jenő, azután Ioan Mureşan és Alexandru Neumati. A szabó és cipész (csizmadia, suszter) mesterség falun is nélkülözhetetlen, ezek talán a legfontosabb iparágak voltak minden időben. Ezeket a szakmákat régen többen is gyakorolták a falu területén. Csak a XX. század elejétől maradtak fenn az e mesterségeket gyakorló iparos emberek nevei. Cipészek voltak Kelemen Mihály J., Zudor István, Sárkány Lajos, Izsák Domokos, Bálint Béla. Az említettek közül az első négy személy csaknem ugyanabban az időben gyakorolta a mesterséget. Többnyire javításokat végeztek, de szükség esetén új lábbelit is készítettek. A szabók ruhát varrtak, elsősorban a házilag szőtt posztóból és kenderszövetből. A mesterség ismertebb személyiségei voltak Dobai Sándor J., Bogáti János és később Dobai József. Utóbbi bőrruhák készítésében is jeleskedett. A nők ruházatával kapcsolatos igényeiket a varrónők elégítették ki, századunk elején Szabó Györgyné (sz. Fülöp Anna) és Csegedi (sz. Silimon Sára), később Gede Ferencné P. (sz. Szabó Anna). Napjainkban varrónői tevékenységgel foglalkoznak: Csegedi Mária (Ernőné), Gábor (sz. Gede) Imola és Juhász (sz. Csegedi) Zsuzsánna.

A szalmásgabona géppel való cséplésének bevezetése után megjelentek a gépek kezelésével foglalkozó mesterségek is, ami már a modern ipar térhódítását jelentette. Századunk elején gépésmester volt Pókában László Antal, aki a cséplőgépet üzemeltető tüzesgép motorját kezelte, később ezt a mesterséget tanulták meg, és mint gépészek dolgoztak cséplőgépek mellett Csegedi György, Kovács Imre és Nagy Imre. A termelőszövetkezet megalakulása után, a gépek megjelenésével több fiatal lakos a traktorvezetésben és a mezőgazdasági gépész szakmában szerzett jártasságot, mint Bán Győző, Bogáti Sándor, Csegedi Albert, Cs. Nagy Jenő, Dobai Attila, Faragó Ioan, Gábor Sándor, Gábor Sándor J., Juhász Csaba, Kelemen Sándor S., Kelemen Sándor Z., Moglán János, Moldován Mihály, ifj. Moldován Sándor, Nyomáti Emil, Palkó Sándor, Radu Sándor és Vér Mihály. A református egyház svájci testvérgyülekezetétől kapott gépparkjának kezelője Moglán János mezőgépész.

Géplakatos szakmát sajátítottak el: Csegedi Levente, Dobai Ferenc, Dobai Károly, Gábor Levente, Kardos László, ifj. Kelemen Sándor S., Sárkány Zsolt, ifj. Szabó Károly és Szotyori Csaba.

Vasztergályos: Blaga Robert Demeter és Ciobotaru Ioan.

Fémhegesztés mesterségében szakosodott: Csegedi Levente Csaba és Gábor Miklós Csaba M.

Autószerelő mesterséget gyakorolnak: Gábor Magyar, ifj. Kabutz János, ifj. Ráduly Péter és Varga István.

Vállalati vagy saját tehergépkocsijukat vezetik: Bán Győző, ifj. Csegedi Albert, Fekete Antal, Fekete (sz. Şuteu) Julianna, Kelemen Zoltán, Virgil Moldovan, Péntek Attila, Sárkány Endre és Petru Tot.

Pókát az 1950-es években villamosították, ezzel megjelent a villamosipari szakemberek iránti igény is. Villanyszerelő szakmát tanultak és folytatnak a falu területén: Kovács Zoltán, Sárkány László, Szotyori Dezső és Veres Dénes. Telefon- és televíziószerelést végez Kelemen Dezső.

Az élelmiszeriparban működők közül mészáros mesterséget tanultak: Máthé Ferenc, ifj. Székely József, Sárkány Attila, Varga Balázs és Csegedi Levente. Pék: Gál Ferenc és ifj. Csegedi Jenő, aki magánvállalkozásban próbál pékséget üzemeltetni a falu területén. Vegyész operatőr: Kakutz János és Tot Péter Levente.

Újabban malomipara van Pókának. Sárkány István vállalkozó 1999-ben indította be saját tulajdonú malmában a gabona őrlését. A malom működtetése családi vállalkozásban valósul meg.

A falu területén a feltárt földgázlelőhelyeken a fúrások alkalmával több helybeli lakosnak biztosítottak munkahelyet segédmunkásként. A fúróberendezések felállításának azonban emberáldozata is volt. 1963-ban egy fúrótoronyból lezuhant nagytömegű vasdarab halálra zúzta Nagy Sándor segédmunkást. A földgázkitermelő vállalat jelenleg is ad munkalehetőséget a helyieknek, így Remus Cotarlan, Petru Tot, Ioan Gligor, Alexandru Tot, ifj. Ioan Tot és Török Albert számára.

A falu egykori rétjén elterülő nagy kiterjedésű halastó ugyancsak biztosít munkahelyet (segédmunkásként) néhány helybeli lakosnak.

Összefoglalásként azonban elmondható, hogy napjainkban már hiányoznak a faluban a hagyományosan legszükségesebb iparágat művelők: cipészek, kerekések, kovácsok, szabók. Amíg régebben többen is voltak ilyen iparosok, akik versenyezhettek egymással a szolgáltatásokat igénylők megnyerése érdekében, addig ma már senki sem gyakorolja az említett mesterségeket.

10. Építkezés. A lakóház

A település mindenkori emberének egyik legfontosabb tevékenysége a megfelelő hajlékról, a lakóház építéséről való gondoskodás volt. A lakóház nagyságát és minőségét elsősorban a család nagysága, az építkező személy anyagi lehetőségei, az építőanyagok hozzáférhetősége és a korabeli építési szokások határozták meg. Egy fiatal család mindig arra törekedett, hogy mielőbb saját lakóháza legyen, és emellett a mindennapi munkához, a hagyományos mezőgazdálkodáshoz szükséges melléképületek se hiányozzanak az udvarról.

Az építkezésben természetesen a lakóháznak volt a legnagyobb szerepe. Ismereteink szerint az utóbbi évszázadokban a legtöbb lakóház falainak anyaga a föld és a vályog volt. Ebből építették a földbirtokosok jobbágyaik és zselléireik számára a legkisebb igényeket kielégítő lakóházakat, nád-, szalma- vagy zsúptetővel. A vályogot – ami masszává gyúrt sáros szalma vagy polyva keveréke – faágásra szögezett lécek közé rakták, vagy vele az ágakból font sövényfalakat tapasztották be, „sikárolták”. A századunk elején és derekán épült föld- és vályogházakból napjainkban is találni a falu területén 25–30-at. Ebben az időben a lakóházak többsége szalmazúppal volt befedve, kisebb részük pedig zsindelemmel. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint 119 ház volt náddal vagy szalmazúppal, 42 zsindelemmel vagy deszkával, és mindössze 4 ház volt cseréppel vagy bádoglemezzel fedett. (40., 424. l.)

A lakások tetőszerkezetének építésére általában a fenyőfát használták. Ebből készültek a gerendák (tapasz- és keresztgerendák), valamint a szarufák. Ezek kötését kakasülőnek nevezték. Az így épített házak simára gyalult gerendáira helyezték rá a mennyezetet alkotó, gyalult colos deszkákat, amelyeket felülről 5–8 cm-es vastagságban vályoggal borítottak be a lakás melegen tartása érdekében. Az így kialakított padlást (a hijút) a szegényebbek szemes gabona, csöves tengeri, szemes paszuly, aszalt szilva, alma és egyéb termények tárolására használták. A padlásra létrán át lehetett felmenni a pitvarból, kamrából, a tornácból, esetleg – géberes ház esetén – a szabadból a géberen át készített ajtón. A házak padozata (pádimentum) már a XIX. század végén és a XX. század 30-as, 40-es éveinek végéig a legtöbb esetben tapasztásos agyagpadozat volt. Ezt hetente és ünnepnapok előtt frissen tapasztották, tapasztás után rostával sárgaagyot hintettek rá, majd rövid ideig száradni hagyták, és csak azután jártak rajta. Ma már csak ritka esetben fordul elő az ilyen padozat, felváltotta a deszkapadló (hajópadló), ritkább esetben a parkett.

Az említett régi házak esetében a padlástérbe vezették ki a lakószobát melegítő kályha füstelvezető csövét. Pitvaros házak esetében a füst elvezetésére építették a sövényből és vályogból készült „cserént”. A padlástérbe bocsátott füstöt a disznóhús, szalonna, kolbász füstölésére használták fel. A füstnek ilyen módon való elvezetése esetén a kipattanó szikra gyakran okozott tüzet, különösen a szalma- és zindelyfedelű házaknál. A házak ablakai kicsik és szűkek voltak, a kettős (dupla) ablak ritka volt. Újabbán a téglafalú lakásokban szakszerűen megépített kéményen vezetik el a melegítőtest füstjét. A házakat általában cseréppel vagy hullámpalával fedik be, a szalmafedél már csak az idősebb nemzedék emlékezetében él. Olyan helybeli lakosokról is tudunk (Böjthe András, id. Kardos József), akik a maguk idejében szakemberei voltak a szalmával való házfedésnek.

Az idők folyamán sokat változott a lakóházak lakóterének beosztása is. Századunk elején még olyan házak épültek, amelyekben középen képezték ki a pitvart. Ebben volt a sütökemence, fölötte a cserén, a füst felfogására és elvezetésére. A pitvar az előszoba szerepét is betöltötte, és belőle nyílt egy ajtó a rendszerinti utca felőli szobába, amelyet „elsőháznak” is neveztek. Az ellenkező oldali ajtó a másik, a lakószobába nyílt, amely a konyha szerepét is betöltötte, de itt töltötte mindennapjait az egész család. Volt olyan lakás is, amelyben nem volt pitvar, hanem csak két szoba: a lakószoba és az elsőház, esetleg a kamra. Az elsőházban voltak elhelyezve a szép bútorok – amelyeket régi szokás szerint általában a háziasszony kapott férjhezmenetele alkalmával –, az ünneplő ruhákat tartalmazó láda vagy szekrény, a magasra vetett ágy (nagy ágy), a tiszta ágyneművel. Ezt a szobát csak kivételes alkalmakkor (vendégfogadás, esküvő, ünnepek) használták, ezért mindig rendben és tisztán tartották.

A téglalap alapú lakóházak elején és a ház teljes hosszúságában épült a rendszerint bekerített tornác, közepén egy kiugró résszel, amit „filegóriának” neveztek. Sok esetben a lakóház közelében építették fel a nyári konyhát, benne a sütökemencével, amelyet kenyérsütésre használtak.

A XX. század harmincas éveiben elkezdődött téglalakás-építkezéssel az addig szokásos lakásépítési módszereket modernizálták. A szükséges téglát többnyire cigányok (a téglavető cigányok) vetették ki a település határának egy olyan részében, amely gazdag volt palás talajban. A nyers, de már megszáradt téglát még készítése helyén csomóba rakták és kiegészítették. A téglának az építésben való felhasználásával rátértek a cement alapú és téglafalú lakások építésére. 2–5 szobás lakásokat kezdtek építeni, bennük külön konyhával, élelmiszerkamrával, és az utóbbi időben már gyakran fürdőszobával. A legtöbb ilyen lakás alatt pincét is kiképeztek, az ablakok tágasak, a plafon vakolt volt, a házak padozata deszkából készült. Az utcára tekintés szempontjából gyakori a derékszögben (vinkli alakban) épült lakóház.

Ebben az esetben az utca felé eső oldalon van 2–3 szoba, középen az előszoba, mögötte vagy oldalt a konyha, éléskamra, esetleg a fürdőszoba.

A legrégebbi pókai lakóház, amelyről feljegyzés is fennmaradt, 1767-ből származik. [110.] Ez a feljegyzés tesz említést az akkori „pókai udvarház” típusáról, amelyet a kapubejárattal szemben építettek. Az udvarház cserefa talpfákra rögzített ágasokból épült, fala sövényből és sárból készült, tapasztással. A szobáknak fagerendás mennyezete volt „párkányosan” gyalult deszkákból. Az épületnek előreugró tornáca volt, alatta pincével. A feljegyzés szerint az udvarház előtti bejáró kapu tartóoszlopai „szépen faragottak” voltak.

Az idők folyamán, amilyen mértékben változott (nőtt) a település lakosainak száma, olyan mértékben változott az épített lakóházak száma is. Az első magyarországi népszámláláskor [80.] a falu területén 119 lakóházat számláltak meg, 1857-ben [111.] 149-et, 1910-ben [40.] 165-öt, 1930-ban [58.] 186-ot, 1974-ben [100.] 192-t. A 2000. évben a szerző 217 lakóházat számlált meg, melyeknek jó része (83 ház) 1951 és 1970 között épült, már modernebb és egészségesebb életkörülményeket biztosító táglaház, 2–4 szobával, cseréppel, esetleg hullámpalával fedve. A lakások közül 19 földház, amelyek a század elején és derekán épültek, csakúgy, mint a 15 vályog- vagy vályog-téglaház.

Napjainkban a falu területén – a lakosság lélekszámának vészes csökkenése miatt – 22 lakatlanná vált lakóház található, és 82 olyan ház, többnyire 2–4 szobás téglaházak, amelyekben 60 éven felüli öregedő szülők laknak. 10–20 év múlva ezek a házak is lakatlanná válhatnak, ha az eltávozott gyermekek nem térnek vissza szülőföldjükre. 21 lakóház az eltávozott gyermekek hétvégi házaként szerepel, míg 8 esetben más helységekben lakó családok vásárolták meg a megüresedett házat, vagy helyébe újat építettek.

A gazdasági épületek azokon az udvarokon találhatóak, amelyeken a házigazda állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkozott és foglalkozik ma is. Ezeket az épületeket helyenként a belsőség hosszában, más helyen arra merőlegesen építették, rendszerint a telek hátsó végében. A gazdasági épületek közül az istálló (pajta) a szarvasmarhák és lovak tartására készült. Építőanyaga változatos volt: föld, vályog, esetleg deszkafal, amelyet kívülről vagy belülről vályoggal béleltek. Később téglaiállót is építettek. A szénatartó, csűr és szekérszín többnyire egybeépült az istállóval, illetve ugyanazon épület különböző rendeltetésű helyiségeit képezték. Az istálló deszkával lepadolt része, valamint a csűr szükség esetén szálas takarmány, kalászos gabona tárolására is szolgált. A szekérszín adott helyet a szekér és tartozékai mellett az ekének, taligának, boronának és más, a mezőgazdaságban használatos eszközöknek, felszereléseknek. A sertések, juhok és szárnyasok tartására külön disznóolat, juhakolt, tyúkketrecet építettek.

VII. A település népessége

Egy település népességének alakulását az idők folyamán számos tényező befolyásolta. Ezek közül a legfontosabbak a gazdasági, művelődési, egészségügyi, földrajzi, és nem utolsósorban a hadászati tényezők voltak. Pókának mezőgazdasági szempontból megművelhető szántóföldjei, domboldalainak legelői és erdői biztosították az östermelésből élő lakosság megtelepedését, megélhetését és fejlődését is.

A statisztika előtti korból nehéz nyomon követni a lakosság számának változásait. A fennmaradt esetleges nyilvántartások, összeírások adatfelvételei a legtöbb esetben hiánysak, a mai statisztika számára nehezen értelmezhetőek.

A falu lélekszámára vonatkozó legkorábbi adatforrás az az 1333. évből származó feljegyzés, amely szerint a település akkori papja az év első felében 10, a második felében pedig 11 régi banálist fizetett be a vatikáni egyház pénztárába. [75., 125, 179. l.] Ha elfogadjuk Györffy azon megállapítását, amely szerint az adózás mértékéből 75%-os valószínűséggel lehet következtetni a lakosság számára (a dénárral adózók esetében kb. 1,6 dénár felett meg egy füstnek) [96.], akkor megállapítható hogy Pókában (Pókatelkén) ebben az időben 7–8 család (füst) képezhette a lakosságot.

A mohácsi vést megelőző, és az azt követő zavaros és ínséges időkből nem maradtak fenn a település lakosságának számára vonatkozó feljegyzések. Hasonlóképpen nem értékelhetőek a Rákóczi-féle szabadságharc korának évei. E szabadságtörekvések elfojtása után az osztrák fennhatóság alá került Erdélyben az Erdélyi Kormányhatóság (Gubernium Transilvanicum) több alkalommal rendelt el összeírást a gazdasági és társadalmi helyzet felmérése szempontjából. Ezek az összeírások elsősorban az adózás megállapítása érdekében történtek. Ilyen összeírára került sor 1724-ben (a Pragmatica Sanctio korában), amikor Pókában összesen 40 háztartást neveznek meg a népesség „jogi állapota” szerint. [27.] A következő összeírára 26 év múlva, 1750-ben került sor. Ebben Pókában már 62 családot jegyeztek fel, amiből leszámították a 10 nem állandó lakhellyel rendelkező kóborló családot. [3.] Ha elfogadjuk az egy kapura számított öt családtagot – ami ebben az időben általános volt, sőt inkább még nagyobb népszaporulattal, nagyobb családokkal számolhatunk –, akkor a falu lakossága az említett összeírás alkalmával legalább 310 fő lehetett. Mindez már a népesség szaporodását mutatja, annak ellenére, hogy az 1717–18-as években a Székelyföldön a nagy szárazság és az azt követő pestisjárvány kedvezőtlenül befolyásolta a gazdasági és társadalmi fejlődést. Hogy ekkor a pestisjárvány következtében hányan haltak meg a faluban, nem tudjuk, mert az egyházközségnek akkor még nem volt rendszeresen vezetett anyakönyve. Amint azt már előbb láttuk, az anyakönyv vezetése csak 1789-ben kezdődött el.

A Habsburg-ház uralma alatt lévő Magyarország területén az első, népszámlálásnak is nevezhető összeírás II. József uralkodása alatt zajlott le, 1784 és 1787 között. E népszámlálás alkalmával nem nemzetiség és vallás, hanem elsősorban a társadalmi hovatartozás és a gazdasági állapot szempontjából elemezték a vármegyék településeinek lakosságát. Ebben az időben Pókának, mint Torda megyei községnek 651 lakója volt, akik 133 családban, 119 házban laktak. A lakosságból 330 fő volt a nő és 322 a férfi, és 101 személy tartozott az 1–17 éves korúak csoportjába. Az összeírás 14 idegenről és 14 távollevőről is említést tesz, továbbá arról is, hogy a település területén 3 papot tartottak nyilván. [80., 358. l.]

Az 1831. évi adóösszeírás alkalmával 134 adózó családot írtak össze. Adózó egyetlen nemest nem említ az összeírás, feljegyeztek azonban 20 szabadparasztot és 5 szabadparaszt özvegyet; összesen 25 ilyen családot, akik a feljegyzések szerint kisenemesek lehettek. Rajtuk kívül összeírtak még 50 jobbágycsaládot, amelyekben 6 özvegy volt, 42 zsellér családot, amelyekben 4 özvegy volt, és 12 újparaszt családot 1 özvegygel. Az utóbbiak akkor telepedhettek le a faluban. [8.] (Dr. Szabó Miklós történéstől kapott adatok alapján.)

Amint láttuk, a XVIII. században a falu lakossága növekedett, s ez folytatódott a XIX. század folyamán is, annak ellenére, hogy ennek a századnak a közepén az 1848–49-es forradalom és szabadságharc megrázkódtatta a Kárpát-medencét. A lakosság növekedése lassan bár, de folytatódott a XX. század elején és közepén is, ami kitűnik a különböző években elvégzett népszámlálások adataiból. Az osztrák abszolútizmus alatt, és később az Osztrák–Magyar Monarchia idejében több alkalommal végeztek népszámlálást, de az 1918-as hatalomváltás után Romániában is. A lakosság nemzetiségi és vallási adatait azonban nem mindig hozták nyilvánosságra. A rendelkezésre álló adatok alapján [105., 35., 43., 58., 113.] a következőkben láthatjuk, miképpen alakult a lakosság száma az elmúlt évtizedekben, nemzetiségi és vallási szempontból.

A lakosság számának változása nemzetiség és anyanyelv szerint:

a. nemzetiség szerint

b. anyanyelv szerint

Év	Magyar	Román	Német	Zsidó	Cigány	Egyéb	Összesen
1850 a.	533	170	3	-	54	-	760
1880 a.	453	125	-	-	-	13	591
1880 b.	441	122	-	-	-	28	591
1890 b.	503	119	-	-	-	31	653
1900 b.	535	120	-	-	-	-	655
1910 b.	633	69	-	-	-	-	702
1920 a.	505	122	-	4	-	41	672
1930 a.	585	130	-	5	26	-	746
1930 b.	613	119	-	-	-	14	746
1941 b.	661	114	-	-	-	-	775
1956	-	-	-	-	-	-	866
1966 a.	705	117	-	-	6	-	828
1966 b.	707	115	-	-	6	-	828
1977 a.	627	82	-	-	16	-	725
1992 a.	447	60	-	-	-	-	507

A lakosság megoszlása vallás szerint [105., 35., 43., 58., 113.]:

Év	Református	Görög katolikus	Római kat.	Unitárius	Izraelita	Görögkeleti	Összesen
1850	570	170	18	-	2	-	760
1857	549	153	14	4	-	-	720
1869	529	173	9	-	10	-	721
1880	439	127	9	12	4	-	591

Év	Református	Görög katolikus	Római kat.	Unitárius	Izraelita	Görögkeleti	Összesen
1890	507	121	9	4	12	-	633
1900	512	122	3	6	12	-	655
1910	531	129	31	5	6	-	702
1930	595	117	25	3	5	1	746
1941	634	118	13	3	6	-	774
1992	412	1	10	-	egyéb 26	58	507
2000	372	1	14	-	adventista 28	54	469+

* A szerző által végzett lakossági felmérés (2000. január 1.)

Amint az a bemutatott adatokból látható, az ebben az évszázadban elért legmagasabb érték: a 761-es lélekszám a következő évtizedekben fokozatos csökkenést mutat. Lehetséges, hogy ez az 1848-as szabadságharc későbbi következménye. Az 1890-es évektől évtizedenként a lakosság számának növekedése figyelhető meg. Az első világháború előtti népszámláláskor, 1910-ben a falu lakossága 702 lélek, később azonban a háború vérvesztése és az utána kitört spanyolnátha-járvány szedte áldozatok következtében a lakosság lélekszáma 1920-ban 668-ra csökkent. Az ezt követő évtizedekben a népesség növekedett és a település történetének legnagyobb lélekszámát, a 866-os főt 1956-ban érte el. [76.]

Az 1970-es évektől kezdődően a népesség évtizedenkénti fokozatos apadása figyelhető meg, s az ebben az évszázadban napjainkig ismert legkisebb értékre, az 507-es lélekszámra 1992-ben csökkent. Ez a szám alacsonyabb volt, mint amekkorát több mint 200 évvel ezelőtt, 1787-ben, az első magyarországi népszámlálás alkalmával számoltak (652 főt).

A szerző nem hivatalos felmérése szerint Pókába 2000. jan. 1-én már csak 469-en laktak.

Egy település népmozgalmi (demográfiai) felmérésének legfontosabb adatait a születések és elhalálozások közötti arányok szolgáltatják. Ha egy meghatározott időszakban egy településen a születések száma nagyobb, mint az ugyanazon időben bekövetkezett elhalálozások száma, akkor a népszaporulat növekvő, ellenkező esetben fogyatkozó tendenciát mutat.

Hogy miként alakult Póka népmozgalmi helyzete az utóbbi 150 esztendőben, a következő táblázatokban mutatjuk be. Két hasonló, de kiemelkedő időszakot választottunk a vizsgálat tárgyául: az 1850 és 1900, valamint az 1950 és 2000 közötti fél évszázadot, kétszáz év távolságában hasonló időszakokat. A két időszakból az első három évtized adatait évtizedenként, a következő két évtizedét pedig évenként mutatjuk be. A születések és elhalálozások adatait kiegészítik a házasságkötések adatai, mint egy másik népmozgalmi jelenség.

Népmozgalmi adatok 1851–1900 [6., 7., 31.]

Év	Születések száma	Elhalálozások száma	Népszaporulat	Házasságkötések száma
1851–1860	214	192	22	55
1861–1871	235	170	65	73
1871–1880	174	152	22	48
1881	19	16	16	3
1882	14	18	- 4 (negatív)	-

Év	Születések száma	Elhalálozások száma	Népszaporulat	Házasságkötések száma
1883	18	9	9	-
1884	17	8	9	-
1885	21	4	17	-
1886	22	21	1	-
1887	14	15	-1 (negatív)	-
1888	27	17	10	-
1889	21	13	8	-
1890	25	39	-14 (negatív)	-
Összesen	198	160	38	-
1891	29	14	15	-
1892	22	19	-7 (negatív)	-
1893	28	12	16	-
1894	28	19	9	-
1895	27	14	13	3
1896	30	11	19	4
1897	26	16	10	2
1898	26	13	13	3
1899	22	23	-1 (negatív)	8
1900	13	18	-5 (negatív)	1
Összesen	251	169	82	-

Ötven év alatt (1851–1900) a falu lakossága $22 + 65 + 22 + 38 + 82 = 229$ fővel szaporodott. A szaporodás az 1890–1900 közötti évtizedben volt a legnagyobb, amikor 82 fővel gyarapodott a falu lakossága.

1951–1999 [30., 31.]

Év	Születések száma	Elhalálozások száma	Népszaporulat	Házasságkötések száma
1951–1960	158	58	100	76
1961–1970	76	62	14	68
1971–1980	107	67	40	56
1981	4	13	-9 (negatív)	3
1982	5	5		4
1983	6	2	4	5
1984	2	8	-6 (negatív)	1
1985	4	5	-1 (negatív)	3
1986	7	5	2	4
1987	4	8	-4 (negatív)	5
1988	5	9	-4 (negatív)	7
1989	6	8	-2 (negatív)	5
1990	6	4	2	4
Összesen	49	67	-18 (negatív)	41

Év	Születések száma	Elhalálozások száma	Népszaporulat	Házasságkötések száma
1991	6	7	-1 (negatív)	4
1992	8	9	-1 (negatív)	1
1993	8	13	-5 (negatív)	5
1994	0	7	-7 (negatív)	5
1995	6	12	-6 (negatív)	3
1996	5	4	1	4
1997	2	14	-12 (negatív)	1
1998	3	10	-7 (negatív)	4
1999	3	10	-7 (negatív)	1
Összesen	41	86	-45 (negatív)	28

Az utolsó fél évszázadban, pontosabban az utóbbi 49 évben (1951–1999) a település lakossága csak 91 fővel ($100+14+40+/-18+/-45 = 91$) szaporodott, szemben az előbbi fél évszázad hasonló időszakának 229 fős gyarapodásával. A szaporodás mértéke a legnagyobb az 1951–1960 közötti évtizedben volt, a szövetkezetesítés bevezetése előtt (100 fő). Amint látható, a népszaporulat az utóbbi két évtizedben (1981–1990 és 1991–1999 között) negatív előjelű, illetve csökkenő jellegű.

Az adatok alaposabb elemzése alapján kiderül, hogy az említett szomorú népmozgalmi jelenséget a település életében egy további kedvezőtlen jelenség, az erre a fél évszázadra jellemző elvándorlás is fokozta. Az elvándorlás különösen nagy méreteket öltött 1962 után, a szövetkezetesítés erőszakos bevezetése miatt. A polgármesteri hivatal (korábban néptanács) egy kimutatása szerint már 1967-ben 106 személy kényszerült a településen kívül, elsősorban Marosvásárhelyen elhelyezkedni, mint szakképzett vagy szakképzetlen munkás. [100.] Nagy részük az Azomureş Vegyipari Kombinátban, a volt Augustus 23 Bútorgyárban, a Börgyárban, mások, mint éjjeliőrök, autóbuszmosók vagy éppen mint szeméthordók helyezkedtek el, hogy olyan munkahelyet biztosítsanak maguknak, amely után nyugdíjban részesülhetnek. Így alakult ki az ingázók (navétázók) népes tábora. E kényszermegoldás eredményeképpen a középkorú vagy már idős személyek naponta utaztak, de a munka végétével hazatértek. A fiatalabb nemzedékhez tartozók azonban, különösen, ha valamilyen szakmát tanultak szakiskolában vagy azon kívül, munkahelyük megszerzése után nagy többségük már nem tért vissza szülőfalujukba, hanem városon igyekezett lakáshoz jutni, és ott megtelepedni. Mások törvényes vagy törvénytelen úton külföldre távoztak. Az elvándorlás a faluból már az 1945-ös hatalomváltás után megkezdődött, nagyobb méreteket azonban csak az erőszakos szövetkezetesítés után öltött. Oka elsősorban a település természetes gazdasági és társadalmi fejlődésének erőszakos megváltoztatása volt, amit az ismert hatalomváltás hozott magával.

A település népességváltási adatait a több mint 200 évvel ezelőtti első, 1789-ben papírra vetett népmozgalmi feljegyzésekben szereplő pókai családnevekkel egészítjük ki. Az említett esztendőben a következő családnevek olvashatók a nyilvántartásokban: Barátosi, Bede, Bíró, Czápó, Csegedi, Csinádi, Csiszér, Csurkuli, Demjén, Dési, Egyed, Fábián, Fejér, Felszegi, Galambodi, Gáspár, Gede, Gyalai, Gyöngyös, Izsák, Jakab, Kelemen, Kocsis, Kókay, Korpos, Kovács, Máthé, Mihály, Nagy, Náményi, Nyárádi, Pali, Sárkány, Somodi, Silimon, Súlyó, Sükösd, Szabó, Szász, Szengyel, Szikszai, Toth, Udvarhelyi, Újvárosi, Vér, Virág, Zudor. Amint látható, a dőlt betűkkel szedett nevek azok a régi családnevek, ame-

lyeknek viselői napjainkban is élnek a település területén. A többi név már szinte ismeretlen a mai lakosok számára. Ugyancsak ebben az időben (a XVIII. század végén) fordultak elő a Fülöp, Gödri, Moldován (Molduván), Szilágyi nevek. A XIX. század elején és közepe táján találkozunk a Bálint, Bodor, Bőjthe, Csengeri, Nagy, Kimpián, Silimon, Szekeres és Zsellér nevekkel. A Nyomáti név 1856-ban fordul elő (Nyomáti Gábor). [6.]

Mivel Póka kisebb település, a következőkben megkíséreljük – a teljesség igénye nélkül – felsorolni mindazokat az egykori lakosokat (távozásuk ismert helyével együtt), akik 1945 után eltávoztak a faluból. 1945 után a hatalomváltás hozta magával mindazokat a gazdasági és társadalmi változásokat, amelyek az addigi évszázados természetes fejlődést megváltoztatták. Az eltávozottak akarva-akaratlan maguk is hozzájárultak a népmozgalmi folyamatok negatív irányzatának megerősödéséhez. Napjainkban ők azok, akik időnként, ünnepnapokon, konfirmációs évfordulókon szívesen visszatérnek szülőfalujukba és beleélik magukat a már a múltba merült gyermek- vagy ifjúkor kedves vagy szomorú emlékeibe.

1. Akik eltávoztak

1. Albert Lajos	Szekszárd, Magyarország
2. Andone Vasile	Marosvásárhely
3. Antal Ferenc	Óbuda, Magyarország
4. Antal János	Marosszentgyörgy
5. Antal Lóránt	Marosszentgyörgy
6. Balla Lajos L.	Szászrégen
7. Balla Róza L. (Török Sándorné)	Marosludas
8. Banga Ilona (sz. Szász)	Szászrégen
9. Bartha Ilona (Tüzesi Lajosné)	Dicsőszentmárton
10. Bartha József J.	Marosvásárhely
11. Bartha Sándor	Sepsiszentgyörgy
12. Bálint Anna Erzsébet (Brehoi Gheorghené)	Constanța
13. ifj. Bálint Béla	Marosvásárhely
14. Bálint Ernő	Ákosfalva
15. Bálint Ferenc	Marosvásárhely
16. Bálint Gyula	Nagyernye
17. Bálint Ida	Szászlekence
18. Bálint László	Marosszentkirály
19. Bálint Magdolna (Csatlós Béláné)	Marosvásárhely
20. Bálint Rozália (Felei Jánosné)	
21. Bán Anna S. (Kelemen Béláné)	Marosvásárhely
22. Bán Erzsike S. (Kis Puskás Józsefné)	Marosvásárhely
23. Bán Eszter S. (Kristóf Ferencné)	Sáromberke
24. Bán János J.	Ákosfalva
25. Bán Mária S. (Gidófalvi Sándorné)	Marosvásárhely
26. id. Bán Sándor J.	Marosvásárhely
27. ifj. Bán Sándor	Marosvásárhely
28. Bán Zsuzsanna (Kardos Zsigmondné)	Sáromberke
29. Becze Mariska (Tolvaly Ferencné, elhurcolták 1949-ben)	Marosvásárhely

30.	Bihari Rodica	Marosvásárhely
31.	Bodor András E.	Sáromberke
32.	Bodor Emma M.	Szováta
33.	Bodor Ferenc István E.	Budapest, Magyarország
34.	Bodor Ferenc M.	Marosvásárhely
35.	Bodor János M.	Pókakeresztúr
36.	Bodor József M.	Marosvásárhely
37.	Bodor Mária (Mátis Ferencné)	USA
38.	Bodor Miklós M.	Marosvásárhely
39.	Bodor Sándor M.	Szováta
40.	Bogáti Albert J.	Marosvásárhely
41.	Bogáti Csaba P.	Csíkszereda
42.	Bogáti Gyöngyi (Takács Béniné)	Nyárádszentlászló
43.	Bogáti Magda (Súgó Sándorné)	Szászrégen
44.	Boldizsár Anna (Szentannai Sándorné)	Szászrégen
45.	Boldizsár Ferenc A.	Magyarország
46.	Boldizsár Ilona (Székely Sándorné)	Szászrégen
47.	Boldizsár Irén (Darabont Gyuláné)	Radnótfája
48.	Boldizsár János	Szászrégen
49.	Boldizsár Mária (Pap Lajosné)	Szászrégen
50.	Boldizsár Sándor S.	Marossárpatak
51.	Ceu, Ioan I.	Marosvásárhely
52.	Ceu, Margit I.	Marosvásárhely
53.	Cimpian, Ella S.	Marosvásárhely
54.	Cimpian, Dorin (Radu Vasilené)	Marosvásárhely
55.	Cimpian, Petru P.	Marosvásárhely
56.	Cotirlan, Ana N.	Marosvásárhely
57.	Cotirlan, Gheorghe Gh.	Marosvásárhely
58.	Cotirlan, Ioan N.	Marosvásárhely
59.	Cotirlan, Maria Gh.	Marosvásárhely
60.	Crisán Anna (Benő Gyuláné)	Mezőcsávás
61.	Crisan Rozália (Kiss Domokosné)	Mezőfele
62.	Czáp Rozália (Ádám Árpádné)	Nyárádtő
63.	Czáp Sándor	Nyárádtő
64.	Csegedi Albert A.	Marosvásárhely
65.	Csegedi András A.	Földvár (Botfalu)
66.	Csegedi András J.	Marosvásárhely
67.	Csegedi Anna (Barabás Simonné)	Mezőpanit
68.	Csegedi Ákos S.	Marosvásárhely
69.	Csegedi Béla J.	Szászrégen
70.	Csegedi Csaba L.	Marosvásárhely
71.	Csegedi Eliza A. (Rózsa Albertné)	Mezőpagocsa
72.	Csegedi Enikő (Csegedi Sándorné)	Maroskeresztúr
73.	Csegedi Erzsébet (Bralts Jakab Jelléné)	Hollandia
74.	Csegedi Eszter A.	Bala
75.	Csegedi Eszter A. (Zalányi Kálmánné)	Bala

76.	Csegedi Éva (Kimpián Albertné)	Marosvásárhely
77.	Csegedi Ferenc F.	Magyarország
78.	Csegedi Ilona M. (Sólyom Sándorné)	Marosvásárhely
79.	Csegedi Irén (Markos Zoltánné)	Marosvásárhely
80.	Csegedi János J.S.	Backamadaras
81.	ifj. Csegedi Jenő	Marosvásárhely
82.	ifj. Csegedi József J.	Bölkény
83.	Csegedi Júlia Jolán	Marosvásárhely
84.	Csegedi Károly A.	Báránd, Magyarország
85.	ifj. Csegedi Károly K.	Mezőfele
86.	Csegedi Klára S. (Farcádi Pálné)	Sepsiszentgyörgy
87.	ifj. Csegedi Lőrinc L.	Marosvásárhely
88.	Csegedi Margit (Varga Istvánné)	Marosvásárhely
89.	Csegedi Mária J.	Marosvásárhely
90.	Csegedi Márta Sára J.	Sepsiszentgyörgy
91.	Csegedi Rozália P. (Jakabfi Péterné)	Küsmöd
92.	Csegedi Rozália S. (Antal Istvánné)	Marosvásárhely
93.	Csegedi Sándor G.	Maroskeresztúr
94.	Csegedi Sándor H.	Marosvásárhely
95.	Csegedi Sándor S.	Szászrégen
96.	Csegedi Sándor S.K.	
97.	Csegedi Zsolt S.	Marosvásárhely
98.	Csengeri Anna M. (Sárkány Sándorné)	Szászrégen
99.	Csengeri Ibolya M.	Szászrégen
100.	Csengeri Ilona M.	Somosd
101.	Csengeri Mária M.	Marosvásárhely
102.	Csengeri Róza M.	Marosvásárhely
103.	Csengeri Sándor M.	Szászrégen
104.	Cs. Nagy Anna L. (Kelemen Andrásné)	Marosvásárhely
105.	Cs. Nagy Mária L. (Bálint Béláné)	Marossárpatak
106.	Cs. Nagy Rozália (Makkai Jenőné)	Marosszentgyörgy
107.	Cs. Nagy Sándor K.	Marosvásárhely
108.	Dan, Ana P. (Moldován Iliené)	Marosvásárhely
109.	Dan, Cristina P.	Marosvásárhely
110.	Dan, Petru Cristian P.	Marosvásárhely
111.	Dicker Elemér	Izrael
112.	Dicker Erzsébet	Marosvásárhely
113.	Dicker Sándor	Izrael
114.	Dobai Ana Mária S.	Marosvásárhely
115.	Dobai András	Marosvásárhely
116.	Dobai Ágnes (Nagy Albertné)	Marosvásárhely
117.	Dobai Emilia L.	Marosvásárhely
118.	Dobai Enikő Csilla A.	Marosvásárhely
119.	Dobai Ferenc F.	Marosvásárhely
120.	Dobai Hilda (Bustya Józsefné)	Marosvásárhely
121.	Dobai Irén (Láposi Károlyné)	Marosszentkirály

122.	Dobai István I.	Budapest, Magyarország
123.	Dobai Jenő A.	USA
124.	Dobai Lajos	Marosvásárhely
125.	Dobai Magda S. (Dobai Andrásné)	Marosszentgyörgy
126.	Dobai Melinda	Marosvásárhely
127.	Dobai Mihály M.	Marosvásárhely
128.	ifj. Dobai Sándor S.	Marosvásárhely
129.	Dobai Sándor S.	Szászrégen
130.	Dobai Tünde	Marosszentgyörgy
131.	Ercse Adél J. (Nemes Gézőné)	Nagyernye
132.	Ercse Anna J. (Székelyné)	Marossárpatak
133.	Ercse Béla S.	Marosvásárhely
134.	Ercse Erzsébet A. (Baki Istvánné)	Udvarfalva
135.	ifj. Ercse József	Pusztalmás
136.	Ercse László S.	Marosvásárhely
137.	Ercse Magda K.	Marosvásárhely
138.	Ercse Melinda	Marosvásárhely
139.	Ercse Moldovan Virgilné	Marosvásárhely
140.	Ercse Sándor S.	Marosvásárhely
141.	Ercse Zsuzsanna J. M. (Czegő Balázsne)	Marosvásárhely
142.	Faragó Margit J.	Marosvásárhely
143.	Fazakas Anna	Magyarország
144.	Fehér Anna (Fekete Sándorné)	Toldalag
145.	Fehér Ella (Hegedüs Tiborné)	Marosvásárhely
146.	Fehér Gyöngyvér S. (Balázs Jánosné)	Marosszentgyörgy
147.	ifj. Gábor András	Debrecen, Magyarország
148.	Gábor Anna M. (Cintér Lajosné)	Marossárpatak
149.	Gábor Ágnes Tünde (Fekete Ernőné)	Toldalag
150.	Gábor Áron A.	Marosvásárhely
151.	Gábor Árpád B.	Marosvásárhely
152.	Gábor Emma M. (Székely Ferencné)	Marossárpatak
153.	Gábor Jenő R.	Holtmaros
154.	Gábor Károly M.	Marosvásárhely
155.	Gábor Mária Csilla (Rózsa Albertné)	Marosvásárhely
156.	Gábor Miklós R.	Marosvásárhely
157.	Gábor Rozália M.	Marosvásárhely
158.	Gábor Sándor	Marosszentgyörgy
159.	Gábor Sándor M.	Maroshévíz
160.	Gede Albert F.	Marosvásárhely
161.	Gede András P.	Izrael
162.	Gede Anna F. (Hegedüs Inczéné)	Marosvásárhely
163.	Gede Anna Mária (Máthé Józsefné)	Százhalombatta, Magyarország
164.	Gede Aurelia I.	Marosvásárhely
165.	Gede Erzsébet J.	Körtefája
166.	Gede Eta I. (Muresan Tiborné)	Sáromberke
167.	Gede Ferenc I.	Marosszentgyörgy

168.	Gede Gyöngyi P. (Fülöp Jenőné)	Marosvásárhely
169.	Gede Imola I. (Gábor Csabáné)	Magyarország
170.	Gede Irén I. (Böjthéné)	Marossárpatak
171.	Gede István F. K.	Magyarország
172.	Gede István I.	Marosvásárhely
173.	Gede János F.	Várhegy
174.	Gede Jutka A. (Gagy Józsefné)	Budapest, Magyarország
175.	Gede Margit A. (Szentmártoni Józsefné)	Marosvásárhely
176.	Gede Mihály F. K.	Marosvásárhely
177.	Gede Miklós A.	Marosvásárhely
178.	Gede Nagy Anna (Sárkány M. Jánosné)	Marossárpatak
179.	Gede Póli F.	Maroshévíz
180.	Gede Rozália F.	Maroshévíz
181.	Gede Rozália J. (Nagy Andrásné)	Marossárpatak
182.	Gede Sándor A.	Kiskunfélegyháza, Magyarország
183.	Gede Sándor A.	Pécs, Magyarország
184.	Gede Sándor I.	Aranyosegerbegy
185.	Gede Sándor J.	Kanada
186.	Gede Sándor M.	Marossárpatak
187.	Gede Sándor M.	Marosvásárhely
188.	Hajdú Zsuzsanna (Máthé Andrásné)	Szabéd
189.	Horpacz Mária (Moldovan Sorinné)	Mezőrölcs
190.	Horváth Ilona M (Vándor Attiláné)	Válya
191.	Horváth Sándor M.	Toldalag
192.	Izsák Dezső S.	Arad
193.	Izsák Mihály S.	Marosvásárhely
194.	Izsák Rozália (Lőrinc Sándorné)	Maroszentgyörgy
195.	Izsák Teréz	Magyarország
196.	Jakab Adrienne B.	Caracas, Venezuela
197.	Jakab Zsigmond B.	Caracas, Venezuela
198.	Jelériu, Gheorghe Gh.	Marosvásárhely
199.	Jeney Ferenc (elhurcolták 1949-ben)	Marosvásárhely
200.	id. Jeney József (elhurcolták 1949-ben)	Marosvásárhely
201.	ifj. Jeney József (elhurcolták 1949-ben)	Marosvásárhely
202.	Juhász Sándor I.	Mezőpanit
203.	Kardos András A.	Marosvásárhely
204.	Kardos Anna (Kelemenné)	Marosvásárhely
205.	Kardos Anna J. H. (Elekes Dénesné)	Marosvásárhely
206.	Kardos Dezső A.	Marosvásárhely
207.	Kardos Enikő L.	Maroszentgyörgy
208.	Kardos Erzsébet J. (Kovács Józsefné)	Galambod
209.	Kardos Ferenc F.	Maroszentgyörgy
210.	Kardos Gizella J.	Marosvásárhely
211.	Kardos Júlianna (Bereczki Ferencné)	Toldalag
212.	Kardos László J.	Nyomát

213.	Kardos Magda	Marosvásárhely
214.	Kardos Rozália Zs. (Nagy Miklósné)	Sáromberke
215.	Kelemen András A.	Marosvásárhely
216.	Kelemen András P.	Marosvásárhely
217.	Kelemen Anna A. (Balázs Péterné)	Marossárpatak
218.	Kelemen Anna A. (Borbáth Andrásné)	Nyárádselye
219.	Kelemen Anna J. (Böjthe Miklósné)	Marossárpatak
220.	Kelemen Anna Mária J. (Peres Gyuláné)	Marossárpatak
221.	Kelemen Béla A.	Marosvásárhely
222.	ifj. Kelemen Dezső D.	Marosvásárhely
223.	Kelemen Erzsébet M.	Szászrégen
224.	Kelemen Erzsébet S. (Váncza Árpádné)	Budapest, Magyarország
225.	Kelemen Éva Sára J. (Goga Imréné)	Gyergyóremete
226.	Kelemen Ferenc I.	Marosvásárhely
227.	Kelemen Ferenc L.	Marosvásárhely
228.	Kelemen Gizella S.	Marosszentgyörgy
229.	Kelemen Ilona J. (Nagy Józsefné)	Sáromberke
230.	Kelemen Ilona S. (Mădărășan Vasilené)	Marosvásárhely
231.	Kelemen Irén L. (Szabó Viktorné)	Ákosfalva
232.	Kelemen Irén M. (Gede Albertné)	Marosvásárhely
233.	Kelemen István I.	Ausztrália
234.	Kelemen István I.	Marosszentgyörgy
235.	Kelemen István P.	Marosszentgyörgy
236.	ifj. Kelemen János J.	Magyarország
237.	ifj. Kelemen János M.	Érmihályfalva
238.	Kelemen Jolán A. (Catiu Ioanné)	Marosvásárhely
239.	Kelemen Károly J.	Marosvásárhely
240.	Kelemen Károly P.	Marosvásárhely
241.	Kelemen Lajos L.	Nyárádtő
242.	Kelemen László A.	Marosvásárhely
243.	Kelemen Levente D.	Marosvásárhely
244.	Kelemen Mária (Molnár Istvánné)	Marosvásárhely
245.	Kelemen Mária A. (Borbáth Endréné)	Székelybere
246.	Kelemen Mária J.	Marossárpatak
247.	Kelemen Márta J. (Székely Istvánné)	Udvarfalva
248.	Kelemen Piroska (Kristófné)	Marosszentgyörgy
249.	Kelemen Rozália J. (Ercsei Domokosné)	Marosszentgyörgy
250.	Kelemen Zoltán S.	Maroskeresztúr
251.	Kimpian Elza Gy. (Gál Sándorné)	Marosvásárhely
252.	Kimpian György Albert Gy.	Marosvásárhely
253.	ifj. Kincses Sándor	Marosvásárhely
254.	Kiss János M.	Marosvásárhely
255.	Kiss László M.	Marosvásárhely
256.	Kiss Mihály M.	Marosvásárhely
257.	Kiss Sándor M.	Szászrégen
258.	Kokán Anna (Vecserdi Sándorné)	Marosvásárhely

259.	Kokán Mónika (Székely Istvánné)	Marossárpatak
260.	Kovács Albert J.	Ausztria
261.	Kovács Erzsébet F.	Toldalag
262.	Kovács Ilonka F. (Pohl Leventéné)	Tordaszentlászló
263.	Kovács Rozália F. (Oltean Gheorghené)	Tóhát
264.	ifj. Kovács Sándor	CsíkSZereda
265.	Köntzey Ádám	Kolozsvár
266.	Köntzey Ilona (Guráth Béláné)	Kolozsvár
267.	Lőrinczi Rozália S. (Calasi Franciscné)	Petele
268.	Makfalvi Aladár S.	Marosvásárhely
269.	Makfalvi Ella S. (Bajor Andorné)	Kolozsvár
270.	Makfalvi László S.	Marosvásárhely
271.	Makfalvi Sándor L.	Marosvásárhely
272.	Makfalvi Zoltán L.	Marosvásárhely
273.	Makfalvi Zsófia A. (Kelemen Istvánné)	Marosszentgyörgy
274.	Makkai Emma S. (Gál Gyözöné)	Marosvásárhely
275.	Makkai Jenő J.	Marosszentgyörgy
276.	Makkai Károly A.	Sáromberke
277.	Makkai Sándor S.	Marosvásárhely
278.	Makkai Zsuzsanna S. (Kovács Jánosné)	Magyarország
279.	Márian Sándor R.	Nyárádszereda
280.	Márkos Róza (Tollas Mártonné)	Magyarrégen
281.	Máthé András	Szakadát
282.	Máthé Gizella S. (Radu Vasilené)	Szászrégen
283.	Máthé Irén S.	Beresztele
284.	Máthé János J.	Sáromberke
285.	Máthé Magda L. (Török Albertné)	Mezősámsond
286.	Máthé Mária J. (Pálfi Józsefné)	Szaniszló
287.	Máthé Mária S. (Kardos Józsefné)	Homoródalmás
288.	Máthé Piroska L. (Crăciun Ioanné)	Târgu Jiu
289.	Moldován Angela S. (Csiki Attiláné)	Marosvásárhely
290.	Moldován Edith S. (Berekmériné)	Sáromberke
291.	Moldován Emma A. (Kardos Andrásné)	Marosvásárhely
292.	Moldován Magda (Mózes Sándorné)	Marossárpatak
293.	Moldován Magda M. (Veres Ernőné)	Marosvásárhely
294.	Moldován Mária S. (Moldován Sándorné)	Marossárpatak
295.	Moldován Mihály M.	Toldalag
296.	Moldován Mihály S.	Nagyernye
297.	Moldován Péter S.	Marosvásárhely
298.	Moldován Zsolt M.	Marosszentgyörgy
299.	Molnár István	Marosvásárhely
300.	ifj. Molnár István	Marosvásárhely
301.	Molnár Rózsika (Dr. Tavaszy Józsefné)	Kézdivásárhely
302.	Mureşan, Dorina	Toldalag
303.	Nagy Albert A.	Marosvásárhely
304.	Nagy Anikó A. (Cseh Tamásné)	Jászberény, Magyarország

305.	Nagy Anna S. (Gálfi Pálné)	Marosvásárhely
306.	Nagy Imre	Marosvásárhely
307.	Nagy Imréné (sz. Ivácson) Gizella	Marosvásárhely
308.	Nagy István I.	Marosvásárhely
309.	Nagy László I.	Marosvásárhely
310.	Nagy Lilla	Marosvásárhely
311.	Nagy Margit G. (Szentmártoni Józsefné)	Sáromberke
312.	Nagy Sándor A.	Marosvásárhely
313.	Nagy Sándor K.	Sáromberke
314.	Nagy Zoltán	Marosvásárhely
315.	Niomati Alexandru M.	Mezőpanit
316.	Niomati Gheorghe I.	Marosvásárhely
317.	Niomati Gusti I.	Marosvásárhely
318.	Niomati Ileana I.	Kolozsvár
319.	Niomati Izidor I.	
320.	Nyomáti Adél S.	Marosvásárhely
321.	Nyomáti Anna S.	Marosvásárhely
322.	Nyomáti Emma S.	Marosvásárhely
323.	Nyomáti Ferenc	Marosvásárhely
324.	Nyomáti Gizella E. (Kelemen Lászlóné)	Marosvásárhely
325.	Nyomáti Ilona M.	Szászrégen
326.	Nyomáti János I.	Sáromberke
327.	Nyomáti Melinda E.	Magyarország
328.	Nyomáti Magda M.	Marossárpatak
329.	Nyomáti Margit P.	Nagyernye
330.	Obreja, Elena P.	Gura Sutii
331.	Obreja, Rozália P. (Gáspár Jánosné)	Nagyfülpös
332.	Ötvös Anna (Kristóf Ferencné)	Marossárpatak
333.	Ötvös Ida (Szántó Imréné)	Marosvásárhely
334.	Ötvös Ida (Szántó Árpádné)	Marosvásárhely
335.	Ötvös József J.	Marosvásárhely
336.	Pál Ilona M.	Marosvásárhely
337.	Pál Mária M. (Pásztor Ferencné)	Magyarpalatka
338.	Pál Rebeka M.	Ausztrália
339.	Pénzi Irén (Moldován Ferencné)	Mezőcsávás
340.	Pénzi József	Sáromberke
341.	Pénzi Melinda (Gábor Sándorné)	Sáromberke
342.	Radu Anna (Szántó Józsefné)	Marosvásárhely
343.	Radu Attila P.	Marossárpatak
344.	Radu, Ioan I.	Mezőmojos
345.	Radu Magda I. (Márton Józsefné)	Nyárádszentmárton
346.	Radu Magda P. (Bincsó Mihályné)	Marossárpatak
347.	Radu Sándor S.	Marossárpatak
348.	Radu Zoltán S.	Magyarország
349.	Sárkány Anna F. (Páll Jánosné)	Marosvásárhely
350.	Sárkány Attila F.	Marosszentgyörgy

351.	Sárkány Ibolya S.	Csittszentiván
352.	Sárkány Ildikó Emese S. (Kovács Gyözőné)	Marossárpatak
353.	Sárkány István J.	Szászrégen
354.	Sárkány János J.	Segesvár
355.	Sárkány Jenő S.	Marosszentgyörgy
356.	Sárkány József J.	Marosvásárhely
357.	Sárkány László L.	Székelyudvarhely
358.	Sárkány Mária L. (Bakó Balázsné)	Marosvásárhely
359.	Sárkány Mártha I.	Marosszentgyörgy
360.	Sárkány M. Rozália J.	Marosvásárhely
361.	Sárkány Olga S. (Gólya Mihályné)	Marossárpatak
362.	Sárkány Sándor J.	Szászrégen
363.	Sárkány Sára A. (Gidófalviné)	Szekszárd, Magyarország
364.	Sárkány Zoltán A.	Marosvásárhely
365.	id. Sármási János (elhurcolták 1949-ben)	Marosvásárhely
366.	ifj. Sármási János (elhurcolták 1949-ben)	Marosvásárhely
367.	Sármási Jánosné (elhurcolták 1949-ben)	Marosvásárhely
368.	Silaghiu, Ana Maria I. (András Dorelné)	Marosvásárhely
369.	Silaghiu, Florica S. (Ormenișanné)	Mezőrűcs
370.	Silaghiu, Simion S.	Pókakeresztúr
371.	Súgó Albert J.	Marosvásárhely
372.	Súgó Erzsébet J.	Marosvásárhely
373.	Súgó Jenő J.	Marosvásárhely
374.	Súgó Tünde J. (Sárkány Attiláné)	Marosszentgyörgy
375.	Szabó Anna (id. Bán Sándorné)	Marosvásárhely
376.	Szabó Mária	Marosvásárhely
377.	Szabó Mária M. (Bartháné)	Gernyeszeg
378.	Szabó Károly K.	Maroshévíz
379.	id. Szabó Sándor	Margitta
380.	ifj. Szabó Sándor	Margitta
381.	Szabó Sándor	Gernyeszeg
382.	Szakács György I.	Cintos
383.	Szakács Rozália	Marossárpatak
384.	Szántó Árpád	Marosvásárhely
385.	Szántó Erzsébet	Marosvásárhely
386.	Szántó Gergely I.	Marosvásárhely
387.	Szántó Irén I.	Marosszentgyörgy
388.	Szántó János I.	Marosvásárhely
389.	Szántó József J.	Marosvásárhely
390.	Szántó Katalin I.	Marosvásárhely
391.	Szántó Mihály I.	Koronka
392.	Szántó Sándor J.	Marosvásárhely
393.	Szántó Tibor J.	Marosvásárhely
394.	Szász Emma S. (Köblös Miklósné)	Marossárpatak
395.	Szász Irén (Nistor Gheorghené)	Szászmedgyes

396.	Szász Zita S.	Magyarország
397.	Székely Emma J. (Ábrányi Béláné)	Báránd, Magyarország
398.	Székely Enikő E. (Márkosné)	Borszék
399.	Székely Ferenc F.	Maroskeresztúr
400.	Székely Ilona F.	Marosvásárhely
401.	Székely Margit J. (Beica Aurelné)	Nyárádszentmárton
402.	Székely Márton J.	Marosvásárhely
403.	Székely Miklós F.	Segesvár
404.	Székely Sándor F.	Marosvásárhely
405.	Székely Sándor S.	Szászrégen
406.	Szengyel Olga R. (Antal Jánosné)	Marossárpatak
407.	Szotyori Anna M.	
408.	Szotyori Miklós M.	Marosvásárhely
409.	Szotyori Sándor S.	Marosvásárhely
410.	Szöllősi Árpád	Marosvásárhely
411.	Szöllősi István	Ausztrália
412.	Szöllősi László	Budapest, Magyarország
413.	Szöllősi Olga (Fazakas Istvánné)	Brassó
414.	Togan, Elisabeta M. (Hărărean
Gheorghené)	Marosvásárhely
415.	Togan, M. (Câmpian Ioanné)	Marosvásárhely
416.	Togan, Mihai M.	Koródszentmárton
417.	Tolvaly Anna (Jeney Józsefné, elhurcolták
1949-ben)	Marosvásárhely
418.	ifj. Tolvaly Ferenc	Németország
419.	Tolvaly Margit (Kovács D.-né, elhurcolták
1949-ben fiával, Kovács Ferencsel együtt)	Csíksereda
420.	Tolvaly Márta (Dósa Andrásné)	Szováta
421.	Tot Alexandru V.	Marosvásárhely
422.	Tot Angela V. (Gorcea Teodorné)	Kisikland
423.	Toth Anna (Fekete Mihályné)	Toldalag
424.	Toth Antal I.	Magyarország
425.	Toth Ferenc Gy.	Pusztalmás
426.	Toth Ilona Gy. (Faluvégi Józsefné)	Nyárádszentlászló
427.	Toth Irén A. (Gede Istvánné)	Marosvásárhely
428.	Toth István I.	Magyarország
429.	Toth Károly K.	Marosvásárhely
430.	Toth Margit Gy. (Iuga Vasilené)	Marósszentgyörgy
431.	Tüzesi Csaba	Dicsőszentmárton
432.	Tüzesi Lajos	Dicsőszentmárton
433.	Țifrea, Maria M.	Galați
434.	Țifrea, Rodica	Erdőszentgyörgy
435.	Țifrea, Viorica	Galați
436.	Varga Anna B. (Man Mihailné)	Marosvásárhely
437.	Varga István B.	Marosvásárhely
438.	Veres Erna D. (Orbán Ferencné)	Beresztelke

439.	Veres Irén D. (Nădășan Danielné)	Telekfalva
440.	Vér Enikő M. (Csegedi Csabáné)	Marosvásárhely
441.	Vér Éva S. (Lakatos Béláné)	Marosvásárhely
442.	Vér József Attila M.	Marosvásárhely
443.	Vér Mária (Kardos Dezsőné)	Marosvásárhely
444.	Vér Rozália L. (Gödri Lászlóné)	Mezőcsávás

Amint a hosszú felsorolásból kitűnik, 444 személy hagyta el szülőfaluját az utóbbi 55 évben. Ez a szám csak 63-mal kevesebb, mint a falu lakóinak száma a legutóbbi (1992) népszámlálás alkalmával [507.], és csak 25-tel kevesebb, mint a lakosság száma a 2000-es összeírás szerint. Az elvándorlás oka, mint már említettük, elsősorban gazdasági volt, és csak azután társadalmi vagy politikai jellegű. Körülbelül 150 nő házasság által távozott a faluból. A településen kívüli házasságkötéshez hozzájárult a szülőfalu elhagyása után a közeli városokban vagy helységeken a kényszerítő munkakörülmények adta ismeretség is.

Az elvándorolt lakosság az ország 77 közeli, illetve távolabbi (Galați, Constanța) helységében próbálta élete boldogulását megtalálni. Érthető módon a legtöbben a közeli nagyobb városban, Marosvásárhelyen telepedtek le, körülbelül 187-en, akik közül 20 nő esetében házasság révén történt az eltávozás. Marosvásárhely után a legtöbben házasság által (18 esetben) a szomszédos Marossárpatakra távoztak, összesen 25-en, Marosszentgyörgyre 25-en, Szászrégenbe 19-en, Sáromberkére 14-en. A többiek (181 személy) esetében az egyes településekre elköltözötték száma helységenként 5 alatt van.

A külföldre távozók tekintetében az első helyen Magyarország áll. Ide 28-an távoztak 1945 után, és néhány esetben házasság is szerepelt a távozás okaként. A nyugat-európai államokba (Ausztria, Hollandia, Németország) 3 személy távozott, Észak- és Dél-Amerikába 5 személy, Ausztráliába és Izraelbe 3–3 személy.

Nem volt lehetséges pontos felmérést készíteni arról, hogy az eltávozott személyek közül időközben kik maradtak életben, mind az ország határain belül, mind pedig azon kívül.

A fentiek során ismertetett hivatalos népmozgalmi adatokon túlmenően jelen sorok frója a 2000. év során saját felmérést is végzett. A kapott adatokból kitűnik, hogy az 1992-es utolsó hivatalos népszámlálás óta a falu összlélekszáma 38 fővel csökkent. Ez elsősorban az utóbbi évtizedek alacsony születésszámával és a fiatal felnőtt nemzedék elvándorlásával magyarázható, illetve azzal, hogy az öregedő lakoságnak nincsen utánpótlása. Az elmondottakat számokban kifejezve, a lakosság korcsoportok szerinti megoszlása Pókában a következő:

1.	a 60 év feletti lakosság lélekszáma:	177 fő = 37,86 %
2.	a 30–60 év közötti lakosság lélekszáma:	138 fő = 29,25 %
3.	a 15–30 év közötti lakosság lélekszáma:	94 fő = 20,08 %
4.	az 5–15 év közötti lakosság lélekszáma:	32 fő = 6,83 %
5.	az 1 napos és 5 év közötti lakosság lélekszáma:	28 fő = 5,98 %

A bemutatott adatokból kitűnik az elmondottak bizonyítása. A nyugdíjas korú lakosság száma meghaladja az aktív korban lévő lakosság létszámát, ami a már évtizedek óta tartó negatív népmozgalmi folyamattal magyarázható. Nagyon alacsony a jelenleg is apadó lakosság létszámához viszonyítva a 5–15 év közötti gyermekek arányszáma, és még alacsonyabb a kisgyermekeké, az egyre ritkább születések miatt. A fiatal nemzedékhez tartozók a tanulás után akár intellektuális, akár fizikai munkát jelentő pályára lépve, ritka kivétellel térnek csak vissza szülőfalujukba, mivel inkább a divatba jött elvándorlást választják.

A huszadik század elején és közepe táján, amikor a településen még nőtt a születések száma – amikor több mint 100 gyermek látogatta az elemi iskola osztályait –, nem volt ritkaság a faluban a sokgyermekes család. „Sokgyermekes” családon itt azokat értjük, amelyekben több mint nyolc gyermek született. Ezek a családok anyagilag kevésbé tehetősek voltak:

Bálint János kerekemester	– 8 gyerek, 7 fiú és 1 leány,
Bodor Miklós	– 8 gyerek, 5 fiú és 3 leány,
Csegedi János H.	– 8 gyerek, 4 fiú és 4 leány,
Csegedi Sándor H.	– 8 gyerek, 5 fiú és 3 leány,
Gede Ferenc K.	– 8 gyerek, 5 fiú és 3 leány,
Kelemen János	– 8 gyerek, 4 fiú és 4 leány,
Gede György	– 8 gyerek, 2 fiú és 6 leány,
Nagy Imre	– 8 gyerek, 3 fiú és 5 leány,
id. Sárkány Ferenc	– 9 gyerek, 7 fiú és 2 leány,
Súgó Árpád kovácsmester	– 11 gyerek, 6 fiú és 5 leány.

2. A lakosság egészségügyi helyzete

Egy 1908-as közlemény [42., 878. l.] szerint Póka a legközelebbi körorvosi rendelőtől 21 kilométer, míg a legközelebbi gyógyszertártól 9 kilométer távolságra feküdt. Ismerve az akkori, a mostaniaknál még kezdetlegesebb közlekedési viszonyokat, elképzelhetjük, milyen nehézségeket jelentett súlyos, heveny betegség idején orvosi kezelésben részesülni. Ez a magyarázata annak is, hogy például 1910-ben a 21 elhalálozás esetében a halál okát 13 esetben nem orvos állapította meg. [43., 424. l.]

Az 1895-ben bevezetett polgári népmozgalmi nyilvántartás előtt a lelkészi hivatalok által kiállított anyakönyvek bejegyzései tájékoztattak a népmozgalmi jelenségekről. Persze az elhalálozások okát ebben az időben kevésbé volt lehetséges egészségügyi szakembernek, orvosnak megállapítani. Hogy milyen betegségek voltak a halálokok, azt csakis az akkori évtizedek lelkészeinek bejegyzéseiből ismerhetjük. Ezek ugyanakkor fényt derítenek az egykori egészségügyi ismeretek és az orvostudomány akkor még kezdetleges színvonalára is. Például 1809-ben a faluban elhaltak a következő betegségek áldozatai voltak: Bodor András 61 esztendősen oldalfájásban, Csegedi Eszter 8 évesen himlőben, Csinádi Zsuzsanna mintegy hétig tartó nyavalyában, Izsák József 55 évesen oldalfájásban, Máthé Anna 80 esztendősen forró nyavalyában, Sárkány Krisztina 51 évesen torokfájásban, Somodi Péterné 82 évesen a mostanjáró-nyavalyában, Székely Sára hetytikás nyavalyában, Zsidár Mária 5 évesen köhögésben. Ugyancsak a XIX. század kezdetleges egészségügyi viszonyaira utal az a feljegyzés, amely szerint 1817-ben a falu területén 44-en hunytak el, közülük 7-en voltak 51 év feletti életkorban, 11-en 50–20 év között, a többiek pedig 20 év alatti életkorban haltak meg, köztük 20 gyermek. [5.]

Hogy az utóbbi évszázadok járványos betegségei, elsősorban a pestis járványai (1708, 1717–1718, 1738–1740, 1761–1786; az utolsó járvány Erdélyben 1811-ben volt) milyen áldozatot szedtek pókai viszonylatban, arról nem találunk adatokat. Azt azonban feljegyezték, hogy ez a járványos betegség a Mezőségen nagy pusztítást végzett. Megszakításokkal a lakosságnak mintegy egynegyed részét megtizedelte. A járványos betegségek elleni védőol-

tást a XIX. század közepén vezették be Erdélyben. Pókában 1847-ben oltottak először himlő ellen, a következő oltásra 1852-ben került sor.

A XX. században a legsúlyosabb lefolyású és a legtöbb áldozatot (27-et) követelő járvány az I. világháború utolsó évében, az 1918-ban beköszöntő, spanyolnáthának (spanyol influenza) nevezett vírus okozta járvány volt. A férfi lakosság körében körülbelül annyi áldozatot szedett, mint a 4 évig tartó háború. A járványnak veszedelmes szövődménye volt a tüdőgyulladás és biztos gyógyszere nem volt, mint az influenzának általában. A járvány lefolyásakor több esetben megtörtént, hogy a ma még panaszmentes személyt másnap reggel holtan találták az ágyában.

A következőkben felsoroljuk az ebben a veszedelmes kórban elhunyt egykori pókai lakosok névsorát, abban a sorrendben, ahogyan őket a betegség elragadta: Zsellér András 40, Ercse Mihály 40, Czáp Árgyelus 39, Székely János 59, Moldován Demeter 20, Dobai András 51, Gábor Mihályné (Gede Anna) 42, Kelemen Juliánna 5, Szántó György 61, Nagy Anna (Józsefné) 24, Dobai Sándor (Ferencé) 8, Vér József 7, Kelemen Péterné (Czegő Sára) 48, Szántó Györgyné (M.) 60, Ursz Györgyné (Szántó Anna) 23, Kelemen Sándor A. 29, Kelemen Gábor I. 14, Bigyi Zsuzsanna 23, Ursz János 4, Csurkuj Györgyné (Szántó Katalin) 28, Csurkuj Anna 6, Nagy József 55, Moldován János 36, Csegédi András 41, Sűgő Antal 2, Kovács Györgyné (Pataki Zsuzsanna) 51 és Dobai József 19 éves. A járvány idején voltak olyan napok, amikor a falu papja, Adorján Lajos 2 elhunytat is temetett. Ilyen eset hét alkalommal fordult elő, különösen 1918 novemberében, amikor e hónap 11., 18., 23. és 26. napján két temetés is volt. [30.]

A század elején a településhez legközelebbi orvosi rendelő – amelyhez a falu is tartozott – Gernyeszegen volt (11 km távolságban), majd századunk 20-as éveitől a falu a marossárpataki körzeti orvosi rendelőhöz tartozott, napjainkig. 1999-ben magánorvosi rendelő kezdte meg működését a faluban, amelyet a helybéli orvos rendezett be és működtet. Az orvosi ellátás az utóbbi időben nagy részben családi orvosi jelleget öltött, és csak a különleges orvosi ellátást igénylő esetben keresik fel a betegek a legközelebbi városok szakrendelőit és kórházait.

A gyermekhalandóság az egészségügyi szabályok betartása, az általános egészségügyi ismeretek bővülése és az ésszerűbb táplálkozás következtében elhanyagolható számra csökkent. Igaz, hogy a születések száma is igen alacsony az utóbbi évtizedekben, nem éri el az ugyanazon évben bekövetkezett elhalálozások számát, ezért a falu lakossága napjainkban folyamatosan csökken.

A szív- és érrendszeri bántalmak (magas vérnyomás), ízületi reumás elváltozások, érelmeszesedés, cukorbetegség, légzőszervi megbetegedések, mint az idősebb korosztály betegségei fordulnak elő. Az idegrendszer funkcionális megbetegedései azonban a fiatalabb nemzedék körében is előfordulnak. Ezek a betegségek részben a megváltozott munkaviszonyok követelte igénybevétel és a stressz, a nem megfelelő táplálkozási szokások és a nem kielégítő egyéni egészségügyi és közegészségügyi ismeretek hiánya miatt alakulnak ki. A tüdőbaj (tüdőtuberkulózis), amely a századunk elején és közepén is népbetegségként fordult elő a település területén, napjainkban már nem okoz számottevő megbetegedést.

Az ivóvízellátás szempontjából a lakosság helyzete nem mondható kielégítőnek. A háztartások udvarán ásott kutak – de a közkutak (utcakút) – sem felelnek meg a közegészségügyi követelményeknek. Sok esetben a kutak oldalfala megengedi a felszínvíz beszivárgását, nincs fedele, nincsen saját vízmerítő berendezése, túl közel (kevesebb, mint 30 méterre) ásták a szennyező forrásokhoz (istálló, disznóól, árnyékszék stb.), a közkút védelmi zónáján belül mosnak, itatják az állatokat, nem fertőtlenítik időszakosan a kutak vizét.

Ami a lakosság korosztályok szerinti megoszlását illeti, megállapítható, hogy az előregedés jelei mutatkoznak.

A szeszesital-fogyasztás szempontjából a falu lakosságára ugyanaz jellemző, ami napjaink társadalmára ebből a szempontból általában. Pókában egy kocsmá és két bár van, ahol szeszes ital is fogyasztható. A művelődési élet általános visszaesése miatt szokássá vált, hogy a férfi lakosság egy része szabad idejében az említett helyiségekben talál magának szórakozást, és esténként itt beszélnek meg a jövőbeli teendőket. Idült alkoholisták csak elvétve fordulnak elő. Az időnként működésben lévő pálinkafőző üst elégíti ki a lakosság ital-szükségletét, amivel fontosabb munkálatok (cséplés, évfordulók, házépítés, ünnepnapok) alkalmával az emberek megvendégelik egymást. Szerencsére a pálinkafőzés szempontjából több mint 200 év alatt nem fejlődött a település, 1724-ben is csak egy pálinkafőző üstről tesznek említést. [27., 462. l.]

VIII. Művelődési élet

Ismereteink szerint a település művelődési életének története mindig is szorosan kapcsolódott az egyházhoz és az iskolához. Ezek az intézmények alakították és tartották ébren évszázadokon át a lakosság érdeklődését a kultúra és a műveltség, a különböző rendezvények iránt. A közművelődés tevékeny részesei elsősorban a Pókában megtelepedett kántortanítók, tanítónők és lelkipásztorok voltak. Az általános műveltség alapjait természetesen a kötelező iskolalátogatással lehetett és kellett megalapoznia valamennyi polgárnak, ezért minden időben igyekeztek elvégezni az elemi iskola osztályait és az írás-olvasás tudás birtokába jutni. Az iskolai alpműveltség megszerzése mellett a lakosság művelődési életének fellendülése vagy lanyhulása mindig függvénye volt a faluban élő értelmiségiek kezdeményezőkézségének, elképzeléseik gyakorlatba ültetésének.

A falu XVIII–XIX. századi művelődési életére vonatkozóan nem találunk adatokat abból a korból, amelyben a lakosság még élesen különböző társadalmi rétegekre tagozódott. A jobbágyfelszabadítással ez a tagozódás a XX. század elejére fokozatosan megszűnt. A szórakozás vágya, a szabadidő eltöltése azonban minden időben – különösen az ifjabb nemzedék körében – társaságba vonzott bizonyos csoportokat, rétegeket, akik ilyenkor énekeltek, anekdotát (mesét) mondtak vagy éppen táncoltak. A kalákában végzett munkának is szerepe lehetett a művelődési élet valamilyen irányba való fejlődésének, hiszen munka közben is sokszor énekléssel enyhítették a fáradságukat.

Már a XIX. század végén, de főleg a XX. század első felében a különböző művelődési rendezvények végső célja (az általános műveltség emelése és szórakoztatása mellett) az volt, hogy a rendezvények jövedelméből az égetően szükséges új templom és iskola felépítésének költségeihez anyagilag hozzájáruljanak. Ismeretes, hogy ebből a célból 1903. október 4-én és 1906. november 6-án műkedvelő előadással egybekötött táncestélyt is rendeztek a régi református iskola tantermében. A műsoros estély szervezői Teleki József református lelkész, Bud Tibor kántortanító és Gellért Albert birtokos voltak. Az ilyen művelődési rendezvényekre akkor és később is a hétfégi munkaszüneti napokon, szombaton vagy vasárnap kerülhetett sor, mert a közbeeső hétköznapok fárasztó és sürgős mezőgazdasági munkálatai igénybe vették a lakosság idejét.

Az első világháború részben a férfilakosság javának bevonultatásával, részben a tanítók hiányával gátolta a művelődési tevékenységet. A háború után, amikor a gazdasági élet is rendes mederbe terelődött, a 30-as évek elejétől mozgalmas művelődési tevékenység bontakozott ki a faluban. Ez a fellendülés a Nemes Viktor kántortanító és felesége, Tökés Anna pókai tartózkodásának idejére esik. Tökés Anna nem csak a felnőtteket vonta be a színdarabok (népszínművek) színrevitelébe, hanem az iskolás gyermekek körében is alakított műkedvelő színjátszócsoporthoz. A színdarabokat többnyire az ünnepek (karácsony, ritkábban húsvét) előtti szombaton, vagy az ünnep másodnapján adták elő a közönségnek. Az előadás színhelye a régi, később az új református iskola tanterme, nyáron esetleg egy csűr szabad tere volt. Az előadások alkalmával a színhelyeket mindig megtöltötte a közönség, és az előadás valóban hozzájárult az ünnepnapok még ünnepélyesebb tételéhez. A bemutatott darabok többnyire népszínművek voltak, amelyek kötődtek a falu mindennapi életéhez, a bertyárvilághoz, a katonaelethez. Ilyen népszínművek (amelyek előadására a 30-as években került sor) többek között a következők voltak: Tóth Edétől *A falu rossza*, Csepreghy Ferentől *A piros bugyelláris*, a *Sárga csikó* és a *Gyimesi vadvirág*. A színdarabok bemutatá-

sában, mint szereplők kimagasló játékot nyújtottak többek között Tüzesi Sándor, Súgó Ilus, Mihály János, Csegedi András F., Szász András, Kelemen Sándor S. és mások.

Az 1940-es évek elején akkor volt a megkívánt színvonalon a falu művelődési élete, amikor dr. Horváth László lett a református egyházközség lelkipásztora, aki az ifjúság körében színjátszó csoportot és énekkart is alakított, állandó tevékenységgel. Az ifjúságnak a művelődési életbe való bevonása az Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE) keretében történt. A műkedvelő együttes bemutatóival szerepelt a környező helységeken is, sőt a marosvásárhelyi IKE ilyen irányú meghívásának is eleget tett egy alkalommal. Az említett lelkipásztor mellett felesége, Bartha Olga tanítónő is jelentősen hozzájárult a művelődési élet megszervezéséhez és irányításához, különösen az iskolás és óvodás gyermekek körében. A falu életében elsőnek indította be az óvodai tevékenységet az elemi iskolás kor előtti gyermekek számára. A negyvenes évek elején az ifjúság körében szervezett művelődési tevékenységben élenjáró szerepet játszott Köntzey Ádám. Ő a népi táncok és a népdal iránti vonzalmat ébresztette fel, és tanította a táncokat az ifjúság körében. Példát mutatott, különösen azzal, hogy az előadásokban, rendezvényeken ő maga is személyesen részt vett a nyári iskolai szünidők alkalmával.

A második világháború után, 1945 végén, amikor Farkas Ferenc lett az egyházközség lelkipásztora, a művelődési élet – különösen az ifjúság körében – továbbra is megtartotta lendületét. A negyvenes évek végén és az ötvenes években állandóan működtek a műkedvelő színjátszó és tánccsoportok, valamint az énekkarok, részben a lelkipásztor, részben felesége, Barra Éva, később Berekméri Ilona tanítónők vezetésével. Ezekben az években mutatott be az ifjúsági színjátszó csoport Fazekas Mihály *Lúdas Matyiját* és Papp János *Tépett róza* című színművét is, nagy sikerrel. A színdarabokban a műkedvelő színész tehetségét meghaladó játékot Tüzesi Lajos, Csegedi Jenő, ifj. Sárkány András, Gábor Róza, Székely Anna, Tüzesi Anna és mások mutattak.

Református egyházi énekkar, dalárda régtől fogva létezett a falu életében. XVIII. és XIX. századi feljegyzések arról tanúskodnak, hogy a temetések alkalmával is szerepelt a dalárda, és az elhunyt elhantolása a szertartás mellett énekszóval történt. Az énekkarban a férfiak vettek részt, és a 30-as években Nemes Viktor, Magos Mihály, Adorján György, Csegzi Kálmán, majd később Barra Éva kántortanítók idejében rendszeresen tartottak énekpróbát temetésre vagy valamilyen ünnepi megnyilvánulásra készülve. Szépen felkészült felnőtt és ifjúsági dalárda éneke fogadta például 1937 szeptemberében a falu északi bejáratánál az átutazó Vásárhelyi János püspököt és kíséretét. Kántortanítók hiányában több alkalommal Nagy Ferenc S. helybeli lakos tanította éneklésre az egyházi énekkart, a valamikor meggyökerezett hagyomány napjainkig életben maradt a faluban. Begyakorlás és szervezés nélkül az éneklésben tehetséget érző férfiak és nők dalárdaszerű éneke kíséri utolsó útjukra Póka elhunyt polgárait.

Ünnepi és más alkalmakkor a műkedvelő előadásokat rendszerint tánc követte, amelyben felnőttek és ifjak egyaránt részt vettek, de voltak alkalmak, amikor a táncmulatságot, a bált házasságok, máskor a hadseregbe bevonuló regruták szervezték. A táncba menő leányoknak az volt a szokása, hogy a vasárnapi vecsernyéről kijöve, a falu végén elindultak, egymást karonfogva és népdalokat énekelve érkeztek a tánchelyiségbe. Itt már várták őket a leányok. A század elején, de még a harmincas években is volt egy-két lakatlanná vált háza a falunak, amelyeket „táncház” néven ismertek. Egy ilyen táncház volt a település közepén elterülő Citrom-dombon, egy másik az Alszegezen, a jelenleg is létező utcai kúttal szembeni belső területén. Ritkábban, különösen a nyári hónapokban a vasárnap délutáni táncmulatság színhelye a valamelyik gazda által felajánlott csűr volt. Ilyenkor ennek földjét egyen-

gették, döngölték egyenesre a táncoló párok csizmái. A táncmulatsághoz szükséges zenét (hegedű, cimbalom, nagybögő) a faluból származó, zenét kedvelő és művelő polgárok (Izsák János, Czáp Sándor, Czáp Géza, Moldován János) szolgáltatták. Ritkábban más helységekből fogadták meg a zenészeket a táncmulatság szervezői, a „kezesek”.

Az 1950-es években művelődési házat épített a falu lakossága. Ezután itt tartották a művelődési rendezvényeket, amelyeket megpróbáltak kivenni az egyház kezéből, és függetleníteni annak befolyásától. A „szocialista kultúra” terjesztésének idejében többnyire egyfelvonásos színdarabok kerültek bemutatásra, általában felsőbb rendelkezésre, előzetes jóváhagyással. A művelődési otthon (kultúrház) élete az utóbbi évtizedekben a lakodalmi estebédeknek, temetések utáni torozásoknak, az időnként vidékre látogató mozivállalat filmvetítéseinek, a ritkán rendezett táncmulatságoknak és más ünnepi rendezvényeknek lett az otthona. Bebizonyosodott, hogy nem a művelődési otthon léte vagy nem léte a színvonalas művelődési tevékenység alapköve. Ahhoz ugyanis, hogy művelődési élet legyen egy településen, ehhez valóban odaadó, lelkes irányító és a tevékenységet szívesen folytató, abból szórakozást és műveltséget nyerő közönségre van szükség.

A XIX. század végén alakult meg a helybeli hitelszövetkezet keretében és támogatásával a település népkönyvtára. Állománya néhány ezer kötet volt, amelyben a szépirodalmi könyvek mellett ifjúsági jellegű kiadványok is bőven szerepeltek. A könyvtár állományát a XX. század elején a magyar földművelésügyi minisztérium mezőgazdasági jellegű kiadványai gyarapították. Ezek a kiadványok a földművelésben, állattenyésztésben, gyümölcsstermesztésben, méhészetben szolgáltak hasznos tanáccsal a falu lakóinak. A könyvtárt előbb Gödri Lajos, később Bud Tibor kántortanító kezelte, a húszas-harmincas években pedig Tüzesi Sándor. A szépirodalmi művek leggyakoribb olvasói a téli estéken Dobai Sándor J., Gede Ferenc P., Vér Mihály, Szengyel Ferenc, Szengyel János és sokan mások voltak. A második világháború alatt a könyvállomány nagy része tönkrement, csupán néhány kötet maradt meg. Mint népkönyvtár megsemmisült.

Napjainkban a lakosság nagy része a belföldi és külföldi eseményekről a tömegtájékoztatási hálózaton keresztül értesül idejében. Csaknem minden lakóházban van rádió, ezenkívül kb. 64 televízió és 25 parabolaantenna a lakosság tulajdonában. A sajtó termékeiből naponta 24 Népújság, 7 Cuvântul liber, 2 Magyar Szó és 1 példány 24 Ore mureșene kerül az olvasók asztalára.

IX. Népszokások

1. A fonó

A falusi lakosság ruházatának készítéséhez az alapanyagot mindig a gyapjú, kender vagy len termesztéséből nyerték. A megszövéshez szükséges fonál pedig a háziasszonyok kézfónása által készült. Ez a foglalkozás ismeretlen időkbe nyúlik vissza, és akkor volt divatban, amikor a ruházat, az ágynemű és a lakás díszítéséhez, berendezéséhez szükséges szöveteket nem az ipar szolgáltatta anyagból biztosították, hanem házilag készítették el.

A nyár folyamán a juhokról lenyírt gyapjú többszörös meleg vízben való mosás, szárítás és az ezt követő fésülés után került fonásra.

A kenderből és lenből hosszabb művelet után lehetett fonásra alkalmas anyagot nyerni. A megáztatott, kimosott és megszáritott kenderből és lenből hosszan tartó, de szakszerű munkával, tilolással, gerebenezéssel, héheléssel nyertek fonásra alkalmas finom szálakat, ami késő, száraz nyár végi vagy őszi eleji munkája volt a háziasszonyoknak. A fonásra elkészített gyapjú- vagy kenderanyag az őszi mezei és kerti munkák befejezése után, a késő őszi vagy téli esték idején került megfonásra. A fonáshoz guzsalyt és orsót használtak. Ritkábban fonókereket (fonógépet), amelyet ügyes kezű falusi mesteremberek készítettek. Egyes esetekben a legények hímesen faragott guzsalyt ajándékoztak a lányoknak. Az orsót többnyire házilag készítették el, az orsó alsó végén lévő karikát fából kellett esztergálni.

A fonó közösen végzett munka volt, esetenként kalácsa jelleggel. A hosszú őszi vagy téli esték idejét hasznosan eltöltő asszonyok és lányok számára ugyanakkor szórakozást, közelebbi megismerést és összetartó erőt is jelentett. A fonókat felváltva, egy-egy nagyobb szobával rendelkező háznál tartották. Az est beállta és vacsora után az asszonyok és leányok a guzsallyal, amelyre felkötötték a fonandó anyagot, esetleg kicsi székkal a kezükben elmentek az azon estére kijelölt fonóházhoz, köszöntötték a háziakat, azután leültek és elkezdték a fonást. Voltak asszonyok, akik a fonás kezdetekor előbb a kender csepűjét fonták meg, aminek fonalából többnyire zsákot szöttek. Mások meg a szöszt előbb, amiből alsónadrágot, nyári nadrágot, lepedőt, míg a kender finomabb szálaiból készült fonalból ágyneműt, inget, törülközőt és más, finomabb vásznat igénylő szövetet szöttek. Gyapotfelvetővel a finom kenderszálakból kiváló alapanyagot szöttek, hímzések és varrottasok készítésére. A lenfonalat ugyancsak hímzések számára szükséges szövetek, terítők szövésére használták. Fehér gyapjúból fonták azt a fonalat, amelyből a fehér gyapjúharisnya készült, és ami a XX. század elején még divatban volt a férfi lakosság körében. A fehér és sötét gyapjú fonalából szöttek a gyerek és férfi téliruha anyagát szolgáltató posztót.

A fonókat látogatták a legények is, különösen azok, akik valamelyik ott lévő leánynak udvaroltak. Ezek a legények a lányok mellett foglaltak helyet, szórakoztatták őket. Felvették a lány leejtett orsóját, amit annak csókkal kellett kiváltania. Közben beszélgettek, vicceket mondtak, énekeltek, de szóba került ilyenkor a falu minden említésre méltó, ügyes-bajos dolga is. A fonó sok esetben alkalmat adott új barátságok kialakulására, szerelmek kötődésére, de felbomlására is. Farsang idején a farsangozók betértek a fonóba. Köszöntötték a jelenlevőket és gazdagították a fonó szórakoztató programját. A fonó egyes résztvevői abban jeleskedtek, hogy felfedezték a magukat leplező farsangozók kilétét.

A fonó rendszerint este 11–12 óráig, ritkábban ennél is tovább tartott. Eltávozás előtt a fogadóház asszonya cukrozott főtt kukoricával kínálta meg a résztvevőket, akik ezután gu-

zsalyukkal hazatértek. A lányokat a legények kísérték haza. A tél vége felé, a fonó idejének lejárta után egy anyagilag közösen viselt és elkészített vacsorával fejezték be az összejövetelt, amelyet esetenként zeneszó mellett tánccal tettek hangulatosabbá.

A fonó – amely valamikor kedves, hangulatos, bensőséges és összetartozást jelentő népszokás volt a faluban – napjainkban már elfelejtett, nem gyakorolt hagyomány. A második világháború után, de főleg amikor a szövetkezetesítés miatt megszűnik a kertek már nem adtak lehetőséget a hagyományos kendertermelésre, a lakosság rátért a gyáripari ruházati anyag beszerzésére, és a fonó, mint hagyományos, a szövetkezeti szükséges anyag termelési módja és mint a közösségi együttlét alkalma egyaránt kiment a divatból, és csak az idősebb nemzedék emlékezetében él.

2. Karácsonyi népszokások. A kántálás

A karácsony a keresztény világ egyik legnagyobb, Jézus születéséről megemlékező ünnepe. Tulajdonképpen a téli ünnepsorozat első nagy eseménye, amely nem csak az előző évet zárja le, de az újnak is kezdetét jelenti. Karácsonykor, amikor már nagyon közel az év vége, a nappalok rövidülése is véget ér. Ilyenkor a falusi ember már az új esztendőre, egy új gazdasági év teendőire gondol.

A karácsony nagy eseménye a falu minden lakójának. Kivételes készülődés előzi meg a tulajdonképpeni ünnepnapokat. A háziasszonyok teendői különösen sokfélék. Rájuk hárul a nagymosás, nagytakarítás, a kalács- és süteménykészítés, az ünnepre való ételek megfőzése, többek között a töltött káposztáé. A legtöbb családnál – ha az idő hidegre fordult – karácsony előtt disznót vágnak, mivel az ünnepre készített ételek sokféleségében nagy szerepet játszanak a disznóhúsból származó készítmények. A férfiak feladata a karácsonyfa beszerzése és díszítésre való előkészítése, az ünnepnapokra való borról és pálinkáról való gondoskodás, és a kalácsnak, kenyérnek való gabona megőrlése.

Karácsony ünnepének lehangulatosabb és legbensőségebb eseménye volt és maradt napjainkban is a kántálás (éneklés). Ez az esemény a bevezetője a következő ünnepnapoknak, és ez adja meg tartalmát, hangulatát a karácsony estének.

Századunk elején és közepén, de napjainkban is főleg a gyermekek között volt szokás a kántálás. Karácsony estéjén rendszerint csoportosan indultak el, a szürkület beállta után. Rokonokat, szomszédokat és távolabbi ismerősöket köszöntöttek az énekléssel, jelezvén, hogy beköszöntött a keresztény világ nagy ünnepe. A kántálókat általában szívesen fogadták, amikor a családok nagy többségében már készen voltak az ünnepre való készülődéssel. Együtt volt a család, és az esti lámpa fényét gazdagította a már feldíszített karácsonyfa égő gyertyáinak fénye. Az ének elhangzása után a csoport egyik tagja elmondta a beköszöntőt. Ezután a legtöbb helyen behívták a kántálókat és almával, dióval vagy kis, erre a célra készített süteménnyel, „perecsel”, a tehetősebb családokban pedig pénzzel jutalmazták az éneklést. A késő esti órákban indultak kántálni a legények és a református egyház énekkara, a dalárda. Őket is behívták az éneklés után, és borral, pálinkával, kaláccsal, süteménnyel vendégelték meg. Mind a gyermekek, mind pedig a felnőttek ünnepköszöntő énekei az ismert református karácsonyi énekek voltak (többek közt a *Szívünk vígsággal ma bétölt, Kicsiny Betlehemben*, vagy a napjainkban már az ünnepet megelőző napokon a széles világon elzengett *Csendes éj, Mennyből az angyal*, és a *Betlehemnek városában* kezdetű énekek voltak. Egy beköszöntő vers így hangzott:

Áldom és dicsérem az egeknek Urát,
 Hogy megadta érnünk karácsony éjszakát.
 Adja az Úristen, hogy ezt is töltsük el
 Erővel, egészséggel, lelki békességgel.

Az ünnep első napján a lakosság nagy része ünneplőbe öltözve templomba ment és úrvacsorát vett. A karácsony általában háromnapos ünnep a településen, mindhárom napon kétszeri istentisztelettel. Másodnapján volt és van ma is a rokonok, ismerősök meglátogatásának napja. A látogató vendéget pálinkával, borral, kaláccsal kínálják, és közben egymásnak kölcsönösen boldog ünnepeket kívánnak. A különböző kulturális megnyilvánulásokra (színdarabok bemutatása, vallásos jellegű rendezvények) az ünnep másod-, esetleg harmadnapján került sor. A táncmulatságot, esetleg bált is ezeken a napokon szervezték meg. Ugyancsak az ünnep másod- és harmadnapján került sor az István és János nevű polgárok köszöntésére és a névnap megünneplésére.

Valamikor szokás volt az Újév alkalmával való ünnepi köszöntés. Ez főleg a falu területén lakó cigányzenészek szokása volt, akik Újév reggelén zenével köszöntöttek egyes lakosokat.

3. Húsvéti szokások

A bokréta. A húsvét, mint tudjuk, a keresztény világban Jézus feltámadásának emlék-ünnepe. A településen ez is háromnapos ünnep szokott lenni. Az ünnep első napján, vasárnap a hívek a harangok hívó szavára templomba mennek, és úrvacsorát vesznek. A második nap látványos ünnepi eseménye volt és maradt napjainkig a fiúgyermekek „bokréta-tevése”. Valóban csak a gyermekek körében volt és van szokásban. Egy fiú rendszerint több bokrétát is tett a számára kiválasztott leányka kapujára, kerítésére vagy tornácának ágasára. A bokrétát a legközelebbi ismerős, barát vagy szomszéd leánygyermekének az ünnep másodnapjára virradó hajnalban teszik. A bokréta rögzítése után annak kitevője bekiált és bemondja, hogy ki az ajándékozó. A bokréta egy körülbelül 40–60 cm széles, és ennél valamivel hosszabb fakeretre rögzített fenyőágakból, azokra erősített színes papírszalagokból, és tartalmuktól megfosztott kilyukasztott, színesre festett tojáshéjakból díszített készítmény. Keretre rögzített száránál fogva szeggel erősítik feltevéskor. A bokrétát tevő fiú az ünnep másodnapján reggel egyedül vagy csoportosan jelenik meg a bokrétás leányka házánál, öntözésre.

Öntözni, locsolni a század első felében csak a fiúgyermekek jártak, többnyire csoportosan, és csak a lányos házakhoz tértek be. Napjainkban az ifjak és felnőttek körében is divatba jött az öntözés, és nem csak a lányos házakat látogatják meg, hanem az öreg rokonokat és ismerősöket is. Mivel a görög katolikusok – napjainkban pedig az ortodox vallásúak – szórványban vannak a faluban, a húsvéti ünnepi szokásokat rendszerint ők is megünneplik, a reformátusokkal is. Öntözésre általában kölnivizet, de a gyermekek illatos szappan levéből készült öntözővizet is használtak. Esetenként az ifjú legények egy veder vízzel öntözték meg azt a leányt, aki éppen vizet mert a kútnál, vagy annak közelében haladt el. Az öntözést versmondás előzte meg. Az ismertebb versek, amelyeket az öntöző gyermekek elmondtak, többnyire a következők voltak:

Feltámadt a Jézus, jámbor keresztyének,
Öntözni indultak a kicsiny legények!
Harmatos rózsától kérünk szagos vizet,
Csak azt öntözzük meg, aki jól megfizet.

Vagy:

Húsvét másodnapján mi jutott eszembe?
Szagos vízpuskát fogtam a kezembe,
Elindultam, elindultam piros tojást szedegetni,
Lányok, lányok, hányan vagytok, mind meg foglak öntözgetni.

Vagy:

Én egy kicsi morzsalék, öntözgetni indulék,
Ha nem adnak piros tojást, elviszem a kicsiny leányt.

Az öntözők fizetése piros tojás volt, ritkábban pénzzel viszonozták a locsolást. Azok az öntözők, akik bokkrétát tettek a leánynak, rendszerint pénzt és több piros tojást kaptak, mint az egyszerű öntöző.

4. A kaláka

Kós Károly szerint a kaláka a nehéz, sürgős, vagy túl egyhangú munkáknak mások segítségével, közösen végzett formája. [86., 81. l.] A mindennapi munkának ez a formája ismeretlen időktől fogva Pókában is érvényben volt, és napjainkban is művelik. Leggyakoribb formái az építkezésben, a kaszálásban, a takarmányhordásban és a kukoricahántásban nyilvánulnak meg. Régebben a kavicsbordó-, szántó-, kapás-, arató-, búzahordó-, gabonacséplő- és fonókalákák voltak gyakoriak a lakosság életében. Ezekben a munkálatokban a lakosok a munkát megszervező intézmény vagy jogi személy meghívására jelentek meg, rendszerint a kölcsönösség elve alapján. A munka tartama függött az elvégzendő munka nemétől és sürgösségének mértékétől. A kaláka végeztével a segítséget igénybe vevő személy kiadós ebéddel vagy vacsorával viszonozta a részvételt.

Természeténél fogva leggyakoribb volt az **aratókaláka** és az ezt befejező aratóünnepély. Ennek a kalákának egyik formáját századunk közepéig a konfirmálandó ifjak kalákája jelentette, éspedig a búza sarlóval való learatása. Ez abból állott, hogy az abban az évben konfirmált fiúk és lányok egy napon learatták az őket megkonfirmált református papnak a búzáját. Az aratás akkoriban még sarlóval történt, és munka közben népdalok éneklése tette hangulatossá a közösen végzett munkát. Az aratás befejezése után egy vasárnapon megünnepelték az eseményt. Búzakalászból korona formájú koszorút fontak a lányok és asszonyok, a koszorút az ünnep napján négyen vagy hatan a vállukra tett farúdra helyezték, és az ünneplő tömeg kíséretében végigvonultak a falu főutcáján. Volt eset, amikor lovaskíséret gazdagította a felvonulást. Közben az eseménnyel kapcsolatos énekeket daloltak, mint például:

Búza, búza, búza, de szép tábla búza,
 Aratásnak indul, sárgul a kalásza.
 Ki fogj azt learatni, ha már nekünk el kell menni?
 Csárdás kis angyalom, érted fáj a szívem nagyon.

Esetenként a zenészek muzsikaszóval emelték a ünnepély hangulatát. Ez a népünnepély még a szövetkezetesítés után is rövid ideig divatban volt. Az ünnepélyt rendszerint táncmulatsággal fejezték be.

Másik formája a kalákában végzett munkának a **hántó** (kukoricahántás-, fosztás) volt. A család által, vagy segítséggel a héjával együtt leszedett kukoricacsöveket a gazda szekérrel hazaszállította, és otthon a csürben vagy az udvaron lerakta. A kukoricacsöveknek héjától (panusa) való megfosztására, a hántásra az esti órákban került sor. A hántásra meghívták a szomszédokat, rokonokat és ismerősöket, de jelentkeztek a kölcsönösség reményében mások is. A hántás addig tartott, amíg a hántatlan kukoricacsomó elfogyott és szép, hántolt sárga csövek csomója nőtte ki magát a közelében. Hántás közben énekeltek, anekdótáztak és beszélgettek. Voltak esetek, amikor az est csendjében zenészek muzsikája fokozta a hangulatot. Hántás közben a fiatalok, ha üszkös csöveket találtak, észrevétlenül bekenték valakinek, legény a leánynak, illetve a leány a legénynek az arcát. A bekenés felfedése után az érintettek is igyekeztek azt viszonzni. A hántás műveletének befejezése után a házigazda felesége főtt sütőtökkel, almával, körtével, szőlővel vagy éppen főtt kukoricával vendégelte meg a résztvevőket, majd megköszönték a részvételt.

A kalákára jellemző közös munka segítő szándéka nyilvánul meg Pókában az emberélet legsomorúbb állomásához, a halálhoz való megérkezéskor is. Halálesetkor a hozzátartozók, szomszédok és ismerősök segítenek a gyászoló család munkájában. A segítség a meg-rázó eseménnyel kapcsolatos, minden szükséges tennivalóban megnyilvánul. A temetőben közösen végzett ingyenes munkával ássák meg a sírgödört, segítenek a halott felöltöztetésében, a temetés előkészítésében, a hantolásban, és az asszonyok a temetés utáni torhoz szükséges ételek megfőzésében. Régebben fiatalok elhunytakor szokás volt, hogy az ifjak rúdra erősített fehér szövetből álló, színes és fekete szalagokkal díszített lobogókkal kísérték a koporsót, ezzel is kifejezve az elhunyt korai elvesztését. Napjainkban is érvényben van még az a régi hagyomány, hogy az elhantolás után a település egy jól beszélő férfi lakója búcsúbeszédet mond a temetésen részt vevő gyászoló közönség előtt.

5. A lakodalom

A születés után az esküvő, a házasság és az ezt ünnepélyessé tevő lakodalom a soron következő nagy eseménye az ember életének. Sikeres házasságok esetén éppen ezért ennek az eseménynek lefolyása szép és felejthetetlen emlékként marad fenn a résztvevők életében.

Ismeretlen időktől fogva a fiatalok házasságkötési szándékukat bejelentették az egyház-község papjának, aki a következő vasárnapokon, régebben három alkalommal azt a hívek tudomására hozta. Egy ilyen házasság-bejelentőnek a szövege a következőképpen íródott Pókában 1820. augusztus 10-én, akkor, amikor még a latin volt a hivatalos nyelv Magyarországon: „1820 10-a augustii: Néhai tekintetes Gyalai Korpos József Úrnak és Tekintetes Egyed Ágnes Asszonynak Ifiu Legény Fiát, Tekintetes Gyalai Korpos Farkas Úrfit Néhai Tekintetes Egyed Sámuel Ur és Tekintetes Lukai Barbara Asszony Hajadon Lányával Te-

kintetes Egyed Anna Asszonnyal a Felséges Királyi Udvartól nyert Dispensatio mellett megeskettem a fent írt napon. Agyagási József Pókai Ref. Pap.” [5.]

Egy másik házassági bejelentés 1858. május 18-án íródott, amikor a pókakeresztúri pap Pókában helyettesített: „Pókai ifiu legény Csegedi István 30 éves kiszolgált katona szándékozván nőül venni ugyan Pókai Özv. Bogáti Józsefné hajadon leányát Ágnest ki 23 éves, miután a Templomban 3 vasárnapokon kihirdettek és semmi akadály magát elő nem adta általam két érdektelen bizonyságok előtt külön-külön kikérdeztetvén azt felelték hogy tiszta szeretetből senkitől sem erőltetve teszik a lépést a két részről édesanyák is kikérdeztetve teljes megegyezéseket adtak, általam törvényes hittel a házassági életre egybe keltettek Pókában a fent írt időben, bizonyságok Székely Imre, Kelemen Mihály, Zöld János adminisztráns Pap által.” [6.]

Természetes, hogy amikor a templomban megtörtént a házassági szándék bejelentése, az érdekelt felek már biztosak voltak abban, hogy az eseménynek nincs ellenzője. Utána meghatározták az esküvő napját, amely általában szombatra vagy vasárnapra esett. Ezekon a napokon tartották esküvőjüket nemcsak a többségben élő reformátusok, de a szórványban élő görög katolikusok (napjainkban az ortodoxok), római katolikusok és adventisták is.

Mivel nem gyakori családi ünnepély, ezért az esküvőt mindig nagy készülődés előzte meg. S ez így van ma is. Az előkészületekben részt vett a rokonság, a szomszédok és a közelebbi ismerősök. Az esküvő kitűzött napja előtt egy-két héttel meghívták a vendégeket, egy előre elkészített névsor alapján. Újabban nyomtatott meghívókat is küldenek. A vendég hívás a vendég hívó legények, a vőfélyek feladata, akik fehér vászonba burkolt pálcával – amelyet színes szalagokkal és virággal díszítenek – a kezükben járják be a falut, és mennek el a meghívottakhoz. Szokás volt, hogy külön meghívó hívta meg a vőlegény, és külön a menyasszony vendégeit. A vőfélyek voltak valamikor a lakodalom mindenesei: ők kérték ki a menyasszonyt, kísérték a vőlegényt, és irányították a násznépet. Régebben a településen a lakodalmi szokások tartalmazzák és alkalmazták is mindazt a ceremóniát, ami kapcsolatos volt az ünnepi eseménnyel: lakodalomba hívás, menyasszony kikérése, legénysirató, menyasszony búcsúztatása, beszédek az estebéd egyes fogásai előtt, az új pár köszöntése stb.

Az esküvő délutánján a meghívott vendégek a vőlegény és a menyasszony házánál gyülekeztek. Utóbbinál esetleg átadták a vitt ajándékot, amit a násznagy bejelentett. Közben a vendégsereg a vőlegény házában is felsorakozott, majd elindultak a menyasszony házához. A zenészek haladtak a menet élén, alkalmi zenét szolgáltatva. Utánuk haladt a vőlegény a maga násznagyával, mellettük a vőfélyek, azután a rokonság és a meghívottak. Zeneszóval érkeztek a menyasszony házához, ahol sor került a menyasszony kikérésére. A kikérést a vőlegény násznagyja intézte a menyasszony násznagyához. Mind a kikérésnek, mind a kiadásnak valamikor megvolt a maga hagyományosan megszabott és hosszú éveken át sok alkalommal elmondott szövege. A kiadási ceremónia után a vőlegény esetenként csokrot adott a menyasszonynak, és megköszönte szüleinek, hogy lányukat felnevelték számára. A menyasszony búcsúzója után a vendégeket megkínálták itallal, kaláccsal, süteménnyel. Közben felállt a lakodalmi menet, elől ismét a zenészek, majd a menyasszony násznagyával és vendégeivel. Utánuk haladt a vőlegény, násznagyával és vendégeivel. A vőfélyek díszes pálcájukkal a menet élén, kétoldalt haladtak. A lakodalmi menet így felállva zeneszó, esetleg azt követően énekszó kíséretében vonult a templomba, ahol megtörtént a házasság egyházi megerősítése, tulajdonképpen annak ünnepélyes megkötése. A XIX. század végétől, a polgári népmozgalmi nyilvántartás bevezetése után a házasság, illetve az esketés polgári és

vallási szertartássá vált. A település területén vallási jellegét az 1945. évi hatalomváltkozás után sem veszítette el.

A templomból a lakodalmi menet régebben a völegény házához vonult, és ott került sor a lakodalmi mulatságra, estebédre és táncra. Újabban általában a művelődési házban rendezik meg a lakodalmi mulatságokat, amelyek többnyire csak a következő reggel érnek véget.

E fejezet keretében említjük meg azoknak a volt és jelenleg is élő lakosoknak a nevét, akik a XIX. század végén és a XX. század folyamán hivatalosan bejegyzett nevük mellett még más néven is ismeretesek voltak a faluban. Egyrészt azért kaptak egy másik nevet (ragadványnevet) is, mert ugyanazon vezeték- és keresztnév alatt még más személy is lakója volt a településnek, másrészt pedig azért, mert valamilyen tulajdonságukkal magukra vonták a figyelmet.

1888. január 10-én van bejegyezve a faluban lakó Szántó Mihály neve, mint Sz. Bufa M., ugyanez év május 13-án Moldován Mihályé, mint M. Gora M.; 1889. december 14-én Izsák Samué, mint Polgár I. S.; 1890. június 1-én Zsellér Andrásé, mint Faluvégi Zs. A.; 1892. január 26-án Kelemen Jánosé, mint K. Logó J.; 1893. május 25-én Csegedi Jánosé, mint Cs. Lőcsös J.

A XX. század folyamán egyes itt lakó polgároknak ismert „ragadály”nevei: Gellért Róza: Vén boltosné; Egyed János: Szemlész; Kovács Sándor: Katona; Neumati (Nyomáti) Gheorghe: Kángyik; Jeleriu Ioan: Makaria; id. Gede András: Hosszú Gede; Kardos András: Csendőr Kardos; Gede Ferenc: Kúti (Polyák) Gede; Csegedi Sándor: Kacafrák; Radu Vasile és Petru: Aléxa Vaszi és Pétru; Csegedi János: Herceg Csegedi; Kelemen András: Marci Kelemen; Moldován István és János: Mitra Pista és János, Moldován Mihály: Vak Mihály; Silaghiu (Szilágyi) Alexandru és Simion: Lupuj Sándor és Simon; Csegedi András I.: Csitkó Csegedi A.; Kelemen Mihály: Lovas Kelemen M.; Nagy Ferenc J.: Kicsi Nagy F.; Csegedi András F.: Csimbás Csegedi A.; Kelemen András I.: Frizura K. András; Gede Ioan: Vajas János; Gede István F.: Ráki Pista; Csengeri Mihály: Gránicser; Moldován János: Pirki; Gede István A.: Bikás Pista; ifj. Csegedi József: Kicsi Jóska.

A faláb

(id. Tolvaly Ferenc)

Tavasszal: véka eső, csupor sár, de őszire megfordul a regula. Ősszel: csupor eső, véka sár, így mondják a pókaiak, és tudják, hogy miért mondják így.

De milyen sár! Igazi ragadós mezőségi szivály sár.

Ősszel megerednek aztán az ég csatornái és esik, esik, a sűrű áztatós eső. Egy-két napig még bírja a föld, nem is olyan rossz a helyzet, a nyári szárazságok alatt kiszáradt talaj még felszívja a sok vizet, de aztán telítődnek a szántások, a vetések, legelők, rétek, de még az utak is és ilyenkor az ember alig tud kimozdulni a házból anélkül, hogy bokáig vagy akár lábszárig ne süppedne a sárba.

Az utak feláznak, és az a kevés forgalom is, ami ilyenkor van, sártengerré varázsolja az amúgy sem szakszerűen kövezett utcákat, járdákat. Ilyenkor csak az jár az úton, akinek igazán nincs más választása.

Nagy tudomány sáros időben tiszta lábbelivel eljutni a templomba, vagy akár a fogadóba is, habár a fogadóba mindegy, hogy milyen lábbelivel lép be az ember, de a templomba...

Aki ismeri a falut, az keresi a gyepet és a kertek alatt vagy a mezsgyéken, vagy – hacsak lehet – a gyepes mezei utakon közlekedik. A felszegről a faluba lejutni a Kapuson végig legkönnyebb a Kukucsi-kerten keresztül, és úgy az iskolába, vagy a templomba vagy a fogadóba.

A Rózsadombon, nem is lehet átkelni. A ragadós sárban ott marad a csizma, lezsedi a sár az ember lábáról, és a bakancsot meg egyszerűen nem lehet kihúzni abból a szurokszerű sárgásbarna ragasztóból.

A pókai sár világhírű, ha már másból nem is vagyunk olyan híresek, a mezőségek közül is – márpedig az közismert, hogy vendégmarasztó –, mondom, a pókai az az igazi sár!

De a mezőségek és így a pókaiak is a sárral folytatott harcukban világraszóló részgyőzelmet arattak! Feltalálták a falábat.

Hát ha fontosságában nem is ér fel a gözmozdony feltalálásának fontosságával, hiszen az forradalmat jelentett a közlekedésben, de ezen a téren, a közlekedés terén, alig szerényebb feltalálás a faláb feltalálása, mert amíg nem volt faláb, addig az emberek kénytelenek voltak otthon ülni, és a tornácról lesni az idő jobbra fordulását, várni, hogy felszikkad a sár, de mióta ez a nagyszerű találmány a pókaiak kezében van, azóta legyőzték az emberek az elszigeteltséget, sőt, ha kell, ha nem, kimozdultak házukból, megmutatva ország-világnak, de főleg a legények a hajadonoknak, hogy ők milyen falábbal dicsekedhetnek.

A pókai legény tényleg büszke lehetett a falábara, mert az majdnem, hogy művészeti tárgy, műtárgy, amelyikre büszke is lehet a viselője!

Hogy milyen az a faláb?

A faláb az gyönyörű, az csicsás, az hasznos szerszám, az valami különlegesség, kevés helyt használják a világon.

Előállítás az majdnem hogy titok. Akinek szép, hasznos és jó falába van, az nem árulja el, hogyan készült, ki készítette. Legtöbben maguk, de el tudom képzelni, hogy az ilyen szakmunkára bevonták a falu szakembereit is, igénybe véve a fával szerzett technológiai tapasztalatukat, tudásukat.

Volt néhány mester a faluban, akik a falábkészítésben különösen kitűntek, de az amatőrök között is voltak nagy nevek.

Mikor gyermek voltam, nem csak a szánkámat, hanem, ha jól tudom, a falábat is Laci bácsi készítette.

Aztán volt a konkurencia, a Bálint-féle falábak, no meg az amatőrök által „gyártottak”, a Gábor Jóska, meg a Máthé János által készítettek. A testvér, a Sándor, az csak nézte a műveletet, de soha sem vitte olyan tökélyre a falábkészítést, mint a bátyja. Persze voltak még nagy nevek a falábkészítők között. De elégedjünk meg most csak ennyivel, mert ha mind felsorolnám a mestereket, akkor kevés volna a hely itt ezen a papíron.

Milyen is egy jó faláb?

Egy jó faláb az egyúttal szép is, tartós is, erős is, könnyű is. És ami a legfontosabb: magától megy, az ember csak felkötö a falábat, és mintha szárnyai nőttek volna, csak száll, repül, átsiklik a sár, latyak, s mucsok felett! Mintha nem is lenne alatta semmi, úgy siklik az ember a sár fölött. Valósággal repül, észre sem veszi az alatta elterülő fertőt, posványt, sarat.

Persze falábazni tudni kell! Az is művészet. Mert falábbal lehet járni, szaladni, egy helyben állni, azaz tapogni, és ... elesni. Aki nem ért hozzá, az egykettőre kontaktusba kerül az anyafölddel, leesik vele, és akkor nem csak a bakancs lesz sáros, hanem az egész ember is. Úgy néz ki a kezdő falábazó, egy ilyen anyafölddel való találkozás után, mintha a malacokkal dagonyázott volna. Ami igen nagy szégyen, erről nem is igen beszélnek!

Bármit is mondjanak a falábról, az annak idején a fiatalok ékszere volt, hasznos szerszám, és megkívánt és eltulajdonított tárgy, főleg a testvérek között lán-golt fel az ellentét, hogy ki használja a falábat.

Nem csak a fiúk, a legények, de még a leányok is tudtak falábozni.

Ha az akkori divat nem is alkotott külön női és férfi falábat, de azért egy leányka a családban mindig a könnyebbiket kapta, azt köthette fel.

Hogy nézett ki a faláb?

Először is a faláb az nem egy darabból állott, hanem ahogy az embernek két keze, lába és szeme van, pont úgy két falába is volt.

A két faláb szimmetrikusan meggörbített, vagy a fejlődés alatt meggörbült karvastagságú karószzerűség volt, aminek az alsó harmadában egy lyukat fúrtak, abba volt beeresztve a lapocka.

A lapockán állott a falábazó. Aztán, hogy a lába le ne essék a lapockáról, azon egy „gúzs” volt, amibe bedugta az ember bakancsát, egészen a bokájáig és így meggátolta, hogy lelépjen a lapockáról.

A falábnak kecses vonala volt, olyan kecses, hogy a huszadik század legnagyobb divattervezői is megirigyelhetnék azt a vonalvezetést.

A faláb alsó végén egy gyűrű meggátolta a fa idő előtti elkopását, és a gyűrű kellős közepében egy vasszeg biztosította a falábazót, hogy meg ne csússzon, legyen az jég vagy csak egy sima deszkafelület.

A faláb felső végét az ember a térde alatt egy „szijú”-val (szíjjal) erősítette a lábszárához, így mintha hozzanótt volna a lábához, biztosan közlekedett vele a boldog használója.

Persze a közlekedésnek voltak titkai is! Ha nagyon besüppedt a faláb a sárba, akkor használója menet közben egy kicsit megcsavarta, ezzel a meggörbített alsó rész kiszabadult a sárból, közben úgy cuppogtatott a falábazó, hogy öröm volt hallgatni.

Ősszel, amikor eljött a faláb ideje, az iskola előtt valóságos „falábparkoló” volt, sok-sok faláb sorakozott ott, míg gazdáik bent tanulták a betűvetés és számolás tudományát.

És tanítás végeztével elindult a sok condrába öltözött jókedvű falábas, kirajzoltak mint forró májusi délelőtt a terhes kaptárakból a méhek, szerte a faluba, hazafelé.

Kívánom a falábazás újjászületését, a faláb reneszánszát!

Nem a sáros utakat, nem a pislákoló mécseseket, nem, nem azt, hanem azt a sok jókedvű fiataalt, akik életet és jövőt jelentettek Pókában és szerte Erdélyországban, fiatalokat, akik most is életet kéne vigyenek az én kiöregedett falumba.

Falábbal, vagy faláb nélkül, aszfaltos úttal, vagy anélkül, de étellel teli, jókedvű fiatalokat, és nem azok árnyékát, emlékét.

X. Nyelvi jellegzetességek. Tájszavak

A meghonosodott és ma is használatos tájszavak egy része kimondottan jellemző Pókára, ezek, bár kevésbé, használatosak a szomszédos falvakban is. Hasonlóság szempontjából Pókakeresztúr áll a legközelebb. A tájszavak nagy része a helység népességének fő foglalkozásával: a földműveléssel és az állattenyésztéssel, valamint a mindennapi életben használatos különböző eszközökkel és szerszámokkal van kapcsolatban.

Jellegzetesnek tekinthető, hogy gyakran az egyes szavakban előforduló *o* magánhangzó helyett az *a*-t ejtik, például korszó helyett *karsót*, kolbász helyett *kalbászt* mondanak. Általában elterjedt, hogy a „be” igekötő helyett *bé*-t mondanak, például: *bétakar*, *bémegy*. Egyes szavakban az *ö* magánhangzónak egy, a rendes kiejtésnél nagyobb szájnýílással kiejtett változatát használják ilyen szavakban, mint például: *ökör*, *döngöl* stb. Előfordul az *e*-nek *i*-vel való helyettesítése is, például: *veder* – *vider*, *kenyér* – *kinyér* stb.

A következőkben alfabetikus sorrendben soroljuk fel a leggyakrabban előforduló szavakat.

A, Á

abajdok – balkezes, tökéletlen, rosszul megoldott valami
 abiza – az bizony
 accide – add ide
 acsarog – haragszik valakire
 akadékos – kötekedő
 almárium – edények, élelmiszerek tartására szolgáló, zárt ajtójú szekrény
 aluszik – alszik
 aluttej – aludttej
 annét – onnan
 apó – nagyapa
 asszan – asszony
 asztag – kazal
 aziránt – abban az irányban
 aztat – azt
 ácsorog – céltalanul álldogál
 ágas – épület- és kerítéstartó faoszlop
 ágál – büszkélkedik, hivalkodik
 áj hejt – maradj helyben
 álkapca – állkapocs
 ángyá – a szülő testvérének, a sógornak a felesége
 ártán – hím malac
 átájába – általában, akkordban vállalt munka

B

bag – bog, a fa ágának eredése a törzsből
 bakk – a fűrészfelendő fát helyezik rá
 bakkszekér – nyers fűzfaágakból hajlítással készült gyermekjátékszer
 barazda – barázda
 bá – bácsi
 bábó – láb a gyermek nyelvén
 bács – juhász
 bárán – bárány
 begyes – hivalkodó
 belé – bele
 beléáll – beleáll
 bé – be
 bébeszéli neki – meggyőzi valamiről
 beretva – borotva
 beszeg – beszeg
 birtyóka – éretlen szilvaszem
 biza – bizony
 bingyó – éretlen gyümölcs
 bogázzik – a tehén céltalanul elhagyja a csordát
 bórnyu – borjú
 bót – bolt
 botrafacsart – kürtőskalács
 böcsködik – bölcselkedik, dicsekszik
 böcső – bölcső
 buba – baba

búgatás – a kocát a kanhoz viszik
 bugja – boglya
 burikál (fel) faltól – feltol, -emel a fára
 burustyán – borostyán, orgonavirág
 buzerál – bosszant, mérgesít
 bütü – valaminek a vége
 büzőli – szagolja
 büzü – illatos, szagos

C

cakompak – mindenestül
 carka – szarka
 celecula – rongyrakás, limlom
 cible – korpaleves
 cigán – cigány
 cigánpurdé – cigánygyermek
 cigánutra ment – félre nyelt
 cika – csíra
 cikázik – kicsírázik
 ciment – cement
 cinege – cinke
 cubák – comb
 cudar – rossz, nem megfelelő
 cundra – durva szövésű, rongyos ruha
 curukkol – hátrafelé megy

CS

csatlás – szekéren a létrákat összetartó farúd
 csá – az állatot jobbra irányító szó
 csáklya – fából készült korcsolya
 csámpás – fejletlen, gyenge
 csángál – elkóborol, félrejár
 csára áll – jobbra áll a szekér rakománya
 csávon – kis vasércüst
 csepegő – ereszalja
 csepű – durva kenderszál
 cserefa – tölgyfa
 cserén – szalmafedeles, pitvaros házakban, kémény hiányában a padláson a füst fel-fogására szolgáló, sövényből készült építmény
 cserget – csörget
 csergető óra – ébresztő óra
 cséphadaró – száraz gabonatermést kiverő farúd
 csics – csecs, női mell
 csicsés – becses

csimasz – cserebogár lárvája
 csimbolyodik – belekavarodik
 csipeszkedik – kapaszkodik
 csiplőgé – cséplőgé
 csiszázik – gyerek szekéren potyázik
 csitkó – csikó
 csitorog – nyikorog
 csizsma – csizma
 csóva – határt jelző, botra kötött rongy, madarak ijesztésére is szolgál
 csúp – zsáknak a sarka
 csupar – csupor
 csutak – farönk
 csücsül – ül
 csüllő – csörlő, a szövéshez a fonalat a csőre tekerő szerkezet
 csürdöngölő – az újonnan épített csúrt vagy házat azért engedi át a gazda az ifjúságnak vasárnapra táncnak, hogy földjét keményre döngöljék. Erre alkalmasnak mutatkozott a *csürdöngölőnek* nevezett tánc vagy nóta
 csürke – csirke

D

dancs – mocskos, koszos
 dangó – dongó
 decka – deszka
 degenyeg – degeny, szekérkenő
 delel – az állatok a legelőn délben pihennek
 derékszeg – a szekér hátsó tengelyét az el-sőhöz rögzítő vasszeg
 derendóncia – nagy zaj
 dézsa – vízhordó faedény, túró eltevésére is használják
 disznyó – disznó
 dohán – dohány
 dörgöl – ruhát dörzsöléssel mos

E, É

ebbe a hejbe – azonnal, ide
 eccer – egyszer
 egyes-egyedül – egyedül
 együdös – egyidős
 eisze – talán
 eléfelé – előre
 elévesz – elővesz

ellát – megvendégel
 elsőház – a lakóház mindig rendben tartott, ünnepélyesen berendezett szobája
 eme – nőstény malac
 eper – számóca
 eplén – szántalpakat összekötő fagerenda
 eresz – kisebb tárgyak elhelyezésére szolgáló, a lakóház hátsó végén kialakított épületrész
 errefelé – ebbe az irányba
 eszterhéj – a tető csepegő része; az épületfedél falon kívüli része, ahol a fecske fészkel
 éde – édesanya
 éhomra – éhgyomorra
 észkos – északi fekvésű, északos

F

facsar – csavar
 facsarintos – csavaros észjárású
 falás – kicsiny
 falurozája – pletykás
 farol – az állat oldalra kitér
 fataró – homoszexuális, hermafrodita, két-nemű
 fátjolszita – sűrű szövésű szita
 fehérnép – nősemély
 fejjobb – feljebb
 fejtő – szövéshez felhasználandó, vetőszegre feltekert fonal
 felesleg – fölösleg
 felhérc – szekéralkatrész
 fennforgó – vendégségen felszolgáló
 fentő – kerékküllő
 fergettyű – szekéralkatrész
 feslag – láda
 feszítő – szövőszéken a megszőtt vászon fészesen tartásra szolgáló fémlemez
 feszt – állandóan
 fizfa – fűzfa
 fogdos – a szövendő fonálnak a nyüstön és bordán való áthúzása
 fonó – kender vagy gyapjú megfonását végző esti társasösszejövetel
 fővény – homok
 frustuk – reggeli
 fudri – szeleburdi

fuszékli – zokni
 fuszulyka – paszuly (bab)
 fuzsitus – szeleburdi
 füsü – fésű
 fütő – kályha

G, GY

gabonás – szemes gabona raktározására szolgáló épület
 gagya – gatyá, alsónadrág
 galicka – kalitka
 gamboc – gombóc
 gaz – gyom, szemét
 genge – gyenge
 gerendely – az ekét a taligával összekötő fagerenda
 gerezd – fűrt
 gönne – nőstény sertés
 gúnya – ruha
 gusa – golyva
 gutta – szélhűdés, agyvérzés
 gúzs – hajlékony favesszőből készült kötözőág
 guzsaly – a megfonandó kender vagy gyapjú tartására szolgáló eszköz
 gyaka – szekéren vagy szánon az oldaldeszkat tartó karószerű rúd
 gyakorta – gyakran
 gyamláló – gyomláló
 gyarló – gyenge, silány
 gyámbász – tépáz
 gyúrodik – tolakodik
 gyutó – gyújtó
 gyükér – gyökér
 gyümöcs – gyümölcs
 gyütöget – gyújtóget

H

habaró – gyorsan beszélő
 hadaró – cséphadaró
 haddelhadd – valami nehéz vár rá
 hagyakozik – vesződik, vitatkozik
 hajhász – kerget, keres
 hambár – gabonatartó nagy láda (hombár)
 hanyatán – háton fekve
 hanyigál – hajigál
 hargas – horgas

harisnya – posztónadrág
 harmaton – korán reggel
 hasajó – a szövőszék tengelye
 hántató – hánytató
 hántás – a kukoricacső hajának eltávolítása
 (kukoricafosztás)
 hántó – a fenti műveletet végző kukorica-
 fosztó
 hárászkendő – fejet és vállat takaró női ken-
 dő
 háznépe – a házban lakó család
 hengeredik – gurul
 hess – a szárnyasokat kergető szó
 héhel – deszkán rögzített acélfogó eszköz a
 kenderszálak kiválasztására
 hídlás – az istálló fapadozata
 hiju – a ház padlása
 hinta – gyermekjáték
 horpasz – az állat lágyéki része
 hosszú vas – az eke földet hasító része
 höjkölés – az állat hátrafelé terelése
 hűtes – esküdt

I

idétlen – ügyetlen, idomtalan
 idétlenkedik – bután viselkedik
 igéz – szemmel ver
 ihatnám – szomjas vagyok
 imitt-amott – itt-ott
 ingem – engem
 irka – füzet
 iskala – iskola
 istráng – kisebb kötél, istráng
 isztike – ösztöke, az eke vasának letakarítá-
 sára szolgáló eszköz
 isztina – esztina, juhászlak
 itattya magát – jólesik inni
 izen – üzen
 izé – el nem fogyasztott állati eledel,
 gurdély

J

jahak – juhok
 jába – hiába
 jándék – ajándék
 jár a szája – sokat beszél
 jó büzü – jó szagú

jódarab – nagydarab ember, nagy tömeg
 jóféle – kétes viselkedésű ember
 jókor – korán
 jókora – nagydarab
 jópipa – könnyű erkölcsű ember
 jövés-menés – járkálás

K

kabala – ekét szállító faszerkezet
 kabdos – kapkod
 kacsis – kocsis
 kajiba – kaliba
 kajla – lekonyult
 kajtat – keres, kutat
 kalangya – kévékből rakott kereszt, széna-
 boglya
 kaláka – kölcsönösségi alapon végzett mun-
 ka
 kalán – kanál
 kalbász – kolbász
 kapari – gyűjtő szenvedélyű
 kaparsó – koporsó
 kapca – lábra tekert vászondarab
 kapuzábé – kapufélfa
 karbács – korbács
 karé – karéj
 karlát – korlát
 karicsál – kárál, (tyúk) rekedtes hangot hal-
 lat
 karmantyu – csuklóvédő
 karpa – korpa
 kas – kukoricagóré, csöves kukorica eltartá-
 sára szolgáló építmény
 kasár – 1. az állatok (juhok) őrzésére beke-
 rített terület 2. kosár
 kaszten – alacsonyabb, fiókos szekrény
 kavács – kovács
 kákabigyikó – kákabütyök
 kecskebuka – bukfenc
 kemence – kályha
 kert – kerítés (fából fonott)
 kestyü – kesztyű
 keszkenyő – női fejkendő
 kevert – csirkék eltartására készített liszt-
 víz keverék
 kicikázik – kicsírázik
 kifiguráz – kigúnyol

kikött – kikelt
 kilis – kelés, tályog
 kiskert – virágoskert
 klánéta – klarinét
 kóber – szekérszorító gyékény
 kócs – kulcs
 kódus – koldus
 kont(ra) vásárol – hitelbe vásárol
 koré – kukoricaszár
 korélábé – karalábé
 koszt – étkezés
 kosztol – élelemmel lát el
 kotorász – keresgél
 köccség – költség
 köpdösik – köpköd
 körtöve – körte
 kodus – koldus
 kukucsál – leskelődik
 kupa – régi űrmérték, kisebb gabonamérő edény
 kuporgat – takarékoskodik (spórol)
 kurdukuca – szilvához hasonló, de kisebb csontmagvas, vadon termő gyümölcs
 kurkászás – gyümölcs, gabonamag betakarítás utáni felszedése, begyűjtése
 kurta – rövid
 küszürü – köszörű

L

lajtorja – létra
 lang – láng
 langaló – lángos, kenyérsütő kemencében sült
 lapocka – szánnál a talpat az eplénnel összekötő megmunkált fadarab
 laposvas – az eke része
 lapótya – lángos, palacsinta
 lapta – labda
 lábitó – a szövőszék része
 lábtól – a láb felől
 lábujjika – lábujj
 lájbi – mellény
 lángos – palacsinta
 legin – legény
 lejáratta magát – elvesztette a tekintélyét
 lejárt az idő – eltelt az idő
 lepcsés szájú – szószátyár

letejel – beadja a derekát, fizet
 légej – víz szállítására szolgáló faedény
 léhás – szem nélküli termés, gyenge termés
 liján – leány
 löcs – szekér kerekét a tengelyhez rögzítő tartozék
 lúd – liba

M

macsi-macsi – lovakat hívó szó
 magához tért – eszméletre tért
 magyaró – burgonya, krumpli
 malam – malom
 marok – aratáskor kézbe vett szalmás gabona
 mas – mos
 matarász – keresgél
 matolla – fonal feltekerésére szolgál
 mazzag – madzag
 mána – málna
 mecsevedett – legyengült, gyengén fejlődő fiatal állat
 meddü – meddő
 megcsináltat – javasasszonnyal, pappal büntetést kér a vétkesre
 megétet – megmérgez
 megkurtit – megrövidít
 megkülönöztek – férj, feleség különváltak
 megnyivaszt – megfojt
 mejen – megy
 megszonnyazik – megszomjazik
 mellette van – az ő pártján áll
 merőbe – folyton
 ménkü – villám
 mihejt – amikor
 mijes nap – méhesnap, hétköznap, munkanap
 mingyár – mindjárt, azonnal
 murva – szénatörmelék
 musta(apa) – mostohaapa
 mutuj – hallgatag, balga

N, NY

naccsága – nagysága, úrasszony
 naggya – a dolog java része
 nagyol – durva munkát végez
 nagy üdő – viharos idő, zivatar

nanó – nagyanya
 ne tedd magad – ne kétszínűsködj
 nyaggat – kínozt, faggat
 nyakaszakadtára – minden erejével
 nyavaja – betegség
 nyavalyatörés – epilepszia
 nyércuska – fából készült, kisszemű gabonát mérő edény
 nyoszoja – esküvői női ünnepi öltözet
 nyugovás – pihenés
 nyutó – a szekér hátsó tengelyét az elsővel rögzítő fa
 nyugópad – ravatal
 nyuvaszt – fojtogat
 nyüslet – jön-megy

O, Ö

ocsó – olcsó
 ocsú – gyenge minőségű gabonaszem
 odalas – a disznóhús oldalsó, bordás része
 odalas hely – lejtős hely
 oldaldeszka – a szekérderék oldalsó részét fedő deszka
 osztováta – szövöszék
 otovány – oltvány
 ozsonnya – uzsonna
 ögyvez – özvegy
 ösveny – ösvény
 összekeltek – összeházasodtak
 ötversen – ötször

P

pacsi – tenyérbe ütés, gyermeknyelven
 padolás – mennyezet ledeszkázása, koporsó deszkával való lefedése
 pajta – istálló
 pakroc – pokróc
 pakulár – juhászbojtár
 panusa – kukoricacső héja
 papol – beszél
 papsajt – mályvanövény
 patkány – vakond
 pállik – test hajlatainak nedves felmaródása
 pánkó – fánk
 pápá – gyermek étele
 pászma – a mezei munkában megmunkált, határolt terület

pecek – csat
 peccs – csipkebogyó
 pendely – női alsó ruhanemű
 pergel – pörkölt
 perzsel – leéget, a sertés szőrét leégeti
 pilláncsol – pislog
 pipe – kisliba
 pipja van – szomjúság miatti keményedés a tyúk nyelvén
 piszkálódik – kötekedik
 pitar – pitvar
 pitymaltat – kora reggel
 pityóka – burgonya
 plajbász – ceruza
 pocok – ék
 polyiva – polyva, búzakaralász csépelés utáni törmeléke
 posvány – vizenyős terület
 pozdorja – a kender feldolgozása után maradt törmelék
 prémonda – havi gabona járandóság
 pufál – elver
 puffog – duzzog
 pukancs – mérges

R

ragadáj – kúszó, ragadós gyom, valakire rátapadó személy
 rákfene – rosszindulatú (daganatos) betegség
 ráncigál – rángat
 rázott – szénából, zöldtakarmányból és szalmából kevert takarmány
 reng – ring
 repked – röpköd
 rész – juss
 rikotozik – kiabál
 rittyent – odacsap
 rokkan – leülepedik
 rüdeg – sovány állat
 rühelődik – feszít, kiöltözik, feltűnni akar

S, SZ

salló – sarló
 sanyarú – nehéz, kegyetlen
 sasfa – faoszlop, kerítésoszlop
 sápiroz – hangosan panaszkodik

sáté – sás, nád
 sebes – gyors ember
 seggvakaró – csipkebogyó
 semereg – állaton előforduló sömör
 serény – gyors, szorgalmas
 serül – fordul
 sifitel – zajong
 sifoner – ruhásszekrény
 sikárol – vályogfalat lesimít
 sikottyú – szövöszéken a borda vagy nyüst
 felfüggesztésére szolgáló eszköz
 sisinkázás – befagyott jégen való csúszkálás
 sogar – sógor
 somfordál – elkerüli, kerülgeti a helyet
 sróf – csavar
 stakatur – bevakolt nádszövet a mennyezeten
 strapál – ledolgozza magát, elfárad
 strimfli – (női) harisnya
 suhanc – fiatal fiú, leány
 sulyok – nagymosásnál a kimosott ruhából
 a visszamaradt szenny kiverésére szolgáló,
 lapító formájú deszkaeszköz
 surc – kötény
 surgyé – szalmazsák
 súva – sehova
 suvadás – földcsuszamlás
 sütő – konyhához toldott vagy önálló sütő-
 ház, kenyérsütésre szolgál
 szakadék – bögöly, nyári csípős légy
 szakasz – szalma, szénakazal
 szakaszt – szakít
 szakasztott az apja – olyan, mint az apja
 szapora dolgu – gyors munkás, szorgalmas
 szapul – kádba, cseberbe beáztatott, lúggal
 kezelt ruhát mos
 szájas – sokat beszélő, veszekedő
 számbaveszi – megszámlálja
 szegén – szegény
 szekerce – fejszéhez hasonló, de annál ki-
 sebb ácszszerző
 szekérderék – derekáig megrakott szekér
 szeme világa – szembogár
 szendereg – felszínesen alszik
 szereda – szerda
 szerető – udvarló
 szijú – szíj

szimatol – szagol
 sziválysár – tapadós, ragadós sár
 szoga – szolga
 szonnyas – szomjas
 szörlapta – tehénszörből készült labda
 szösz – durva kenderrost
 sztrunga – juhakol
 szüette – szü támadta meg, szuvas
 szuszék – bükkfadeszkából készült láda, ga-
 bona tárolására használják
 szükibe van – kevés van belőle

T

tajás – tojás
 takán – tokány
 talál neki – hozzáillő
 talicska – targonca
 talló – tarló
 talyiga – taliga, kétkerekű eszköz az eke ba-
 rázdában tartására
 tarcsa magát – ellenáll, jól ellátja magát
 tarisnya – tarisznya
 taszigál – tologat
 tákol – összeállít
 tálas – edénytartó szekrény
 tángyér – tányér
 táskásodik – felduzzad valaminek a felülete
 tehetős – jómódú
 tekenyő – teknő
 tekervényes – csavaros észjárású
 telázi – kisszekrény (pohártartó)
 tennap – tegnap
 terenget – állatot terelget
 terű – teher
 té – tej
 téfel – tejföl
 tézsla – szántáskor a taliga és a vontatórúd
 közé erősített összekötő eszköz
 tilinka – jól hámló fűzfavesszőből készült
 síp
 tinó – szarvasmarha növendék
 típ – tép
 tippanos – tapadós belü kenyér
 tollu – toll
 töröbúza – kukorica
 tulok – fiatal hím szarvasmarha
 turma – juhnyáj

tük – ti
tüteket – titeket

U, Ü

uccakati – szomszédoló nő
újság – újhold, újság
untattya magát – unatkozik
utója – maradéka
utóvégre – végül is
ügyekszik – igyekszik
ülü – barna kánya vagy héja, nagyobb ragadozó madár
üsmer – ismer
üsző – fiatal nőtény szarvasmarha
üzi magát – törekszik

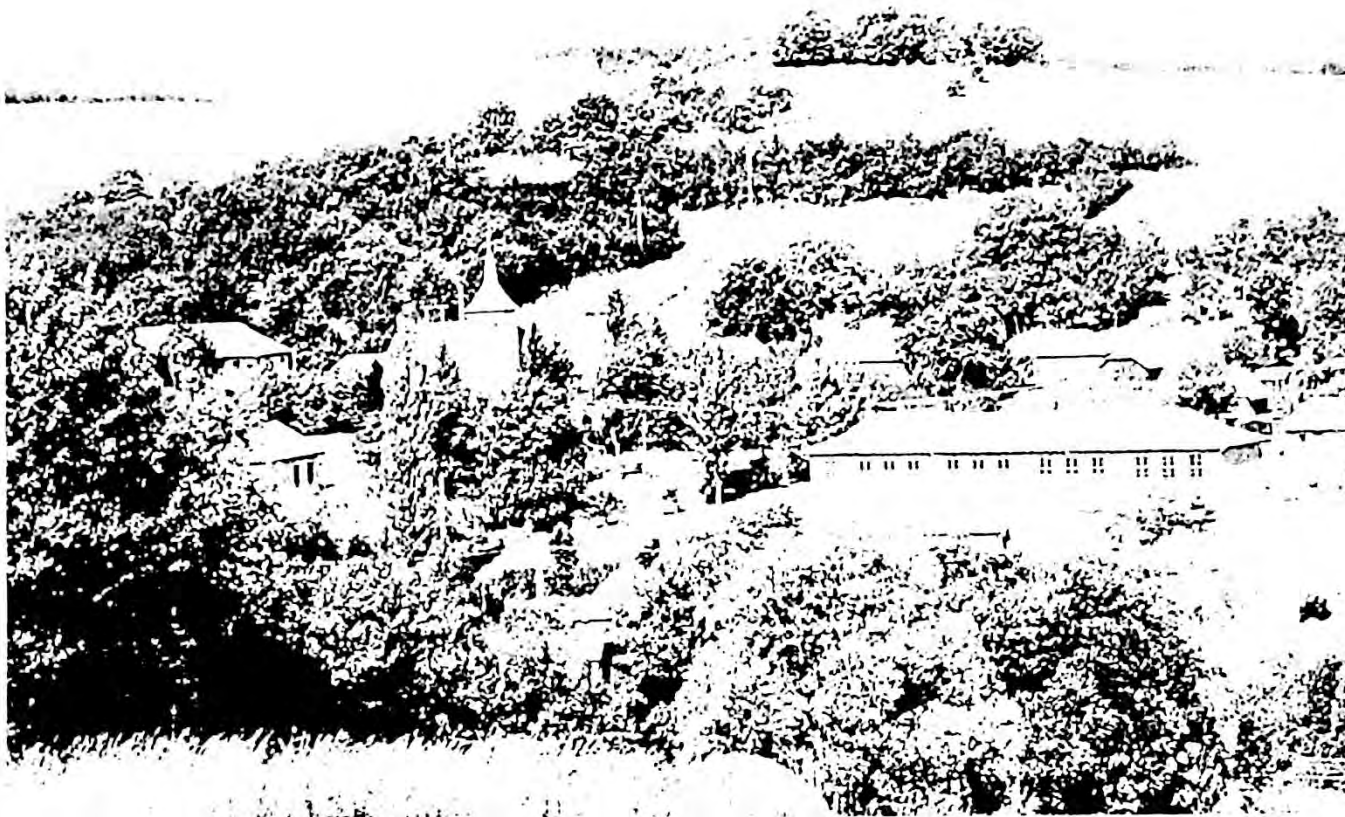
V

vacsara – vacsora
vadhús – rosszindulatú daganat
vayon – van
vakaró – állatok bőrének tisztítására használt eszköz
vakszem – halánték

váját – bemélyedés
vájkál – kaparász
vecsernye – délutáni, esti igehirdetés
vej – vő
vess a tűzre – tegyél a tűzre
vetemedik – elrugaszkodott, rossz útra tért
vetöllő (vetélő) – csőre feltekert, fonál rögzítésre szolgáló eszköz szövésnél
vetőszeg – a megszővendő fonal felvetésére (feltekérésére) szolgál
versengő saláta – kora tavaszi, vadon termő saláta
vélle – vele
vider – veder
vót – volt

Z, ZS

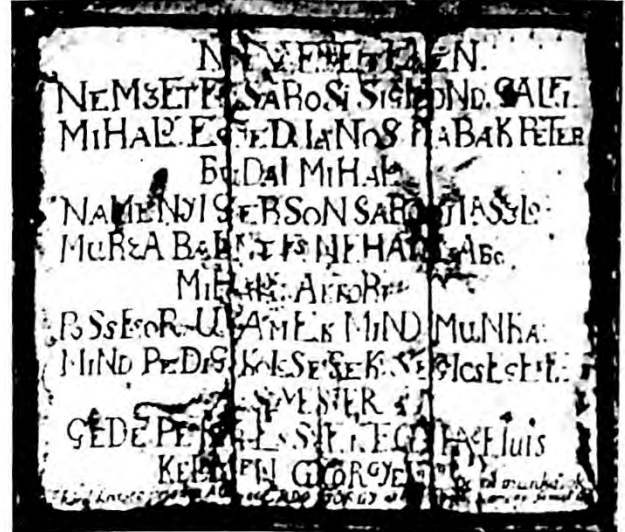
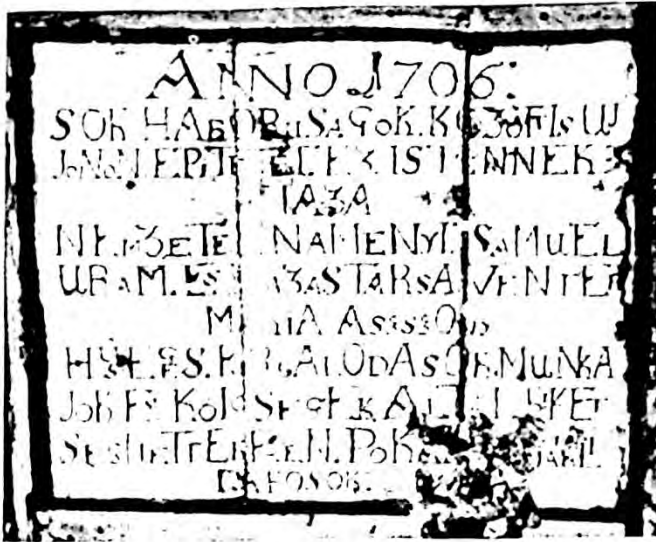
zöd – zöld
zsendice – az orda készítése után megmaradt tejtermék
zsimbel – zajong, zúgolódik
zsúp – szalma-, kóré-, ágaköteg

Póka távlati képe. A háttérben a dombtetőn az Úri-temető, alatta az új és régi temető látható. Az előtérben az új állami iskola és a templom épülete.

A régi református templom. Lebontották 1942-ben.

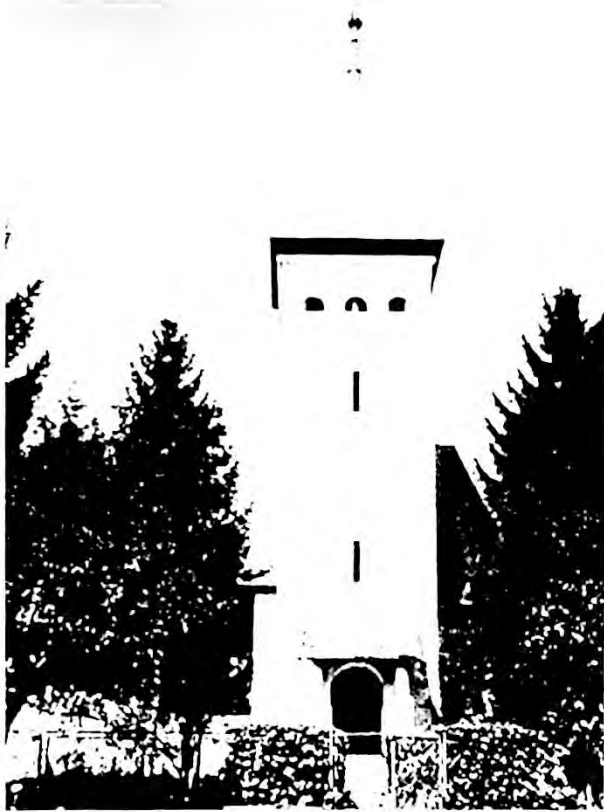
A régi templom mennyezetének ismeretlen időben erősen megrongálódott festett kazettái.

A régi templom belseje a szószékkel és az úrasztalával.

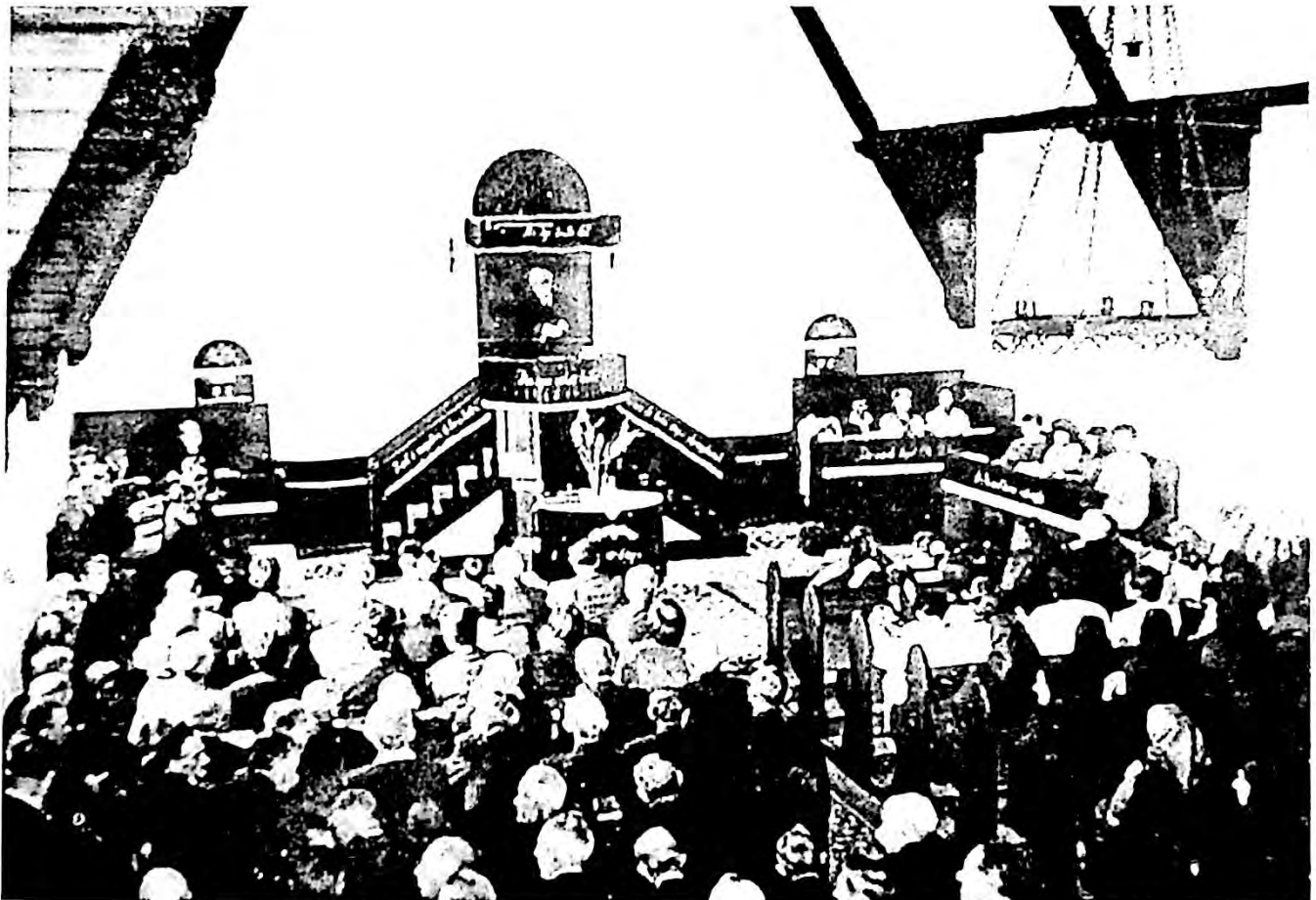
A templom klenódiumaiból.

Az 1948-ban felszentelt új református templom.

A templomot felszentelő Tavaszy Sándor püspökhelyettes.

Az új templom belseje a szószékkal.

A pókai szórvány ortodox gyülekezet temploma.

A római katolikus szórványegyház haranglábja.

Országzászló-avatás 1942-ben. Az első sorban Adorján Lajos református lelkész, id. Tolvaly Ferenc és dr. Boga Darvas István, az emlékmű készítettője áll.

A háttérben többek között dr. Erdei Ferenc és dr. Sallai Ferenc, az Országos Magyar Protestáns Diákszövetség (Budapest) küldöttei.

Az emlékmű elkészítője Szöllösi László volt.

Főzőtanfolyam résztvevői 1943-ban.

Óvodások műkedvelő előadása az emlékmű előtt 1943-ban.

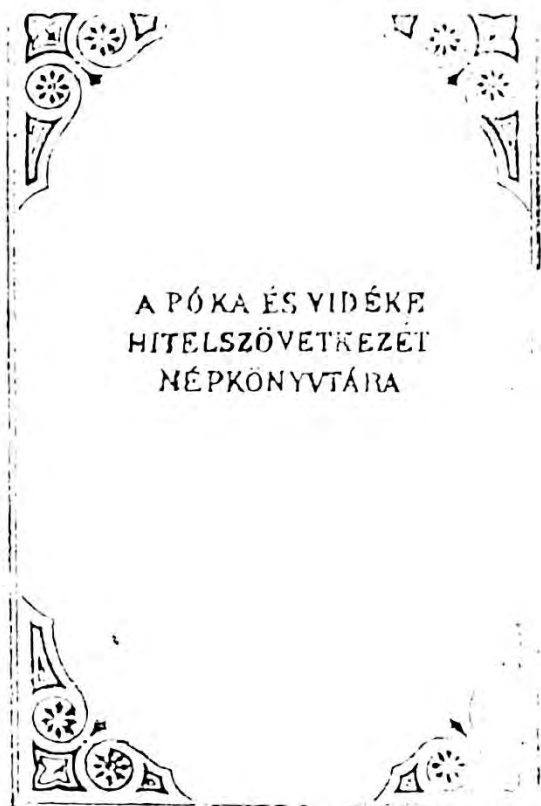
A műkedvelő művészegyüttes tagjai a hármásfalui versenyen 1961-ben.

Népiünnepély Póka határában 1943-ban.

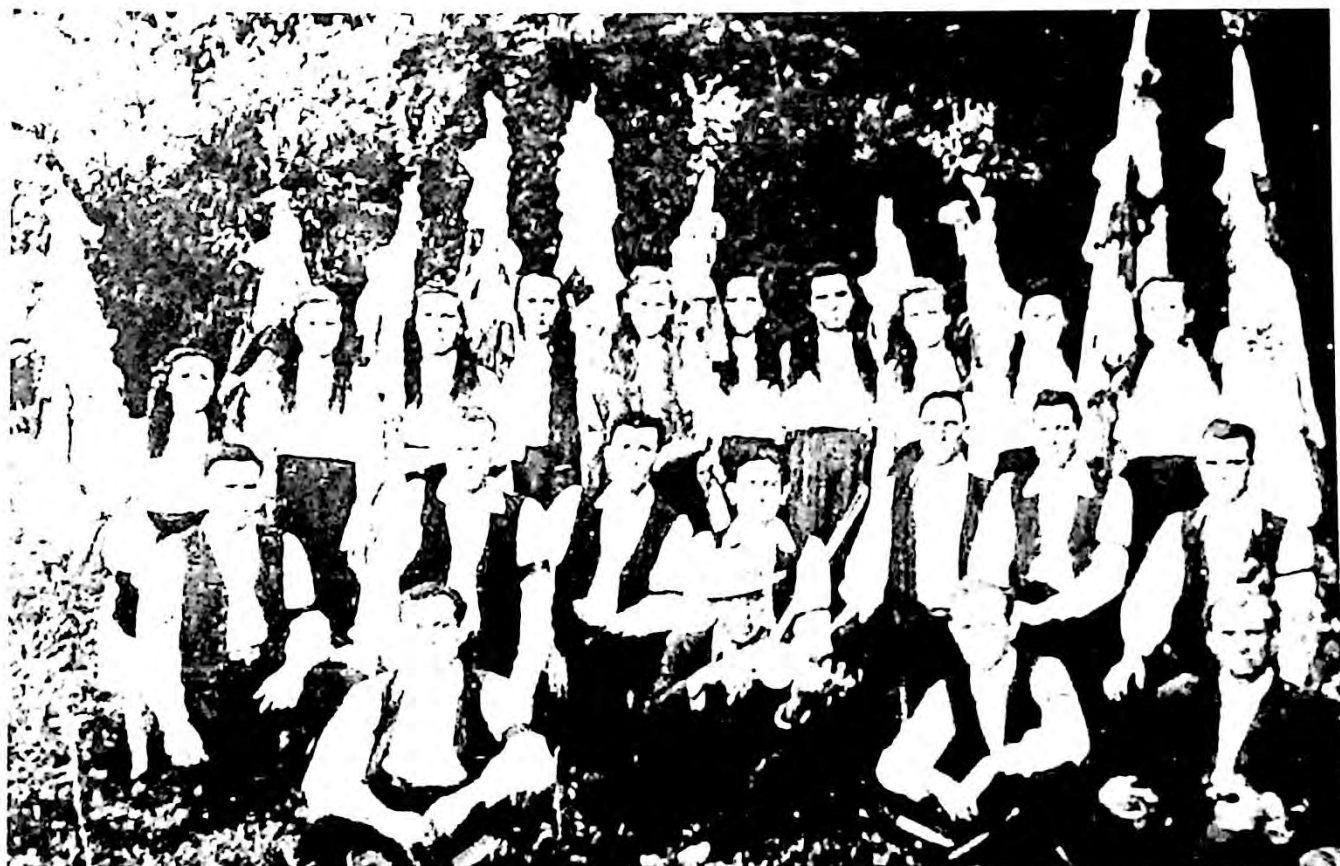
A tizenegy gyermekes Sűgő Árpádné 1943-ban átveszi Adorjáni Lajos lelkésztől a hősanya kitüntetését.

A 19. század végén alakult népkönyvtár egyetlen megmaradt kötete.

Népviselőbe öltözött lányok.

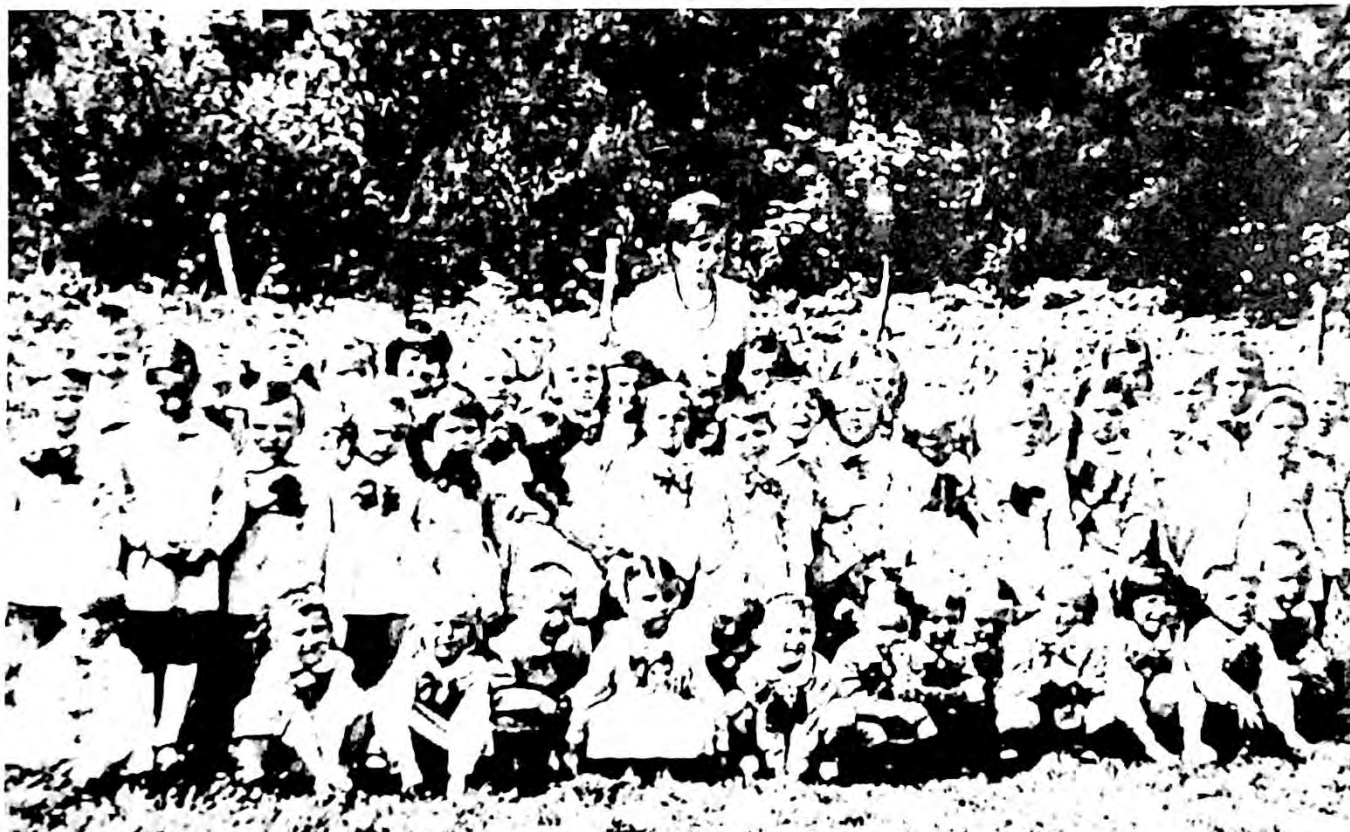

Fiatalon elhunyt társukat az ifjúság gyászszalagos fehér lobogókkal kíséri utolsó útjára.

A POKAI 8 OSZT. ISKOLA VÉGZETJEI

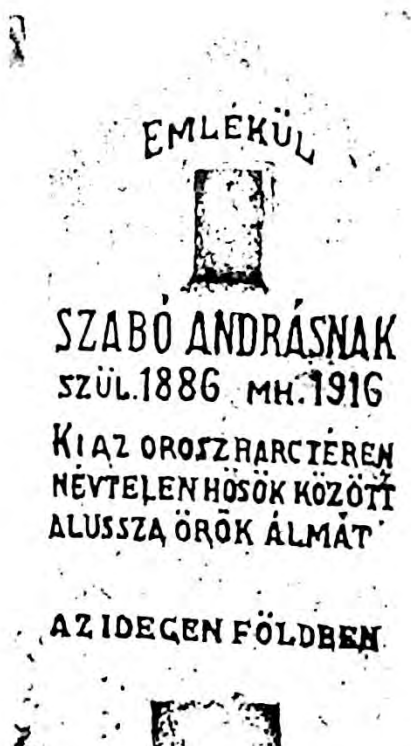
A hatvanas évek elején még nyolcosztályos iskola működött Pókán.

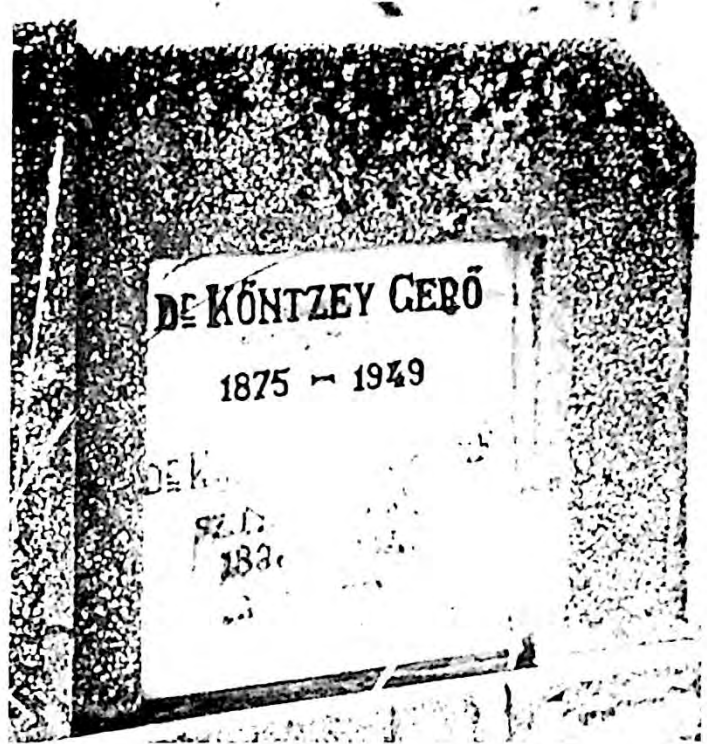
Amikor még sok gyermek volt a faluban. Óvodások a hetvenes évek elején.

Konfirmáló ifjak 1980-ban Mester György lelkipásztorral.

Az 1848–49-es szabadságharc honvédjének és az első és második világháború hőseinek síremléke a pókai temetőben.

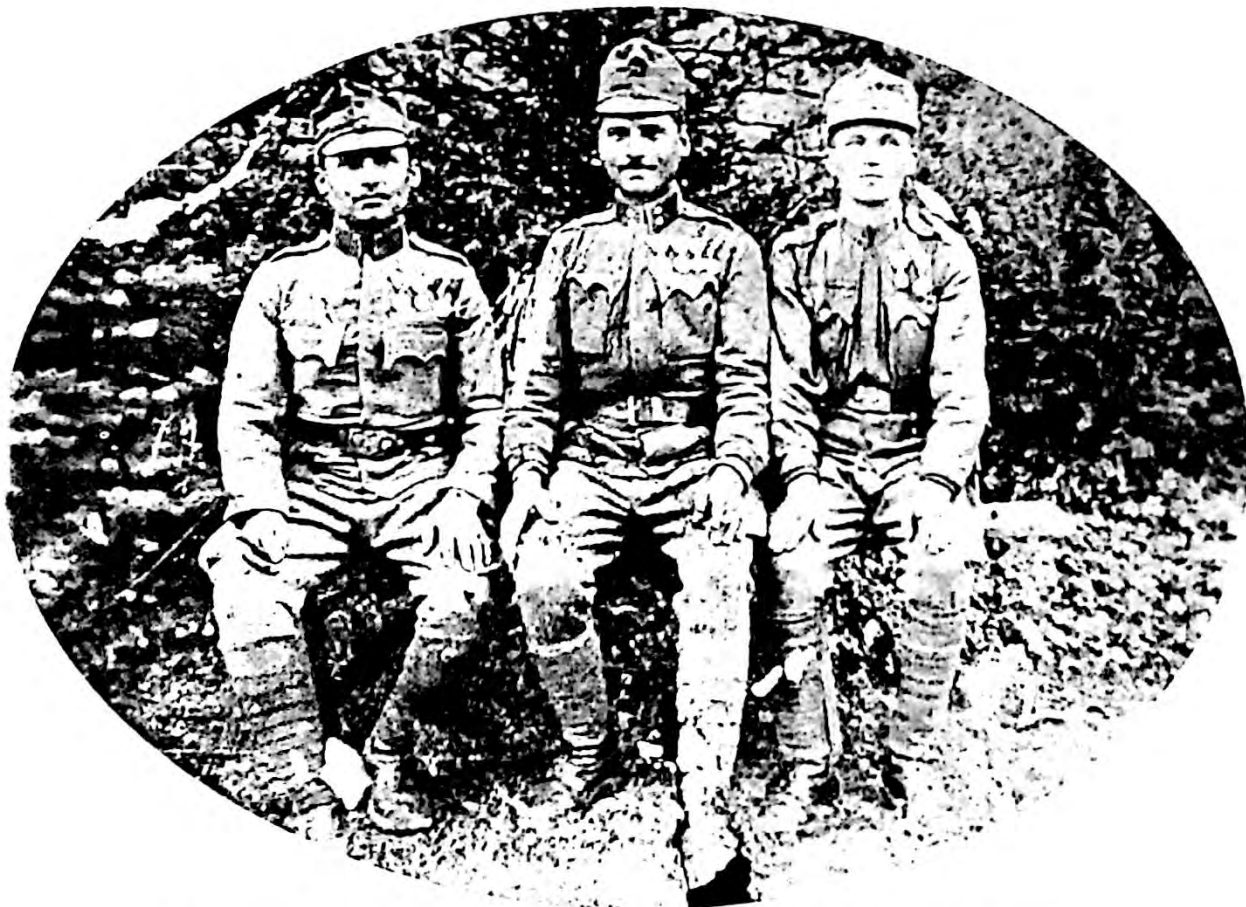
Dr. Tavasz József, a „doktor úr” és a Köntzey család síremléke a pókai temetőben.

Dicker Eduárd, pókai tanuló, aki 14 éves korában a birkenauai haláltáborban pusztult el.

Gede Sándor a román hadsereg egyenruhájában a harmincas évek végén, aki a második világháborúban a magyar hadsereg katonájaként esett el.

Az osztrák–magyar hadsereg első világháborúban kitüntetett katonái:
Máthé Imre, Radu Vasile és Mihály Ferenc.

A Sárkány-testvérek honvéd egyenruhában a negyvenes évek elején.

1907. X. 16

Édes Sándor!

Feljöttél tartom irni neked. Előbb is írtam volna csálhogy 9-ile clött el voltam foglaltva a hararnemetellel, mert én ugyanis folyó hó 9-ile harad mentem és követlerő let napo Pácarnapon és Heltő ott hon voltam. Heltő (11m) ximnapo volt a helyi orrayos pi-rakó vásár, miatt, prert en's plehri jüred prombaton (9m) el. n. 1 óra kor jutro feltünm és gyors pengőben pyaloy kara mentim 4 própa, tehát gondol- hatod mily gyorson mentim! Ist már mondanom se kell

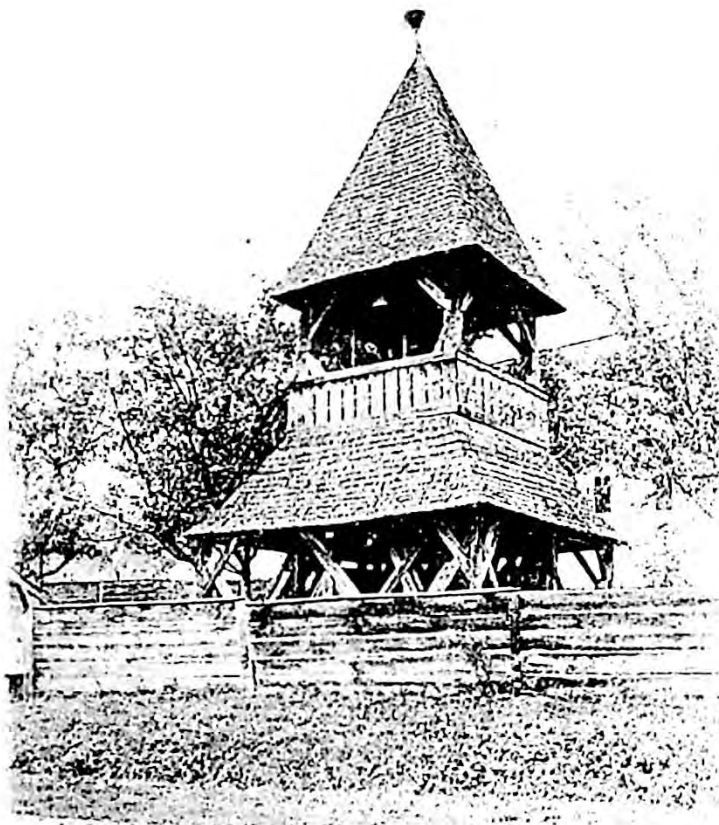
tragy) az idő" bellemesen felt el. if. csinos, his vas-palyha) panyásón meletit az első snobában. Ilam, egy fise. Rany ebben erri magát. Pátra jól van. Vilmos jótt van és valosim, hogy karri csany is jött len.

A mint a Felső oldalon láthatod jóraiban nyra oximesz fednel, de orray pitimöb és Rejszettebb karsulattal.

Él. 1907. 10. 19. Fel és csó Sol (csó) Fóska

Uli Nagy Illatya, ma) orz orz a meghalt, most, 22. embaton / 1892. a. kenne H. H. el.

Tavaszy József pókai birtokos levele testvérbátyjához, Tavasz Sándorhoz 1907-ből. A pókai műkedvelőmozgalom érdekes emléke.

A 18. század elején (1705 táján)
épült harangláb, mely a régi,
1568-ban öntött harangot is tartotta.
Az új templom építéskor bontották le.
Mellette Debreczeni László rajza
a haranglábról.

Az 1932–34-es években épült református felekezeti iskola épülete.

A Tolvaly család belsőségén faragatlan nyírfaágakból felépített pihenőhely, a Siesta.

A háttérben a festett tulipán letöredezett szárai az első világháború utáni Magyarországot jelképezték.

Szalmafedeles házak a 20. század elején.

87 - lap 46

1824

- 26^a Január Idősb Csinnádi János 78
 27^a Göcsei Klára 2. Helios. Köhögésben
 31^a Lengyel Kata 58 Eftendő Forrányalás
 9^a Febr. Viray Kata 15 Eftendő Forrányalás
 20^a Mart. Tekés Eged Sándor 78
 28^a Júliu Tekés Eged Anna 13 Eftendő
 13^a 7bris Tekés Nyaradi Anna 82 Eftendő
 22^a 9bris Balla Mária Nagy Helios Puteyben
 4^a 11bris Kelemen Péter 2. Helios Forrányalás
 8^a 11bris Kelemen Mária 70 Eftendő
 29^a 11bris Varga István 3 Napig élet

1824

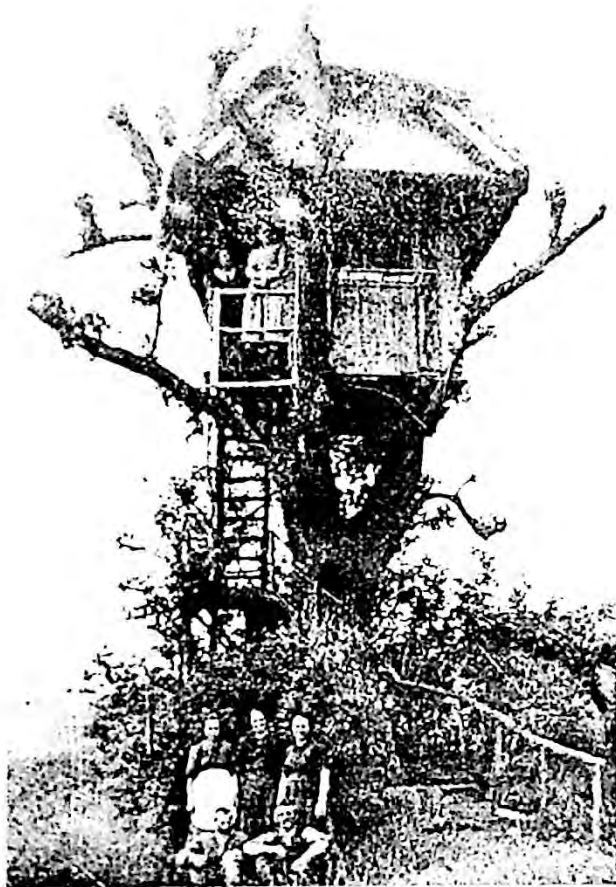
- 10^a Jan Tekés Gyulai Anna 8 Napig
 21^a Jan Tekés Nyaradi Karoly 25 Eftendő Hirtelen
 2^a 11gust Uj Paraszt Mihály 8 Eftendő
 25^a 7bris Czappa Mikály 4 Eftendő Forrányalás
 15^a 8bris Uj Paraszt Czappa János 80 Eftendő
 20^a 8bris Debretzeni Sufanna 6 Helios
 27^a 8bris Balla Andrási Ferenc 2. Napig
 29^a 9bris Lengyel Kata 15 Eftendő Nagy Helios
 7^a 9bris Gábor Kata 70 Eftendő
 1^a 11bris Czappa János 10. Napig
 12^a 11bris Zalányi Eva 85 Eftendő oldalfájás
 14^a 11bris Tekés T. Nyaradi Anna 70 Eftendő
 17^a 11bris Csinnádi György 70 Eftendő

Régebben a lelkipásztor ugyanarra az oldalra jegyezte be az összes népmozgalmi adatokat.

Később külön lapra írták be az elhalálozásokat...

Kezdet	Kezdet	Küldő	Év	Leír	Öt	Hely
December 25	December 24	S. György és Anthonis Magyarok Bótháza		Eva	Aladár Vadai Veres Péter Hagy János Csepeli Sándor	Baba Jemen Péter
December 27	Dec 10	Szekely Imre Csepeli Sándor		Anna	Dobri Lajos Miklós Mihály Hagy János Csepeli Sándor	Flugorin Mária
A S B B						
Január 7	Január 2	Jemen Péter Mária		-	Sékely Imre Kisvári Zsuzsanna	Baba Flugorin Mária
Január 18	Január 15	Sáskán Mihály Csepeli Péter		-	S. György Imre Gyalaki Mária	Flugorin Mária
Január 21	Január 18	Hagy János Csepeli Sándor		-	Csepeli Sándor Egyed Esti	Hagy János
Február 7	Február 5	Csepeli Sándor Mária és Esti Sándor		Suzsanna	Hagy János Csepeli Sándor Csepeli Sándor	Jemen Péter
Február 13	Február 10	Sékely János és Pete Mária		-	Sékely János és Magyarok Péter Mária	Jemen Péter
Február 27	Február 25	Csepeli Sándor és Csepeli Sándor		-	Csepeli Sándor és Csepeli Sándor Csepeli Sándor Mária	Jemen Péter Péter

...és a születéseket.

A „Füzfánfityegő”. Az embertelenség idejében az emberség szigete volt.

A PÓKAI ÉS SZÉKELYVÁSÁRHELYI
NEMES **E**GYED CSALÁD
ŐSI CIMERE

Az Egyed család nemesi címere.

ÜZLETRÉSZKÖNYVECSKE

Moldován Sándor Péteré

este asociat

tulajdona,

Cooperativei de Consum și
Valorizare *Hangya*
din *Păișeni*

aki a *Hangya* -i
Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet-
nek üzletrészes tagja.

Dat - Kelt *Păișeni* 1937. október 31

Cooperativa de Consum și Valorizare
L. S. - Cărbélykőzi Păișeni nr. 100.

Moldován Sándor
președinte - elnök.

Moldován Sándor
membru / coșif. de adm. - 1g. tag.

Valoarea unci părți sociale este de Lei 500.—.
Egy üzletrész értéke 500.— Lei.

A volt pókai „Hangya” Fogyasztási és Értékesítési
Szövetkezet Üzletrészkönyvecskéjének címlapja.

XI. Póka állandó lakói 2000. január 1-én

Adatfelvevők: Kardos Károly, Kelemen Piroska, dr. Szöllösi Árpád, Varga Balázs.

A településen lakó személyek összeírása sorszám szerint, de a házsámok sorrendjében történt. A nem szereplő házsámok alatt üres telkek, esetleg lakatlan vagy épülő házak, közintézmények vannak. A felsorolásban a családfő vezeték- és keresztnévét írjuk le, míg a családtagok esetében csak a keresztnévet. Az életkor, vallás és foglalkozás jelölésében a lakosok tájékoztatása szerinti adatok szerepelnek, hasonlóképpen a birtokviszonyok feltüntetésében is. Nem jelöltük meg a nemzetiségre vonatkozó adatokat, mivel a falu lakói között a magyar nemzetiségűek általában reformátusok és római katolikusok. A román nemzetiségűek görög katolikusok voltak, 1948 után lettek ortodox vallásúak. Az adventisták között mindkét nemzetiség előfordul. Az adatok tájékoztató jellegűek.

1. Csegedi Albert, 59 éves, ref., nyug. mezőgépész; Cs. (sz. Szász) Matild, 57 éves, adv., háziasszony. Van 2,90 ha földjük. Hsz. 1.
2. Szász Sándorné, özv. (sz. Zsellér Rebeka), 80 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Péntek Attila, 40 éves, ref., gépkocsivezető; P. (sz. Rádu) Ibolya, 31 éves, ref., háziasszony ; P. Attila Szabolcs, 9 éves, ref., 3. oszt. ált. iskolai tanuló. Van 0,58 ha földjük. Hsz. 2.
3. Kelemen Andrásné, özv. (sz. Gede Margit), 77 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,0 ha földje. Hsz. 3.
4. Kelemen Sándor, 78 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; K. (sz. Ercse) Anna, 73 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; K. Jenő, 48 éves, ref., géplakatos; K. (sz. Gábor) Sára, ref., 49 éves, raktáros, K. Éva (Antal Ferencné) 27 éves, ref., tisztviselő; K. Jenő ifj., 25 éves, ref., almérnök. Van 2,16 ha földjük. Hsz. 7.
5. Tifrea Alexandru, 63 éves, ortodox, nyug. gázipari munkás. Van 0,89 ha földje. Hsz. 9.
6. Bucur Sándorné (sz. Kelemen Erzsébet), 85 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Gábor (sz. Bucur) Rozália, 58 éves, ref., háziasszony; G. Levente, 26 éves, ref., géplakatos; G. Sándor, 24 éves, ref., mezőgépész. Van 3,90 ha földjük. Hsz. 12.
7. Sárkány Ferenc, 65 éves, ref., nyug. gyári munkás; S. Rozália, 59 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; S. Zsolt, 27 éves, ref., géplakatos. Van 2,0 ha földjük. Hsz. 13.
8. Sárkány Sándor, 69 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; S. Rozália, 63 éves, adv., nyug. term. szöv. tag. Van 2,5 ha földjük. Hsz. 14.
9. Ercse (sz. Makkai) Aranka, özv., 70 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,5 ha földje. Hsz. 15.
10. Radu Sándor, 65 éves, ref., nyug. mezőgépész; R. Jolán, 54 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; R. Sándor, ifj., 35 éves, ref., raktáros. Van 1,60 ha földjük. Hsz. 16.
11. Kelemen Sándor ifj., 53 éves, ref., nyug. mezőgépész; K. (sz. Szotyori) Julianna, 50 éves, ref., nyug. gyári munkás; K. Sándor legifjabb, 28 éves, ref., géplakatos; K. Réka, 21 éves, ref., húsipari munkás. Van 1,74 ha földjük. Hsz. 17.

12. Gligor Ioan, 54 éves, ortodox, mezőgépész; Gl. Reghina, 53 éves, ortodox, háziasszony; Gl. Ioan, ifj., 23 éves, ortodox, gázipari munkás; Gl. Angelica, 18 éves, ortodox, szakiskolai tanuló. Van 1,66 ha földjük. Hsz. 18.
13. Sárkány Lajosné, özv. (sz. Kovács Mária), 77 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; S. László, 47 éves, ref., villanyszerelő. Van 2,90 ha földjük. Hsz. 19.
14. Bartha Sándor, 66 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; B. Irén, 71 éves, róm. kat., nyug. term. szöv. tag. Van 0,40 ha földjük. Hsz. 21.
15. Sárkány István, 56 éves, ref., malomiparos; S. (sz. Nagy) Anna, 55 éves, ref., háziasszony; S. Endre, 27 éves, ref., állategészségügyi technikus; S. Gizella, 25 éves, ref., háziasszony; S. Tamás, 4 éves, ref., óvodás. Van 6,5 ha földjük. Hsz. 23.
16. Kelemen Ilona, özv., 74 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,73 ha földje. Hsz. 24.
17. Ciobotaru Ioan, 39 éves, ref., vasesztergályos; C. (sz. Magos) Ibolya, 36 éves, ref., háziasszony; C. Magos Szilárd, 5 éves, ref., óvodás. Hsz. 25.
18. Földes (sz. Szász) Mária, 90 éves, ref., háziasszony; Nagy (sz. Földes) Mária, 70 éves, ref., nyug. tanítónő. Van 17,47 ha földjük. Hsz. 26.
19. Cotîrlan Nicolae, 66 éves, ortodox, nyug. munkás; C. Maria, 61 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag. Van 2,57 ha földjük. Hsz. 27.
20. Szabó (sz. Ceu) Maria, özv., 63 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag; Sz. Simona, 26 éves, ortodox, eü. asszisztens. Van 2,0 ha földjük. Hsz. 29.
– Hétvégi ház (dr. Monoki István, Marosvásárhely) Hsz. 30.
21. Gábor Magyar, 37 éves, adv., autó-villanyszerelő; G. Ella, 35 éves, adv., háziasszony; G. Imola Erzsébet, 12 éves, adv., 7. oszt. ált. iskolai tanuló. Van 1,16 ha földjük. Hsz. 31.
22. Kovács Ferenc, 76 éves, ref., nyug. gyári munkás; K. (sz. Kovács) Margit, 76 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,0 ha földjük. Hsz. 32.
23. Fehér Sándor, 60 éves, ref., nyug. gázipari munkás; F. Anna, 56 éves, ref., háziasszony. Van 3,0 ha földjük. Hsz. 33.
24. Gábor Miklósné (sz. Ercse Teréz) özv., 78 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; G. András, 52 éves, ref., munkás. Van 2,80 ha földjük. Hsz. 34.
25. Boldizsár András, 80 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 0,28 ha földje. Hsz. 35.
26. Sárkány Ferenc id., 78 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; S. (sz. Kelemen) Anna, 76 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,32 ha földjük. Hsz. 36.
– Hétvégi ház (Jung Mária és Jung János ifj. Marosvásárhely). Hsz. 37.
27. Dobai Ferenc, 69 éves, ref., nyug. géplakatos; D. (sz. Szabó) Ilona, 64 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,0 ha földjük. Hsz. 38.
– Hétvégi ház (Vér Éva, Marosvásárhely). Hsz. 39.
28. Dobai (sz. Kovács) Mária, 56 éves, ref., háziasszony. Van 4,35 ha földje. Hsz. 40.
29. Makkai (sz. Csegedi) Rozália, özv., 69 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,0 ha földje. Hsz. 41.
30. Kardos László, 65 éves, ref., nyug. lakatos; K. (sz. Kelemen) Erzsébet, 55 éves, ref., háziasszony. Van 2,40 ha földjük. Hsz. 42.
31. Csegedi Zoltán, 33 éves, ref., földműves; Cs. Etelka, 28 éves, ref., háziasszony; Kalányos Vaszi, 14 éves, ref., 7. oszt. ált. iskolai tanuló; Cs. György Zoltán, 6 éves, ref., óvodás. Van 3,0 ha földjük. Hsz. 43.

32. Fărăgău, Ioan, 64 éves, ortodox, nyug. mezőgépész; F. (sz. Kelemen) Mária, 61 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 4,0 ha földjük. Hsz. 44.
33. Kovács Sándorné (sz. Kardos Erzsébet), özv., 59 éves, ref., háziasszony; K. Csaba, 28 éves, ref., szakmunkás. Van 2,50 ha földjük. Hsz. 46.
– Hétfégi ház (Molnár István és Kelemen Mária, Marosvásárhely). Hsz. 47.
34. Kelemen András, 76 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; K. (sz. Ercse) Rebeka, 75 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,90 ha földjük. Hsz. 48.
– Hétfégi ház (Csegedi Sándor S., Marosvásárhely). Hsz. 49.
35. Palkó Sándor, 55 éves, ref., nyug. mezőgépész; P. Erzsébet, 56 éves, ref., háziasszony. Van 4,50 ha földjük. Hsz. 51.
36. Palkó Sándor ifj., 31 éves, ref., ács-asztalos; P. Mária, 28 éves, ref., kereskedelmi alkalmazott; P. Katalin, 7 éves, ref., 1. oszt. ált. iskolai tanuló; P. Levente, 3 éves, ref., óvodás. Van 0,58 ha földjük. Hsz. 51/a.
37. Ercse Ferenc ifj., 45 éves, ref., földműves; E. (sz. Gál) Elvira, 22 éves, róm. kat., háziasszony; Gál Ferenc, 24 éves, róm. kat., pék; G. Róbert, 4 éves, róm. kat., óvodás; G. Lehel, 2 éves, róm. kat. Van 1,65 ha földjük. Hsz. 54.
38. Májer Éva, özv., 57 éves, róm. kat., könyvelő; Májer János ifj., 26 éves, róm. kat., tanár. Van 0,50 ha földjük. Hsz. 56/a.
39. Máthé Lajosné (sz. Szotyori Rozália), özv., 54 éves, ref., nyug. munkás; Ercse Piroška, 20 éves, ref., kereskedelmi alkalmazott. Van 1,60 ha földjük. Hsz. 57.
40. Kardos Károly, 60 éves, ref., nyug. gázipari munkás. Van 0,38 ha földje. Hsz. 58.
– Hétfégi ház (Izsák Mihály, Marosvásárhely). Hsz. 59.
41. Szotyori Elek, 85 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Sz. (sz. Csegedi) Julianna, 83 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,68 ha földjük. Hsz. 60.
– Hétfégi ház (Horváth Ádám és Loránt, Marosvásárhely). Hsz. 62.
42. Tot Petru, 46 éves, ortodox, gázipari szakmunkás; T. (sz. Kelemen) Ilona, 40 éves, ref., kereskedelmi alkalmazott; T. Péter Levente, 19 éves, ref., gázipari alkalmazott; T. Ilona Ildikó, 14 éves, ref., 7. oszt. ált. iskolai tanuló. Van 0,60 ha földjük. Hsz. 63.
43. Gede Aurica (Aranka), özv., 80 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag. Van 2,0 ha földje. Hsz. 65.
44. Bogáti Jánosné (sz. Márkos Anna), 75 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,20 ha földje. Hsz. 67.
– Hétfégi ház (Dobai Lajos, Bustya József, Marosvásárhely). Hsz. 69.
– Hétfégi ház (Turcu Ioan, Marosvásárhely). Hsz. 70.
45. Moldován Sándor, 70 éves, ref., nyug. közg. alkalmazott; M. (sz. Corneliu) Rodica Maria, 55 éves, ortodox, tanárnő; M. Sándor ifj., 25 éves, ref., mezőgépész; M. (sz. Csoók) Erika, 23 éves, ref., háziasszony; M. Loránt Nándor, 8 hónapos, ref. Van 5,0 ha földjük. Hsz. 71.
46. Gede Mihály, 76 éves, ref., nyug. munkás; G. (sz. Radu) Maria, 76 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag. Van ha földjük. Hsz. 72.
47. Gede Ferenc, 76 éves, ref., nyug. gyári munkás; G. (sz. Kimpián) Rebeka, 75 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 3,55 ha földjük. Hsz. 73.
48. Bán Győző, 50 éves, ref., mezőgépész; B. (sz. Ercse) Piroška, 45 éves, ref., háziasszony; B. János, 24 éves, ref., halász; B. (sz. Dávid) Imola, 23 éves, ref., munkás-

- nő; B. Izabella, 14 éves, ref., 7. oszt. ált. iskolai tanuló; B. Gabriella, 3 hónapos, ref. Van 2,0 ha földjük. Hsz. 74.
49. Toth (sz. Ceu) Györgyné, özv., 68 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag; T. György ifj., 24 éves, ortodox, halász. Van 2,5 ha földjük. Hsz. 75.
50. Fekete Károly, 80 éves, adv., nyug. term. szöv. tag; F. (sz. László) Mária, 77 éves, róm. kat., nyug. term. szöv. tag. Van 3,50 ha földjük. Hsz. 76.
51. Nagy Sándorné (sz. Szász Rozália), özv., 79 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 5,50 ha földje. Hsz. 77.
52. Gede András, 88 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Nyomáti Sándor, 66 éves, ref., nyug. gázipari alkalmazott; Ny. (sz. Gede) Anna, 65 éves, ref., nyug. munkásnő. Van 4,0 ha földjük. Hsz. 78.
53. Gábor Béla, 62 éves, ref., nyug. vasúti alkalmazott; G. (sz. Bán) Mária, 54 éves, ref., háziasszony; G. Béla, 23 éves, ref., munkás. Van 3,80 ha földjük. Hsz. 79.
54. Nyomáti Emil, 61 éves, ref., nyug. mezőgépész. Van 0,70 ha földje. Hsz. 80.
55. Szász Andrásné (sz. Toth Irén), özv., 79 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,70 ha földje. Hsz. 882.
56. Ötvös József, 75 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Ö. (sz. Cs. Nagy) Erzsébet, 68 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 5,0 ha földjük. Hsz. 83.
57. Kelemen Gáborné (sz. Kovács Anna), özv., 72 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Kelemen Ferenc, 45 éves, ref., földműves; K. Anna, 47 éves, ref., munkásnő; K. Ferenc ifj., 21 éves, ref., földműves. Van 2,80 ha földjük. Hsz. 85.
58. Kovács Józsefné (sz. Kelemen Erzsébet), özv., 74 éves, adv., nyug. term. szöv. tag; K. Zoltán, 43 éves, ref., villanyszerelő; K. (sz. Sárkány) Hajnalka, 41 éves, ref., könyvelő; K. Zoltán ifj., 21 éves, ref., IV. éves geológia szakos egyetemi hallgató; K. Linda Katinka, 18 éves, ref., XI. oszt. középiskolai tanuló. Van 3,71 ha földjük. Hsz. 87.
59. Sárkány Ilona, özv., 80 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,05 ha földje. Hsz. 88.
60. Dobai Mihály ifj., 58 éves, ref., földműves; D. Ilona, 54 éves, ref., háziasszony. Van 2,50 ha földjük. Hsz. 89.
61. Sárkány Sándor ifj., 51 éves, ref., gyári munkás; S. (sz. Szilágyi) Magdolna, 42 éves, ref., eü. gondozónő; S. Attila, 20 éves, ref., mészáros; S. Ildikó (Kovács Gyözőné), 24 éves, ref., kereskedelmi alkalmazott. Van 1,12 ha földjük. Hsz. 90.
62. Sárkány Józsefné (sz. Kovács Margit), özv., 54 éves, ref., háziasszony; S. Ádám Levente, 26 éves, ref., földműves. Van 0,50 ha földjük. Hsz. 91.
63. Székely Ferenc ifj., 56 éves, ref., nyug. kereskedelmi alkalmazott; Sz. (sz. Gede) Ibolya, 51 éves, ref., postás. Van 1,68 ha földjük. Hsz. 92.
64. Niomati Ioanné (sz. Szabó Rozália), özv., 69 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,24 ha földje. Hsz. 93.
65. Kelemen Józsefné (sz. Sárkány Irén), özv., 68 éves, adv., nyug. term. szöv. tag. Van 0,56 ha földje. Hsz. 94.
66. Kelemen Sándor J., 67 éves, ref., gázipari nyugdíjas; Kelemen (sz. Kardos) Erzsébet, 57 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,90 ha földjük. Hsz. 95.
67. Albert (sz. Radu) Erzsébet, 72 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,0 ha földje. Hsz. 96.
68. Kelemen Regina, 74 éves, adv., háziasszony. Van 1,46 ha földje. Hsz. 97.

69. Bálint László, 70 éves, ref., nyug. gyári munkás; B. (sz. Ilyés) Mária, 65 éves ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,0 ha földjük. Hsz. 98.
70. Gede Józsefné (sz. Faragó Róza), özv., 80 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; G. (sz. Kádár) Katalin özv, 44 éves, ref., háziasszony. Van 1,50 ha földjük. Hsz. 100.
71. Kelemen Zoltán J., 44 éves, ref., kereskedő; K. (sz. Galaczi) Melinda, 23 éves, ref., kereskedő; K. Csaba, 20 éves, róm. kat., XII. oszt. középiskolai tanuló. Van 1,0 ha földjük. Hsz. 101.
72. Ceu Ioan, 70 éves, g. kat., nyug. gyári munkás; C. (sz. Kelemen) Anna, 66 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,50 ha földjük. Hsz. 102.
73. Radu Petru, 64 éves, ref., nyug. gázipari munkás; R. (sz. Kardos) Zsuzsa, 60 éves, ref., nyug. tanügyi alkalmazott. Van 1,37 ha földjük. Hsz. 103.
74. Sárkány Jánosné (sz. Molnár Mária), özv., 63 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,60 ha földje. Hsz. 105.
75. Sárkány Andrásné (sz. Székely Anna), özv., 76 éves; ref., háziasszony. Van 2,34 ha földje. Hsz. 106.
76. Sűgő Jenőné (sz. László Erzsébet), 75 éves. özv., ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,25 ha földje. Hsz. 107.
77. Gábor Andrásné (sz. Zsellér Anna), özv., 61 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 3,48 ha földje. Hsz. 108.
78. Dobai Mihály id., 87 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; D. Károly, 59 éves, ref., nyug. lakatos. Van 1,80 ha földjük. Hsz. 109.
79. Varga Balázs, 76 éves, ref., nyug. hentes-mészáros; V. (sz. Gábor) Regina, 73 éves, ref., nyug. könyvelő. Van 0,70 ha földjük. Hsz. 110.
– Hétvégi ház (Szöllösi László, Fazakas Olga, dr. Szöllösi Árpád, Marosvásárhely). Hsz. 111.
80. Kovács István, 31 éves, ref., lelkipásztor; K. Cecília, 31 éves, ref., háziasszony; K. Ábel, 7 éves, ref., 1. oszt. ált. iskolai tanuló; K. István, 5 éves, ref., óvodás; K. Benjámin, 3 éves, ref., óvodás; K. József, 2 éves, ref. Hsz. 112.
– Hétvégi ház (Gede Sándor, Aranyosegerbegy). Hsz. 114.
81. Dobai Attila, 46 éves, ref., mezőgépész; D. (sz. Şuteu) Angela, 33 éves, ortodox, háziasszony; Schmidt Teodora, 13 éves, ortodox, 6. oszt. ált. iskolai tanuló; Sch. Alexandra, 11 éves, ortodox, 5. oszt. ált. iskolai tanuló; D. Angela Margit, 4 éves, ref., óvodás. Van 3,20 ha földjük. Hsz. 115.
82. Bartha Gábor, 65 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; B. (sz. Silaghiu) Rozália, 65 éves ortodox, nyug. term. szöv. tag. Van 2,72 ha földjük. Hsz. 116.
83. Makkai Jánosné (sz. Toth Rózália), 61 éves özv., ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,61 ha földje. Hsz. 117.
84. Bartha József, 61 éves, ref., nyug. gyári munkás; B. (sz. Kovács) Katalin, 57 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,60 ha földjük.
85. Silaghiu A. Ioan, 69 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag; S. (sz. Cs. Nagy) Magda, 61 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; S. Anna Mária, 27 éves, ref., kereskedelmi alkalmazott; Anduş Ana Maria, 7 éves, ortodox, óvodás. Van 2,60 ha földjük. Hsz. 119.
86. Bartha András, 35 éves, ref., halász; Szabó Orsolya Katalin, 18 éves, ref., háziasszony; B. Attila, 1 éves, ref. Van 2,14 ha földjük. Hsz.120.

87. Pényi Kálmán, 63 éves, róm. kat., nyug. segédmunkás; P. (sz. Moldován) Erzsébet, 54 éves, ref., háziasszony; Moldován Klára Hajnal, 18 éves, róm. kat., háztartásbeli. Van 0,67 ha földjük. Hsz. 121.
88. Vér Mihály, 58 éves, ref., nyug. mezőgépész-kovács; V. (sz. Kincses) Anna, 56 éves, ref., háziasszony. Van 2,96 ha földjük. Hsz. 122.
89. Sárkány Lajosné (sz. Szotyori Jolán), özv., 52 éves, ref., háziasszony; S. Árpád, 30 éves, ref., építész technikus; S. Vilmos, 28 éves, ref., szakmunkás; S. Edith Pirooska, 25 éves, ref., háztartásbeli; S. Lajos, 24 éves, ref., szakmunkás; S. Jolán, 22 éves, ref., építésztechnikus. Van 0,75 ha földjük. Hsz. 125.
90. Kelemen Mihályné (sz. Ercsei Eszter), 70 éves özv., ref., nyug. term. szöv. tag; K. Dezső, 43 éves, ref., elektrotechnikus. Van 1,77 ha földjük. Hsz. 128.
91. Kelemen Lajos S. id., 74 éves, ref., nyug. term. szöv. pénztáros; K. (sz. Tüzesi) Anna, 74 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 3,0 ha földjük. Hsz. 130.
92. Kelemen Lajos L. ifj., 48 éves, ref., állategészségügyi technikus; K. (sz. Csegedi) Zsuzsa, 44 éves, ref., óvónő; K. Zsófia, 20 éves, ref., óvónő; K. Timea Zsuzsa, 13 éves, ref., 7. oszt. ált. iskolai tanuló. Van 0,50 ha földjük. Hsz. 130/a.
– Hétfégi ház (Bálint Anna Erzsébet, Bálint Béla ifj., Marosvásárhely). Hsz. 131.
93. Gábor Miklós ifj., 61 éves, ref., nyug. gyári munkás; G. (sz. Kovács) Ágnes, 57 éves, ref., nyug. munkásnő; G. Miklós Csaba, 27 éves, ref., hegesztőmunkás; G. (sz. Gede) Imola, 23 éves, ref., varrónő. Van 6,0 ha földjük. Hsz. 134.
94. Fehér Miklós, 66 éves, ref., nyug. gyári munkás; F. (sz. Moldován) Anna, 63 éves, ref., nyug. munkásnő. Van 6,0 ha földjük. Hsz. 136.
95. Sárkány Sándorné (sz. Csegedi Rózália), özv., 75 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 0,40 ha földje. Hsz. 137.
96. Csegedi Levente, 33 éves, ref., géplakatos; Cs. (sz. Cs. Nagy) Anna, 29 éves, ref., háziasszony; Cs. Levente Loránt, 7 éves, ref., 2. oszt. ált. iskolai tanuló; Cs. Barna, 5 éves, ref., óvodás. Van földjük. Hsz. 138.
97. Moldován Mihály, 59 éves, ref., nyug. mezőgépész; M. (sz. Kelemen) Margit, 57 éves, ref., nyug. munkásnő; M. (sz. Cs. Nagy) Anna, 78 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 4,35 ha földjük. Hsz. 139.
98. Csegedi József, 76 éves, ref., nyug. kereskedő. Van 2,61 ha földje. Hsz. 140.
99. Csegedi Sándor E., 63 éves, ref., nyug. kereskedő; Cs. (sz. Nagy) Zsuzsa, 56 éves, ref., nyug. kereskedő; Cs. Levente, 21 éves, ref., hentes-mészáros. Van 3,18 ha földjük. Hsz. 141.
100. Juhász István, 62 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; J. (sz. Kelemen) Klára, 57 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; J. Csaba, 30 éves, ref., mezőgépész; J. (sz. Csegedi) Zsuzsanna, 22 éves, ref., varrónő; J. Dávid Barna, 3 hónapos, ref. Van 1,10 ha földjük. Hsz. 142.
101. Nagy (sz. Gede) Mária, 90 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,45 ha földje. Hsz. 143.
102. Csegedi Ákos, 77 éves, ref., nyug. lelkipásztor. Van 4,0 ha földje. Hsz. 145.
103. Török Albert, 28 éves, róm. kat., gázipari munkás; T. (sz. Héjas) Éva, 28 éves, ref., háziasszony; T. Lehel, 5 éves, ref., óvodás. Van 2,0 ha földjük. Hsz. 146.
104. Nagy Andrásné (sz. Kelemen Anna), özv., 83 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; N. Ödön, 60 éves, ref., nyug. gyári munkás. Van 3,5 ha földjük. Hsz. 147.

105. Csegedi Sándor H., 80 éves, ref., nyug. gázipari munkás; Cs. Tamás, 47 éves, nyug. asztalos. Van 2,70 ha földjük. Hsz. 149.
106. Kelemen László, 32, ref., textilipari munkás; K. (sz. Juhász) Klára, 26 éves, ref., kereskedelmi alkalmazott; K. Attila, 8 éves, ref., 1. oszt. ált. iskolai tanuló; K. Borbála, 5 hónapos, ref. Van 0,15 ha földjük. Hsz. 150.
107. Niomati Mihainé (sz. Ercse Mária), özv., 70 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 1,16 ha földje. Hsz. 151.
108. Tot Ioan, 65 éves, ortodox, nyug. gyári munkás; T. (sz. Ceu) Ana, 62 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag; T. Ioan, 33 éves, ortodox, gázipari munkás. Van 1,60 ha földjük. Hsz. 152.
– Hétfégi ház (Fülöp András, Marosvásárhely). Hsz. 153.
109. Csegedi Sándor A., 27 éves, adv., vállalkozó; Cs. (sz. Csegedi) Mária Magdolna, 30 éves, adv., vállalkozó; Cs. Norbert Sándor, 5 éves, adv., óvodás. Van 2,90 ha földjük. Hsz. 154.
110. Kincses Sándorné (sz. Lakó Anna), özv., 74 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Nincs földje. Hsz. 155.
111. Székely Józsefné (sz. Kelemen Anna), özv., 46 éves, ref., élelmiszeripari munkásnő; Sz. József, 22 éves, ref., mészáros; Sz. Levente, 9 éves, ref., 3. oszt. ált. iskolai tanuló; Blága Robert Demeter, 26 éves, ref., vasöntő. Van 2,0 ha földjük. Hsz. 156.
– Hétfégi ház (Tarnai Árpád, Marosvásárhely). Hsz. 157.
112. Toth Károly, 69 éves, ref., nyug. erdész; T. Zsuzsa, 68 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,0 ha földjük. Hsz. 158.
113. Máthé János, 77 éves, ref., nyug. gázipari munkás; M. Ferenc, 46 éves, ref., mészáros. Van 2,70 ha földjük. Hsz. 159.
114. Kimpián György, 83 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; K. (sz. Kardos) Elza, 73 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,21 ha földjük. Hsz. 160.
115. Ercse József id., 79 éves, ref., nyug. isk. altiszt; E. (sz. Juhász) Anna, 71 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,0 ha földjük. Hsz. 161.
116. Juhász István, 35 éves, ref., asztalos; J. (sz. Cotîrlan) Maria, 29 éves, ortodox, háziasszony; Cotîrlan Petronela Marinela, 9 éves, ortodox, 1. oszt. ált. iskolai tanuló; J. Loránt, 4 éves, ref., óvodás. Van 0,70 ha földjük. Hsz. 163.
– Hétfégi ház (özv. Gábosi Mihályné, Marosvásárhely)
117. Czáp (sz. Szabó) Rozália, 59 éves, ref., háziasszony; Cz. József, 26 éves, ref., tetőszigetelő; Kozma Anna, 22 éves, ref., varrónő; Cz. Levente, 22 éves, ref., segédmunkás. Van 1,70 ha földjük. Hsz. 166.
118. Cîmpian Petru, 77 éves, ortodox, nyug. term. szöv. raktáros; Obreja Magdalena Maria, 25 éves, ortodox, gyári munkásnő. Van 2,80 ha földjük. Hsz. 167.
– Hétfégi ház és vegyesbolt (Székely Márton, Marosvásárhely). Hsz. 168.
119. Szengyel Emma, özv., 59 éves, ref., háziasszony. Van 1,16 ha földje. Hsz. 169.
120. Pényi Lídia, 68 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; P. József, 47 éves, ref., földműves; P. (sz. Zolti) Irén, 43 éves, ref., háziasszony; P. Erika, 21 éves, ref., háztartásbeli; P. Jenő, 20 éves, ref., földműves; P. Csaba, 18 éves, ref., földműves; P. Mónika, 14 éves, ref., 4. oszt. ált. iskolai tanuló; P. Kinga, 9 éves, ref., 2. oszt. ált. iskolai tanuló. Van 0,50 ha földjük. Hsz. 170.

121. Szigeti Gyula, 55 éves, ref., nyug. hegesztőmunkás; Sz. (sz. Toth) Bertha, 51 éves, ref., háziasszony; Toth (sz. Székely) Erzsébet, 86 éves, ref., nyugdíjas. Nincs földjük. Hsz. 171.
– Héttvégi ház (Ercse Sándor ifj., Marosvásárhely). Hsz. 173.
122. Ercse János, 74 éves, ref., nyug. gyári munkás; E. (sz. Mihály) Mária, 64 éves, ref., nyug. ter. szöv. tag. Van 2,10 ha földjük. Hsz. 175.
123. Vér Sándorné (sz. Ercse Erzsébet), özv., 71 éves, ref., nyug. eü. gondozónő; Moldovan Virgil, 27 éves, ortodox, gépkocsivezető. Van 2,0 ha földjük. Hsz. 177.
124. Csegedi László, 34 éves, adv., szobafestő; Cs. (sz. Cioanca) Alunița, Luminița, 30 éves, adv., háziasszony; Cs. Renata Raluca, 6 éves, adv., óvodás. Van 1,5 ha földjük. Hsz. 178.
125. Bodor Ferenc ifj., 50 éves, ref., földműves; Pényi Ágnes, 44 éves, ref., háziasszony; B. János, 20 éves, ref., földműves; B. Tünde Lídia, 12 éves, ref., 4. oszt. ált. iskolai tanuló. Van 0,5 ha földjük. Hsz. 179.
126. Boldizsár Sándor, 69 éves, ref., nyug. gyári munkás; B. Sándor ifj., 31 éves, ref., asztalos; B. (sz. Scridon) Ilona, 25 éves, ref., háziasszony; B. Hunor Szabolcs, 5 éves, ref., óvodás; B. Izabella, 1 éves, ref. Van 6,67 ha földjük. Hsz. 180.
127. Csegedi Imre, 72 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Cs. (sz. Gábor) Jolán, 68 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,80 ha földjük. Hsz. 181.
128. Nagy Gézáne (sz. Bogáti Rozália), özv., 78 éves, adv., nyug. term. szöv. tag. Van 2,5 ha földje. Hsz. 183.
129. Bogáti Péter, 72 éves, ref., nyug. gyári munkás; B. (sz. Kardos) Judith, 65 éves, adv., nyug. term. szöv. tag; B. Albert, 27 éves, ref., földműves. Van 2,0 ha földjük. Hsz. 184.
130. Gede István ifj., 56 éves, ref., nyug. gyári munkás; G. (sz. Csegedi) Irén, 56 éves, ref., háziasszony. Van 3,0 ha földjük. Hsz. 185.
131. Cs. Nagy Jenő, 57 éves, ref., nyug. mezőgépezés; Cs. Nagy (sz. Moldován) Rozália, 58 éves, ref., nyug. munkásnő. Van 6,0 ha földjük. Hsz. 186.
132. Ercse József, 66 éves, ref., földműves. Hsz. 187.
133. Ercse András, 65 éves, ref., nyug. segédmunkás; E. (sz. Kelemen) Ilona, 63 éves, Ráduly Péter, 23 éves, ref., autószerelő; R. Csilla Borbála, 20 éves, ref., faipari szakmunkás; R. Péter Szilárd, 2 éves, ref. Van 4,5 ha földjük. Hsz. 188.
– Héttvégi ház (Kardos Endre, Marosvásárhely). Hsz. 189.
134. Dan Petruné (sz. Radu Rozália), özv., 72 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag; D. Petru, 46 éves, ortodox, nyugdíjas munkás; D. Daniela, 5 éves, ortodox, óvodás. Van 1,20 ha földjük. Hsz. 191.
135. Máthé Sándor, 72 éves, ref., nyug. tisztviselő; M. (sz. Mihály) Gizella, 70 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 3,80 ha földjük. Hsz. 192
– Héttvégi ház (Nagy Gáborné sz. Czikó Vilma, Marosvásárhely). Hsz. 193.
136. Kokán János, 56 éves, ref., vadőr; K. (sz. Roska) Ana, 53 éves, ortodox, tanítónő. Van 4,40 ha földjük. Hsz. 194.
137. Zsellér András, 56 éves, ref., nyug. gyári munkás; Zs. (sz. Ercse) Mária, 50 éves, ref., háziasszony; Zs. (sz. Kelemen) Gizella, 83 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 3,17 ha földjük. Hsz. 195.

138. Balla Lászlóné (sz. Cs. Nagy Rozália), özv., 76 éves, adv., nyug. term. szöv. tag; B. István, 40 éves, felekezet nélküli, kőműves-lakatos. Van 0,83 ha földjük. Hsz. 196.
139. Nagy András, 65 éves, ref., nyug. gyári munkás; N. (sz. Máthé) Rozália, 57 éves, ref., háziasszony; Cotîrlan Remus, 29 éves, ortodox, gázipari munkás; C. (sz. Nagy) Sára, 28 éves, ref., gázipari munkás; C. Petru, 5 éves, ortodox, óvodás; C. Remus, 10 hónapos, ortodox. Van 5,0 ha földjük. Hsz. 197.
140. Cs. Nagy Károly, 74 éves, ref., nyug. gyári munkás; Cs. Nagy (sz. Ötvös) Emma, 73 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 7,0 ha földjük. Hsz. 198.
141. Csegedi Géza, 63 éves, ref., nyug. gyári munkás; Cs. Gizella, 61 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,57 ha földjük. Hsz. 200.
142. Csegedi Miklós, 62 éves, ref., nyug. gyári munkás; Cs. Mária, 58 éves, ref., nyug. munkásnő; Cs. Hajnal, 29 éves, ref., kereskedelmi alkalmazott. Van 4,0 ha földjük. Hsz. 202.
143. Csegedi Balázs, 46 éves, ref., kőműves; Cs. Zsuzsanna, 20 éves, ref., kereskedelmi alkalmazott; Cs. Attila, 10 éves, ref., 4. oszt. ált. iskolai tanuló. Van 1,81 ha földjük. Hsz. 203.
144. Câmpian Simon, 77 éves, ref., nyug. gyári munkás; Sűgó Antal, 52 éves, ref., gépkocsivezető; S. (sz. Câmpian) Gizella, 50 éves, ref., élelmiszeripari alkalmazott. Van 3,44 ha földjük. Hsz. 204.
 – Hétvégi ház (Dobai Sándor és D. Magda, Marosszentgyörgy). Hsz. 205.
 – Hétvégi ház (Dobai András és D. Magda, Marosszentgyörgy). Hsz. 206.
 – Hétvégi ház (Makfalvi László, Marosvásárhely). Hsz. 207.
 – Hétvégi ház (Bajor Antal és Hoch Sándor, Kolozsvár). Hsz. 208.
145. Csegedi Jenő J. ifj., 26 éves, adv., pék; Cs. (sz. Kozma) Ildikó, 20 éves, adv., háziasszony; Cs. Beatrix, 4 hónapos, adv. Van 1,93 ha földjük. Hsz. 209.
146. Csegedi Lőrincné (sz. Lakó Irma), özv., 63 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 3,0 ha földje. Hsz. 210.
147. Csegedi Jenő, 57 éves, adv., földműves és szobafestő; Cs. Mária, 47 éves, adv., háziasszony. Van 2,90 ha földjük. Hsz. 211.
148. Csegedi Károly, 64 éves, adv., földműves; Cs. Olga, 66 éves, adv., háziasszony. Van 4,72 ha földjük. Hsz. 212.
149. Togan Mihail, 63 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag; T. (sz. Radu) Elisabeta, 60 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag. Van 2,45 ha földjük. Hsz. 213.
150. Gede Albertné (sz. Bogáti Aranka), özv., 71 éves, adv., háziasszony. Van 0,80 ha földje. Hsz. 214.
151. Fekete Antal, 43 éves, ref., gépkocsivezető; Şuteu Iuliana, 51 éves, ref., nyug. gépkocsivezető. Van 1,0 ha földjük. Hsz. 215.
152. Gábor Sándor, 25 éves, ref., mezőgépész; G. (sz. Kis Mónika), 22 éves, ref., háziasszony. Van 1,15 ha földjük. Hsz. 217.
153. Fekete Ernő, 26 éves, ref., asztalos; F. (sz. Gábor) Ágnes Tünde, 21 éves, ref., háziasszony. Hsz. 218.
 – Hétvégi ház (Gábor Károly, Marosvásárhely). Hsz. 219.
154. Csegedi Jenő, 79 éves, ref., nyug. gyári munkás; Cs. (sz. Veress) Olga, 68 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 13,34 ha földjük. Hsz. 220.

155. Horváth Ilona, özv., 66 éves, adv., háziasszony; Vándor Attila, 31 éves, róm. kat., asztalos; V. (sz. Horváth) Ilona, 28 éves, ref., háziasszony; V. Edina Gabriella, 6 éves, ref., óvodás; V. Attila, 4 éves, ref., óvodás; V. Csaba, 3 hónapos, ref. Van 1,20 ha földjük. Hsz. 221.
156. Dobai Sándor, özv., 59 éves, ref., nyug. mezőgépész. Van 0,50 ha földje. Hsz. 223.
157. Tot Vasile, 64 éves, ortodox, nyug. gázipari munkás; T. (sz. Muresan) Maria, 59 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag; T. Alexandru, 31 éves, ortodox, gázipari munkás; T. (sz. Fekete) Erika, 32 éves, ref., háziasszony; T. Ladislau Alexandru, 4 éves, ortodox, óvodás. Van 2,70 ha földjük. Hsz. 224.
158. Szabó Károlyné (sz. Ráduly Rozália), özv., 75 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag; Stan V. Ana, 84 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag. Van 1,30 ha földjük. Hsz. 225.
159. Szengyel Péter, 60 éves, ref., nyug. munkás. Van 5,0 ha földje. Hsz. 227.
160. Moglán János, 34 éves, ref., mezőgépész; M. (sz. Obreja) Anna, 24 éves, ref., háziasszony; M. Anna Ioanela, 6 éves, ref., óvodás; Gábor Silvia, 63 éves, ortodox, háziasszony. Van 1,0 ha földjük. Hsz. 228.
161. Cotîrlean Gheorghe, 76 éves, ortodox, nyug. gázipari alkalmazott; C. (sz. Radu) Ana, 78 éves, ortodox, nyug. term. szöv. tag. Van 2,1 ha földjük. Hsz. 230.
162. Vér Lajos, 86 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; V. (sz. Bőjthe) Regina, 85 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; V. Lajos ifj., 58 éves, ref., földműves. Van 1,10 ha földjük. Hsz. 232.
163. Tüzesi Erzsébet, 57 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 0,96 ha földje. Hsz. 233.
– Hétfégi ház (Bán Sándor, Marosvásárhely). Hsz. 234.
164. Pényi Biri, 71 éves, róm. kat., nyug. term. szöv. tag; Moldován Sorin, 32 éves, ortodox, földműves; M. Mária, 32 éves, ref., háztartásbeli; M. Mária, 15 éves, ref., háztartásbeli; Csegedi Emese, 13 éves, ref., 6. oszt. ált. iskolai tanuló; Csegedi Anna-Mária, 13 éves, ref., 5. oszt. ált. iskolai tanuló; Moldován Sorin, 8 éves, ref., 1. oszt. ált. iskolai tanuló; Moldovan Claudiu, 2 éves, ref. Van 0,45 ha földjük. Hsz. 235.
165. Gede Ferencné F. (sz. Bőjthe Rebeka), özv., 85 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 0,58 ha földje. Hsz. 237.
– Hétfégi ház (Dr. Csegedi Jolán, Marosvásárhely). Hsz. 239.
166. Csegedi József id., 83 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Cs. (sz. Csegedi) Mária, 78 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 7,0 ha földjük. Hsz. 240.
167. Szotyori Dezső, 49 éves, ref., villanyszerelő; Sz. (sz. Kristóf) Ilona, 48 éves, ref., háziasszony; Sz. Levente, 22 éves, ref., halász; Sz. Ilona, 21 éves, ref., kereskedelmi alkalmazott; Sz. Mónika, 19 éves, ref., kereskedelmi alkalmazott. Van 1,20 ha földjük. Hsz. 241/a.
168. Gede Péter, 67 éves, ref., nyug. kazánfűtő; G. (sz. Gede) Mária, 70 éves, ref., háziasszony. Van 1,30 ha földjük. Hsz. 241/b.
– Hétfégi ház (Dr. Jung János, Marosvásárhely). Hsz. 241/c.
– Hétfégi ház (Makfalvi Aladár, Marosvásárhely). Hsz. 242.
169. Jeleriu Gheorghe, 68 éves, ortodox, nyug. tanító; J. Olimpia, 30 éves, ortodox, háztartásbeli. Van 1,0 ha földjük. Hsz. 243.
170. Szotyori Mihály, 78 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Sz. (sz. Gábor) Anna, 78 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Sz. Csaba, 43 éves, ref., géplakatos; Sz. Júlia, 35 éves,

- ref., háziasszony; Sz. Júlia, 15 éves, ref., 8. oszt. ált. iskolai tanuló; Sz. Csaba, 13 éves, ref., 7. oszt. ált. isk. tanuló. Van 2,11 ha földjük. Hsz. 264.
171. Kovács Imréné (sz. Gede Zsuzsa), özv., 82 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; Csegedi Ernő, 59 éves, ref., nyug. gyári munkás; Cs. (sz. Gede) Mária, 56 éves, ref., nyug. varrónő. Van 5,5 ha földjük. Hsz. 248.
172. Bogáti Sándor, 54 éves, ref., gázipari munkás; B. (sz. Csegedi) Piroska, 47 éves, háziasszony; B. Delinke (Sárkány Zsoltné), 22 éves, ref., munkásnő; B. Sándor ifj., 21 éves, ref., mezőgépész; B. Barna, 14 éves, ref., 8. oszt. ált. iskolai tanuló. Van 3,0 ha földjük. Hsz. 249.
173. Kelemen Sándor Z., 63 éves, ref., nyug. mezőgépész; K. (sz. Moldován) Erzsébet, 62 éves, ref., háziasszony. Van 2,50 ha földjük. Hsz. 250.
174. – Hétvégi ház (Kiss János, Kiss László, Marosvásárhely). Hsz. 251.
175. Kelemen Lajos. M., 73 éves, ref., nyug. kőműves; K. (sz. Bodor) Ilona, 73 éves, ref., háziasszony; K. Irén (Mátis Andrásné), 51 éves, ref., nyug. gyári munkásnő; K. Richárd, 32 éves, ref., földműves. Van 0,50 ha földjük. Hsz. 254.
176. Moldován Magda, 48 éves, ref., háztartásbeli. Hsz. 255.
177. Horpacz László, 46 éves, ref., segédmunkás; Moldován Rozália, 37 éves, ortodox, háziasszony; H. László, 16 éves, ref., halász; H. Piroska, 15 éves, ref., 6. oszt. ált. iskolai tanuló; H. Károly, 13 éves, ref., 4. oszt. ált. iskolai tanuló; H. Erzsébet, 11 éves, ref., 3. oszt. ált. iskolai tanuló. Van 0,50 ha földjük. Hsz. 258.
178. Kabutz János, 49 éves, ref., vegyész operatőr; K. (sz. Bustya) Ildikó, ref., nyugdíjas; K. Ildikó 23 éves, ref., tájképfestő; K. János ifj., 20 éves, autószerelő. Hsz. 259.
179. Juhász Béla, 69 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; J. Margit (Böjthe Sándorné) 37 éves, ref., háziasszony; Böjthe Sándor, 42 éves, ortodox, földműves; B. Sándor ifj., 16 éves, ortodox, hallássérült iskolai tanuló; B. Emöke, 10 éves, ref., 3. oszt. ált. iskolai tanuló. Van 3,48 ha földjük. Hsz. 260.
180. Kelemen Andrásné (sz. Toth Erzsébet), özv., 76 éves, ref., nyug. term. szöv. tag; K. András ifj., 53 éves, ref., földműves. Van 1,38 ha földjük. Hsz. 261.
181. Székely Ferenc, 76 éves, ref., nyug. kazánfűtő; Sz. (sz. Gede) Katalin, 75 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 2,46 ha földjük. Hsz. 262.
182. Veres Dénes, özv., 70 éves, adv., nyug. villanyszerelő. Van 3,70 ha földje. Hsz. 263.
183. Gede Istvánné (sz. Ercse Mária), özv., 78 éves, ref., nyug. term. szöv. tag. Van 3,74 ha földje. Hsz. 265.

XIII. Összefoglalás

Póka az Erdélyi Mezőség egyik kapujában fekvő Maros megyei falu. Jelen kötettel első okleveles említésének (1323) 675. évfordulóját köszöntjük. A település történetének kezdetén a Pokatelke (Poukateluke) nevet viselte, amely a falu területén hosszú évszázadokon át élt kisbirtokos nemes családtól, a Pókaiaktól származik. A helység 1383-tól kezdődően Póka néven vált ismertté, amely az 1333. évi pápai tizedszedők jegyzékében már önálló egyházközségként szerepel. Ekkoriban 6–8 római katolikus család lakhatta a települést. A reformáció erdélyi térhódítása idején a lakosság az új vallás követője lett, ebből az időből (1577) származik jelenleg is használt legnagyobb harangja a református templom tornyában.

Az elmúlt évszázadokban, a jobbágyság fennállása idején, a falu szántóföldjei többnyire a kisbirtokos nemesség tulajdonában voltak, akik jobbágyaikkal, illetve zselléreikkel dolgoztatták meg a földet. Közigazgatási szempontból a falu a vármegyésítés kezdetétől 1867-ig Torda vármegyéhez tartozott, mikor a sáromberki, mikor a vajdaszentiványi járásban. Később a falu Maros-Torda (napjainkban: Maros) megye területére került. Ismeretlen időktől fogva 1968-ig a körjegyzőség központja volt. 1918 előtt a román nyelvű lakosság a települést „Pocá”-nak nevezte, 1920 óta hivatalos neve Păingeni, az idők során kialakult német neve Pokendorf.

Gazdasági szempontból a lakosság a régi időktől fogva földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott, az apáról fiúra szálló hagyományos gazdálkodást folytatva. Az ipar, mint helyi ipar, a lakosság legfontosabb szükségleteit elégítette ki.

Az idők folyamán a lakosság kivette részét a nép és a nemzet felemelkedéséért és szabadságáért folytatott mozgalmakból (Rákóczi-féle szabadságharc, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc), és részt vett az I. és II. világháborúban is, mindazokban a történelmi eseményekben, melyeknek során a falu férfi lakosságának egy része életével adózott.

A II. világháború után, a megváltozott gazdasági és társadalmi feltételek közepette, a földműves lakosság a kényszerítő körülmények hatására termelészövetkezetekbe tömörült. Ugyanekkor megkezdődött a lakosság egy részének a környező városokba, az ipartelepekre való elvándorlása is. Az elvándorlás különösen a fiatalabb nemzedékek soraiban öltött jelentős méreteket.

A különböző időszakokban a település lakosságának lélekszáma egészen az 1980-as évekig általában növekvő tendenciát mutatott. Ezután a lélekszám fokozatosan csökkent, részben a születések alacsony és az elvándorlás magas száma miatt. Míg az 1784–87-ben, Erdélyben megejtett első népszámlálás alkalmával a faluban 133 családban 652 lakos élt, addig 2000-ben 182 családban csak 469 lakos volt.

A falu különböző nemzetiségű és felekezeti lakosai az idők folyamán mindig öröklött szokásaik, hagyományaik és értékeik megőrzésére, azok megtartására és az egymás közötti békés együttélésre törekedtek. Az évszázadok folyamán a falu minden időben jelen levő értelmisége következetesen hozzájárult a település gazdasági, társadalmi és művelődési életének felemelkedéséhez.

XIV. Idegen szavak és rövidítések magyarázata

- adminisztráns, adminisztrátor (l.) – ügyintéző, egyházban ideiglenes megbízatású helyettes vezető
- adv. (l. = latin) – adventista
- aetas (l.) – életkor
- alluviális (l.) – áradmányos vagy hordalékos
- Angheliescu-féle oktatási törvény – az 1924. július 26-án megjelent állami elemi oktatási törvény, melynek 8. paragrafusa előírta a tanulók származáskutatását és névelemzését. C. Angheliescu kultusz- és közoktatásügyi minisztersége alatt kiadott 100 088/1933 sz. rendelet írta elő, hogy a magyar felekezeti iskolákban az alkotmánytant, földrajzot és a történelmet román nyelven kell tanítani
- anno (l.) – évben, évében
- assessor (l.) – ülnök
- banális – bán által veretett dénár (a középkorban használt kis értékű pénz)
- baronisse (baronesse) (fr. = francia) – báró felesége vagy leánya
- bataljon, bataillon, batalion (fr., r. = román) – zászlóalj
- berkshire-i (berksiri), Berkshire angol megye nevére – itt kitenyésztett sertésfajta
- Bongort (baumgarten) (n. = német) – gyümölcsöskert
- bürokratikus (fr., g. = görög.) – merev, szüklátóköri, kicsinyes magatartás
- c. – cím
- cadastrală (r.) – kataszteri
- capitulum (l.) – egyházmegye, esperesség
- col., colecție (r.) – csomó, gyűjtemény
- confirmatio, konfirmáció (l.) – megerősítés, a hittan ismeretének ellenőrzése
- Consiliul Aulicam (l.) – Udvari Tanács
- curator, kurátor (l.) – gondviselő, gondnok, előljáró
- cs. és kir. – császári és királyi
- delegáció (l.) – küldetés, megbízás, küldöttség
- demográfia (g.) – a népesség változásával, mozgalmával foglalkozó tudomány
- den., dénár (l.) – a középkorban sokféle változatban, értékben forgó, kis értékű pénz
- diaspora (g.) – szórvány, idegen környezetbe került
- dies (l.) – nappal, napok
- diluviális (l.) – jégkorszakbeli, ósdi, elavult
- director (l.) – igazgató, vezető
- direkt termő – közvetlenül, átoltás nélkül termő gyümölcsfa
- disc., discipulus (l.) – tanítvány
- dispensatio (l.) – felmentés, házassági engedély kiadása kihirdetés nélkül
- du. – délután
- dulló – szolgabíró
- eccla, ekla., eklezia (eklézsia), (g.) – egyházközösség
- EMGE – Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület
- Entente (antant) (fr.) – megegyezés, egyetértés (Anglia, Franciaország, később Oroszország, Olaszország és az Amerikai Egyesült Államok szövetsége az első világháború idején)
- é.sz. – északi szélesség
- e.ü. – egészségügy, egészségügyi
- evid., evidentă (r.) – nyilvántartás, nyilvánvalóság
- exmatrikulál (l.) – anyakönyvből töröl, kivesz, kizár
- famulus (l.) – szolgálat, szolgál
- fermă (r.) – gazdaság, farm
- filia, filiale (l.) – leányegyház, leányvállalat
- filius (l.) – fiú
- furir (l.) – írnok, itt seregdiák, számvevőtiszt

- Garoflid-féle földtörvény – a C. Garoflid földművelésügyi minisztersége idején, 1921. július 23-án életbe lépett földtörvény
- gázdóm (l.) – gázsüveg, kupak (földgáz-lelőhelyeken)
- generalissimus (l.) – fővezér, legmagasabb katonai parancsnok
- geológia (g.) – földtan
- gör. kat. (g. kat.) – görög katolikus
- ha, hektár (g.) – területmérték: 100 ár, azaz 10 000 négyzetméternyi földterület
- hsz. – házszám
- humus (l.) – televény, termőföld
- id. – idős(b)
- ifj. – ifjú
- in. (l.) – -ban, -ben
- inquilinus (l.) – zsellér
- insurgens (l.) – felkelő (nemesi)
- kántor (cantor) (l.) – énekes, templomban orgonán éneket kísérő személy
- káplán (capellanus) (l.) – az a lelkész, aki a kápolnában végzi az igehirdetést, segédlelkész
- kb. – körülbelül
- k.h. – keleti hosszúság
- klenódium (l.) – ereklye, kincs
- kollektív (l.) – közös, együttes
- kolonellus, colonel (fr., r.) – ezredes
- kombájn (a. = angol) – egybeépített gépcsoport, itt arató-cséplő gép
- konditione, conditio (l.) – feltétel, állapot
- kúria (l.) – nemesi udvarház, legfelsőbb magyar bíróság 1949. nov. 1-ig
- légkubus – teremben egyszemélyre eső valóságos légtér
- leghorn (a.) – nemesített amerikai-olasz tyúkfajta
- libera (l.) – szabad, független (polgári vagy politikai tekintetben adómentes)
- lősz (n.) – termékeny sárga föld
- madeira hímzés – egyfajta lyukacsos hímzés
- magister (l.) – előljáró, tanítómester
- Magyar Szövetség – Kolozsváron alakult meg 1921. január 9-én a kisebbségi jogok védelme érdekében
- materia (l.) – anyag, nyersanyag
- MÁVAG – Magyar Államvasutak Gépgyára
- mh. – meghalt
- miszticizmus (g.) – az újplatonizmusban megjelenő filozófiai irányzat, mely a közvetlen, belső és élményszerű megismerést hirdeti
- Mltgs, ngs. – méltóságos, nagyságos
- Münchener Egyezmény – az 1938. szeptember 29-én Anglia, Franciaország, Németország és Olaszország vezetői által aláírt egyezmény, melynek értelmében Csehszlovákia átadta Németországnak a németek által lakott Szudéta-vidéket
- Narodna Odbrana (sz. = szerb) – Nemzeti Védelem, az 1900-as évek elején alakult szerb titkos politikai egyesület. Elnöke Jankovics Bozsó tábornok, titkára Pribicsevics volt cs. és kir. főhadnagy
- navéta, nevette, navetä (fr, r.) – ingajarat, ingázó
- navétázás – ingázás
- negatív (l.) – tagadó, nemleges
- nobilis (l.) – ismeretes, híres, nemes
- Nr, No, nr, Nro (numero) (o. = olasz) – általánosan használt jelzés sorszám megjelölésére
- ns, ngs – nagyságos
- óbester, oberster (n.) – feljebbvaló (katonai)
- oeconomia (ökonómia) (g.) – politikai gazdaságtan, ésszerű gazdálkodás
- orpington (Orpington angol városról) – fehér és sárga színű tyúkfajta
- pastor (l., r.) – pásztor, pap
- pinzgauai tehén – Ausztriából származó tehénfajta
- pleisztocén (g.) – jégkorszakbeli
- plimouth (plimut) tyúk – nagytestű, kendermagos tyúkfajta
- portikus (l.) – csarnok, előcsarnok
- possessor (l.) – birtokos, birtokló
- praedium (l.) – tanya
- praeterea (l.) – ezentúl, továbbá

- Pragmatica Sanctio (g., l.) – a Habsburg-ház trónöröklési jogát a leányágra is kiterjesztő, 1823-ban megjelent törvény
- presbitérium (g.) – protestáns egyházi tanács
- primipilius (l.) – főember, lófő
- prinsonnier (fr.) – fogoly
- pro memoriae (l.) – emlékül
- R.A., Reforma Agrară (r.) – földreform
- ref. – református
- reform. – reformált, református
- regiment (fr., n., r.) – ezred
- regius (l.) – királyi, udvari ember
- revanche (fr.) – viszonzás, visszavágás, reváns
- rom. kat., róm. kat., r. k. – római katolikus
- skofium (l.) – hímzés arany- vagy ezüstszál felhasználásával
- spanyol influenza – vírusos eredetű, gyors lefolyású, tüdőgyulladással járó járványos betegség az első világháború végén
- strázsa (szláv eredetű), strázsamester – őrmester
- stressz (a.) – védekező jellegű állapot, veszélyeztető ingerekre adott válasz
- sz. – született
- szentencia (l.) – végzés, ítélet, tanulság
- szimentáli (tehén) – Svájcban származó tehénfajta
- sz. m. – szerző megjegyzése
- sztrunga (strungă) (r.) – juhakol
- tarack – tüzérségi nehézfegyver, az ágyú és mozsár között álló, rövid csövű löveg
- tek., tekts. – tekintetes
- tektonika (g.) – a földkéreg mozgása
- terra (l.) – föld
- ti. – tudniillik
- triőr (fr.) – konkolyozó gép
- vagi, vagus (l.) – csavargó, kóborló
- Versailles-i békeszerződés – az első világháborút lezáró békeszerződés a győztes antant államok (Anglia, Franciaország, Amerikai Egyesült Államok és Olaszország), valamint a legyőzött Németország között 1919. június 28-án
- via (l.) – út, eljárás, rés
- vice (l.) – helyettes, segéd, al fokozat valamilyen rangban, beosztásban
- vineta (r.) – kékparadicsom, padlizsán, tojásgyümölcs
- visitatio, vizitálás (l.) – ellenőrző vizsgálat

Irodalom

(A könyvtári és levéltári forrásmunkák jegyzéke)

1. *Apafi Mihály nemességadományozó levele 1675-ből.* Másolat. A Puszta Almási volt Kacsó család birtokában.
2. Magyar Országos Levéltár – MOL. Gubernium – Transilvanicum (Erdélyi Országos Kormányhatósági) Levéltárak – ErdKhlLvt. Mikrofilmtár. *1713. évi összeírás.* Póka 8661. lelt. sz. film.
3. MOL – ErdKhlLvt. Mikrofilmtár. *1750. évi országos adóösszeírás.* Póka F. 50, 77/118. sz. 39/2. III. 1750.
4. MOL – ErdKhlLvt. Mikrofilmtár. *Conscriptio Czirakiana (Cziráki-féle összeírás).* F. 52. 1819–1820. Torda Megye, Póka, 25 685 lelt. sz. film. IV. könyv, 89–116, 405–417.
5. Állami Levéltár Marosvásárhely – ÁLvtMvh.: *A pókai ref. egyházközség anyakönyve.* I. kötet, 1789–1824. 603. sz.
6. ÁLvtMvh.: *A pókai ref. egyházközség anyakönyve.* II. kötet, 1825–1859. 604. sz.
7. ÁLvtMvh.: *A pókai ref. egyházközség anyakönyve.* III. kötet, 1859–1896. 605. sz.
8. MOL – Erdélyi Országos Főszámvevőségi Levéltár. *Adózók 1831. évi összeírásai.* Mikrofilmtár, 47 006. lelt sz. film.
9. Kövály László: *Erdélyország statisztikája.* I. kötet, Kolozsvárott 1847. 123 és 240.
10. *Névkönyv az Erdélyi Ev. Ref. Anyaszentegyház számára.* Kolozsvárott, 1858; 1860/a; 1865/b; 1869/c; 1870/d; 1875/e; 1880/f; 1885/g; 1890/h; 1891/i; 1895/j; 1896/k; 1900/l; 1904/m.
11. Kövály László: *Erdély történelme.* I. kötet, Kolozsvárott 1869. 14.
12. *Erdély Nagyfejedelemség Hivatali Tiszti Névtára, 1863-ik évre.* Kolozsvárott 1863. 22.
13. Kövály László: *Erdély története 1848–49-ben.* Pest 1861. 95–104.
14. Kövály László: *Erdély történelme.* IV. kötet. Kolozsvárott 1863. 23.
15. Benkő Károly: *Marosszék ismertetése 1860–61-ben.* Kolozsvárott 1868–1869. 73.
16. *A Magyar Korona országaiban az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás.* Pest 1871.
17. *Székely Oklevéltár.* II. kötet, 1520–1570, Kolozsvár 1876. 133.
18. Kollerffy Mihály: *A Magyar Korona országainak helységnévtára.* Budapest 1877. 85–86 és 698.
19. Kozma Ferencz: *A székelyföld közgazdasági és közművelődési állapota.* Budapest 1876. 6 és 19–22.
20. *A magyar Szentkorona országainak megyei térképei.* Budapest 1880.
21. Nagy Imre: *Anjoukori Okmánytár.* IV. kötet (1340–1346), Budapest 1884. 487.
22. *Monumenta Vaticana Hungariae. Rationes Collectorum Pontificiorum in Hungaria.* Pápai tizedszedők számadásai 1281–1375. Budapest 1887. 92, 93, 118, 120, 130 és 139.
23. *Székely Oklevéltár.* III. kötet, 1270–1571, Kolozsvár 1890. 91.
24. Gergely Lajos, Sükösd István: *Maros-Torda megye földrajza.* Marosvásárhely 1891. 41.
25. *Névkönyv az Erdélyi Ev. Ref. egyházkerület számára.* Kolozsvár 1893. 22.
26. *Székely Oklevéltár.* IV. kötet, 1264–1707, Kolozsvár 1895. 20.
27. *Magyar Statisztikai Közlemények. Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában, 1720–21.* Budapest 1896. Torda vármegye 1724. 216, 462.
28. *Pallos Albert: Marostorda vármegye és Marosvásárhely sz. kir. város népoktatási intézeteinek története.* Marosvásárhelyt 1896. 351.
29. Makfalvi Dósa Sándor: *A Maros-Torda Vármegyei Gazdasági Egylet monográfiája.* Marosvásárhelyt 1896. 8.
30. *A pókai ref. egyházközség irattára. Aranykönyv (kézirat).* Az egyházközség népmozgalmi anyakönyvei 1896–1999 között. 3–61.
31. *Marossárpataki Polgármesteri Hivatal irattára. A volt pókai körjegyzőség népmozgalmi anyakönyvei: 1895. X. 1–1999. XII. 31. között.*

32. *Rákóczi Album: II. Rákóczi Ferenc és kurucái.* A Pesti Napló kiadása, Budapest 1–140.
33. Brehm, Alfred Eduard: *Az állatok világa.* Budapest 1901–1907. VIII. kötet, 222.; X. kötet, 190.
34. Pálmay József: *Marostorda vármegye nemes családjai.* Marosvásárhelyen 1904.
35. *Magyar Statisztikai Közlemények. A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása.* Budapest 1904.
36. *Barabás Endre: Marostorda vármegye és Marosvásárhely törvényhatósági joggal felruházott szabad királyi város közgazdasági leírása.* Budapest 1907. 65 és 120.
37. Varjú Elemér: *Oklevéltár a Tomaj-nemzetségbeli Losonczy Bánffy Család történetéhez.* I. kötet, 1214–1457. Budapest 1908. 331, 335 és 617.; II. kötet, 70 és 429.
38. A pókai állami általános iskola irattára. *A pókai volt ref. elemi népiskola évről-évről 1910–1911-es tanévről.* (Kézirat.)
39. A pókai ref. egyházközség irattára. *A pókai református egyházközség rövid története.* Összeállította az 1908-ik évben Farkas Jenő ref. lelkész. (Kézirat.) 1–23 és 31–40.
40. *A Magyar Szentkorona országainak 1910. évi népszámlálása.* I. rész, Budapest 1912. 424–425.
41. Dr. Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* V. kötet, Budapest 1913. 727.
42. *Magyar Statisztikai Közlemények. Magyarország községeinek háztartása az 1908. évben.* Budapest 1913. 878–880.
43. *Magyar Statisztikai Közlemények. A Magyar Szentkorona országainak 1901–1910. évi népmozgalma községenként.* Budapest 1913. 424–425.
44. *Magyar Statisztikai Közlemények. A Magyar Szentkorona országainak állatlétszáma, 1911.* Budapest 1913. 882–884.
45. *Révai Nagy Lexikona.* XI. kötet, Budapest 1914. 1–2.
46. Oroszlányi Gábor: *Marosvásárhely és a háború, 1914–15.* Marosvásárhelyt 1915.
47. Református Szemle, Kolozsvár, 1918. július 5. 20. sz. 458–466.; 1918. augusztus 16. 26. sz. 319–321.
48. Református Szemle, Kolozsvár, 1918. október 18. 35. sz. 396.; 1918. november 25. 41. sz. 33–35.
49. Pesti Napló, Budapest, 1919. március 22. 69. sz.
50. A pókai állami általános iskola irattára. *Előmeneteli és mulasztási naplók* a) 1920–21-es; b) 1921–22-es; c) 1922–23-as; d) 1925–26-os; e) 1926–27-es; f) 1927–28-as; g) 1929–30-as; h) 1931–32-es; i) 1932–33-as és j) 1941–42-es tan évekről.
51. Martinovici, C., Istrati, N.: *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite.* (Erdély, a Bánát és a többi csatolt tartományok szótára) Cluj (Kolozsvár) 1921. 184.
52. *ÁlvtMvh. Col. de evid. Cadastrală. Ref. Agrară* (Földreform kataszteri nyilvántartásának gyűjteménye). 1922–1934. Päingeni (Póka), Nr. actului 150.
53. Vadász Újság, Marosvásárhely, 1922. január 1. 1. sz. 1 és 10.
54. Vadász Újság, Marosvásárhely, 1923. 5. sz. 82.
55. *Révai Nagy Lexikona.* XIX. kötet, Budapest 1926. 257–333.
56. *Révai Nagy Lexikona.* XX. kötet, Budapest (Kiegészítés.) 1927. 595–628.
57. Meruțiu, V.: *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat* (Erdélyi, Máramarosi és Bánátig terjedő vármegyék). Cluj (Kolozsvár) 1929. 95–97.
58. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1931.* Vol. IX. (Románia népességének általános népszámlálása 1930. december 29-én). IX. kötet, București, 164.
59. Aquila. Madártani folyóirat. Budapest 1931–1934. 280.
60. A pókai ref. egyházközség irattára. *A pókai 2 tantermes iskola építésének története 1932–1933. évben.* (Kézirat.)
61. Fodor István: *A forradalmi Marosvásárhely 1848–1849.* Marosmenti Élet kiadása, 1936. 20.
62. Fodor István: *Marosköz és Marosvásárhely sz. kir. város krónikája.* 1937, II. sorozat, 5. sz. 1.
63. *Erdélyi Magyar Református Naptár az 1938. közönséges évről.* Kolozsvár.
64. Brătianu, Gh. I.: *Acțiunea politică și militară a României în 1919.* (Románia politikai és katonai tevékenysége 1919-ben.) București 1940. 58–64.
65. Mikó Imre: *Huszonkét év.* A „Studium” kiadása, Budapest 1941. 28–38.

66. *A háborús világ térképei.* Budapest 1941.
67. Szeghalmy Gyula: *Erdélyi vármegyék.* (A történelmi Erdély.) Budapest 1942. 318 és 353.
68. Deér József és Gálfi László: *Magyarok és románok.* I. kötet, Budapest 1943. 111 és 239.
69. *Magyarország hegységnevtára.* Budapest 1944. 477.
70. P. Benedek Fidél: *Tatárbetörés Csíkba 1661-ben.* Kolozsvár 1945. 6–10.
71. Marosi Református Egyházmegye irattára. *Egyházközségek ügyiratai.*
72. *ÁLviMvh. Fond. Col. de evid. cadastrală R. A. 1945* (Földreform kataszteri nyilvántartási gyűjtemény 1945). Păingenii (Póka) Nr. actului 101.
73. Szabad Szó, Marosvásárhely, 1948. január 30.
74. Református szemle, Kolozsvár, 1948. október 15. 591–597.
75. *Documente privind istoria României, veacul XIV. Transilvania.* (Románia történelmének dokumentumai a XIV. századból.) Vol. III. (1331–1340) 1954. 179 és 196.
76. *Recensământul populației din 21 februarie 1956.* Direcția centrală de statistică (Népszámlálás 1956. február 21-én. Központi Statisztikai Igazgatóság). București 1957. 320.
77. Kovács József: *Adatok az 1848 utáni erdélyi tőkés mezőgazdaságról.* Bukarest 1957. 23–193.
78. Marossárpataki Polgármesteri Hivatal irattára. *Registrul Agricol pe anii 1959–1963.* Păingenii, Partea a II-a (Mezőgazdasági nyilvántartás az 1959–1963-as évekre. Póka, II. rész).
79. *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai Évkönyve.* Bukarest 1960. 1–184.
80. *Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787).* Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára. Budapest 1960. 358–359.
81. Zsigmond László: *Magyarország és a második világháború.* Budapest 1966.
82. Suciú, Coriolan.: *Dicționar istoric al localităților din Transilvania* (Erdély helységeinek történelmi szótára). Vol. II. București 1968.
83. *A második világháború képei 1939–1945.* Budapest 1969.
84. *A magyarországi forradalmak krónikája, 1918–1919.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1969.
85. Chibelean, A., Chiorean, I., Dușa, Tr., Marcu, O., Rátz, Z.: *Județul Mureș. Ghid turistic* (Maros megye. Turista kalauz). Târgu Mureș (Marosvásárhely) 1972. 7 és 59.
86. Dr. Kós Károly: *Népélet és néphagyomány.* Kriterion, Bukarest 1972.
87. Rózsa György, Spira György: *Negyvennyolc a kortársak szemével.* Budapest 1973.
88. Egyed Ákos: *A parasztság Erdélyben a századfordulón.* Tudományos Könyvkiadó, Bukarest 1975. 155.
89. Demény Lajos: *Székely felkelések a XVI. század második felében.* Kriterion, Bukarest 1976. 15.
90. Györffy György: *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások. Különlenyomat a Magyar őstörténeti tanulmányok c. kötetből.* 1977. 133–156.
91. Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok I.* Kriterion, Bukarest 1977. 54, 58, 59, 60, 84, 85, 86 és 243.
92. Vámszer Géza: *Életforma és anyagi műveltség.* Kriterion, Bukarest 1977. 179.
93. Venczel József: *Az önismeret útján.* Kriterion, Bukarest 1980. 1–122.
94. Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció.* Kriterion, 1981. 25 és 260.
95. Imreh István: *A törvényhozó székely falu.* Kriterion, Bukarest 1983. 8–9.
96. Györffy György: *A pápai tizedlajstromok demográfiai értékelésének kérdéséhez.* Budapest 1984.
97. Vesselényi István: *Sanyarú világ. Napló 1705–1708.* Kriterion, Bukarest 1985. 530.
98. Zoványi Jenő: *A reformáció Magyarországon 1565-ig.* Budapest 1986. 1–309.
99. Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* Budapest 1988. 358.
100. Marossárpataki Polgármesteri Hivatal irattára. *Póka falu története.* (Kézirat.) 1988.
101. Ránki György: *Magyarország története. 1918–1919, 1919–1945.* 2. kötet, Budapest 1988. 964, 1043, 1079.
102. *Cartea școlii. Școala generală Păingenii. Situația cadrelor didactice* (Iskolanapló. Pókai Általános Iskola. Az oktatószemélyzet nyilvántartása).
103. *A Kolozsmonostori Konvent jegyzőkönyvei (1289–1556).* Közzéteszi Jakó Zsigmond. Budapest I. kötet, 1990. 436, 463, 673, 728, 742.; II. kötet, 304, 436, 660, 701, 719, 761, 819.
104. Manolescu, Mihail: *Dictatul de la Viena* (A bécsi döntés). București 1991. 88, 100.

105. *Központi Statisztikai Hivatal. Erdély településeinek nemzetisége (anyanyelvi megoszlása 1850–1941).* Budapest 1991. 417.
106. Lakatos Géza: *Ahogy én láttam.* Budapest 1992.
107. Sebestyén Mihály: *Erdélyi fejedelmek.* Marosvásárhely 1993. 42–70.
108. *Marosvásárhelyi Református Kollégium diáksága 1653–1848.* Közzéteszi Tonk Sándor. Szeged 1994.
109. Magyari András: *II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege.* Kriterion és Polis Könyvkiadó, Bukarest 1994. 272–289.
110. Keresztes Gyula: *Maros megyei kastélyok és udvarházak.* Marosvásárhely 1995. 87.
111. *Recensământul din 1857, Transilvania* (Erdélyi népszámlálás 1857-ben). Ed. a II-a, Staff kiadás, 1997. 384–385.
112. *Recensământul din 1880, Transilvania* (Erdélyi népszámlálás 1880-ban). Ed. a II-a, Staff kiadás, 1997.
113. Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Kovászna, Hargita és Maros megyei népszámlálási adatok 1850–1992 között.* Pro-Print Könyvkiadó, Budapest–Csikszereda 1998. 524.
114. *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve.* Írás, írott kultúra, folklór. Szerk. Keszeg Vilmos. Kolozsvár 1999.

Aggódó és féltő gondolatok

Méghogy nincsenek csodák?

Bizony vannak, mindnyájan megértünk már csodákat, de egyet, talán a történelem legnagyobb csodáját nem feledjük.

Senki sem hitt benne, mégis sokan azon dolgoztak, hogy ez bekövetkezzék, és a történelem fíntora, mikor bekövetkezett, azok, akik akarták, akik ezért dolgoztak egy-két emberöltőn keresztül, ezek kishitűek voltak, nem hittek benne. G. Bush, az Egyesült Államok elnöke 89 novemberében felhíva telefonon Gorbacsovot és megkérdezte tőle: merjünk-e csodát tenni? És a válasz meglepő, a Da volt!

Mondom, ki hitte volna? Ki gondolta volna, hogy a világ legnagyobb kiterjedésű állama, a világ legerősebb hadserege, a világ legjobb adminisztrációja, mint egy kártyavár összeomlik?!

És ki tudja még mit fogunk megérni...

Elég sokfelé megfordultam a nagyvilágban, sok mindent láttam, tapasztaltam, de bárhol jártam is, mindig arra gondoltam, hogy a látottak, tapasztaltak milyen vetületben érvényesek az én kicsi falumra. Sajnos tapasztalataim aggasztóak. Sokszor felteszem magamban a kérdést, mi lesz veled falum, mi lesz veled Póka, hogy fogod a történelem kihívásait átvészelni a következő száz-kétszáz esztendőben?

Ugyanakkor feltevődik a kérdés, mi lesz veled Jára, Unoka, Rava, mi lesz veletek hegyek, dombok közé zárt apró falvak, szerte Erdélyországban?

Milyen szépen is hangzik, Ráva, Jára, Póka, Unoka, mintha ősrégi sámánok imáját hallanám...

Ha csak a száraz statisztikai adatokat nézzük, akkor nem sok jót várhatunk. A népesség csökken, a gazdasági erő minimális, az emberekben a tartás megingott, nincsenek vezetők, nincs kire felnézni.

Pókában a népesség egyre csökken. Míg 1941-ben 779 lelket tartottak számon, sőt az ötvenes években még többen is voltunk, ma már csak 467-en vallják magukat pókainak, és ebből is csak 370 reformátusnak (dr. Szöllösi Árpád nem hivatalos felmérése, 2000. jan. 1-i adatok).

A születési arány a lehető legrosszabb, a népességi piramis a feje tetején áll, hiszen a 467 lélekből csak 28 a 0–5 éves korosztályhoz tartozó gyermek, tehát a népesség nem egészen 6%-a, míg az öregek, a 60 éven felüliek 177-en vannak, azaz az összlakosság 37%-át teszik ki. Ha hiszünk a statisztikának, várható, hogy a falu lakossága 10–15 év múlva már nem fogja elérni a 300 lelket.

A falvak elnéptelenedése a mai globalizálódó világunkban nem egyedülálló jelenség. Európa-szerte néptelenednek el falvak, alakulnak újabb és újabb metropolisok, amelyek magukba szívják a falvak lakóit, a fiatalságot.

De nem is kell olyan messze mennünk, hiszen a mi szomszédságunkban a szász falvak elnéptelenedtek, elpusztultak. Ez lenne a mi sorsunk is?

Pókát ugyanakkor dupla átok sújtja. Nem elég, hogy az elvándorlás szédítő méreteket öltött, az elmúlt évtizedekben a nemzetiségi elnyomás is szorongatta, elsősorban gazdaságilag, és szorongatja ma is.

Megvan-e az emberekben az a tartás, az a gerincesség, ami a harmincas évek „legényeit” jellemezte? Megvannak-e azok a kulturális megnyilvánulások, amikből tanulhattak a fiatalok? Megvan-e a közösségnek az a kohéziós, összetartó ereje, ami jellemezte az ötvenes-hetvenes évek konfirmándusait, amikor még tízen, vagy még többen is konfirmáltak? Vagy csak egy másik példát vegyünk. Valamikor büszke volt az, aki szépen megrakott szénásszekérral ment végig a falun.

Végül is hol van a kiút ebből az ördögi körből?

Lehet-e nekünk is célunk a kitelepítés, kitelepülés, még ha megvolnának is rá a törvényes lehetőségek, a pénzügyi keretek, a szervezettség, ami mind, mind hiányzik.

Semmiképpen nem! Nem, mert akkor már nem lenne Póka, sem Unoka, sem Jára, sem...

Maradunk, mert maradnunk kell, mert nincs aki elmenjen (aki tehetne és merte, legyőzte a lelkiismeretét, már úgylis element), maradunk, mert az Enyed, az Ógát, a Szélesgödör, a Kopár és a Temető csak itt van, máshol sehol a világon, és a sírokat és a templom öreg – annyi vihart megért – harangját nem vihetjük magunkkal, és másra sem bízhatjuk. Maradunk, amíg erőnk engedi, mert számunkra csak itt van hely!

És várjuk haza az elszármazottakat. Várjuk, hogy sok Gede Péter jöjjön vissza Pókába, de várjuk Ellát is, hogy legalább nyaranta itt legyen, Olgát is hogy kapáljon a Nyárason, és hozzák az unokákat. Sokakat várunk vissza, nem csak látogatóba, hanem jöjjenek új gondolatokkal, ötletekkel, ha tehetik pénzzel mi pókaiak is lendítsünk valamit ezen a falun, bár egy kicsit, ne csak a svájciak. Sok kicsi sokra megy, próbáljuk meg.

És reménykedünk, és bízunk. Reménykedünk, és belefogózkodunk a legkisebb kezdeményezésbe, ötletbe is, és bízunk valamiben, valami megfoghatatlanban, aminek jöni kell. Talán a Régiók Európájában, talán magunkban, talán a Jóistenben.

Reménykedünk a Régiók Európájában, mert ha lehet a dél-tirolinak Olaszországban dél-tirolinak (azaz német nyelvűnek vagy ladinnak) megmaradni és széles körű autonómiát élvezni, és ha szabad Spanyolországban a katalánoknak katalánul beszélni, akkor miért ne lenne szabad nekünk, pókaiaknak az Európai Unió szomszédságában, az előszobájában megmaradni pókaiaknak! És félünk, hogyha ez a csoda is megtörténne, akkor talán – kézenkőzön – még ez is elsikkadna, mint annyi minden.

Igaz, hogy sok minden hiányzik itt a Kopár alatt. Hiányzik a Hangya Fogyasztási (Termelő és Értékesítő) Szövetkezet. Hiányzik a Takarékpénztár, hiányoznak a pénzügyi keretek, amint azt ezelőtt több mint százötven évvel a legnagyobb magyar, Széchenyi István is írta: hiányzik a „Hitel”, hiányoznak a vezetők, az a sokat emlegetett „infrastruktúra”, hiányoznak a gazdatanfolyamok, az „aranykalászos” gazdák, hiányoznak a tehéncsordák és a nyájak, hogy megrágyázzák a kifáradt sovány földeket, hiányoznak a legények, akik megrakják a szénásszekereket.

És a sok hiány és siránkozás közben azért szét is kéne nézünk. Nem mondom, nehéz ma Pókában megélni, és akinek nincsen nyugdíja, vagy valami más megélhetési forrása, az a mezőgazdaságból csak tengeti életét, pedig hogy a termékek árai nem is olyan rosszak, csak az átlagtermés van a lehetőségek, a racionális gazdálkodás határai alatt.

Nem is az árakkal van a fő baj, hanem inkább a mezőgazdaság szervezésével, a struktúrákkal, a kis parcellákkal, az egy tehénkével, és azzal, hogy nem azt termelünk és nem úgy ahogy kéne, s nincs meg az értékesítéshez szükséges érdekvédelmi szervezet.

Emlékezzünk csak vissza, voltak Pókában jó gazdák, akiknek díjazott teheneik, lovaik voltak, és akik megélték munkájuk gyümölcséből, gyerekeket neveltek fel, értelmes fiatalokat adtak a közösségnek, akik Póka határain kívül is megállták helyüket. Volt még Pókában tejszarnok és disznóhizlalda. Igen, a szervezéssel, a törvényes háttérrel, a hozzáállással van

a baj. Néha az az érzésem, hogy valakinek, valakiknek nem is érdeke, hogy jól menjenek a dolgok.

De a közelmúltban is voltak olyan fellobbanásai a pókai közösségi életnek, ami példa értékű. Emlékezzünk csak vissza a gázbevezetésre, amikor a falu példamutatóan viselkedett, pedig nem volt könnyű azt a sok pénzt összeszedni, nem volt könnyű azoknak a munkája sem, akik ezt intézték.

És vannak emberek, akik most is sikeresek. Nem irigylem őket, sőt, sok sikert kívánok nekik, és azt, hogy mások is kövessék példájukat.

Reménykedjünk a csodában, abban, hogy Pókában ismét hangos lesz az iskolaudvar a szünetekben, hogy a templomban konfirmáláskor nem lesz elég hely, és még sok mindenben...

Reménykedjünk, de főleg tegyünk is érte valamit!

id. Tolvaly Ferenc

Utószó, avagy ajánlás az olvasóhoz

Ez a könyv egy kis erdélyi falu életébe, múltjába nyújt betekintést. Egy a sok száz falu közül, melyben magyarok éltek és élnek manapság is. Része az erdélyi magyar közösségnek. Szívünkhöz közel érezzük, és miközben megismerjük múltját, aggódunk a jövőjéért.

Szerzői a falu elszármazott szülöttei, akik közelebbről, avagy távolabbról, más országból figyelik, aggodalommal és szeretettel követik a falu és népe sorsának alakulását.

Az egykori Maros-Torda vármegye peremén, a Maros mente és a Mezőség határán található Póka. Kis falu, de jelentős, hiszen a Mezőség román többségű szélén, amolyan magyar „végvár”-ként éli életét. Egy 1941-ben készült riportban azt olvassuk, hogy Póka ösztönösen megérezte, hogy neki őrt kell állania a Mezőség és a magyar települések végvárán és innen van elzárkózott élete. Valóban sajátos kis társadalom a pókai. A múltban kisenemesek, jobbágyok, cselédek, szabad parasztok népesítették be. A letűnt század elején „kis Bécsnek” nevezték, arra utalván, hogy sok a birtokos a faluban. Ami azt is jelenti, hogy nem volt nagybirtok. Igaz, ennek volt árnyoldala is, hiszen nem voltak gazdag patrónusok, akik templomot, iskolát építhettek volna. De ezáltal a pókaiak évszázadokon keresztül elkerülték a kiszolgáltatottságot és megtanulták azt is, hogy maguknak kell magukról gondoskodniuk.

Élték a maguk zárt, egyszersmind istenfélő életét.

Tavaszy Sándor, a két világháború közötti erdélyi magyar tudomány, közélet és a református Anyaszentegyház nagy embere, Pókát tartotta falujának, otthonának (miként a szomszédos Sárpatakot is annak tartotta, ahol megszületett). Gyermekkorára emlékezve írta: „Vásárhelyen felül, a Maros mentén és a Mezőség határán nőttem fel, éltem át gyermekkoromat és ifjúságom kezdő éveit... Azóta is sokszor megpróbáltam a szigorú és valós szemléletű társadalmi kritikus szemével nézni ezeknek a faluknak és népeinek életét s mindig arra az eredményre kellett jutnom, hogy egyszerűségük és igénytelenségük mellett is emberibb és emelkedettebb élet volt az az élet s az ma is, mint a vékony műveltség látszatával kérkedő, az igényeket a szükségeken felül fokozó, nyugtalan és békételen városi élet.”

Azóta sokat változott falvaink élete.

Sokan kongatják a vészharangot. A népesedési adatok – lapozzuk csak fel a könyvet – nem sok jót ígérnek a falu jövője tekintetében. Megváltoztak az erkölcsök, az emberek közötti viszonyok is.

A könyvet olvasva mégis hiszek abban, hogy a herderi jóslatok, a korszerű előrejelzések, trendek ellenére az élet erősebb a tényeknél. A kisebbségben élők számára a jövőbe vetett reménység és az erős hit jelenti a megtartó erőt. Lehetnek bár a Pókára vonatkozó hideg és józan jóslatok lesújtók, tudom azt, hogy van olyan erő, mely felettünk áll és Póka népének van jövője. Mert az, hogy mi történik velünk, nem csak rajtunk múlik.

Tonk Sándor

Rezumat

Satul Poca, mai târziu Păingeni este situat la poarta de intrare a Câmpiei din Podișul Transilvaniei. Cu ocazia a 675 de ani de la prima atestare documentară (1323) am străduit să descriem istoria satului sub formă de monografie. La începutul existenței așezarea a purtat numele de „Pokatelke” (Poukateluke). Această denumire provine de la numele unui moșier nobil – Pokai –, familia căruia a trăit pe timp de mai multe secole în acest sat. Mai târziu, în anul 1383 satul a fost cunoscut sub numele de Póka și pe baza însemnărilor din lustrele papale din 1333, a fost considerat parohie romano-catolică independentă. În acest timp dintre locuitorii satului doar 6–8 familii au fost de religie romano-catolică. După răspândirea protestantismului în Ardeal, locuitorii au trecut la religia nouă și în acest timp (1577) a fost turnat clopotul, care și în zilele noastre este folosit în turnul bisericii reformate.

În epoca iobăgiei pământul satului în mare parte a fost în proprietatea micilor moșieri nobili și a fost cultivat de iobagii și jelerii, potrivit legilor de atunci. Din punct de vedere administrativ satul a aparținut comitatului Turda până în anul 1876, figurând când în plasa Dumbrăvioara (Sáromberke), când în plasa Voivodeni (Vajdaszentivány). Mai târziu satul a fost încadrat în județul Mureș-Turda și a avut notariat de circumscripție până în anul 1968. Înainte de 1918 denumirea românească a satului a fost Poca, iar în 1920 i s-a dat denumirea oficială de Păingeni. Denumirea germană a localității: Pokendorf.

Locuitorii satului încă din timpuri străvechi s-au ocupat de agricultură și creșterea animalelor, acestea fiind moșteniri ale populației băștinașe.

În cursul veacurilor locuitorii satului au luptat în mișcările izbucnite pentru dezvoltarea și libertatea socială (Răscoala curuților lui Rákóczi, Revoluția din 1848–49) precum și în primul și în cel de-al doilea război mondial, populația satului aducând sacrificii și jertfe umane.

După cel de-al doilea război mondial – ca urmare a schimbărilor sociale și economice – populația a fost silită să intre în gospodăria colectivă. Astfel a fost nevoită să se acomodeze la condițiile de viață noi, socialiste. Din acest motiv în această perioadă a început și migrarea unei părți a locuitorilor satului către centrele industriale, respectiv orașele apropiate.

Numărul locuitorilor satului, în general, arăta o creștere remarcabilă până în anul 1980. După această dată însă a început să înregistreze o descreștere, pe de o parte din cauza numărului mic al noilor născuți, iar pe cealaltă parte din cauza migrației generației tinere. Dacă în perioada 1784–87, la primul recensământ efectuat în Transilvania sub ocupația austriacă, în satul Póka în cadrul celor 133 familii au trăit în total 652 de suflete, în anul 2000 în 182 de familii sunt 467 de locuitori.

Populația din satul Păingeni, aparținând diferitelor etnii și confesiuni, în cursul anilor trecuți și-a păstrat obiceiurile, tradițiile, ba s-au străduit să le și dezvolte, trăind în conviețuire pașnică unii cu alții. Intelectualitatea din sat – în număr însemnat în trecut – a contribuit la propășirea economică și socială a așezării.

Zusammenfassung

Póka, Pokendorf, rum. Păingeni, liegt an einen Anfallstor der Siebenbürgischen Hügellandschaft (Mezőség, Câmpia Transilvaniei).

Diese Monografie wurde zum 675-ten Jahrestag der ersten urkundlichen Erwähnung (1323) des Ortes erarbeitet.

Zuerst wurde als Pokatelke (Poukateluke) genannt. Dieser Name leitet sich von der kleinadligen Familie namens Poka ab.

Schon im Jahr 1383 wurde die Ortschaft als Poka erwähnt.

In der päpstlichen Zehntliste von 1333 ist Poukateluke als selbstständige Kirchengemeinde eingetragen. Man nimmt an, dass zu dieser Zeit bereits 6–8 römisch katholische Familien hier siedelten. Nach der Verbreitung von Luthers Lehre in Siebenbürgen, haben die Pokendorfer die neue Religion angenommen. Als Beweis dafür kann man die Grosse Glocke, die sich heute noch im Kirchturm der reformierten Kirche befindet, werten. Sie stammt aus dem Jahre 1577.

In den vergangenen Jahrhunderten, zur Zeit der Leibeigenschaft, waren die Besitzer von Grund und Boden, der Kleinadel. Die haben ihre Landwirtschaft mit den Leibeigenen, (Fronbauer) und Hofgänger bestellt.

Administrativ gehörte das Dorf von Anfang an, bis 1867 zum Komitat Torda (Thorda) Thorenburg, mal im Landkreis (Járás) Sáromberke (heute Dumbrăvioara), mal zum Vajdaszentiván (Voivodeni). Nach 1867 kam es zum Komitat Maros-Torda, später Maros (Mieresch). Seit unbekannter Zeit war das Notariat (jegyzőség – die Gemeindeverwaltung) in Póka, bis zur Gebietsreform im Jahre 1968. Vor 1918 wurde das Dorf von der rumänischen Bevölkerung nur Poca genannt. Nach 1920 hiess es offiziell Păingeni. Der deutsche Name war und ist Pokendorf.

Die Bevölkerung hat seit eh und jeh als Hauptbeschäftigung Landwirtschaft und Viehzucht betrieben. Diese ging traditionell vom Vater auf den Sohn über. Die einfachsten Bedürfnisse der Bevölkerung wurden von wenigen Handwerkern befriedigt.

In vergangenen Zeiten haben die Pokendorfer ihren Anteil im Kampf für die Freiheit und Entwicklung, z.B. im Rákóczi's Freiheitskampf, ebenfalls in der Revolution und Freiheitskampf von 1848–49 beigetragen. Viele Bewohner aus dem Dorf haben im Ersten und Zweiten Weltkrieg ihr Leben geopfert, oder kehrten als Kriegsversehrte zurück. Nach dem Zweiten Weltkrieg, unter dem Joch des Kommunismus wurde die Landbevölkerung, so auch die Pokendorfer, in LPG-s (Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaften) gezwungen. Gleichzeitig hat die Abwanderung eines Teiles der Bevölkerung in die umliegende Städte und Industriezentren begonnen. Dieser Exodus, hat hauptsächlich die jüngere Generation mitgerissen.

Die Bevölkerungszahl des Ortes hat bis 1980 immer zugenommen. Nach dieser Zeit sinkt die Einwohnerzahl gewaltig, teilweise wegen der hohe Abwanderung, aber auch wegen der stetig sinkenden Geburtenzahl.

Bei der ersten Volkszählung in Siebenbürgen, in den Jahren 1784–87 wurden 133 Familien mit insgesamt 652 Seelen gezählt. Im Januar 2000 (Inoffizielle Erhebung) lebten im Dorf 182 Familien, mit einer Gesamtzahl von nur noch 467 Seelen.

Die Einwohner dieses Dorfes, mit verschiedene Nationalität und Konfessionen, haben stetig die geerbten Gewohnheiten und Traditionen bewahrt, und für eine friedliche Zusammenleben gestrebt.

Die Intellektuellen, die in den vergangenen Zeiten zahlreich im Dorf lebten, haben immer zur wirtschaftlichen, gesellschaftlichen und kulturellen Entwicklung beigetragen.

Tartalom

Előszó.....	5
I. Földrajzi fekvés és éghajlat.....	7
II. A történelem sodrában.....	9
1. A település nevének eredete, birtokosai és közigazgatása.....	9
2. A Rákóczi-szabadságharc	18
3. Jobbágyvilág, zsellérvilág, a nemesek	23
4. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc.....	32
5. Az I. világháború.....	37
A tekintetes úr (id. Tolvaly Ferenc)	44
6. Földreform az I. világháború után.....	56
7. A II. világháború	58
Póka a német–orosz háború első vonalában.....	63
Kovács Ferenc visszaemlékezése (id. Tolvaly Ferenc).....	64
Richard Muhr bajor hegyivadász visszaemlékezése (Lejegyezte id. Tolvaly Ferenc)	67
Farkas úr (id. Tolvaly Ferenc).....	79
8. Földosztás a háború után	86
III. A református egyházközség története	88
1. A régi református templom	90
2. Az egyházközség vagyona	94
3. Az egyházi szórványok sorsa	95
4. Lélekszám-változások. A lelkészek	97
5. Az új református templom építése (1945–1948).....	100
6. A templom épülete	104
7. A református temető.....	108
8. Külföldi testvérkapcsolatok (Kovács István pókai református lelkész)	109
IV. Leányegyház és szórványgyülekezetek a település területén.....	111
1. A görögkeleti (ortodox) leányegyház.....	111
2. Az adventista gyülekezet.....	112
3. A római katolikus szórványgyülekezet	112
V. Közoktatás.....	113
1. A református felekezeti elemi iskolai oktatás	113
2. Az új református elemi népiskola építése (1932–1934).....	116
3. A református elemi iskola tanítói	118
4. A görög katolikus iskola. Az állami iskola, tanítók, tanárok	119
5. Továbbtanulás	122
VI. Gazdasági élet	125
1. Állattenyésztés	125
2. Földművelés	130
3. A település talajának jellegzetességei	138
4. Hely-, határ- és dűlőnevek	139
5. Élet a termelőszövetkezetben (1962–1968) (Deé István visszaemlékezése).....	146
6. Flóra és fauna (id. Tolvaly Ferenc)	149
Vadászat Pókában. (id. Tolvaly Ferenc)	151

7. Madárvédelem Pókában (Tolvaly Ferenc)	159
8. A szövetkezeti mozgalom és a kereskedelem	163
9. Az ipar	165
10. Építkezés. A lakóház	167
VII. A település népessége	170
1. Akik eltávoztak	175
2. A lakosság egészségügyi helyzete	186
VIII. Művelődési élet	189
IX. Népszokások	192
1. A fonó	192
2. Karácsonyi népszokások. A kántálás	193
3. Húsvéti szokások	194
4. A kaláka	195
5. A lakodalom	196
A faláb (id. Tolvaly Ferenc)	198
X. Nyelvi jellegzetességek. Tájszavak	201
XI. Póka állandó lakói 2000. január 1-én	209
XIII. Összefoglalás	220
XIV. Idegen szavak és rövidítések magyarázata	221
Irodalom	224
Aggódó és féltő gondolatok (id. Tolvaly Ferenc)	228
Utószó, avagy ajánlás az olvasóhoz (Tonk Sándor)	231
Rezumát	232
Zusammenfassung	233

találkozott id. Tolvaly Ferencel, gyermekkor
létre ez a könyv.

Szöllösi Árpád a kutatómunkával, a falutő
Ferenc a „vállalkozás” könnyebb műfajával,
foglalkozott.

gyönyörködni a pókai Szélesgödörben legelésző juhnyájban éppúgy, mint az alpesi legelőkön a szimentáli tarka teheneiben, vagy a kicsit odább, az utolsó hófoltokon hancúrozó zergegédákban.

Legjobban azért mégis csak az embereket szereti, a pókaiakat, az unokáit, a barátokat.

Úgy látja, hogy Pókának, de egész Erdélynek is egyetlen megoldás, kiút az Európai Unió, a Régiók Európája. Így érvel: Ha a dél-tirolinak szabad Olaszországban autonómiát élvezni, ha a katalánoknak Spanyolországban szabad önállónak és katalánnak lenni, akkor miért ne lehetne nekünk, székelyeknek székelyként élni. Hogy ezt mi öregek megérjük-e? Ez talán kétséges, de a történelem szeszélye már ennél sokkal nagyobb meglepetésekkel is szolgált.

Ehhez mindenképpen összefogás, egymás szeretete, vagy legalább a megbecsülés elengedhetetlen.

Dr. SZÖLLÖSI ÁRPÁD a Maros megyei Marossárpatakon született 1924. december 18-án. Hároméves korától 1956-ig a szomszédos Póka falu lakója.

1950-ben a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Gimnáziumban érettségizett. Általános orvosi diplomát szerzett 1956-ban Marosvásárhelyen, majd gyakorló orvos Marosvásárhelyen és a Zsil-völgyi Vulkánban. 1960-tól a marosvásárhelyi OGYI alkalmazottja a közegészségtani tanszéken. A mikrobiológia és inframikrobiológia szakorvosa és főorvosa. Több mint 100 szakmai dolgozatot mutatott be különböző tudományos üléseken, amelyek közül több megjelent hazai és külföldi folyóiratokban. Jelentős monografikus munkáját: *A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, 1945–1995* (Mentor Könyvkiadó, 1995), a marosvásárhelyi OGYI fejnállásának 50. éves évfordulója alkalmával írta.

Az 1989. évi fordulat utáni évek lehetővé tették számára a kutatómunkát a falu történetének feltárására. 1997 nyarán ismerősével és kettőjük elhatározása nyomán jött

et tudományos megalapozásával, míg id. Tolvaly szélésekkel és az anyagi háttér megteremtésével

Id. TOLVALY FERENC 1929-ben született Pókán, az akkori maros-Torda vármegyében. Elemi iskoláit Pókán végzi, majd 1940–48 között a Marosvásárhelyi Református Kollégiumban tanul. 1948-ban érettségizik, az utolsó évfolyamba amelyik még a Református Kollégiumban végez.

Levelező hallgatóként elvégzi a bukaresti közgazdasági akadémiát. 1961-ben államvizsgázik. Tíz évig (1963 és 1974 között) a vásárhelyi Bőr- és Kesztyűgyárban dolgozik mint osztályvezető. Sok lelki tusa után települ ki 1974-ben Németországba, ahol most is él.

Azóta mindig felmerül benne, hol van otthon? Németországban, Münchenben, a Bajor-erdőben, Budapesten, vagy éppen Erdélyben, Pókán vagy Marosvásárhelyen. Nehezen tudja eldönteni, hiszen ő mindig otthonról hazafelé utazik, mint oly sokan Erdélyben.

Közgazdász, de inkább a mezőgazdaságot szereti, a mezőket, a réteket és a hegyek tetején a pókai erdőket. El tud